

การพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย

ปริญญานิพนธ์

ของ

พระชายสร สมบุญมาก (สมปฤญโณ)

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุริยางค์บัณฑิต สาขาการศึกษาผู้ใหญ่

มีนาคม 2549

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๗๘๖.๑๐๙๕๑๓

พ ๓๒๓ ก.

ธ. ๓

การพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย

บทคัดย่อ

ของ

พระชายสร สมบุญมาก (สมบุญโอบ)

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่

มีนาคม ๒๕๔๙

พระชัยสร สมบุญมาก (สมบุญโอบ) (2549). การพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอด
ภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย. ปรินิพนธ์ กศ.ด. (การศึกษาผู้ใหญ่).
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม :
รองศาสตราจารย์ ดร. เสาวนีย์ เลวลัย, รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย นิรัญทวี,
รองศาสตราจารย์ ดร. เจิดหล้า สุนทรวิภาต

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา
: กลองสะบัดชัย เป็นลักษณะของการวิจัยและพัฒนา (Research and Development R&D) มี
ขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ (1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร
(2) สร้างหลักสูตร (3) ทดลองใช้หลักสูตร (4) ประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร

ระเบียบวิธีวิจัย ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์แบบมี
โครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

การวิจัยสรุปผลได้ดังนี้ (1) การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน พบว่า บุคคลที่มีส่วนเกี่ยว
ข้องในการพัฒนาหลักสูตร มีความต้องการให้พัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา
ล้านนา : กลองสะบัดชัย (2) การสร้างหลักสูตร หลักสูตรประกอบด้วย หลักการ คำอธิบายราย
วิชา จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง เวลาเรียน ขอบข่ายเนื้อหา แนวทางการจัดการเรียนการสอน สื่อการ
เรียนการสอน และการประเมินผล (3) การทดลองใช้หลักสูตร ได้นำหลักสูตรไปทดลองใช้ในโครง
การโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา กับผู้เรียนจำนวน 10 คน สอนโดยปราชญ์ชาวบ้านร่วมกับ
ครูผู้ช่วยสอนและผู้วิจัยเป็นระยะเวลา 74 คาบ และ (4) การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร พบว่า
ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในวิชากลองสะบัดชัยเป็นอย่างดี ทราบประวัติความเป็นมา ขั้นตอนใน
การแสดง ทำรำน้ากลอง เครื่องดนตรีประกอบ ใช้โน้ตวิชากลองสะบัดชัยได้ สื่อการเรียนการ
สอนตรงตามเนื้อหา ผู้เรียนสามารถใช้ประกอบการเรียนได้ ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อหลักสูตรวิชา
กลองสะบัดชัย มีทักษะในการตีกลองสะบัดชัย มีความสนใจในการฝึกปฏิบัติเป็นอย่างดี และได้
ปรับปรุงหลักสูตรในเรื่องระยะเวลา สถานที่ทำการเรียนการสอนให้มีความยืดหยุ่น คำอธิบายราย
วิชาให้มีความเหมาะสมตรงกับสภาพท้องถิ่นของผู้เรียนและหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิ
ปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนี้สามารถนำไปใช้ในสถานศึกษาได้

CURRICULUM DEVELOPMENT BASED ON THE PROCESS OF LANNA LOCAL
WISDOM TRANSMISSION : THE CASE OF GLONG-SA-BADCHAI.

AN ABSTRACT
BY
CHAYASARA SOMBOONMAK

Presented in partial fulfillment of the requirement for the Doctor of Education
Degree in Adult Education at Srinakharinwirot University

March 2006

Chayasara Somboonmak (Samapoonyo). (2006) *Curriculum development Based on The Process of Lanna Local Wisdom Transmission : The Case of Glong-Sa-Badchai*. Dissertation, Ed.D. (Adult Education) Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor committee : Assoc. Prof. Dr. Sauwanee Lewan, Assoc. Prof. Dr. Sakchai Nirunthawee, Assoc. Prof. Dr. Cherdla Soontornvipart

This research was aimed to develop curriculum based on Lanna local wisdom transmission : Glong-Sa-Badchai. The study categorized as research and development has been conducted in 4 stages as follows : (1) to study the foundation of the curriculum development, (2) to create a curriculum, (3) to experiment the curriculum and (4) to evaluate and improve the curriculum.

The method of this study was qualitative research which has been conducted by studying the related literature, using structural interviews and participatory observations.

The findings of this research were as follows : (1) the basic data analysis was that the personnel involving in the curriculum development wanted to create a curriculum based on the process of Lanna local wisdom transmission : Glong-Sa-Badchai, (2) the curriculum development was that the curriculum consists of the rationale, the course description, the objectives, the structure of the course, the time table, the scope of the course, teaching aids, and the course evaluation, (3) the experimentation of the use of the curriculum was that the curriculum has been conducted on the Project for the Lanna Local Wisdom Transmission School. There were 10 learners taught by a local wisdom, a teaching assistant, and the researcher for 74 sessions, and (4) the evaluation and the improvement of the curriculum has revealed that the learners have learned and understood the course of Glong-Sa-Badchai well. They knew the historical background of Glong-Sa-Badcxhai, and they have learned the stages of the

performance, the dancing style called Tha Ram Nha Glong, the accompanying music, how to use the musical notes of Glong-Sa-Badchai. The teaching aids were also appropriate to the course contents. The learners had a good attitude towards the course, and they were skillful to perform and beat Glong-Sa-Badchai. They were interested in practising the performance, improving the course syllabus, adapting the period of learning and the location of the instruction to be more flexible and also the course description to be more appropriate to the learners and their local environment. Therefore, the curriculum based on the process of Lanna local wisdom transmission : Glong-Sa-Badchai which has been developed can be used in the educational institutions in general.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย

ของ

พระชายสร สมบุญมาก (สมบุญโอบ)

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษาดุริยางค์บัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

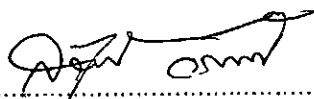
/พ.ร.อ.

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญสิริ จิระเดชากุล)

วันที่ 14 เดือน เมษายน พ.ศ. 2549

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

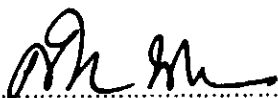
..... ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร. สุวัฒน์ วัฒนวงศ์)

/นางสาว กว้าง

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. เสาวนีย์ เลวลย์)

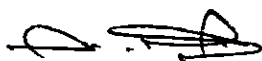
..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย นิรัญทวี)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. เจ็ดหล้า สุนทรวิภาต)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์ ดร. สันญา สันญาวิวัฒน์)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์ กาญจนา อินทรสุนนันท)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจากรองศาสตราจารย์ ดร. เสาวนีย์ เลวลีย์ ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี และ รองศาสตราจารย์ ดร. เจิดหล้า สุนทรวิกิต คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำและตรวจแก้ไขปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาที่ได้รับเป็นอย่างยิ่ง จึงขอขอบคุณ อนุโมทนาบุญ ไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณ อนุโมทนาบุญ พ่อครูคำ กาไวย์ อาจารย์สามารถ ศรีจำนงค์ อาจารย์จันท์ แก้วจิโน ที่กรุณาตรวจแก้ไขและให้ข้อเสนอแนะในการสร้างเครื่องมือเพื่อการวิจัย และรับเป็นครูผู้ช่วยสอน หลักสูตรวิชาการลงสวดชัย ร่วมกับผู้วิจัย จนทำให้การทดลองหลักสูตรวิชาการลงสวดชัยสำเร็จลงด้วยดี

ขอขอบคุณ อนุโมทนาบุญ รองศาสตราจารย์ ดร. สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ ที่เมตตาได้รับเป็นประธานในการสอบปริญญานิพนธ์ และให้ข้อเสนอแนะ จนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้อย่างสมบูรณ์

ขอขอบคุณ อนุโมทนาบุญ รองศาสตราจารย์ ดร. สัณญา สัณญาวิวัฒน์ รองศาสตราจารย์ กาญจนา อินทรสุณานนท์ ที่เมตตาได้รับเป็นกรรมการเพิ่มเติมในการสอบปริญญานิพนธ์ ได้เสนอแนะให้ข้อคิดเห็น ที่เป็นประโยชน์อย่างมากต่องานวิจัยฉบับนี้

ขอขอบคุณ อนุโมทนาบุญ คณะอาจารย์ทุกท่าน ที่ไม่สามารถเอ่ยนามได้ทั้งหมดในที่นี้ที่กรุณาให้คำชี้แนะ เสริมประเด็น ตรวจสอบ แก้ไข จนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงด้วยดี

ขอขอบคุณ อนุโมทนาบุญ พระราชพิศาลมุนี ผู้บริหาร คณะจารย์ เพื่อนร่วมงาน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทุกท่านของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยเฉพาะวิทยาเขตล้านนา ที่ให้การสนับสนุนเอื้ออาทรในการศึกษาต่อระดับดุษฎีบัณฑิตของผู้วิจัย

ขอขอบคุณ อนุโมทนาบุญ พระครูสิริธรรมโมสิต พระครูโสภณกิจจานุกูล พระประจวบ จับุญญมี (ยสชาติ) ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์จำลอง ดิษยวณิช รองศาสตราจารย์ วราคม ที่สุกะ อาจารย์กมล วัชรยิ่งยง อาจารย์เรืออากาศโทบุญเลิศ เจริญผล คณะจารย์ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ มศว ทุกท่าน ญาติสนิทมิตรสหายและผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ที่ไม่สามารถเอ่ยนามได้ทั้งหมดในที่นี้ ที่คอยห่วงใย ให้กำลังใจ ดูแลช่วยเหลือ และปรารถนาดีต่อผู้วิจัยเสมอมา ผู้วิจัยขอรำลึกถึงพระคุณของท่านทั้งหลายตลอดไป

ท้ายที่สุดนี้ หากมีอานิสงส์ใดที่เกิดขึ้นในปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบแต่ บูรพาจารย์ ผู้มีอุปการคุณ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในปริญญานิพนธ์นี้ทุกท่าน

พระชยสร สมบุญมาก (สมบุญไธ)

สารบัญ

บทที่

หน้า

1	บทนำ.....	1
	ภูมิหลัง.....	1
	โจทย์ของการวิจัย.....	6
	ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	6
	ความสำคัญของการวิจัย.....	6
	ขอบเขตของการวิจัย.....	7
	นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	9
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	14
	ความหมายและแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร.....	14
	แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น.....	26
	ทฤษฎีการเรียนรู้กับการพัฒนาหลักสูตร.....	33
	หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ.....	43
	แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์.....	61
	ชุมชนการปฏิบัติกับการวิจัยทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น.....	67
	ทฤษฎีกระบวนการถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรมทางสังคม (Socialization).....	82
	ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	96
	การจัดการศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญา.....	105
	วิธีประเมินผลหลักสูตร.....	110
	ความเป็นมาของลัทธิ.....	113
	กลองสะบัดชัย.....	117
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	127
	งานวิจัยในประเทศ.....	127
	งานวิจัยต่างประเทศ.....	135

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	138
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน.....	138
วัตถุประสงค์.....	138
เลือกบุคคลหรือตัวอย่างและพื้นที่ในการศึกษา.....	138
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	139
วิธีการที่ใช้ในการวิจัย.....	139
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	140
การสังเคราะห์ข้อมูล.....	140
ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตร.....	141
วัตถุประสงค์.....	141
การพัฒนาโครงร่างหลักสูตร.....	141
การตรวจสอบคุณภาพโครงร่างหลักสูตร.....	142
ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร.....	143
วัตถุประสงค์.....	143
แบบแผนการวิจัย.....	143
ประชากร.....	143
วิธีดำเนินการ.....	143
ขั้นตอนที่ 4 ประเมินและปรับปรุงหลักสูตร.....	144
วัตถุประสงค์.....	144
ประเมินผลหลักสูตรด้านความรู้ของผู้เรียน.....	144
ประเมินผลหลักสูตรด้านทักษะของผู้เรียน.....	145
ประเมินผลหลักสูตรด้านเจตคติของผู้เรียน.....	145
การปรับปรุงหลักสูตร.....	145
เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน.....	145

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 (ต่อ) การสร้างเครื่องมือ.....	146
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	146
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	147
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	148
การศึกษาวเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน.....	148
ผลการศึกษาวเคราะห์เอกสารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา	149
ผลการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับนโยบายการศึกษา.....	153
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์.....	155
การสร้างหลักสูตร.....	158
พัฒนาโครงร่างหลักสูตร.....	158
หลักการ.....	158
คำอธิบายรายวิชา.....	159
จุดมุ่งหมาย.....	159
โครงสร้าง.....	159
เวลาเรียน.....	160
ขอบข่ายเนื้อหา.....	160
แนวทางการจัดการเรียนการสอน.....	161
สื่อการเรียนการสอน.....	163
การประเมินผล.....	164
การตรวจสอบคุณภาพโครงร่างหลักสูตร.....	164
การทดลองใช้หลักสูตร.....	168
การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร.....	173

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	180
สรุปผลการวิจัย.....	179
อภิปรายผล.....	185
ข้อเสนอแนะ.....	191
บรรณานุกรม.....	192
ภาคผนวก.....	205
ก คู่มือหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย.....	206
ข แผนการสอนวิชากลองสะบัดชัย.....	267
ค เครื่องมือในการวิจัย.....	319
ง ผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	328
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	331

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 ค่าดัชนีการตรวจสอบคุณภาพโครงร่างหลักสูตรของผู้เชี่ยวชาญ.....	165
2 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย.....	173

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดและแบบแผนในการวิจัย.....	11
2 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโอลิวา.....	21
3 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโอลิวาแสดงรายละเอียดเพิ่มเติม...	22
4 การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเทอร์เนอร์.....	24
5 การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโบแชมป์ (Beauchamp).....	25
6 มิติของการปฏิบัติ (ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของชุมชน).....	70
7 การร้อยรัดชุมชนปฏิบัติ.....	72
8 แสดงนิเวศวิทยาสังคมของอัตลักษณ์.....	74
9 แผนที่ตั้งโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา.....	152
10 ทำเดินออก.....	213
11 ทำเคารพผู้ชม.....	214
12 ทำไหว้ครู ไหว้กลอง.....	215
13 ทำเกี่ยวเกล้า.....	216
14 ทำล่อกลอง.....	217
15 ทำเสื่อเล่นลูก.....	218
16 ทำสิงโตเล่นหาง.....	219
17 ทำล่อกลอง.....	220
18 ทำตบมะผาบ.....	221
19 ทำล่อกลอง.....	222
20 ทำบิดบัวบาน.....	223
21 ทำล้วงใต้เท้ายกเหล็ก.....	224
22 ทำมัดแก้มก้องลงวาง.....	225
23 ทำเสื่อลากหาง.....	226
24 ทำควงไม้ตีกลอง.....	227

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
25 ทำกระโดดหนีไม้ตีกลอง.....	228
26 ทำม้วนลีไคร.....	229
27 ทำคาบไม้กลอง.....	230
28 ทำเกี้ยวเกล้า.....	231
29 ทำกระโดดลงนั่ง.....	232
30 ทำย่าง 3 ขุม.....	233
31 ทำตีกลอง.....	234
32 ทำหลอกล่อกลอง.....	235
33 ทำตีกลองแล้วหมุนตัว.....	236
34 ทำหัวโหม่ง 3 ครั้ง.....	237
35 ทำศอกคู่ 3 ครั้ง.....	238
36 ทำศอกเดี่ยว 3 ครั้ง.....	239
37 ทำศอกหลัง 3 ครั้ง.....	240
38 ทำตีเข้า 3 ครั้ง.....	241
39 ทำศอกหลัง 4 ครั้ง และ หัว 3 ครั้ง.....	242
40 ทำจระเข้ฟาดหาง 2 ครั้ง.....	243
41 ทำจระเข้ฟาดหาง 2 ครั้ง เข้า 1 ครั้ง ศอกหลัง 4 ครั้ง.....	244
42 กลองปฐา.....	246
43 การนำกลองปฐาเข้าขบวนแห่.....	247
44 กลองแอว.....	247
45 การกลิ้งกลองแอว.....	248
46 การประสมวงกลองแอว.....	248
47 กลองตะลุดปด.....	249
48 กลองตั้งนั่ง.....	249

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
49 กลองแฉวงและกลองตะลุดปด.....	250
50 ลักษณะกลองปู้ใจ.....	250
51 วงกลองปู้ใจ.....	251
52 ลีลาการตีกลองปู้ใจ.....	251
53 โครงสร้างกลองมองเซิง.....	252
54 การประสมวงกลองมองเซิง.....	253
55 ลีลาการตีกลองมองเซิง.....	253
56 กลองตะลุดปด.....	254
57 โครงสร้างกลองเต่งถึง.....	254
58 ลักษณะกลองเต่งถึง.....	255
59 การติดจำถ่วงหน้ากลองเต่งถึง.....	255
60 วงกลองเต่งถึง.....	256
61 กลองป่งโป่ง.....	256
62 ลักษณะกลองป่งโป่ง.....	257
63 กลองลั้งหม้อง.....	257
64 การประสมวงกลองลั้งหม้อง.....	258
65 กลองหลวงล้านนา.....	259
66 ชุกกันกลองหลวง.....	260
67 การสร้างกลองหลวงล้านนา.....	260
68 การใช้กลองหลวง.....	261
69 การติดจำกลองหลวง.....	261
70 การคำนวณศูนย์กลางหน้ากลองในการติดจำ.....	262
71 การพันมือในการตีกลองหลวง.....	262
72 ทีมงานแข่งขันกลองหลวง.....	263

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
73 การหั่นก้อนกลองไปทางกรรมการตัดสิน.....	263
74 กรรมการตัดสินและผู้ชมฟังเสียงกลองหลวง.....	264
75 การนำกลองหลวงมาใช้ในวันสงกรานต์.....	264
76 กลองกบหรือมโหระทึก.....	265
77 การตีกลองสะบัดชัยแสดงโดยพ่อครูณพ (พันธุ์ ยารณะ).....	265
78 การตีกลองสะบัดชัยในขบวนแห่.....	266
79 การตีกลองสะบัดชัยของเยาวชนรุ่นต่อมา.....	266

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ในอดีตระบบการจัดการศึกษาของไทย เป็นการถ่ายทอดความรู้และวิธีการดำเนินชีวิตจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นการศึกษาที่มีบ้าน วัด และ วัง เป็นโรงเรียน มีพ่อแม่ พระสงฆ์ และผู้ชำนาญด้านต่าง ๆ เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ เป็นการเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติจริง และดำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ สภาพแวดล้อมของชุมชน ต่อมาเมื่อมีการปรับระบบการเรียนการสอนให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก การจัดการศึกษากลายเป็นการศึกษาในระบบที่มีผู้เรียน เรียนรู้ตามตำราและหลักสูตรที่กำหนดไว้ โดยไม่ได้นำเอาวัฒนธรรม ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการศึกษา ส่งผลให้การศึกษาไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมชุมชน และวิถีชีวิตของผู้เรียน (รุ่ง แก้วแดง, 2543 : 204-241) ผลจากการจัดการศึกษาในลักษณะดังกล่าวได้รับการทบทวนและส่งผลให้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ปรับแนวทางการจัดการศึกษาใหม่ โดยระบุในมาตราที่ 57 ว่า “ให้หน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยนำประสบการณ์ ความรู้ ความชำนาญและภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา” นอกจากนี้มาตราที่ 15 ในพระราชบัญญัติการศึกษาฉบับดังกล่าว ยังระบุให้ระบบการศึกษาของไทยมี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542 : 56,20)

การศึกษานอกระบบและการศึกษาผู้ใหญ่ จึงเป็นรูปแบบการศึกษาหนึ่งที่จะต้องเข้ามา มีบทบาทอย่างชัดเจนในการให้การศึกษาแก่ประชาชน โดยให้ความหมายของการศึกษานอกระบบ และการศึกษาผู้ใหญ่ว่าเป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและการประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา ทั้งนี้ เนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านาน เป็นการดำรงอยู่ในชีวิตที่เกี่ยวพันกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติตามกาลเวลา เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่พิเศษกว่าสัตว์อื่น ๆ กล่าวคือ มนุษย์มีความสามารถในการคิดค้น เรียนรู้ แก้ปัญหาและมีการสืบทอดแบบแผนความรู้เป็นมรดกมาช้านาน แม้ว่าภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่สั่งสมและถ่ายทอดเป็นมรดกมาช้านาน แต่มีเอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่ง คือ เป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกันไปหมด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ ค่าใช้จ่าย การศึกษา วัฒนธรรม จะผสมกลมกลืน (ประเวศ วะสี. 2530 : 12) คำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรืออาจเรียกชื่อแตกต่างกัน แต่ความหมายเดียวกัน อาจจะเป็นคำใหม่ในวงการศึกษาวงการพัฒนา แท้จริงแล้วแนวคิดและการปฏิบัติมีมานานแล้วในวงการศึกษาวงการพัฒนาและชาวบ้าน อีกทั้งผู้ที่ทำงานในท้องถิ่น แต่ไม่ได้รับการหยิบยกขึ้นมาอภิปรายกันอย่างจริงจัง

พัฒนาการของภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านทุกภูมิภาค เป็นผลพวงของการเรียนรู้เกี่ยวกับสรรพสิ่งแห่งธรรมชาติแวดล้อมแล้วปรับตัว สร้างสรรค์ ขึ้นเป็นวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีพในสภาพแวดล้อมนั้นๆ ดังเห็นได้จากการจัดระบบเหมืองฝายแห่งภาคเหนือ ที่มีได้มีความสำคัญเฉพาะการจัดสรรทรัพยากรน้ำมาหล่อเลี้ยงการกสิกรรมในบริเวณที่ระหว่างเขาเท่านั้น แต่เป็นแก่นของการจัดระบบความสัมพันธ์แห่ง ชุมชน และระหว่างชุมชน เช่นเดียวกันการปลูกบ้านสร้างเรือนและการทำนาทำสวนในภาคกลาง ก็อาศัยระบบนิเวศที่มีฤดูกาลน้ำมากน้ำน้อยแห่งพื้นที่ราบลุ่ม มีสายน้ำหล่อเลี้ยง เป็นหลักในการทำมาหากิน การแก้ปัญหาในการครองชีพที่รับสภาพความจริงอันแตกต่างจากภาคเหนือ หรือการดำเนินชีวิตตาม “ฮีดลิปสอง คองลิปสี่” ของชาวอีสานก็เป็นไปตามความผันแปรของฤดูกาลในรอบปี โดยผูกพันแน่นแฟ้นอยู่กับศรัทธาความเชื่อพระพุทธศาสนา รวมถึงระบบการพึ่งพากันระหว่างคนต่างชุมชนที่มีการผลิตและการบริโภคต่างกัน ด้วยการ “เป็นเกลือกกัน” ของเครือข่ายชุมชนภาคใต้ที่เป็นสังคมเปิดเป็นต้น

การสร้างสรรคภูมิปัญญาในสังคมไทยระดับพื้นบ้าน เป็นการสะสมความรู้และประสบการณ์อันยาวนาน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ลักษณะต่างๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติของมนุษย์ในการปรับตัวทั้งกับธรรมชาติและปรับตัวในสังคมมนุษย์ด้วยกัน กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาตินี้เป็นศักยภาพอันยิ่งใหญ่ที่ปัจจุบันเราให้ความสำคัญน้อยเกินไป แต่จะกลับมามีความสำคัญอย่างสูงอีกครั้งหนึ่ง นอกเหนือจากการเรียนรู้ในรูปสถาบันการศึกษา ทั้งในด้านวิธีการ เนื้อหาและระบบปฏิสัมพันธ์ ภูมิปัญญาในการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ มีพื้นฐานที่สอดคล้องกับเครือ

ช่วยการเรียนรู้สมัยใหม่ในสังคมข้อมูลข่าวสารที่ได้มาถึงแล้ว เป็นการประสานกันระหว่างการเรียนรู้ใน “โลกเทียมจริง” (Virtual Reality) และโลกกายภาพที่มนุษย์รู้จักคุ้นเคยมาแต่เดิม

ลัทธินามิวิธีชีวิตที่สัมพันธ์อยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกัน และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันยาวนานรวมทั้งได้ร่วมกันสร้างสรรค์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งในเรื่องอาหาร ยาโรคภัยไข้เจ็บ งานหัตถกรรม การเกษตรพื้นบ้าน การจัดการทรัพยากรที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีและมีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างต่อเนื่อง แต่จากการพัฒนาในช่วงที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิต ภูมิปัญญาถูกละเลยจนน่าเป็นห่วงขาดการสืบทอดจากผู้รู้และพ่อครูแม่ครู โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ส่วนใหญ่หลงใหลไปกับวัฒนธรรมภายนอก ไม่ได้มีการสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาจากพ่อครูแม่ครูเหล่านี้เลย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะได้มีความพยายามขององค์กรชุมชน กลุ่มคนในท้องถิ่น ภาครัฐธุรกิจเอกชน สถาบันการศึกษาและองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้าไปส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการสืบทอดอย่างต่อเนื่องในบางชุมชนและมีการจัดงาน “สืบสานลัทธินามิ” ขึ้นในช่วงเดือน เมษายน ติดต่อกันมาทุกปี ตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา แต่ก็ยังไม่สามารถก่อให้เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ให้มีความต่อเนื่องและมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายได้

ดังนั้น ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาผู้ใหญ่ จึงต้องค้นหาเทคนิควิธีในการศึกษา ให้ดำเนินไปในทิศทางที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดไว้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาความรู้แก่บุคคลทั่วไป โดยอาศัยผู้ทรงภูมิปัญญาและวิชาการที่มีในท้องถิ่นนั้นๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา แต่ในทางปฏิบัติแล้วการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้ทรงภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อครูแม่ครู ให้แก่บุคคลในท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่มีรูปแบบและหลักสูตรที่แน่นอนในการสืบทอดภูมิปัญญาสืบสานศิลปวัฒนธรรม และองค์ความรู้ในแขนงต่างๆ อีกทั้งกระบวนการเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ไม่เป็นระบบ ไม่สามารถสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ นั้นๆ ได้

โครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาลัทธินามิ จึงเป็นความพยายามที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่าย ที่จะสนับสนุนให้เกิดการสืบทอดและพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ให้ดำรงสืบต่อไป โดยการรวบรวมองค์ความรู้ วิทยาการชุมชน โรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาลัทธินามิ เป็นแหล่งองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนการสอน ซึ่งประกอบด้วยแหล่งวิทยาการที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งวิทยาการที่เป็นบุคคล

ผู้มีความรู้ความสามารถ แหล่งวิทยาการด้านสังคมและวัฒนธรรม แหล่งวิทยาการด้านเทคโนโลยี และสิ่งประดิษฐ์ โดยเฉพาะทรัพยากรที่มีค่าสำหรับการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน เช่น ชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถและคุณธรรม ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำอาวุโส เหล่านี้ล้วนเป็นผู้ที่ได้แสดงออกซึ่งการสืบทอดคุณค่าดั้งเดิม จากการปรับประยุกต์และสร้างสิ่งใหม่ผ่านประสบการณ์ของชีวิต นำแนวความคิดและประสบการณ์ของปราชญ์ชาวบ้าน ตลอดจนผู้นำชาวบ้านเหล่านี้มาปรับใช้ในระบบการจัดการเรียนการสอน และการจัดหลักสูตรการศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านแขนงต่างๆ เพื่อการเรียนรู้ และวางแนวทางในการศึกษาให้สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมชาวล้านนา ซึ่งโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาได้พยายามจัดทำให้เป็นไปตามกระบวนการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

โรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาได้นำแหล่งวิทยาการต่างๆ ในชุมชนเข้ามาใช้ในการสร้างองค์ความรู้ในโรงเรียน และเป็นการประสานผู้เรียนกับแหล่งวิทยาการให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการ ความสนใจ เจือปนที่เป็นจริง และเป็นธรรมชาติมากที่สุด อันจะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้ ซึมซับอย่างรวดเร็ว และตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งวิทยาการที่มีอยู่ในชุมชน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น สามารถนำความรู้ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างชุมชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการศึกษา โดยเฉพาะการพัฒนาการศึกษา ซึ่งเป็นรากฐานและเหตุปัจจัยสำคัญในการพัฒนาระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ของ ประเวศ วะสี (2541 : 68 - 72) ที่กล่าวโดยสรุปในเรื่องนี้ ว่าต้องปฏิรูปการสอนไปสู่การเรียนรู้โดยการเอาผู้เรียนเป็นตัวตั้ง และเรียนจากสถานการณ์จริง ทั้งความจริงในตัวเองและสิ่งแวดล้อม โดยจะต้องลดบทบาทของครูในการถ่ายทอดเนื้อหาในห้องเรียน สนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง และกิจกรรมมากที่สุด เพื่อให้เกิดความสนุกสนานในการเรียนรู้ และเกิดการเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิต พร้อมทั้งมีการนำพาให้เกิดการศึกษาการเรียนรู้จากแหล่งวิทยาการโดยรอบสถานศึกษา

จากหลักฐานทางวรรณกรรมล้านนา กลองสะบัดชัยนั้นเกี่ยวพันกับฝ่ายอาณาจักร กษัตริย์หรือเจ้าเมืองและกองทัพ ต่อมาเมื่อสถาบันกษัตริย์เจ้าเมืองของล้านนาถูกลดอำนาจจนสูญสิ้นไปในที่สุด กลองสะบัดชัยซึ่งถือว่าเป็นของสูง จึงเปลี่ยนที่อยู่ใหม่ไปอยู่กับ “ศาสนจักร” ซึ่งมีบทบาทคู่กับ “อาณาจักร” มาตลอด ศาสนสถานของพุทธศาสนาคือวัด ฉะนั้นวัดจึงน่าจะเป็นสถานที่รองรับกลองสะบัดชัยมาอีกทอดหนึ่ง และเมื่อเข้าไปอยู่ในวัด หน้าที่ใหม่ที่เพิ่มขึ้น คือตีเป็น

“พุทธบูชา” จนได้ชื่ออีกชื่อหนึ่งว่ากลองบูชา เวลาตีก็บอกว่าตีกลองบูชา กระนั้นก็ตามหลายแห่งยังพูดว่าตีกลองสะบัดชัยอยู่ดี (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด. 2542)

อย่างไรก็ตาม แม้จะได้หน้าที่ใหม่แล้ว หน้าที่เดิมที่ยังคงอยู่ก็ถือเป็น “สัญญาณ” เพราะวัดเป็นศูนย์รวมของชุมชนข่าวสารต่าง ๆ จึงมักออกจากวัด ปัจจุบันจึงได้ยินเสียงกลองจากวัดอยู่บ้าง (เฉพาะวัดที่ยังไม่มีเครื่องขยายเสียงประกาศข่าวสารในชุมชน) เพื่อเป็นสัญญาณเรียกประชุม สัญญาณบอกเหตุ จุกเงิน สัญญาณบอกวันโกน วันพระ และหน้าที่รองลงมาที่เกือบจะสูญหายแล้วคือเป็น “มหรสพ” ซึ่งเหลือเฉพาะในงานบุญคือ บุญสลากภัตต์ ที่เรียกว่าตานก๋วยสลาก จะเห็นได้ว่ากลองสะบัดชัยเป็นภูมิปัญญา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งของชาวล้านนา แต่ปัจจุบันกำลังจะสูญหายมีบทบาทน้อยลง มีบุคคลสืบทอดน้อยหรือเกือบจะไม่มีเลย ซึ่งสวนทางกับการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้นการนำภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าไปในระบบการศึกษา ซึ่งเล็งเห็นภูมิปัญญาที่มีบทบาทในอดีตนั้นสามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจของไทยในปัจจุบัน อันจะทำให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านภูมิปัญญาไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการบริหารและการจัดการภูมิปัญญาไทยให้สอดคล้องกับงานด้านการศึกษาในอนาคต

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงศึกษาข้อมูลพื้นฐานและกระบวนการถ่ายทอดเพื่อการพัฒนาหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนา พร้อมทั้งทดลองใช้หลักสูตรกลองสะบัดชัยที่สร้างขึ้น ประเมินผล และปรับปรุงหลักสูตร โดยเลือกพื้นที่ศึกษาที่โครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา เนื่องจากโรงเรียนได้มีการจัดการเรียนการสอนวิชากลองสะบัดชัยเป็นประจำ และปัญหาและอุปสรรคที่โรงเรียนพบก็มักจะมีมาจากหลักสูตร เนื้อหา กระบวนการถ่ายทอด ผู้เรียน อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ สนับสนุนให้เกิดการสืบทอดภูมิปัญญา พัฒนาองค์ความรู้ท้องถิ่น โดยเฉพาะกลองสะบัดชัย ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านล้านนาอย่างหนึ่ง ที่มักจะพบเห็นในขบวนแห่หรืองานแสดงศิลปะพื้นบ้าน อาจกล่าวได้ว่าปัจจุบันศิลปะการตีกลองสะบัดชัย เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่ได้นำชื่อเสียงทางด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านมาสู่ล้านนา บทบาทของกลองสะบัดชัยจึงอยู่ในฐานะการแสดงในงานวัฒนธรรมต่างๆ เช่น งานขันโตก งานพิธีต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองโดยทั่วไป การแสดงการตีกลองสะบัดชัย เป็นที่ประทับใจของผู้ที่ได้ชม จนเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน

จากความสำเร็จและเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความต้องการพัฒนาขึ้นมาเป็นหลักสูตรภูมิปัญญาล้านนา นำองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาการศึกษา อันเป็นฐาน

รากแห่งความสำคัญในการพัฒนาระยะยาว และเป็นไปตามการพัฒนาหลักสูตรตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 อนึ่งผลของการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทางการศึกษาที่ยั่งยืน และเป็นการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาล้านนา ศิลปะการตีกลองสะบัดชัยให้มีสืบต่อไปในอนาคต

โจทย์ของการวิจัย

1. หลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา เป็นอย่างไร
2. การพัฒนาหลักสูตร ที่เน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา ที่มีประสิทธิภาพ เป็นอย่างไร

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย ของภูมิปัญญาล้านนา
2. สร้างหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย ของภูมิปัญญาล้านนาโดยเน้นกระบวนการถ่ายทอด
3. ทดลองใช้หลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย ของภูมิปัญญาล้านนา ในโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา
4. ประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร วิชากลองสะบัดชัย ของภูมิปัญญาล้านนา

ความสำคัญของการวิจัย

1. ผลการวิจัยทำให้ทราบถึงกระบวนการถ่ายทอด ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนา และข้อมูล “โครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา” ที่เป็นระบบ สะดวกในการศึกษาและเผยแพร่
2. ผลการวิจัยทำให้ได้หลักสูตรวิชากลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนา เน้นกระบวนการถ่ายทอด พร้อมทั้งได้ซาบซึ้ง เห็นคุณค่า ความสำคัญของภูมิปัญญาล้านนา ในด้านศิลปวัฒนธรรมและความเป็นมาและการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของล้านนา
3. ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้สร้างและพัฒนาหลักสูตรภูมิปัญญาและหลักสูตรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้เกิดความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษา พุทธศักราช 2542 เพื่อประสิทธิภาพ

ภาพและประสิทธิผลทางการศึกษา และได้ทราบถึงปัญหาอุปสรรคข้อเสนอแนะ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรภูมิปัญญา กระบวนการถ่ายทอดวิชาลงสู่ระดับชั้น พร้อมทั้งปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน “โครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา” และสามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับสถานศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการวางแผนพัฒนาหลักสูตรเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาในภูมิภาคอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้ดำเนินการวิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษา ที่ “โครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา” เลขที่ 35 ถนนรัตนโกสินทร์ ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้เกณฑ์เลือกคือ เป็นพื้นที่มีปรากฏการณ์ทางภูมิปัญญาล้านนา ได้สืบสานภูมิปัญญาล้านนา วิชาลงสู่ระดับชั้น มาระยะหนึ่งแล้ว และเป็นโครงการที่บุคคลทั่วไปให้ความสนใจ มีการเดินทางเข้ามาศึกษาภูมิปัญญาล้านนาในสถานที่แห่งนี้เป็นประจำ

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

2.1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

2.1.1 โครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา

2.1.2 ศึกษาเอกสารเพื่อพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย (1) นโยบายการศึกษาจากแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พุทธศักราช 2545-2549) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 (2) ผลการวิเคราะห์วิชาชีพช่างสิบหมู่ของวิทยาลัยในวังชาย (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2545) (3) ผลการศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรขั้นพื้นฐาน (พุทธศักราช 2542) ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

2.1.3 การสัมภาษณ์ความต้องการพัฒนาหลักสูตร วิชาลงสู่ระดับชั้น ประกอบด้วย (1) ผู้บริหารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา (2) บุคคลทั่วไปผู้สนใจสมัครเรียนวิชาลงสู่ระดับชั้น (3) พ่อครูหรือปราชญ์ชาวบ้าน (4) ตัวแทนฝ่ายวิชาการของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ (5) ตัวแทนวิชาการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่

2.2 การสร้างหลักสูตร สร้างหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชาทดลองสะบัดชัย โดยนำข้อมูลจากการวิเคราะห์การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน (ข้อ 2.1) และศึกษา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมากำหนดประเด็นในการสร้างหลักสูตร โดยแบ่งเป็นขั้นตอนย่อย 2 ขั้นตอน คือ (1) พัฒนาโครงสร้างหลักสูตร (2) การตรวจสอบคุณภาพโครงสร้างหลักสูตร

2.3 ทดลองใช้หลักสูตร ได้แก่ การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ใน “โครงการโรงเรียน สืบสานภูมิปัญญาล้านนา ตามแผนการสอน และสื่อประกอบการเรียนการสอน

2.4 ประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร ได้แก่ การประเมินผลและปรับปรุงด้าน ความรู้ ด้านทักษะ ด้านเจตคติ

นิยามศัพท์เฉพาะ

การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การจัดทำหลักสูตรดำเนินการตามกระบวนการพัฒนา หลักสูตร สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น มี 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การสร้างหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร

กระบวนการถ่ายทอด หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่เกิดจากกระบวนการกลุ่ม ได้ร่วมกันพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบ หาแนวทางและ วิธีอื่นๆ ในการดำเนินชีวิตร่วมกัน การสืบทอดศิลปวัฒนธรรมหรือองค์ความรู้ต่างๆ จากรุ่นหนึ่ง ไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ที่นี้คือการแนะนำวิธีการแสดงและการตีกลองสะบัดชัยให้แก่บุคคลที่สนใจ ไปที่ ละขั้นตอนจนกระทั่งบุคคลยอมรับ พร้อมตัดสินใจกระทำตาม จนเกิดความรู้เรื่องการแสดงและ การตีกลองสะบัดชัยได้อย่างชำนาญ สามารถนำความรู้ไปใช้ประกอบอาชีพหรือถ่ายทอดไปยังรุ่น ต่อไปได้

ภูมิปัญญา หมายถึง ภูมิปัญญาล้านนาหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) อาจพบปรากฏในรูปคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) แล้วแต่บริบทของการใช้คำนั้นๆ ซึ่งจะหมายถึงความรู้ที่ได้สั่งสมมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นการผสมผสานความรู้เดิมกับความรู้ ใหม่ รวมทั้งจากความรู้ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ขึ้นเอง ลองผิดลองถูกจนสามารถนำไปใช้ แก้ปัญหาเพื่อดำรงชีวิต ให้สอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่ ซึ่งสภาการศึกษาแห่งชาติได้แบ่งภูมิ ปัญญาออกเป็น 10 สาขา คือ 1) สาขาเกษตรกรรม 2) สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม 3) สาขา การแพทย์แผนไทย 4) สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) สาขากองทุนและ

ธุรกิจชุมชน 6) สาขาสวัสดิการ 7) สาขาศิลปกรรม 8) สาขาการจัดการ 9) สาขาภาษาและวรรณกรรม 10) ศาสนาและประเพณี กลองสะบัดชัยจัดอยู่ในสาขาศิลปกรรม

หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา หมายถึง หลักสูตรที่รวบรวมกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน ที่เกิดจากชาวบ้านได้ร่วมกันพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหาสาเหตุ วิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบ เพื่อหาแนวทางแก้ไข ในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลให้ชาวบ้านและชุมชนได้ยกระดับความคิดและสิ่งสมมุติปัญญาไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและสืบทอดศิลปวัฒนธรรมหรือองค์ความรู้ต่างๆ เพื่อการแก้ปัญหาในชีวิตจริง

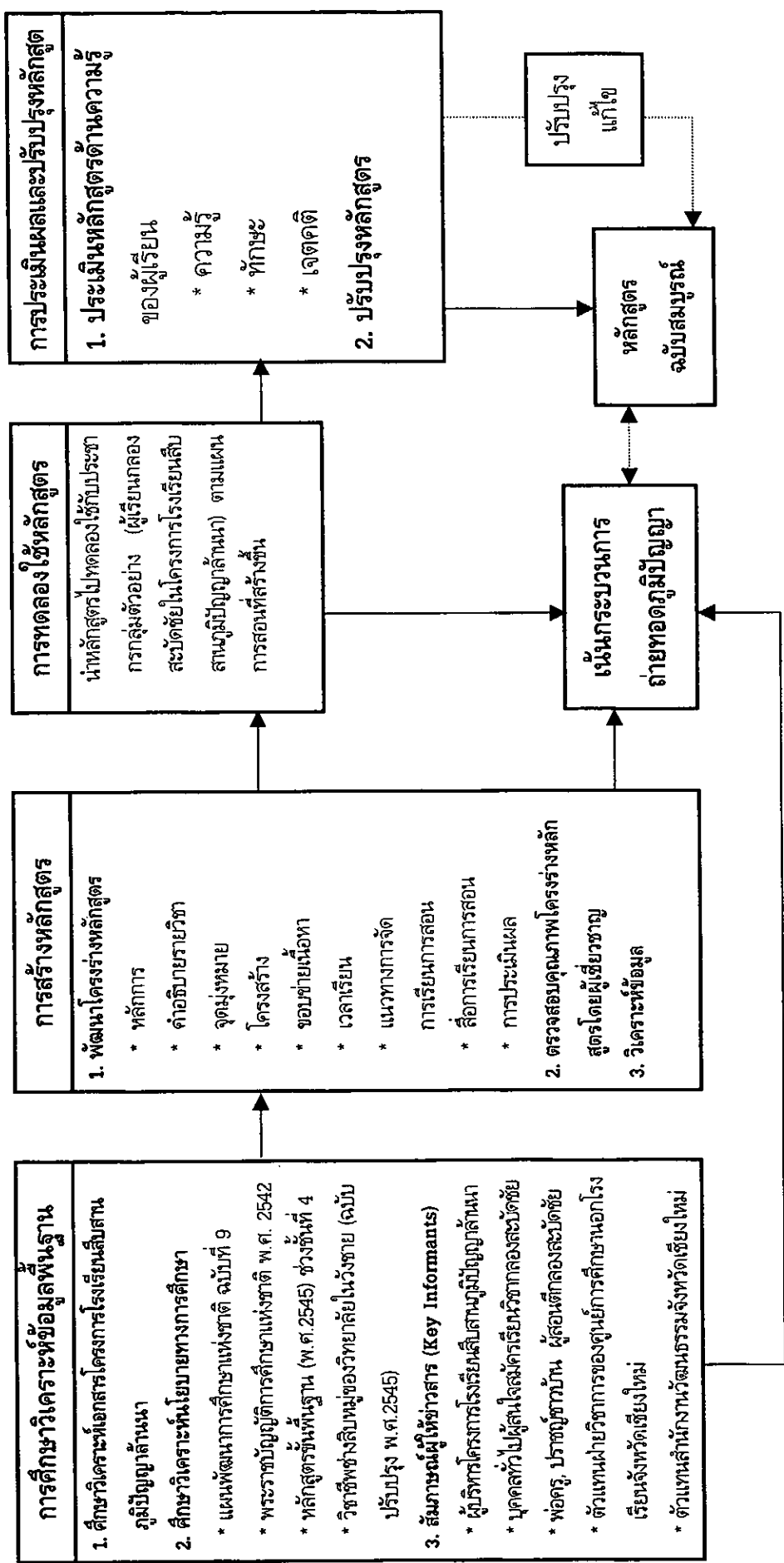
กลองสะบัดชัย หมายถึง กลองชนิดหนึ่งซึ่งเป็นศิลปะพื้นบ้านของชาวล้านนา มักจะพบเห็นในกระบวนการแห่ตามความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรม หรืองานศิลปะการแสดงต่างๆ โดยทั่วไปลีลาการตีมีลักษณะที่โลดโผนเร้าใจ มีการใช้อวัยวะหรือส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น คอ ก เข่า ศีรษะ ประกอบในการตี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าเรื่องการพัฒนาหลักสูตรเพื่อถ่ายทอดกลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนา โดยผู้วิจัยได้สำรวจแนวคิด และงานวิจัยต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาหลักสูตรสะบัดชัยออกมาเป็นหลักสูตร พบว่า มีนักการศึกษาเสนอแนวคิดแสดงขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดังนี้ สงัด อุทรานันท์ (2532 : 314 – 316) ได้เสนอ 7 ขั้นตอน คือ 1) จัดตั้งคณะทำงาน 2) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน 3) การกำหนดจุดมุ่งหมาย 4) การคัดเลือกและจัดเนื้อหาสาระ 5) ดำเนินการใช้หลักสูตร 6) ประเมินผลการใช้หลักสูตร 7) การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรของ กรมวิชาการ (2534 : 15 – 21) ได้เสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ 10 ขั้นตอน คือ 1) การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน 2) การวิเคราะห์ 3) การกำหนดความเหมาะสมกับนักเรียน 4) กำหนดความเหมาะสมกับระดับชั้นเรียน 5) กำหนดความคิดรวบยอด 6) การร่างรายวิชา 7) วิเคราะห์ร่างรายวิชา 8) วิเคราะห์ความเป็นไปได้ในกระบวนการเรียนการสอน 9) จัดสร้างปัจจัยเกื้อหนุนการสอน 10) นำไปทดลองใช้ รวมทั้ง เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander. 1974 : 27) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย 1) จุดมุ่งหมายและขอบเขต ได้แก่ พัฒนาส่วนบุคคล

มนุษย์สัมพันธ์ ทักษะการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง และความชำนาญเฉพาะด้าน 2) เนื้อหาสาระ ได้แก่ การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสม 3) การใช้หลักสูตร คือ การเลือกวิธีการเรียนการสอนและวัสดุสื่อที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่กำหนดไว้ และ 4) การประเมินผลหลักสูตร

นอกจากแนวคิดของนักการศึกษาที่ได้กล่าวถึงขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร ดังกล่าวข้างต้น ยังมีผู้เสนองานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตร โดยระบุขั้นตอนต่างๆ ที่มีความสอดคล้องกับข้อสรุปของนักการศึกษาหลายท่าน ดังเช่น งานวิจัยของ มาเรียม นิลพันธุ์ (2536 : บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม สำหรับข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร คือ 1) การสำรวจข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างหลักสูตร 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลหลักสูตร และงานวิจัยของ ศิริวรรณ จันทร์หงษ์ (2542 : 11) ได้พัฒนาหลักสูตรเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องงานจักสานชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 : ศึกษากรณีโรงเรียนวัดยกระบัตร์ (ชูปราษฎ์นุสรณ์) จังหวัดสมุทรสาคร ได้ระบุขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) พัฒนาหลักสูตร 3) ทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น และงานวิจัยของ สาลินี อุดมผล (2542 : บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่องการเจียรไนเนลได้ระบุขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้ 1) สำรวจข้อมูลพื้นฐาน 2) พัฒนาหลักสูตร 3) ทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น จากกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นข้างต้น และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาและพัฒนาหลักสูตรอีกหลายท่าน ผู้วิจัยได้นำแนวคิดของนักการศึกษาและผู้ที่ทำวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาการพัฒนาหลักสูตร ดังกล่าว มาสังเคราะห์ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร เพื่อนำมาเป็นการออกแบบคิดในการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านา : กลองสะบัดชัย มีกระบวนการพัฒนา คือ 1) การสำรวจและศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การสร้างหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอด 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร ซึ่งผู้วิจัยกำหนดเป็นการออกแบบคิดในการวิจัย เป็นแผนภูมิดังนี้ (ภาพประกอบ 1 หน้า 11)

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดและแบบแผนในการวิจัย

จากภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดและแบบแผนในการวิจัย ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน สำรวจวิธีการถ่ายทอดเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนา ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

- 1) ศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา
- 2) ศึกษาวิเคราะห์นโยบายทางการศึกษา
- 3) สัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสาร (Key Informants)

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทั้ง 3 ส่วน ตามขั้นที่ตอน 1 ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาสร้างหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย ในขั้นตอนที่ 2

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตร ดำเนินการสร้างหลักสูตรกลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนาโดยเน้นกระบวนการถ่ายทอด กล่าวคือ วิธีดำเนินการสร้างหลักสูตรให้สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์ขั้นตอนที่ 1 คือ

1) การพัฒนาโครงร่างหลักสูตร โดยนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 จากการศึกษานโยบายการศึกษา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ การสังเกต นำมาสังเคราะห์และวิเคราะห์อีกครั้ง พร้อมทั้งกำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อเป็นแนวทางในการร่างโครงร่างหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย ซึ่งประกอบด้วย หลักการ คำอธิบายรายวิชา จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง ขอบเขตเนื้อหา เวลาเรียน แนวทางจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการประเมินผล

2) การตรวจสอบคุณภาพโครงร่างหลักสูตร เมื่อได้โครงร่างหลักสูตร ได้มีการตรวจสอบคุณภาพความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร โดยพิจารณาตามรายละเอียดต่างๆ คือ ความสอดคล้องของส่วนประกอบโครงร่างหลักสูตร เป็นการพิจารณาว่า หลักการ คำอธิบายรายวิชา จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง ขอบข่ายเนื้อหา แนวทางการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การประเมินผล ว่ามีความสอดคล้องกันเพียงไร

3) การวิเคราะห์ข้อมูล นำโครงร่างหลักสูตรที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพ ในกระบวนการข้อ 2 มาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ถ้าโครงร่างหลักสูตรมีความเหมาะสม ก็สามารถนำไปทดลองใช้ได้ ถ้าไม่เหมาะสมก็ปรับปรุงโครงร่างหลักสูตรตามข้อเสนอแนะ ในส่วนขององค์ประกอบโครงร่างหลักสูตร (ในข้อ 2) และนำไปทดลองใช้ในขั้นตอนที่ 3

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร วิชากลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนาโดยเน้นกระบวนการถ่ายทอด ทั้งนี้เพื่อพิจารณาถึงผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทดลองใช้หลักสูตร ได้ทดลองใช้หลักสูตรกับผู้เรียนกลองสะบัดชัยในโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ตามตารางกิจกรรมในแต่ละแผนการสอนที่กำหนดไว้ เพื่อบันทึกพฤติกรรมของผู้เรียน ผู้สอน ในระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เมื่อจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนจบหลักสูตรที่กำหนดไว้ นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองใช้หลักสูตรไปประเมินผลหลักสูตรในขั้นตอนที่ 4

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร วิชากลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนา ที่เน้นกระบวนการถ่ายทอด ได้ประเมินผลหลักสูตรจากด้านความรู้ของผู้เรียน ด้านทักษะของผู้เรียน ด้านเจตคติของผู้เรียน เมื่อพบข้อบกพร่องที่ควรปรับปรุงแก้ไข ก็นำข้อบกพร่องต่างๆ มาปรับปรุงแก้ไข เมื่อปรับปรุงแก้ไขตามกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ก็จะได้หลักสูตรที่เน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาวิชากลองสะบัดชัย ที่มีประสิทธิภาพฉบับสมบูรณ์ เป็นไปตามขั้นตอน การพัฒนาหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานความรู้ ในการพัฒนาหลักสูตร เน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย ซึ่งประกอบไปด้วย 1) ความหมายและแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร 2) แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น 3) ทฤษฎีการเรียนรู้กับการพัฒนาหลักสูตร 4) หลักสูตรการจัดการศึกษาผู้ใหญ่และนอกระบบ 5) แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ 6) ชุมชนการปฏิบัติกับการวิจัยทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น 7) ทฤษฎีกระบวนการถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรมทางสังคม (Socialization) 8) ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น 9) การจัดการศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญา 10) วิธีประเมินผลหลักสูตร 11) ความเป็นมาของล้านนา 12) กลองสะบัดชัย และ 13) เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. ความหมายและแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร

หลักสูตรเป็นตัวกำหนดหรือกรอบของแนวปฏิบัติที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอน บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ มีผู้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

ทาบา (Taba. 1962) กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยจุดประสงค์ และจุดหมายเฉพาะการ และการจัดเนื้อหา วิธีการจัดการเรียนการสอน และประเมินผล

ทรัมป์และมิลเลอร์ (Trump and Miller. 1968) กล่าวว่า หลักสูตร คือ กิจกรรมการเรียนการสอนชนิดต่างๆ ที่เตรียมการไว้และจัดให้แก่เด็กนักเรียน โดยโรงเรียนหรือระบบโรงเรียน

เซลเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander. 1974) กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรว่าเป็นแผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้ให้แก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพื่อบรรลุเป้าหมายหรือจุดหมายที่วางไว้

บ็อบบิท (Bobbitt. 1981) ให้ความหมายว่า หลักสูตร คือ รายการของสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กและเยาวชนต้องทำและมีประสบการณ์ ด้วยวิธีการพัฒนาความสามารถในการทำสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวได้ดีเพื่อสามารถดำรงชีวิตในวัยผู้ใหญ่ได้

จอห์นสัน (Johnson. 1982) ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตรเกี่ยวข้องกับสิ่งที่นักเรียนต้องเรียนรู้ หรือสามารถทำได้ อันเป็นผลมาจากสิ่งที่เขากระทำด้วย หลักสูตรได้แก่ สิ่งที่เป็นผลตามมา ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้น หลักสูตรเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความคาดหวังหรือความตั้งใจ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ผลการเรียนรู้ที่ตั้งใจเอาไว้และมุ่งหวังให้บรรลุโดยผ่านทาง การเรียนการสอน คือ ผ่านทางประสบการณ์ที่จัดให้ ผ่านทางสิ่งที่เกิดขึ้นและสิ่งที่ผู้เรียนกระทำ

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2511) กล่าวว่า หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ทั้งหลายที่จัดให้เด็กได้เรียนเนื้อหาวิชา ทศนคติ แบบอย่างพฤติกรรม กิจวัตร สิ่งแวดล้อม ฯลฯ เมื่อประมวลกันเข้าแล้วก็จะ เป็นประสบการณ์ที่ผ่านเข้าไปในการรับรู้ของเด็ก ถือว่าเป็นหลักสูตรทั้งสิ้น

สุมิตร คุณากร (2518) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึงโครงการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถและคุณลักษณะที่สอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนดไว้ในระดับชาติ

สวัสดิ์ ประทุมราช และคณะ (2521) กล่าวว่า หลักสูตรคือแผนหรือแนวทางการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนที่ชี้แนะให้ผู้บริหารการศึกษา ครู อาจารย์ ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้จัดประสบการณ์ทั้งมวลตามที่หลักสูตรกำหนด เพื่อให้พลเมืองของประเทศได้พัฒนาตนเอง ทั้งในด้านความรู้ ทักษะและคุณสมบัติอันพึงประสงค์ตามความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาของชาติ

ธำรง บัวศรี (2532) กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรม และมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้

กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ (2536) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง ข้อกำหนดด้วยจุดมุ่งหมาย แนวทาง วิธีการ และเนื้อหาสาระ ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ ทศนคติ และพฤติกรรมที่กำหนดในจุดมุ่งหมายของการศึกษา

จากความหมายของหลักสูตรดังกล่าว จะเห็นว่าหลักสูตรมีความหมายทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ดังนี้

- 1) หลักสูตรคือจุดหมายที่ผู้เรียนพึงบรรลุ
- 2) หลักสูตรคือประสบการณ์ทั้งปวงของผู้เรียนที่จัดโดยโรงเรียน
- 3) หลักสูตรคือกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดให้กับผู้เรียน

- 4) หลักสูตรคือรายวิชาหรือเนื้อหาวิชาที่เรียน
- 5) หลักสูตรคือแผนสำหรับจัดโอกาสเรียนรู้หรือประสบการณ์ที่คาดหวังแก่ผู้เรียน

1.1 ประเภทของหลักสูตร

หลักสูตร (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. มปป.) สามารถจำแนกประเภทได้ดังนี้

1) หลักสูตรแกนกลาง (Core Curriculum) เป็นหลักสูตรที่ส่วนกลาง โดยนักวิชาการเป็นผู้สร้างขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนรู้ในเรื่องที่เป็นส่วนรวม เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดี การดำรงชีวิต ฯลฯ เช่น เรื่องรัฐธรรมนูญฯ เรื่องประชาธิปไตย เป็นต้น จุดมุ่งหมายจะกำหนดเป็นภาพกว้างๆ ที่ต้องการให้ผู้ผ่านหลักสูตรได้เรียนรู้ในสิ่งที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เนื้อหาที่กำหนดจะเป็นเนื้อหากลาง ๆ ที่กว้าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ในวิชาเฉพาะต่อไป

2) หลักสูตรแบบกิจกรรม (Activity Curriculum) การจัดหลักสูตรแบบนี้ยึดหลักการว่า การเรียนรู้เกิดจากกิจกรรมและประสบการณ์ ซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ การเรียนการสอนจะเน้นที่กิจกรรมให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และลงมือทำในสิ่งที่ตนถนัด มีความสนใจและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต

3) หลักสูตรที่แยกเป็นรายวิชา (Separated Subject - Matter Curriculum) เป็นหลักสูตรที่นิยมใช้กันมานานตั้งแต่ยุคแรก ๆ ที่มีการจัดตั้งโรงเรียน นักการศึกษาเห็นว่าวิชาต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็น จึงจัดให้นักเรียนได้เรียน ประกอบด้วย การอ่าน คัด เขียน แต่งเรื่อง เลข วิทยาศาสตร์ การรักษาตัว ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การฝีมือและอื่น ๆ การเรียนการสอนในสมัยก่อนใช้วิธีท่องจำ เพราะมีความเชื่อว่าการเรียนรู้เป็นเรื่องของสมอง คนฉลาดเท่านั้นจะจำเรื่องราวได้แม่นยำ

4) หลักสูตรแบบหมวดวิชา (Fusion หรือ Broadfield Curriculum) เนื่องจากปัจจุบันมีความรู้เนื้อหาวิชาใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งวิชาต่าง ๆ เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เด็กต้องรู้ ต้องเรียน จึงนำวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมารวมลำดับชั้นให้สอดคล้องและเหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก เช่น หมวดวิชาสังคมศึกษาได้รวมเอาวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศีลธรรม เป็นต้น

5) หลักสูตรแบบสหสัมพันธ์ (Correlated Curriculum) เป็นหลักสูตรที่นำวิชาที่เกี่ยวข้องกันมารวมกัน เพื่อสะดวกในการจัดการเรียนการสอน และจะช่วยให้การเรียนรู้ได้ผลดี หลัก

สูตรประเภทนี้สร้างจากความเชื่อว่า คนเราจะจำได้ต้องสร้างความสัมพันธ์ในการจำ สร้างความหมายของสิ่งที่จำ ในการเรียนการสอนเน้นหนักการท่องจำ

6) หลักสูตรแบบบูรณาการ (Integration Curriculum) เป็นการนำวิชาต่าง ๆ มาผสมผสานกัน หรืออาจเรียกว่า หลักสูตรที่มีเนื้อหากลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน การจัดหลักสูตรแบบนี้ไม่คำนึงถึงเนื้อหาวิชา แต่คำนึงถึงชีวิตหรือการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับชีวิตจริง ที่ไม่ได้แยกการรับรู้เป็นวิชา ๆ หลักสูตรแบบนี้ได้จัดแบ่งไว้หลาย ๆ ลักษณะ ดังนี้

6.1) หลักสูตรแบบใช้วิชาแกน (Subject-Core Curriculum) เป็นหลักสูตรที่ใช้วิชาแกนในการแก้ปัญหาหรือเสริมสร้างพื้นฐานความรู้ให้สูงขึ้นได้อย่างสมบูรณ์โดยมีวิชาอื่น ๆ เป็นวิชาบริวาร ทำการผูกโยงสัมพันธ์ให้เป็นเนื้อเดียวไม่เน้นเนื้อหาวิชา

6.2) หลักสูตรแบบแกนบังคับและเลือก (Coerce-Core and Select Curriculum) เป็นรูปแบบของหลักสูตรที่กำหนดให้มีวิชาแกนหรือกลุ่มวิชาเลือกเสริม ที่มีหลากหลายวิชาให้ผู้เรียนได้เลือกเพื่อเสริมพื้นฐานในวิชาที่เลือกตามความถนัด

6.3) หลักสูตรเน้นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน (Social Function Curriculum) เป็นหลักสูตรที่คำนึงถึงสาระประโยชน์ที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตที่ผู้เรียนจำและนำไปใช้ได้ทันที ใช้แนวการจัดการเรียนการสอนโดยวิธีแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ประสบมา

6.4) หลักสูตรแบบประสบการณ์ (Experience Curriculum) หลักสูตรกลุ่มนี้กำหนดจากพื้นฐานความเชื่อว่า การเรียนรู้คือประสบการณ์ หลักสูตรจึงยึดเอาประสบการณ์เดิมของผู้เรียนนำไปสู่สิ่งที่ต้องการจะสอน ผู้เรียนจะเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ซึ่งมีการเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม จะช่วยให้ผู้เรียนเพิ่มพูนประสบการณ์เรียนได้ผลดี

6.5) หลักสูตรที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง (Child - Centered Curriculum) เป็นหลักสูตรที่ยึดเอากิจกรรมที่ผู้เรียนสนใจ รวมทั้งปัญหาและความต้องการเป็นแกนกลาง

1.2 แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร

นักการศึกษาได้ให้แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้

1) การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของแกสเวลและแคมเพล (Gaswell and S.Campell.1935) แกสเวลและแคมเพล ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร ดังต่อไปนี้

1.1) ค่านิยมของสังคมจะเป็นตัวกำหนดจุดหมายทางการศึกษา

1.2) จุดหมายทางการศึกษาจะถูกแปลงเป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมทั่วไปทางการศึกษา ซึ่งจะช่วยกำหนดโอกาสการเรียนรู้ (Learning Opportunities) อันประกอบด้วย

1.2.1) พฤติกรรมที่ต้องการปลูกฝังแก่ผู้เรียน (Behavioral Element)

1.2.2) เนื้อหาสาระ (Content) หรือเรื่องราวที่จะให้เกิดการเรียนรู้ในตัวผู้เรียน (Substantive Element) โอกาสเรียนรู้ หมายถึง สถานการณ์ใด ๆ ก็ตาม ที่จัดทำขึ้นภายในบริบทของโปรแกรมทางการศึกษา เพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายปลายทางที่กำหนด เช่น รายวิชาต่าง ๆ การอ่านหนังสือ ฯลฯ

1.3) จากจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมทั่วไป (Specific Instructional Objective) นักพัฒนาหลักสูตรต้องกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมเฉพาะทางการศึกษา ซึ่งจะเป็นการคัดเลือกโอกาสเรียนรู้เฉพาะสำหรับกลุ่มผู้เรียนหรือผู้เรียนแต่ละคน

1.4) การตรวจสอบย้อนกลับ (Inspect) จะศึกษาจากการวิเคราะห์พฤติกรรมและสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของผู้เรียนว่าเป็นไปตามค่านิยมของสังคมหรือไม่

2) การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเซลเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander, 1959) เซลเลอร์และอเล็กซานเดอร์ได้เสนอความคิดในการพัฒนาหลักสูตรดังนี้

2.1) เป้าหมาย จุดมุ่งหมายและขอบเขต (Goals, Objectives and Domain) นักพัฒนาหลักสูตรควรกำหนดเป้าหมายและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นครั้งแรก เป้าหมายแต่ละประเด็นควรบ่งบอกถึงขอบเขตหนึ่งของหลักสูตรและขอบเขตที่สำคัญ รวมทั้งควรให้ความสนใจในการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ พัฒนาการส่วนบุคคล (Personal Development) มนุษยสัมพันธ์ (Human Relations) ทักษะการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง (Continued Learning Skills) และความชำนาญเฉพาะด้าน (Specialization) และอาจมีขอบเขตที่สำคัญอื่น ๆ ที่นักพัฒนาหลักสูตรอาจพิจารณาตามความเหมาะสมของผู้เรียน

2.2) การออกแบบหลักสูตร (Curriculum Design) หลังจากที่กำหนดเป้าหมายและจุดมุ่งหมายแล้ว จึงพิจารณาออกแบบหลักสูตรให้เหมาะสมและสอดคล้องกับปรัชญาทางการศึกษา โดยตัดสินใจเลือกและจัดเนื้อหาสาระ การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสม

2.3) การใช้หลักสูตร (Curriculum Implementation) หลังจากเลือกรูปแบบหลักสูตรแล้ว ต้องกำหนดขั้นตอนการนำหลักสูตรไปใช้คือ การเลือกวิธีการเรียนการสอนและวัสดุสื่อที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดเรียนรู้ตามที่กำหนดไว้

2.4) การประเมินผลหลักสูตร (Curriculum Evaluation) เน้นที่การประเมินตัวหลักสูตร คุณภาพของการสอนและพฤติกรรมทางการเรียนของผู้เรียน ผลจากการประเมินจะช่วยให้สามารถตัดสินใจได้ว่ายังคงใช้หลักสูตรนี้ต่อไป ควรปรับปรุงแก้ไขหรือควรรยกเลิกหลักสูตรดังกล่าว

3) การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของไทเลอร์ (Tyler. 1950) ไทเลอร์ได้กำหนดปัญหาพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรและการสอนไว้ดังนี้

3.1) จุดมุ่งหมายทางการศึกษา (Education Purposes) ที่ต้องการให้ผู้เรียนบรรลุมีอะไรบ้าง

3.2) การที่จะบรรลุตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนดนั้น จะต้องมีการประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้าง (Education Experiences)

3.3) ประสบการณ์ทางการศึกษาที่กำหนดนั้นสามารถจัดให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร

3.4) จะทราบได้อย่างไรว่าผู้เรียนได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษานั้น ๆ แล้ว

จากการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของไทเลอร์ จะชี้ให้เห็นว่า การสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรต้องคำนึงถึง การกำหนดจุดมุ่งหมาย การกำหนด ประสบการณ์ทางการศึกษา การจัดประสบการณ์ทางการศึกษาให้แก่ผู้เรียน และการประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร ซึ่งนักพัฒนาหลักสูตรต้องตอบให้ครบเรียงลำดับจากข้อ 3.1 ถึงข้อ 3.4

4) การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของฟ็อก (Fox. 1962) ฟ็อกได้เสนอรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้

4.1) นักพัฒนาหลักสูตร กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจากค่านิยมต่าง ๆ ของสังคม

4.2) จุดมุ่งหมายของหลักสูตรจะช่วยให้การคัดเลือกความรู้ด้านต่าง ๆ คือ

4.2.1) ด้านกระบวนการพัฒนาและการเรียนรู้ของนักเรียน

4.2.2) ด้านความต้องการทางสังคม

4.2.3) ด้านความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ

4.3) ความรู้ทั้ง 3 ด้านในข้อ 4.2 จะเป็นแนวทางในการคัดเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน รูปแบบของหลักสูตรและวิธีสอน อันจะเป็นประโยชน์ในการจัดทำหลักสูตร

5) การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของทาบ (Taba. 1962) ทาบเชื่อว่าครู ซึ่งเป็นผู้ให้หลักสูตร ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการพัฒนาหลักสูตรควรมีการพัฒนาจากระดับล่างขึ้นสู่ระดับบน (The Grass-Roots Approach) ประกอบด้วย 7 ขั้นตอนดังนี้

5.1) วินิจฉัยความต้องการ (Diagnosis of Needs) สำรวจสภาพปัญหา ความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคมและผู้เรียน

5.2) กำหนดจุดประสงค์ (Formulation of Objectives) กำหนดจุดประสงค์ให้ชัดเจนหลังจากที่ได้วินิจฉัยความต้องการแล้ว

5.3) คัดเลือกเนื้อหาสาระ (Select of Content) การกำหนดจุดประสงค์ให้ชัดเจนจะช่วยให้การเลือกเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ วัย และความสามารถของผู้เรียน เนื้อหาสาระต้องมีความเชื่อถือได้ และสำคัญต่อการเรียนรู้ด้วย

5.4) จัดเนื้อหาสาระ (Organization of Content) การจัดเนื้อหาที่คัดเลือกแล้วต้องนำมาจัดโดยคำนึงถึงความต่อเนื่อง ความยากง่ายของเนื้อหาและวุฒิภาวะความสามารถความสนใจของผู้เรียน

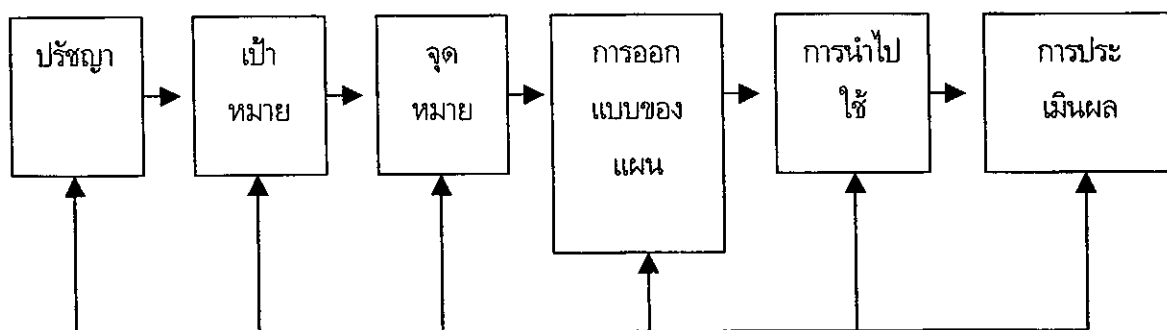
5.5) คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (Selection of Learning Experiences) ผู้สอนหรือผู้เกี่ยวข้อง จะต้องเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาและจุดประสงค์ของหลักสูตร

5.6) จัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Organization of Learning Experiences) ประสบการณ์การเรียนรู้ควรจัดโดยคำนึงถึงเนื้อหาสาระ ความต่อเนื่อง และความสามารถของผู้เรียน

5.7) กำหนดสิ่งที่จะประเมินและวิธีการประเมินผล (Determination of what to evaluate and of the ways and means of doing it) ต้องกำหนดว่าจะประเมินอะไรเพื่อตรวจสอบผลว่าบรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ และกำหนดด้วยว่าจะใช้วิธีประเมินผลอย่างไร ใช้เครื่องมืออะไร

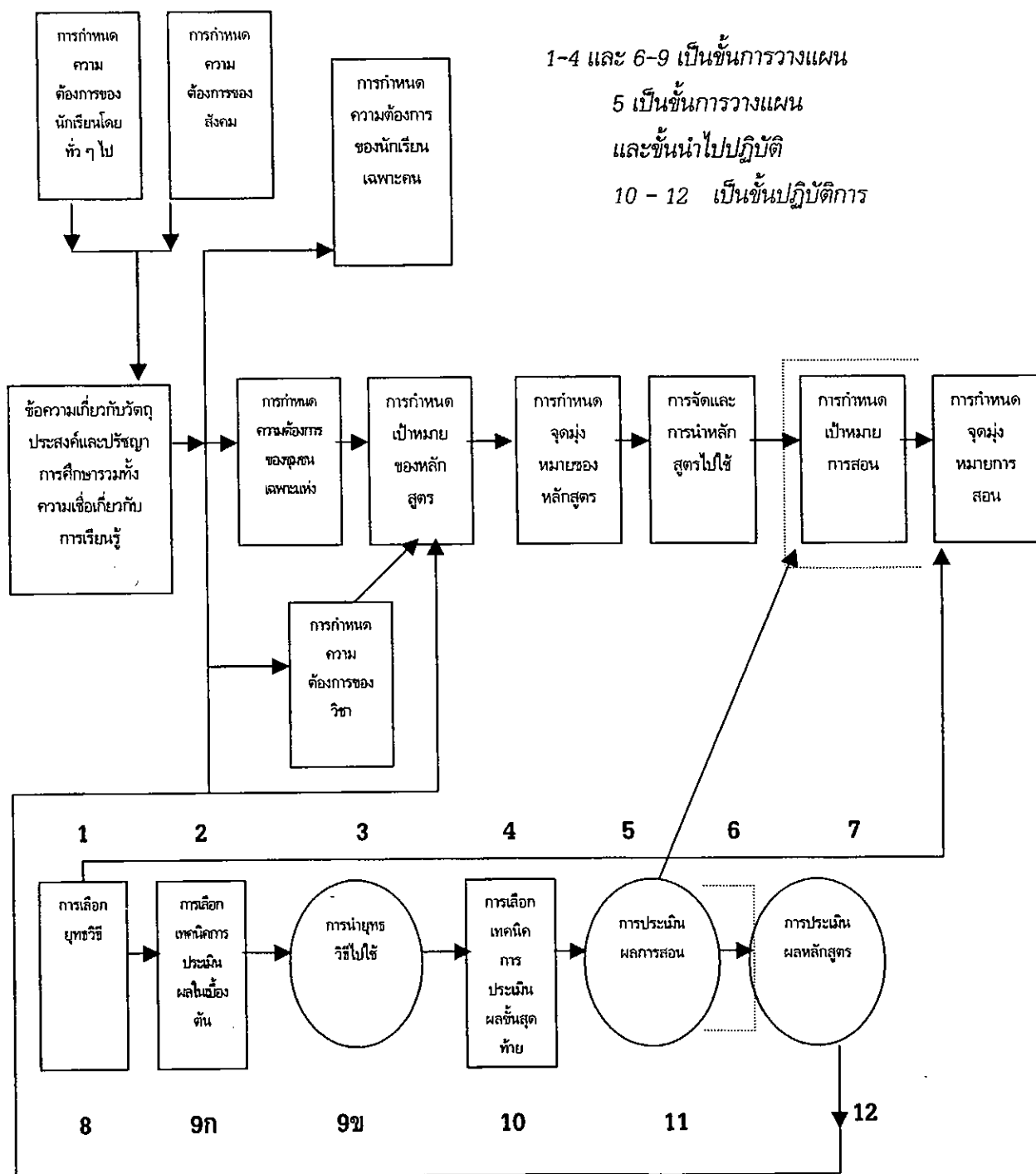
6) การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโอลิวา (Oliva. 1976 : unpagged อ้างใน เสาวนีย์ เลวลีย์. 2536) โอลิวาได้เขียนแผนภูมิกระบวนการพัฒนาหลักสูตรโดยใช้เกณฑ์ 3 เกณฑ์

เป็นหลัก คือ (1) เรียบง่าย (2) ครอบคลุมกว้าง และ (3) เดินตามแนววิธีการเชิงระบบ ดังแสดงในภาพประกอบ 2 ต่อไปนี้

ภาพประกอบ 2 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโอлива

แม้ว่าขั้นตอนนี้จะเสนอไว้เฉพาะส่วนประกอบที่สำคัญที่สุด แต่ก็พร้อมที่จะขยายได้ทันทีให้เป็นขั้นตอนขยายที่มีรายละเอียดเพิ่มเติม และแสดงกระบวนการบางขั้นตอน ที่ขั้นตอนเดิมได้กำหนดเอาไว้ ดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโอลิวาแสดงขั้นตอนขยายรายละเอียดเพิ่มเติม (ที่มา : รัชชัย ชัยจิรฉายากุล. 2529)

องค์ประกอบ 12 ประการ ซึ่งเป็นขั้นตอนขยายรายละเอียด มีลักษณะครอบคลุมกว้าง เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนที่ผู้วางแผนจะต้องรับผิดชอบจากแหล่งต่างๆ ของหลักสูตรไปสู่การ ประเมินผล ซึ่งจะขออธิบายแต่ละองค์ประกอบอย่างย่อ ๆ ต่อไปนี้

สี่เหลี่ยมจัตุรัสใช้แสดงขั้นตอนการวางแผน ส่วนวงกลมใช้แสดงขั้นตอนปฏิบัติการ กระบวนการเริ่มจากองค์ประกอบที่ 1 ซึ่งเป็นขั้นที่ผู้พัฒนาหลักสูตรกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษารวมทั้งหลักการทั้งด้านปรัชญาและจิตวิทยา วัตถุประสงค์เหล่านี้เป็นความเชื่อที่ได้มาจากการต้องการของสังคมและความต้องการของแต่ละบุคคลที่อาศัยอยู่ในสังคมนั้น ๆ องค์ประกอบส่วนนี้ของโอโลวามีแนวคิดคล้ายคลึงกับการกลั่นกรองของไทเลอร์

องค์ประกอบที่ 2 มีการวิเคราะห์ความต้องการของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ความต้องการของผู้เรียนที่สนองโดยชุมชน และความต้องการที่สำคัญในด้านเนื้อหาวิชาที่จะนำมาสอนในโรงเรียนนั้น แหล่งข้อมูลของหลักสูตรจึงได้แก่องค์ประกอบที่ 1 กับที่ 2 รวมกัน ในขณะที่องค์ประกอบที่ 1 คำนึงถึงความต้องการของผู้เรียนและสังคมในลักษณะกว้าง ๆ องค์ประกอบที่ 2 เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียนเฉพาะกลุ่มในห้องที่เฉพาะแห่ง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะความต้องการของผู้เรียนในชุมชนเฉพาะแห่ง ไม่จำเป็นต้องเหมือนกับความต้องการทั่วไปของผู้เรียนทั้งสังคม

องค์ประกอบที่ 3 และ 4 เป็นการกำหนดเป้าหมาย และจุดหมายของหลักสูตรที่อาศัยองค์ประกอบที่ 1 และ 2 เป็นฐานในการคิด ส่วนงานขององค์ประกอบที่ 5 ได้แก่ การจัดและการใช้หลักสูตร การกำหนดและการสอนสำหรับแต่ละระดับชั้นและแต่ละวิชา

องค์ประกอบที่ 6 และ 7 เป็นการเพิ่มความเฉพาะเจาะจงขึ้นอีกระดับหนึ่ง มีการกำหนดเป้าหมายและจุดหมายการสอนสำหรับแต่ละระดับชั้นและแต่ละวิชา

หลังจากกำหนดจุดหมายการสอนแล้ว นักพัฒนาหลักสูตรจะดำเนินงานต่อไปยังองค์ประกอบที่ 8 ซึ่งเป็นจุดที่จะต้องเลือกวิธีการสอนสำหรับใช้กับผู้เรียนในห้องเรียน ในขณะเดียวกันนักพัฒนาหลักสูตรจะริเริ่มระยะ ก. ขององค์ประกอบที่ 9 หรือ 9 ก. ซึ่งเป็นการเลือกหนทางที่จะต้องวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน แล้วตามด้วยการนำยุทธวิธีการสอนไปใช้ ดังในองค์ประกอบที่ 10

หลังจากที่ผู้เรียนได้รับโอกาสที่เหมาะสมให้มีการเรียนรู้ขึ้น (องค์ประกอบที่ 10) ผู้วางแผนจะกลับไปศึกษาปัญหาของการเลือกเทคนิคการประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน และประสิทธิผลของครูผู้สอน ดังนั้น องค์ประกอบที่ 9 จึงถูกแยกออกเป็น 2 ระยะ ระยะแรกมาก่อนการนำไปใช้สอนจริง (9 ก) และระยะที่ 2 หลังจากการนำไปสอนจริง (9 ข) ขั้นการสอน (องค์ประกอบที่ 10)

เปิดโอกาสให้ผู้วางแผนได้พิจารณาแก้ไข เพิ่มเติม และเลือกวิธีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ให้แล้วเสร็จสมบูรณ์

องค์ประกอบที่ 11 เป็นขั้นที่มีการประเมินผลการสอน องค์ประกอบที่ 12 เป็นองค์ประกอบสุดท้ายของวงจรที่ว่าด้วยการประเมินผลหลักสูตรจากรูปแบบมองเห็นได้ว่าองค์ประกอบที่ 1 - 4 และ 6 - 9 เป็นขั้นของการวางแผน ส่วนองค์ประกอบที่ 10 - 12 เป็นขั้นของการปฏิบัติการ ส่วนองค์ประกอบที่ 5 เป็นทั้งสองอย่าง คือ เป็นทั้งขั้นการวางแผนและขั้นการนำไปปฏิบัติ

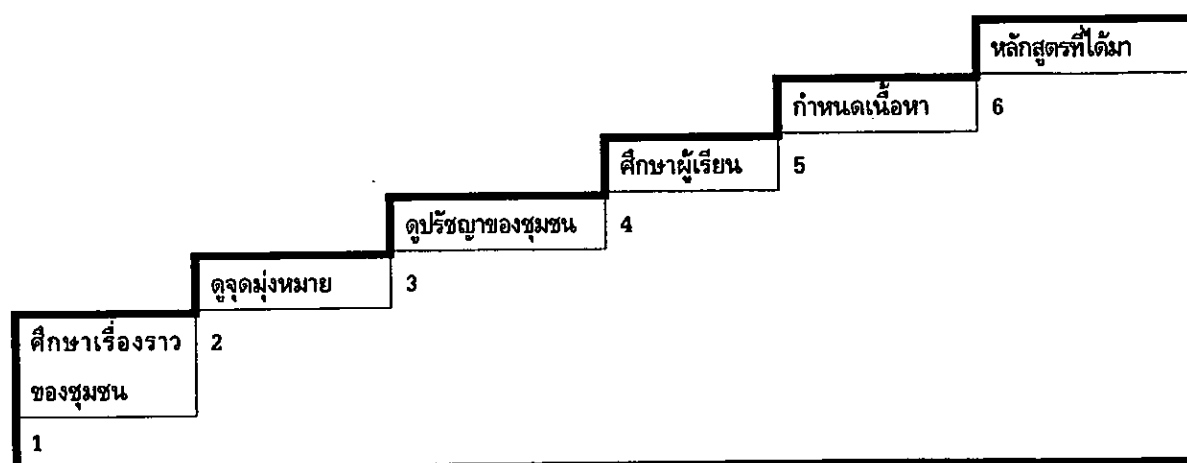
เช่นเดียวกับรูปแบบอื่น ๆ ของการพัฒนาหลักสูตรรูปแบบของโอลิวา ก็รวมทั้งแนวของการพัฒนาหลักสูตร (องค์ประกอบ 1 - 5 และ 12) และการออกแบบสำหรับการสอน (องค์ประกอบ 6 - 11)

องค์ประกอบทางด้านหลักสูตร (องค์ประกอบ 1 - 5 และ 12) สร้างวงจรย่อยของรูปแบบขึ้นมาอีกหนึ่งวงจร และองค์ประกอบทางด้านการสอน (ที่ 6 - 11) สร้างวงจรย่อยขึ้นมาอีกวงจรหนึ่ง เพื่อหาความแตกต่างระหว่างองค์ประกอบทางด้านหลักสูตรและการสอน วงจรของการสอนจะถูกปิดกั้นอาณาเขตด้วยเส้นประ

ลักษณะสำคัญของรูปแบบได้แก่ เส้นการตรวจสอบย้อนกลับ (Feed Back) จากการประเมินผลหลักสูตรไปยังเป้าหมายหลักสูตรและจากการประเมินผลการสอนไปยังเป้าหมายการสอน เส้นเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นของการมีการแก้ไขปรับปรุงอย่างต่อเนื่องในด้านองค์ประกอบของแต่ละวงจรย่อย

7) การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเทอร์เนอร์ (Turner. 1980)

เทอร์เนอร์ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรซึ่งเหมาะกับการพัฒนาชุมชน เป็นหลักสูตรของชุมชนซึ่งอาจจะจัดขึ้นตามในลักษณะของกลุ่มสนใจ ซึ่งมีขั้นตอนดังภาพประกอบ 4 ต่อไปนี้

ภาพประกอบ 4 การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเทอร์เนอร์

8) การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของสมิท สแตนเลย์ และชอร์ (Smith, Stanley and Shore. 1975 อ้างในเสาวนีย์ เลวลีย์. 2536)

สมิท และคณะ พัฒนาหลักสูตรโดยมุ่งเน้นสังคมเป็นหลัก เสนอแนะให้พิจารณาสังคมทางด้านทักษะ ค่านิยม รูปแบบของสังคม และความเข้าใจสภาพปัญหาของสังคม สมิทได้กล่าวว่า งานของการพัฒนาหลักสูตร มีสิ่งที่สำคัญอย่างน้อย 4 อย่างคือ

8.1) การตกลงใจเกี่ยวกับทิศทางของการศึกษา ซึ่งอาจจะหมายถึงการกำหนดความมุ่งหมายซึ่งเป็นทิศทางของการจัดการศึกษา

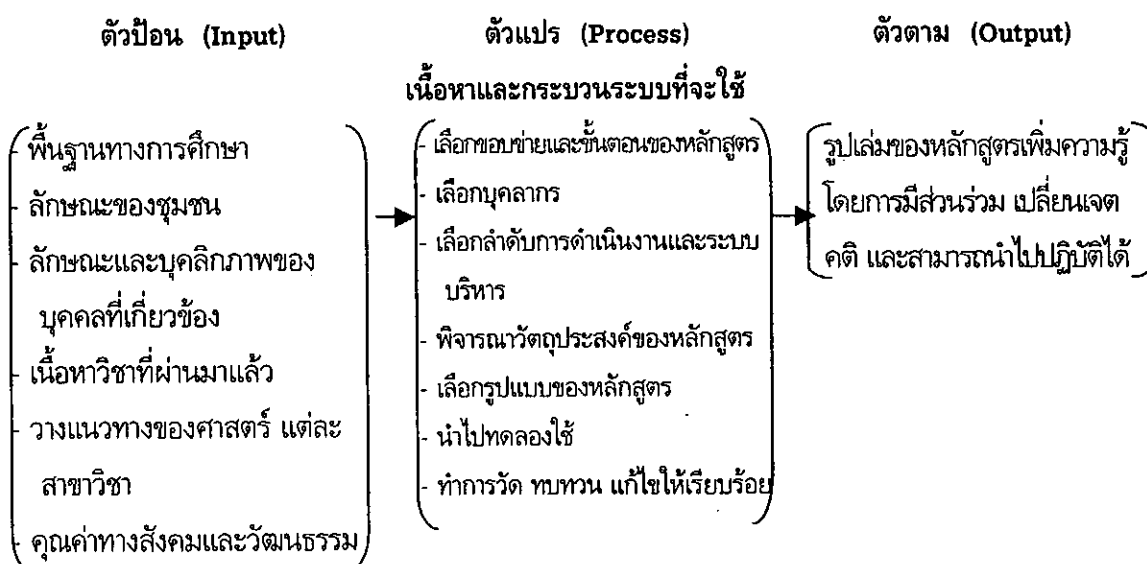
8.2) การเลือกหลักการและระเบียบวิธี เพื่อเลือกและเรียงลำดับประสบการณ์ ซึ่งประกอบด้วยโปรแกรมการเรียนการสอน ที่จะนำมาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของสังคม

8.3) การเลือกรูปแบบของหลักสูตร เพื่อนำไปใช้สอนให้เหมาะสมกับสภาพสังคม

8.4) การตัดสินใจเกี่ยวกับหลักการและวิธีการที่จะประเมินว่าอะไรได้เกิดขึ้น

9) การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโบแชมปี (Beauchamp. 1986 : 145 อ้างในเสาวนีย์ เลวลีย์. 2536)

โบแชมปีได้เสนอการพัฒนาหลักสูตรเป็นระบบ ซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ มีผู้ให้การสนับสนุนหลายท่าน ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรของโบแชมปี มีกระบวนการดังนี้

ภาพประกอบ 5 การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโบแชมปี (Beauchamp)

การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโบแฮมปี จะเป็นรูปของระบบระเบียบ ให้ทัศนะที่กว้างกว่าของทาบา เพราะคำนึงถึงการทดลองใช้และการทบทวน การแก้ไข

จากรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร ทั้ง 9 รูปแบบดังกล่าว จะเห็นว่ามีลักษณะคล้ายกัน กล่าวคือ

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียน สังคมและปรัชญาการศึกษา
2. การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. การกำหนดเนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้
4. การนำหลักสูตรไปใช้
5. การประเมินผลหลักสูตร
6. การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงหลักสูตร

2. แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

การสร้างหลักสูตรหรือการพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การจัดทำหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือเป็นการจัดทำหลักสูตรใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมอยู่ก่อน การพัฒนาหลักสูตรจะประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ

- 1) การวางแผนจัดทำหรือยกร่างหลักสูตร (Curriculum Planning)
- 2) การใช้หลักสูตร (Curriculum Implementation)
- 3) การประเมินผลหลักสูตร (Curriculum Evaluation)

2.1 ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กำหนดให้มีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นเป็นผู้จัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของสังคมแต่ละท้องถิ่น เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาตัวบุคคล ครอบครัว และชุมชน ส่งเสริมให้บุคคลมีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ เพื่อศึกษาและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต รูปแบบการจัดการศึกษาที่แตกต่างกันของบุคคลและชุมชน อันจะนำผลไปสู่คนที่มีความสุข มีการปรับตัวที่ดีเป็นกำลังสำคัญของครอบครัว ชุมชน สังคม และ ประเทศชาติ รู้จักเลือกรับข่าวสารข้อมูลที่มีอยู่หลากหลาย นำมาใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมเพื่อเป็นการเตรียมคนเข้าสู่สังคมโลกาภิวัตน์ เป็นภารกิจที่

จำเป็นยิ่งของกระบวนการจัดการศึกษา ให้ผู้เรียนมองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี มีวินัย และตอบสนองให้สอดคล้องกับสภาพที่มีการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ซึ่งจุดหมายปลายทางของคนในโลกยุคโลกาภิวัตน์ คือ การอยู่ในสังคมอย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ท่ามกลางการแข่งขัน ภายใต้ความร่วมมือกัน และรู้จักใช้เทคโนโลยีเพื่อตอบสนองความต้องการในชีวิตของผู้เรียนอย่างแท้จริง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 27 วรรคที่ 2 กำหนดไว้ว่า ให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสารของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชนสังคมและประเทศชาติ แสดงให้เห็นว่าในอนาคต ชุมชนจะต้องเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา การบริหารจัดการหลักสูตร การเรียนการสอนของแต่ละท้องถิ่น หลักสูตรเฉพาะแต่ละท้องถิ่นจะมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษามากขึ้น เพื่อสนองตอบความต้องการของแต่ละชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในด้านต่างๆ

ปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีผลกระทบโดยตรงต่อธรรมชาติและชีวิตของคนไทยทั้งในเมืองและชนบท จึงต้องมีหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อเตรียมผู้เรียนให้สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นกับภูมิลำเนาท้องถิ่นของตน หวังให้ผู้เรียนนำความรู้และประสบการณ์ไปพัฒนาตน ครอบครัว และท้องถิ่นของตน อีกทั้งช่วยปลูกฝังให้เกิดความรักและความผูกพันในท้องถิ่นอีกด้วย

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2526) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึงเนื้อหาสาระและมวลประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียนในท้องถิ่นหนึ่ง ท้องที่ใดโดยเฉพาะ

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2536) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึงมวลประสบการณ์ที่สถานศึกษาหรือหน่วยงานและบุคคลในท้องถิ่นจัดให้แก่ผู้เรียนตามสภาพและความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ

สังต์ อุทรานันท์ (2537) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึงรายละเอียดเนื้อหาสาระ แผนการสอน สื่อการเรียนการสอน เอกสารความรู้ หนังสือเสริมประสบการณ์ที่จัดทำเพิ่มขึ้นให้สอดคล้องเฉพาะท้องถิ่นซึ่งมีความแตกต่างกันเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องราวของตนเอง ชีวิต เศรษฐกิจ อาชีพ และสังคมอย่างลึกซึ้ง

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2541 ก. : 2) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึงหลักสูตรที่สร้างขึ้นจากสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนหรือสร้างจากหลักสูตรแกนกลาง ที่ปรับให้เข้ากับสภาพชีวิตจริงของผู้เรียน ท้องถิ่นต่างๆ หรือสร้างจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อผู้เรียน หลักสูตรท้องถิ่นจะสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นนั้นๆ

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ (2543) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่นคือประสบการณ์ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้เรื่องราวหรือเนื้อหาสาระซึ่งจะเป็นคุณประโยชน์ต่อผู้เรียนอันเนื่องมาจากการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น หรือการตอบสนองความต้องการของชุมชนในท้องถิ่นอย่างเป็นกระบวนการ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น และเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น

หน่วยศึกษานิเทศก์ (2543) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึงรายละเอียดเนื้อหาสาระ การสอน สื่อการเรียนการสอน เอกสารความรู้ หนังสือเสริมประสบการณ์ที่จัดทำเพิ่มขึ้นให้สอดคล้องเฉพาะท้องถิ่นซึ่งมีความแตกต่างกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องราวของตนเอง ชีวิต เศรษฐกิจ อาชีพ และสังคมอย่างลึกซึ้ง

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าการจัดเนื้อหาประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับบุคคลในท้องถิ่นตามสภาพและความต้องการของบุคคลแต่ละท้องถิ่น เป้าหมายหลักคือ ต้องการให้ผู้เรียนได้นำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของแต่ละบุคคลให้ดีขึ้น หลักสูตรอาจจะนำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนวิธีหนึ่ง คือ การใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งจะตอบสนองต่อหลักการจัดกิจกรรมให้เกิดกระบวนการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชน ดังนี้

1) หลักสูตรท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่มีลักษณะหลากหลาย มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เหมาะสมกับเพศ วัย มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด และทักษะ เน้นกระบวนการเรียนการสอนให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริง จนเกิดทักษะและสามารถนำไปปรับใช้กับสถานการณ์อื่นได้อย่างเหมาะสม

2) หลักสูตรท้องถิ่นสามารถที่จะพัฒนาเพิ่มขึ้นได้ตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและเมื่อเรื่องนั้นๆ ไม่เป็นที่สนใจและต้องการของท้องถิ่น รวมทั้งถ้าสมัยแล้วสามารถปรับเปลี่ยนได้ทันที

3) การเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่นเป็นการเรียนรู้อย่างบูรณาการ ไม่แยกส่วนตัดตอนเป็นท่อน ๆ ของกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมทางวิชาการ สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต

จริงโดยผู้เรียนเป็นผู้จัดการกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยการชี้แนะของผู้สอน อันจะนำไปสู่การคิดเป็น โดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่ในสังคมตนเอง และวิชาการอย่างเหมาะสม

4) มีกระบวนการที่ส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้จากท้องถิ่นของตน เป็นการเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้กับชีวิตจริงและชีวิตการทำงาน รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันกับท้องถิ่นของตนเอง มีการส่งเสริมให้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

5) ส่งเสริมความเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพของสังคมในด้านศีลธรรม จริยธรรม สันติภาพ จิตสาธารณะ การดำรงไว้ซึ่งสังคมประชาธิปไตย การร่วมรักษาสีงแวดล้อม ก่อให้เกิดศรัทธาเชื่อมั่นและการภูมิใจในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชน ท้องถิ่น และชาติ

2.2 ลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่น

หลักสูตรท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นจากปัญหาและความต้องการของผู้เรียน เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นเพื่อแก้ปัญหาท้องถิ่น จะเป็นทางด้านอาชีพหรือสามัญก็ได้ หรือรับจากหลักสูตรที่มีอยู่ก็ได้ แต่ต้องเป็นเรื่องที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียน มีความใหม่ ทันสมัย และเป็นปัจจุบันอยู่เสมอและเป็นหลักสูตรที่ปรับให้เข้ากับชีวิตของผู้เรียน ซึ่งครูและผู้เรียนจะเป็นผู้ที่ร่วมกันพัฒนา หรือสร้างหลักสูตรสำหรับตนเองขึ้นมาตามสภาพของเหตุการณ์หรือปัญหาในขณะนั้น ดังนั้นหลักสูตรท้องถิ่นจึงมีลักษณะที่สำคัญ (วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์ 2542) ดังนี้

1) เป็นหลักสูตรที่ตอบสนองชีวิตจริงของผู้เรียนที่เป็นปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่การเตรียมอนาคตรวมทั้งมีความเข้าใจเรื่องของความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ เรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถในการปฏิบัติจริง เรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันและเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพของตนเอง

2) เป็นหลักสูตรที่พัฒนาจากความต้องการหรือสิ่งที่เป็นปัญหา ที่สอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหา

3) เป็นหลักสูตรระยะสั้นที่เป็นปัจจุบันและตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในปัจจุบัน

4) เป็นหลักสูตรที่บูรณาการกับวิชาต่าง ๆ และบูรณาการกับชีวิตจริงได้

5) เป็นหลักสูตรที่ได้มาจากสภาพปัญหาหรือความต้องการของผู้เรียนและชุมชนอย่างแท้จริง

6) เป็นหลักสูตรที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามระดับความสามารถ และตรงกับสภาพปัญหาของตนเอง โดยครูเป็นเพียงผู้ร่วมวางแผน ให้คำแนะนำ ชี้แนะ และอำนวยความสะดวกเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างสูงสุด

2.3 ความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่น

แม้ว่าหลักสูตรแกนกลางจะเป็นหลักสูตรแม่บทที่กำหนดให้เรียนสิ่งที่จำเป็นต่อพลเมือง แต่ยังมีข้อบกพร่องบางประการ เช่น ไม่สัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียน ละเลยมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งอันพึงอนุรักษ์ของท้องถิ่น ฯลฯ หลักสูตรท้องถิ่นจึงมีความสำคัญ (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. 2539) ดังนี้

- 1) ตอบสนองการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนตามสภาพปัญหาที่เป็นจริง
- 2) ตอบสนองความหลากหลายของปัญหา มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เหมาะสมกับเพศ วัย มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด และทักษะ เน้นกระบวนการสอนให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริง จนเกิดทักษะและสามารถนำไปใช้กับสถานการณ์อื่นได้อย่างเหมาะสม
- 3) ทำให้การเรียนรู้มีความหมายต่อชีวิตจริง และผู้เรียนสามารถประยุกต์ไปใช้ได้ในชีวิตจริง สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตจริง และมุ่งเน้นการเรียนรู้อย่างบูรณาการ ไม่แยกส่วนหรือตัดตอนเป็นท่อนๆ ของกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมทางวิชาการ โดยผู้เรียนเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยการชี้แนะของผู้สอนอันจะนำไปสู่การคิดเป็น โดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่ในสังคมตนเองและวิชาการอย่างเหมาะสม
- 4) ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการแสวงหาความรู้ เพื่อที่จะมาใช้เป็นข้อมูลในการแก้ปัญหาในชีวิตของตนเองในวันข้างหน้ารวมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจที่เหมาะสมกับชีวิตของตนเอง
- 5) ชุมชนเป็นแหล่งภูมิปัญญาเบื้องต้น และมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียน ซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชน
- 6) ส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้จากท้องถิ่นของตน เป็นการเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้กับชีวิตจริงและการทำงาน รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันกับท้องถิ่นของตน มีการส่งเสริมให้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

7) ส่งเสริมความเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพของสังคมในด้านศีลธรรม จริยธรรม การดำรงไว้ซึ่งสังคมประชาธิปไตย การร่วมรักษาสีงแวดล้อม ก่อให้เกิดศรัทธาเชื่อมั่นภูมิใจในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ชุมชนและชาติ

8) สามารถพัฒนาเพิ่มขึ้นได้ตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปและเมื่อเรื่องนั้นๆ ไม่เป็นที่สนใจและต้องการของท้องถิ่นรวมทั้งล้าสมัยแล้ว สามารถปรับเปลี่ยนได้ทันที

2.4 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรระดับชาติให้สอดคล้องกับสภาพสังคมท้องถิ่น อาจดำเนินการในระดับเขตการศึกษา ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ หรือระดับโรงเรียนก็ได้ สำหรับกระบวนการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่น อาจดำเนินการอย่างเป็นระบบและเป็นขั้นตอน ซึ่งนักการศึกษาหลายท่านได้เสนอแนวทางในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นไว้ดังนี้ คือ สัจจ อุทรานันท์ (2532 : 314 - 315) ได้เสนอขั้นตอนการดำเนินงานไว้ดังนี้ คือ

1. จัดตั้งคณะทำงาน
2. ศึกษาสภาพข้อมูลพื้นฐาน
3. กำหนดจุดมุ่งหมายสำหรับหลักสูตรท้องถิ่น
4. พิจารณาความเหมาะสมของหลักสูตรกลางกับสภาพท้องถิ่น
5. ดำเนินการคัดเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตรกลาง และหรือจัดสร้างกระบวนการวิชาขึ้นมาใหม่

6. ดำเนินการใช้หลักสูตร
7. ประเมินผลการใช้หลักสูตร
8. ทำการปรับปรุงแก้ไข

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534:20) ได้เสนอขั้นตอนดำเนินการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ดังนี้คือ

1. การจัดทาระบบข้อมูลพื้นฐาน
2. การกำหนดความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น
3. การกำหนดเป้าหมายหรือจุดประสงค์การเรียนรู้
4. การจัดทำคำอธิบายรายวิชา เนื้อหาหรือกิจกรรม

5. การจัดทำแผนการสอน คู่มือครู และสื่อ

6. การปรับปรุงและพัฒนา

กรมวิชาการ (2536 : 11-12) ได้กำหนดลักษณะต่างๆ ของการพัฒนาหลักสูตรดังต่อไปนี้

1) ปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือจัดกิจกรรมเสริม การพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้ท้องถิ่นสามารถกระทำได้กับทุกกลุ่มประสบการณ์ในหลักสูตรประถมศึกษาและในรายวิชาบังคับ และวิชาเลือกเสรีทุกรายวิชาและทุกกลุ่มวิชาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย โดยไม่ทำให้จุดประสงค์ เนื้อหา และคาบเวลาเรียนเปลี่ยนแปลงไปจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท

2) ปรับรายละเอียดของเนื้อหา เป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยการตัดหรือเพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อหาหัวข้อหรือขอบข่ายที่ระบุไว้ในคำอธิบายของทุกกลุ่มประสบการณ์ หรือในคำอธิบายรายวิชา วิชาบังคับและวิชาเลือกเสรีทุกรายวิชา ทุกกลุ่มวิชา ทั้งนี้ต้องไม่ทำให้จุดประสงค์ หัวข้อหรือขอบข่ายเนื้อหา และคาบเวลาเรียนที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บทเปลี่ยนแปลงไป

3) จัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติม เป็นการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นด้วยการจัดทำคำอธิบาย หรือ ทำรายวิชาเพิ่มเติม

จากแนวคิดของนักการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ และหน่วยงานทางการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้น มีความแตกต่างกันบ้าง แต่โดยภาพรวมมีความคล้ายคลึงกัน ผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย โดยมีขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรกลองสะบัดชัยดังนี้

1. การสำรวจและศึกษาข้อมูลพื้นฐาน -เป็นการศึกษาและวิเคราะห์นโยบายทางการศึกษาและความต้องการของบุคคลที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย ของท้องถิ่นลำนนา

2. การสร้างหลักสูตร โดยโครงสร้างหลักสูตรประกอบด้วย หลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง คำอธิบายรายวิชา ขอบข่ายเนื้อหา แนวทางการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียน การสอน และการประเมินผล

3. การทดลองใช้หลักสูตร นำหลักสูตรไปทดลองใช้กับบุคคลทั่วไปที่สนใจสมัครเรียน วิชากลองสะบัดชัยในโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาลำนนา

4. การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร ทั้งด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน และด้านเอกสารหลักสูตร

3. ทฤษฎีการเรียนรู้กับการพัฒนาหลักสูตร

นักพัฒนาหลักสูตร จำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้ จำเป็นต้องทราบว่า มนุษย์เรียนรู้ได้ดีในสถานการณ์หรือเงื่อนไขอย่างไร และสถานการณ์หรือเงื่อนไขแบบใดที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ เพื่อจะได้พิจารณากำหนดทฤษฎีที่เหมาะสมที่สุดมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร

ทฤษฎีการเรียนรู้นั้นสามารถนำมาจัดได้เป็น 3 กลุ่มได้แก่ กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) กลุ่มพุทธินิยม (Cognitivism) และกลุ่มแรงจูงใจ เพื่อให้ผู้อ่านมีข้อมูลเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้ทั้ง 3 กลุ่ม จึงขอสรุปข้อมูลไว้ดังต่อไปนี้

3.1 กลุ่มพฤติกรรมนิยม

กลุ่มนี้รู้จักกันทั่วไปในนามทฤษฎี S-R (Stimulus-Response) ซึ่งมีแนวความคิดว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นจากพฤติกรรมที่เป็นการตอบสนองสิ่งเร้า ถ้าไม่มีการตอบสนองสิ่งเร้า แสดงว่าการเรียนรู้ในสิ่งนั้นยังไม่เกิดขึ้น นักจิตวิทยาที่มีความเชื่ออยู่ในกลุ่มนี้มีเช่น

1) ธอร์นไดค์ (Thorndike) เชื่อว่า “การเรียนรู้เป็นเรื่องของการแก้ปัญหาในการศึกษา” จึงทำการทดลองและสรุปเป็นกฎการเรียนรู้ได้ 3 ประการ

1.1) กฎแห่งผล (Law of Effect) ถ้าจะเรียนรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใด จะต้องมีการรางวัลให้แก่การกระทำที่พึงปรารถนา และถ้าต้องการจะลบสิ่งใดออกก็จะใช้การลงโทษหลังจากมีการตอบสนอง

1.2) กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercise) การฝึกปฏิบัติทุกครั้งจะต้องได้รับรางวัลเป็นความสำเร็จ การกระทำใด ๆ ซ้ำโดยไม่มีผลตอบแทนหรือรางวัลและตั้งอยู่ในความไม่พอใจ จะไม่มีผลต่อการเรียนรู้

1.3) กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) การเตรียมความพร้อมทำให้การตอบสนองครั้งต่อไปดำเนินไปตามลำดับ ความสมหวังในการเตรียม ถือได้ว่าเป็นความน่าพึงพอใจ

2) กันทรี (Guthrie) เชื่อว่า “การผสมผสานของสิ่งเร้าที่มีความเคลื่อนไหวรวมอยู่ด้วย มีแนวโน้มที่เกิดความเคลื่อนไหวนั้นตามมา” เงื่อนไขที่จำเป็นต่อการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งเร้าและการตอบสนอง โดยไม่จำเป็นต้องมีรางวัล การลงโทษ หรือการปฏิบัติ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองจะกระชับแน่นเมื่อมีสิ่งเร้าและการตอบสนองกันที่เชื่อว่าความพยายามในการเรียนรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดของคนนั้น มีผลออกมาเพียงอย่างเดียวหนึ่งเท่านั้นในระหว่างการเรียนรู้ หรือไม่สามารถเรียนรู้ได้เมื่อการเรียนรู้เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว

3) สกินเนอร์ (Skinner) มีหลักการว่า “อินทรีย์ทั้งหลาย รวมทั้งมนุษย์ได้รับอิทธิพลมาจากผลที่เกิดจากพฤติกรรมของเขาเอง” กล่าวคือ มนุษย์มีการแสดงพฤติกรรมการกระทำอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้น จะทำให้เกิดประสบการณ์อันเป็นผลของการกระทำนั้นติดตามมา และคุณภาพของผลการกระทำมีอิทธิพลต่อการกระทำอื่น ๆ ที่เกิดตามมา สิ่งสำคัญคือ ผลการกระทำเกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อมภายนอก เพราะฉะนั้นสิ่งแวดล้อมจึงเป็นตัวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในทิศทางที่บุคคลนั้นแสดงพฤติกรรมออกมา

การนำแนวความเชื่อของกลุ่มพฤติกรรมนิยมไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตร จึงสรุปได้ดังนี้

1. การกำหนดเนื้อหาสาระแบ่งเป็นส่วน ๆ เรียงตามลำดับจากง่ายไปหายากจนเรียนรู้สิ่งที่ซับซ้อนขึ้นได้ อันเป็นการสะสมความรู้ที่เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง
2. การแบ่งหลักสูตรออกเป็น ส่วน ๆ หรือหน่วย ในลักษณะของส่วนย่อยไปหาส่วนรวม นั้นหลักสูตรควรจะต้องประกอบด้วยเนื้อหาสาระหรือสิ่งเร้าที่นำไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา
3. หลักสูตรจะต้องคำนึงถึงการฝึกหัด เพราะเป็นการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง

3.2 กลุ่มพุทธินิยม

กลุ่มนี้ได้เริ่มทฤษฎีจากสิ่งที่ค่อนข้างเป็นความคิดเชิงนามธรรม โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับธรรมชาติการเรียนรู้ การคิดในลักษณะของการหยั่งรู้และกระบวนการแก้ปัญหา โดยอาศัยการใช้เหตุผลเป็นเครื่องมือในการอธิบายปรากฏการณ์ทางจิตวิทยาและการเรียนรู้ ผลงานที่น่าสนใจของกลุ่มนี้มีเช่น

1) เปียเจต์ (Piaget) มีความเชื่ออยู่บนพื้นฐานของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากเป็นหลักการที่ทำให้เข้าใจการอธิบายพัฒนาการทางสติปัญญา ความเจริญเติบโตที่มีระยะขั้นของพัฒนาการแต่ละตอนจะสัมพันธ์กับความเจริญเติบโตทางสติปัญญา พัฒนาการของเด็กสามารถอธิบายได้ตามลำดับของระยะพัฒนาการทางกาย โดยแสดงออกในลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสิ่งแวดล้อม

2) บรูเนอร์ (Bruner) เชื่อว่าพัฒนาการทางสติปัญญา เน้นที่การถ่ายทอดประสบการณ์ ด้วยการให้เรียนรู้จากการสัมผัสหรือลงมือกระทำ จากภาพความจำหรือมีภาพแทนในใจ และจากสัญลักษณ์ทำความเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรม และแก้ปัญหาได้ พัฒนาการทางสติปัญญาจะเห็นได้จากการเพิ่มความสามารถที่จะจัดการกับตัวเลือกหลายๆ อย่างในเวลาเดียวกัน ความสามารถที่จะ

เฝ้าดูขั้นตอนต่างๆ ในระยะเวลาเดียวกันและความสามารถที่จะจัดเวลาและการเข้าร่วมกิจกรรมในลักษณะที่เหมาะสมกับความต้องการหลายๆ อย่าง

3) กาเย่ (Gagne) มีความเชื่อว่าพัฒนาการของเด็กเกิดจากการเรียนรู้กฎเกณฑ์ที่ซับซ้อนขึ้นเรื่อย ๆ เพราะเด็กจะมีกฎง่ายที่จำเป็นก่อน เพื่อเป็นฐานและการตอบสนองทางคำพูด ต่อจากนั้นจะเป็นการจำแนกความคิดรวบยอดที่ซับซ้อนขึ้น มีการรวมหรือเชื่อมโยงความคิดรวบยอดเข้าเป็นหลักการ จนกระทั่งเกิดการเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาเป็นการรวมกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และนำไปใช้ในการแก้ปัญหา

การนำแนวทฤษฎีของกลุ่มพุทธินิยมไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรได้ดังนี้

- 1) หลักสูตรจะต้องมีเนื้อหาสาระและประสบการณ์ที่สอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียนในแต่ละวัย
- 2) จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นที่การแก้ปัญหา การค้นคว้าและวิธีการอื่นๆ ที่ส่งเสริมการหยั่งรู้
- 3) หลักสูตรอาจมีเนื้อหาสาระซ้ำกันระหว่างระดับชั้น แต่มีความยากง่ายและรายละเอียดต่างกัน
- 4) การจัดเนื้อหาสาระให้มีความสอดคล้องและรับหรือเสริมกันในระหว่างวิชาที่มีการจัดลำดับก่อนหลังของเนื้อหาสาระในวิชาเดียวกัน

3.3 กลุ่มแรงจูงใจ

กลุ่มนี้คำนึงถึงความเป็นคนของคน มองธรรมชาติของมนุษย์ในลักษณะว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับความดี มนุษย์เป็นผู้ที่มีอิสระ สามารถนำตนเองและพึ่งตนเองได้ เป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ ทำประโยชน์ให้สังคม มีอิสระที่จะเลือกทำสิ่งต่างๆ นักจิตวิทยากลุ่มนี้จึงยึดการเรียนรู้จากแรงจูงใจเป็นหลัก ผลงานที่น่าสนใจมีเช่น

- 1) มาสโลว์ (Maslow) มีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความต้องการที่จะสนองความต้องการให้กับตนเอง และความต้องการของมนุษย์มีมากมาย สามารถนำมาจัดเรียงลำดับได้โดยที่มนุษย์จะมีความต้องการในขั้นสูงๆ ถ้าความต้องการในขั้นต้นๆ ได้รับการตอบสนอง การจัดการเรียนการสอนก็เช่นกันถ้าผู้เรียนได้รับการตอบสนองความต้องการขั้นต่ำมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งทำให้ผู้เรียนมีโอกาสที่จะมีแรงจูงใจไปถึงความต้องการขั้นสูงมากขึ้นเท่านั้น สิ่งที่ต้องคำนึงถึงก็คือความ

สมดุลระหว่างอิสรภาพกับการควบคุม ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างความมั่นคงปลอดภัยและการพัฒนา

2) โรเจอร์ (Rogers) เชื่อว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพถ้าผู้เรียนมีแรงจูงใจ มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ในสิ่งนั้น จุดมุ่งหมายของการศึกษาคือ การส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการเรียนรู้ของคนที่มีการศึกษา จึงได้แก่ผู้ที่ได้เรียนรู้ถึงวิธีการเรียน ผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ จึงต้องมีการสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้เกิดแรงจูงใจไปสู่การเรียนรู้ ผู้เรียนจะเกิดความสนใจและมีความสะดวกใจในการเรียน ผลทำให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้สูงกว่าบรรยากาศของห้องเรียนปกติ

3) โคมส์ (Combs) มีความเชื่อว่าเจตคติ ความรู้สึก และอารมณ์ของผู้เรียน มีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยให้เหตุผลว่าสมองของคนเราแสวงหาความหมายจากประสบการณ์อย่างสม่ำเสมอ การเรียนรู้จึงเป็นการค้นพบความหมายของแต่ละคน โดยความรู้สึกและอารมณ์เป็นเสมือนดัชนีของความหมาย ซึ่งได้แก่ การเข้าใจตนเอง ความรู้สึกเกี่ยวกับการท้าทายหรือการข่มขู่ คำนิยม และความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม หรือการได้รับการเอาใจใส่ การนำแนวความเชื่อของกลุ่มแรงจูงใจไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรได้ดังนี้

1) หลักสูตรควรมีความยืดหยุ่น โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนบางรายวิชาตามความถนัดและความสนใจ

2) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมให้มีสภาพที่เป็นแรงจูงใจให้เกิดการเรียนรู้

3) แนวการจัดการเรียนการสอน ให้ความสำคัญในด้านจิตพิสัย เช่น ความรู้สึก เจตคติ อารมณ์ และบุคลิกภาพที่ดี

ถ้าพิจารณาแล้ว ทฤษฎีการเรียนรู้มีเป้าหมายอย่างเดียวกันเพียงแต่มองกันคนละด้าน ถ้านำมาผสมผสานกันจะมีประสิทธิภาพที่สมบูรณ์ เนื้อหาสาระเชิงทฤษฎี หลักการในส่วนที่จะต้องใช้มากก็คือความคิดและสติปัญญา การเน้นภาคปฏิบัติที่ต้องฝึกฝนจะต้องใช้กล้ามเนื้อ ในทำนองเดียวกันการเรียนรู้ทางด้านอารมณ์ยังจำเป็นต้องมีความคิดและสติปัญญาเข้ามาช่วยควบคุม ดังนั้นการเรียนรู้จึงต้องประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมทั้ง 3 ด้านคือพุทธิพิสัย (ความรู้ สติปัญญา) จิตพิสัย (อารมณ์ เจตคติ) และทักษะพิสัย (การปฏิบัติ การใช้วาระกล้ามเนื้อ)

3.4 วัฒนธรรมกับการพัฒนาหลักสูตร

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้ประพติดปฏิบัติในสังคมจนได้รับการยอมรับว่าดีงาม จนกลายเป็นเอกลักษณ์ สัญลักษณ์ที่สำคัญอันเป็นการแสดงให้เห็นว่าเป็นคนในสังคมเดียวกัน วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา จะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับสังคมนั้นมีโอกาสได้รับวัฒนธรรมภายนอกได้สะดวกมากหรือน้อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคของข้อมูลข่าวสารสนเทศ วิทยาการต่างๆ เจริญก้าวหน้า ย่อมมีผลกระทบต่อนวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ตาม สังคมใหญ่ระดับประเทศยังมีความจำเป็นต้องมีเอกภาพของวัฒนธรรมชาติได้ไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตนเอง แม้ว่าจะมีกำลังอำนาจ แต่ในที่สุดจะถูกกลืนชาติ ดังนั้นวัฒนธรรมจะต้องมีลักษณะที่แสดงถึงความเจริญของงานทั้งจิตใจและวัตถุมีคุณเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสามัคคีกลมเกลียวและแสดงถึงศีลธรรมอันดีของประชาชน

วัฒนธรรมและบทบาททางการศึกษาที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาหลักสูตร (วิชัย ดิสสระ. 2535 : 57) ได้กล่าวไว้ดังนี้

- 1) โรงเรียนเป็นแหล่งรวมของการแสดงออกทางแนวคิด ค่านิยม ความเชื่อ และ ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น จึงควรดำรงไว้ซึ่งมรดกทางสังคม
- 2) วัฒนธรรมของชาติ ต้องนำมาใช้กำหนดรูปแบบการพัฒนาบุคลิกภาพของผู้เรียน
- 3) การกำหนดเนื้อหาสาระในหลักสูตร ต้องมีส่วนหนึ่งที่เป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาหลักสูตรจึงควรทำนุบำรุงรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ดีงามไว้ เพื่อแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย การพัฒนาหลักสูตรต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมประจำชาติ และความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอันจะเกิดขึ้นในสังคม ในขณะเดียวกันก็พร้อมที่จะปรับวัฒนธรรมในสังคมให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในทางที่เหมาะสม กับสภาพของสังคมไทย ความสำคัญของสังคมและวัฒนธรรมที่จะเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตรดังกล่าว นักพัฒนาหลักสูตรจึงควรตระหนักในสิ่งต่อไปนี้ (บุญมี เณรยอด. ม.ป.ป. : 16-18)

- 1) หลักสูตรต้องสนองความต้องการของสังคม ในลักษณะกว้างและครอบคลุมอย่างทั่วถึง
- 2) หลักสูตรต้องสอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคม ให้มีความเหมาะสมแก่ทั้งตำราและวิธีการ
- 3) หลักสูตรต้องเน้นในเรื่องความรักชาติ รักประชาชน การให้ความสำคัญกับความรักชาติก็เท่ากับรักประชาชนในชาติ

4) หลักสูตรต้องแก้ปัญหาสังคมได้ เช่น ปัญหาการว่างงาน โสเภณี ฯลฯ หลักสูตรต้องพัฒนาผู้เรียนและสามารถสร้างงานให้กับผู้เรียนได้

5) หลักสูตรต้องปรุงแต่งสังคม เช่น ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของคนไทย หลักสูตรต้องมีบทบาทแก้ไขโดยเน้นความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์

6) หลักสูตรต้องสร้างความสำนึกเรื่องความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ซึ่งเป็นเรื่องปกติธรรมดา

7) หลักสูตรต้องชี้แนะในการเปลี่ยนแปลงประเพณีและค่านิยมโดยเฉพาะที่ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน เช่น การจัดงานที่หรูหรา ฟุ่มเฟือย

8) หลักสูตรต้องถ่ายทอดวัฒนธรรมและจริยธรรม อันเป็นสิ่งที่สังคมได้สั่งสมกันมาหลายชั่วอายุคน สิ่งที่เหมาะสมต้องให้คงอยู่ถึงปัจจุบัน

9) หลักสูตรต้องปลูกฝังเรื่องความซื่อสัตย์และยุติธรรมในสังคม

10) หลักสูตรต้องให้ความสำคัญในเรื่องผลประโยชน์ในสังคม มีการกระจายอย่างเป็นธรรม

ข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคมและวัฒนธรรม สำหรับการพัฒนาหลักสูตรจึงเป็นงานที่มีขอบข่ายกว้างขวาง นอกจากจะใช้พื้นฐานที่เป็นสภาพปัญหาในปัจจุบันแล้ว ยังต้องวางแผนให้สอดคล้องกับสังคมในอนาคตเนื่องจากจัดหลักสูตรให้ผู้เรียนในวันนี้ เพื่อพัฒนาให้เป็นคนของสังคมในอนาคต นักพัฒนาหลักสูตรจึงต้องวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลให้ได้ เพื่อเป็นแนวทางที่ชัดเจนสำหรับการพัฒนาหลักสูตร

3.5 พัฒนาการทางเทคโนโลยีกับการพัฒนาหลักสูตร

พัฒนาการทางเทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและการสอน อุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอนเป็นเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เช่น เครื่องฉาย โทรทัศน์ วีดิทัศน์ ฯลฯ อีกทั้งวิธีสอนแบบใหม่ ๆ ซึ่งอาศัยเครื่องมือเหล่านี้ช่วยในการพัฒนาขึ้นมากมาย ช่วยให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพสูงขึ้นกว่าในสมัยก่อน นักพัฒนาหลักสูตรและผู้นำหลักสูตรไปใช้ จึงควรทราบความก้าวหน้าในเรื่องนี้ เพื่อให้การศึกษาได้พัฒนาและก้าวหน้าทัดเทียมกับพัฒนาการทางเทคโนโลยี (บุญมี เณรยอต. ม.ป.ป. : 19 - 20)

3.5.1 ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์

เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว บทบาททางการศึกษานั้น ผู้สอนต้องเป็นผู้บริโภคที่เลือกใช้อย่างฉลาด ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเลือกกำหนดเนื้อหาให้เรียนรู้ในแต่ละระดับ

1) ด้านการพัฒนาหลักสูตร

- 1.1) ใช้ประโยชน์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล
- 1.2) ใช้ทางด้านการพิมพ์ต่างๆ สะดวกต่อการปรับปรุง แก้ไข
- 1.3) การเผยแพร่เอกสารหลักสูตรใดๆ ที่จะต้องนำไปพัฒนาต่อในระดับท้องถิ่น สามารถส่งเพียงต้นฉบับและแผ่นข้อมูล (Diskette) ไปให้ก็เพียงพอ นอกจากจะสะดวกแล้วยังประหยัดอีกด้วย

2) ด้านการจัดการเรียนการสอน

- 2.1) ระบบอินเทอร์เน็ต Internet สามารถช่วยเหลือผู้เรียนในด้านการสืบค้นข้อมูลต่างๆ ได้ทั่วโลกอย่างรวดเร็วในเว็บไซต์ (Web Site) ต่างๆ
- 2.2) คอมพิวเตอร์ช่วยสอนหรือ CAI (Computer-Assisted Instruction) ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เป็นรายบุคคล
- 2.3) คอมพิวเตอร์สามารถช่วยเหลืองานทางด้านการผลิตสื่อการสอน ประเภทแผ่นโปร่งใส หรือการนำเสนอผลงานเป็นภาพเคลื่อนไหวที่น่าสนใจ
- 2.4) การใช้ซีดีรอม (CD-ROM) หรือ (Compact Disc-Read Only Memory) เก็บข้อมูลเอกสาร มีภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว สีสัน เสียง ที่น่าสนใจ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสื่อการเรียนประเภทต่างๆ

ดังนั้นจึงไม่มีผู้ใดจะปฏิเสธประโยชน์ของคอมพิวเตอร์ เนื่องจากคอมพิวเตอร์เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้นทุกวัน การพัฒนาหลักสูตรจึงควรพิจารณาเลือกเนื้อหา กำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในแต่ละระดับให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะ

3.5.2 ความก้าวหน้าทางด้านอิเล็กทรอนิกส์

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านอิเล็กทรอนิกส์มีผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่คิดประดิษฐ์ออกแบบ ปรับปรุง ให้มีคุณภาพดียิ่ง ๆ ขึ้น การจัดการด้านการศึกษาสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี

1) โทรทัศน์และวีดิทัศน์

- 1.1) ข้อมูลข่าวสารทางโทรทัศน์ มีการแข่งขันกันในการนำเสนอได้อย่างรวดเร็ว จึงเป็นประโยชน์ของผู้ชมรายการ
- 1.2) รายการสารคดี ปกิณกะต่างๆ ทางโทรทัศน์ที่มีประโยชน์ทางการศึกษา ผู้สอนสามารถบันทึกรายการมาให้ผู้เรียนได้ชม
- 1.3) ม้วนวีดิทัศน์ที่ผลิตขึ้นใช้เป็นสื่อการเรียนการสอน มีจำหน่ายมากมาย หรือผู้สอนจะผลิตเองได้โดยไม่ยากเหมือนการผลิตภาพยนตร์

2) แถบและแผ่นบันทึกเสียง

- 2.1) แถบบันทึกเสียง (Cassette Tape) ราคาไม่แพง สามารถผลิตรายการเป็นสื่อการเรียนการสอนได้เอง หรือไปเลือกซื้อที่มีผลิตเฉพาะเรื่อง
- 2.2) แผ่นบันทึกเสียง หรือ CD (Compact Disc) มีคุณภาพและความคงทนของเสียงดีกว่าแถบบันทึกเสียงเลือกซื้อที่มีผลิตสำเร็จรูปหรือจะผลิตเองก็ได้ปัจจุบันนี้พัฒนาการของแผ่น CD ยังใช้ได้กับคอมพิวเตอร์ มีทั้งภาพและเสียง หรือใช้กับเครื่องเล่น CD ที่พ่วงกับโทรทัศน์เป็นภาพยนตร์หรือคาราโอเกะ

3) เครื่องฉาย

- 3.1) เครื่องฉายภาพเลื่อน (Slide) ในอดีตนั้นพัฒนาให้ภาพและเสียงมีความสัมพันธ์กันโดยตั้งให้เป็นอัตโนมัติ ปัจจุบันพัฒนามาเป็นระบบ Multi vision ซึ่งนำมาใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี
 - 3.2) เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ (Overhead Projector) ปัจจุบันนี้พัฒนาเป็นเครื่องที่ฉายได้ทั้งภาพโปร่งแสง และภาพทึบแสง
 - 3.3) โปรเจคเตอร์ (Projector) เป็นเครื่องขยายภาพขึ้นปรากฏบนหน้าจอ เช่น การดึงภาพจากหน้าจอคอมพิวเตอร์ ขยายใหญ่บนจอรับภาพ
- พัฒนาการด้านอิเล็กทรอนิกส์ แม้ว่าจะไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเนื้อหาสาระที่จะบรรจุไว้ในหลักสูตร แต่เป็นประโยชน์ทางด้านการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการสอนระบบทางไกล

3.6 ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีอื่น ๆ

ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องมีการติดตามให้ทันเหตุการณ์ และนำมากำหนดไว้ในหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพสังคม เช่น

1) ระบบอนาล็อก (Analog System) เป็นสัญญาณที่มีลักษณะเป็นคลื่น มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่คงที่ เช่น วิทยุ เทป การกระจายเสียงของสถานีวิทยุ ในปัจจุบันนี้ได้พัฒนาให้ดีขึ้น จึงมักจะเปลี่ยนจากระบบอนาล็อกเป็นระบบดิจิทัล

2) ระบบดิจิทัล (Digital System) เป็นการควบคุมสัญญาณความถี่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีค่าแน่นอนเป็นชุด ๆ ให้ความละเอียดของสัญญาณภาพ และเสียงอย่างชัดเจน นำประโยชน์มาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น คอมพิวเตอร์ เครื่องคิดเลข เครื่องเสียงบางประเภท เป็นต้น

3) ระบบเลเซอร์ (Laser System) ความเข้มของลำแสงคงที่ตลอด นำมาใช้ประโยชน์ เช่น การแสดง แสง สี ในงานกลางคืน เครื่องมือผ่าตัด โดยเฉพาะส่วนที่เล็กและแคบ การส่งสัญญาณผ่านใยแก้วนำแสง เป็นต้น

4) ระบบขนส่งมวลชน เนื่องจากการคมนาคมและยานพาหนะ มีการพัฒนาสำหรับคนจำนวนมากให้สะดวกและรวดเร็ว เช่น รถไฟลอยฟ้า รถไฟใต้ดิน

เทคโนโลยีทันสมัยที่พัฒนาเป็นระบบต่างๆ นำมาคิดประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ด้วยสติปัญญามนุษย์เพื่อนำมาอำนวยความสะดวกแก่มนุษย์เองหลายสิ่งอาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา

3.7 สื่อกับองค์ประกอบย่อยของการเรียนรู้

แนวคิดต้องร่วมช่วยจำแนกองค์ประกอบย่อยแห่งกระบวนการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล และชุมชนได้อย่างน้อยถึง 5 ประการ คือ ผู้เป็นสื่อกลาง ผู้เรียน เนื้อหา เป้าหมาย สื่อที่ใช้ และบรรยากาศ ซึ่งพออธิบายพอสังเขปได้ ดังนี้

1) ผู้เป็นสื่อกลาง (Agents) ของกระบวนการเรียนรู้เปรียบเสมือนครูที่ถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ตามความรู้สึนึกคิดและความเข้าใจของครูไปสู่ผู้เรียน โดยสรรหาวิธีการที่เหมาะสมที่สุดที่ผู้เป็นสื่อกลางและผู้เรียนสามารถเข้าใจกันได้ ไม่ว่าจะโดยระบบการสื่อสารทางเดียว การสื่อสารสองทางหรือการสื่อสารทางไกล การสื่อสารมวลชน และการสื่อสารทางอิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งวิธีการอื่นๆ ที่กำลังพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง ทั้งนี้เพียงแต่ทำหน้าที่นำเนื้อหาการเรียนรู้จากต้นกำเนิดไปยังปลายทางให้สำเร็จและมีประสิทธิภาพ เปรียบเสมือน

“การให้บุคคลที่หวั่นเกรงที่มีสิ่งของไปส่งให้อีกบุคคลหนึ่งที่รับไว้ด้วยความเข้าใจในความหมายของสิ่งของในตะกร้านั้น”

2) ผู้เรียน (Learners) คงมีได้หมายถึงนักเรียนหรือนักศึกษาเพียงกลุ่มเดียว แต่หมายถึงผู้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้ ประสบการณ์ ค่านิยม ความเชื่อ แนวปฏิบัติตามประเพณีนิยม และแนวทางการประกอบอาชีพในวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการกล่อมเกลாதงสังคมที่บิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ ผู้ทำหน้าที่เป็นครูหรือสื่อกลางการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุตรหลานในแต่ละครอบครัวที่ทำหน้าที่เป็นผู้เรียน การกล่อมเกลาก็เพียงสะท้อนภาพให้เข้าใจถึงกระบวนการถ่ายทอดและเรียนรู้ที่ต้องอาศัยกาลเวลา เนื้อหาต่างๆ และในมิติต่างๆ ที่แต่ละปัจเจกบุคคลต้องได้รับประสบการณ์ดังกล่าว ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงปัจจุบัน อันเป็นการศึกษาตลอดชีวิต

3) เนื้อหา (Contents) เป็นเรื่องราวและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้สอนและผู้เรียนต่างใช้เป็นประเด็นสำคัญในการถ่ายทอด รับรู้ และเรียนรู้ ถ้าหากเป็นวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลแต่ละกลุ่มอายุ อาชีพ วัฒนธรรม และท้องถิ่น เนื้อหาการเรียนรู้ย่อมแตกต่างกันไปทั้งประเภทและระยะเวลาที่ใช้ในการสื่อสารต่อกัน ถ้าหากเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียนแล้ว เนื้อหายิ่งแตกต่างกันไปตามหลักวิชา เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ พลศึกษา สิ่งแวดล้อม รัฐศาสตร์ กฎหมาย ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้ยังสามารถจำแนกระดับชั้นตามระบบการวัดผลได้ด้วย ดังนั้นในชีวิตของแต่ละบุคคลเนื้อหาแห่งการเรียนรู้จึงผ่านเข้ามาอย่างมากมายหลายประเภทนับไม่ถ้วน นับตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต หากพิจารณาในแง่ของผู้จัดการศึกษา ให้แก่กลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน ลักษณะของระดับของเนื้อหาการศึกษานั้นย่อมแตกต่างกัน

เมื่อพิจารณาชุมชนแต่ละแห่งและพิจารณาสังคมในภาพรวมของภาคประเทศ ภูมิภาค และของโลก นักวิจัยหรือบุคคลใดก็ตาม คงจะพิสูจน์ได้ว่า ไม่มีการแบ่งแยกหลักวิชาการเฉพาะอย่างในวิถีชีวิตประจำวัน เพราะในแต่ละชุมชนนั้น ความรู้ที่หลากหลายจะได้รับการนำมาใช้โดยอัตโนมัติ ถึงแม้จะแตกต่างกันทั้งประเภทระดับความรู้ และระดับความสำคัญในแต่ละชุมชนก็ตาม

ผู้วิจัยมองว่าความรู้ดังกล่าวนั้นคือเนื้อหาที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมา ผ่านระบบการเรียนรู้และพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง นักวิชาการในสาขาต่างๆ ก็อาจจำแนกเป็นศาสตร์ ทางด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์สุขภาพ และวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ซึ่งแต่ละศาสตร์ต่างก็มีองค์ความรู้ที่แตกต่างย่อยออกได้อีกมากมายตามประสบการณ์ที่ตนสะสมมา

4) เป้าหมายและวัตถุประสงค์ เพื่อให้ความรู้แก่บุคคลและเพื่อรับรู้และเรียนรู้ของผู้เรียน นั้นย่อมเป็นไปตามหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตที่ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน นั้นย่อมเป็นไปตามหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตที่ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน

เรียน นอกโรงเรียน และตามอัธยาศัย ในการบริหารการศึกษา นอกโรงเรียนนั้น การให้ความรู้แก่บุคคลที่ไม่มีโอกาสจะแสวงหาความรู้จากระบบการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน หรือด้วยวิธีการเรียนการสอนแบบดั้งเดิม หรืออาจจะเป็นการให้ความรู้และประสบการณ์เสริมแก่บุคคลที่มีโอกาสอยู่แล้ว ผู้บริหารทางการศึกษาก็อาจจะกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในเชิงการบริหารที่ลดค่าใช้จ่าย และเป็นการลงทุนที่หวังผลในระยะยาวก็ได้

5) สื่อที่ใช้ในการเรียนรู้และถ่ายทอด หมายถึง เครื่องมือที่ช่วยเสริมและอำนวยความสะดวกในกิจกรรมการเรียนรู้ และถ่ายทอด ที่สามารถช่วยย่นระยะเวลาในการสร้างความเข้าใจ ช่วยเพิ่มศักยภาพในการขยายความรู้ ทักษะ และความสามารถออกไป ทั้งเป็นการเฉพาะและในระดับกว้าง

สื่อที่ใช้ในการเรียนการสอนย่อมแตกต่างกันไปตามลักษณะของประเภทการศึกษา และสังคม สื่ออาจครอบคลุมทั้งสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ เอกสาร สื่อเทคโนโลยี และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น หากนำแนวคิดทฤษฎีการสื่อสารมาพิจารณาแล้ว สื่อจัดได้ว่าเป็นกลไกสำคัญที่นำเอาข่าวสารข้อมูลจากแหล่งหนึ่งไปยังผู้รับปลายทางอย่างมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดความเข้าใจ และเรียนรู้ในข่าวสารข้อมูลที่มีความหมายแฝงอยู่ ฉะนั้นสื่อการเรียนรู้และถ่ายทอดที่มีประสิทธิภาพในสังคมหนึ่ง อาจจะใช้ได้ผลน้อยมากในอีกสังคมหนึ่งที่มีความแตกต่างกัน ฉะนั้นการเลือกสรรสื่อให้เหมาะสมจึงเป็นตัวแปรสำคัญของผู้ถ่ายทอด

6) บรรยายากศ โนลส์ (Knowles. 1980) ได้เน้นมากในการให้ความสำคัญแก่บรรยายากศการเรียนรู้และถ่ายทอด โนลส์ ได้จำแนกการเรียนการสอนในมิติของการศึกษาผู้ใหญ่ หรือโดยนัยของการศึกษานอกโรงเรียนในที่นี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การเรียนการสอนให้แก่เด็ก (Pedagogy) และการช่วยให้ผู้ใหญ่ได้เรียนรู้ (Andragogy) ทั้งนี้โดยคำนึงถึงสภาพโดยธรรมชาติของผู้เรียนตามลักษณะของวุฒิภาวะเป็นสำคัญ เช่นเดียวกับเป้าหมายในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

โดยที่เป้าหมายหลักของการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นผู้ใหญ่ที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปี ขึ้นไป และมีประสบการณ์ชีวิตมาพอสมควร ฉะนั้นบรรยายากศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และถ่ายทอด ควรต้องคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก

3.8 สื่อกับความสัมพันธ์ขององค์ประกอบย่อย

องค์ประกอบย่อยขององค์รวม ได้แก่ ผู้เป็นสื่อกลางหรือผู้ให้ ผู้เรียน เนื้อหา เป้าหมาย สื่อที่ใช้และบรรยากาศตามที่ได้กล่าวมาแต่ต้นแล้ว โดยทั่วไปอาจจะพิจารณาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบย่อยดังกล่าวได้ดังนี้

- 1) กระบวนการเรียนการสอน
- 2) กระบวนการถ่ายทอด
- 3) กระบวนการพัฒนาหลักสูตร
- 4) กระบวนการพัฒนาสื่อ
- 5) การสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน เช่น การเรียนการสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หรือครูเป็นศูนย์กลาง หรือเน้นเนื้อหาเป็นศูนย์กลาง
- 6) การบูรณาการ สื่อ และวิธีการเรียนการสอน เช่น การศึกษาทางไกล การสอนโดยใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ และเครือข่ายการเรียนการสอน เป็นต้น
- 7) การปฏิรูประบบการศึกษา
- 8) กระบวนการอื่น ๆ

การดำเนินการดังตัวอย่าง 8 ประการข้างต้นนี้ เป็นการแสดงถึงการนำเอาองค์ประกอบย่อยขององค์รวมมาร้อยเรียงอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจน ตัวอย่างของกระบวนการพัฒนาหลักสูตร อาจจะมีขั้นตอนดังนี้

- 1) การประเมินความต้องการและปัญหาของผู้เรียน ตลอดจนบริบทของการเรียนรู้ แล้วพิจารณาจัดลำดับความสำคัญของความต้องการและปัญหาให้ชัดเจน
- 2) การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้
- 3) การกำหนดแผนการเรียนการสอนที่จำเป็นต้องเสนอแนะสื่อการเรียนการสอน วิธีการจัดการเรียนการสอนตามเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่วางไว้ภายใต้บรรยากาศที่เหมาะสม
- 4) การจัดการเรียนการสอน ซึ่งต้องอาศัยการบูรณาการสื่อทุกประเภท ผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหาการเรียนรู้ตามเป้าหมาย และบรรยากาศที่เหมาะสม
- 5) การวัดผล ติดตามผลและประเมินผล
- 6) การสร้างรูปแบบการระดมจัดกิจกรรมสนับสนุนการเรียนรู้หนังสือของโลก
- 7) การลดอัตราคนไม่รู้หนังสือ และการเพิ่มความเป็นไปได้ของบุคคลที่จะเรียนต่อเนื่อง

8) การเพิ่มศักยภาพการเรียนรู้ และรอบรู้ของบุคคลในการพัฒนาตนเองและสังคม ด้วยความภาคภูมิใจ

4. หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ

เนื่องจากการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ เป็นบริการทางการศึกษาที่มีเป้าหมายหลักที่มุ่งจัดให้แก่กลุ่มประชากรที่อยู่นอกระบบโรงเรียนทั้งหมด ทุกเพศ ทุกวัย โดยเฉพาะผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษา ซึ่งกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้อาจจะเป็นเด็กที่ยังไม่เข้าโรงเรียน เด็กที่โตพอจะเข้าเรียนได้แล้วแต่ด้วยอุปสรรคต่างๆ ทำให้ไม่มีโอกาสเรียน ชาวไร่ ชาวนา ชาวประมง แม่บ้าน กรรมกร ผู้ที่ทำงานอยู่ในโรงงาน ผู้ที่ประกอบอาชีพต่างๆ ซึ่งบุคคลเหล่านี้กระจายอยู่ทั้งในเมืองใหญ่ ในต่างจังหวัดและในชนบท ด้วยลักษณะของกลุ่มเป้าหมายซึ่งการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบจะต้องรับผิดชอบมีความหลากหลายเช่นนี้ ทำให้การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบจะต้องมีความยืดหยุ่นอย่างมาก เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งอาจพิจารณาได้จากประเด็นต่อไปนี้

ด้านเนื้อหาหลักสูตร เนื้อหาหลักสูตรจะมีความยืดหยุ่นมากกว่าและใช้เวลาเรียนน้อยกว่า โดยทั่วไปมักจัดหลักสูตรที่มุ่งสนองความต้องการและปัญหาเฉพาะหน้าที่ผู้เรียนประสบอยู่ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิต

ด้านผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมาย ในกิจกรรมหนึ่งๆ ผู้เรียนอาจประกอบด้วยบุคคลในกลุ่มอายุต่างๆ เช่น วัยรุ่นไปจนถึงผู้สูงอายุ มีพื้นฐานความรู้ต่างๆ กัน ซึ่งต่างไปจากผู้เรียนในระบบโรงเรียนในชั้นเดียวกัน จะเป็นผู้เรียนวัยเดียวกัน พื้นฐานความรู้พอๆ กัน

ระยะเวลาเรียนหรือระยะเวลาของกิจกรรม อาจปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียนและสภาพของท้องถิ่น เช่น ถ้าเป็นกิจกรรมในชนบท ถ้าเป็นฤดูที่ชาวบ้านติดงานไถนา ระยะเวลาของกิจกรรมอาจจะสั้นกว่าฤดูที่ชาวบ้านว่าง ซึ่งต่างจากในโรงเรียนซึ่งกำหนดเป็นภาคการศึกษาที่แน่นอน

ด้านสถานที่จัดกิจกรรม อาจจัดกิจกรรมที่ได้ก็ได้ซึ่งขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้สอนและผู้เรียน อาจจะเป็นที่ศาลาวัด ศาลาประชาคม ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน หรือบ้านผู้เรียน บ้านผู้สอน เป็นต้น

ด้านผู้สอน ผู้สอนไม่จำเป็นต้องเป็นครูอาจารย์จากโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่างๆ อาจจะเป็นเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ เป็นผู้ที่มีความถนัดหรือเชี่ยวชาญในบางด้าน หรือแม้กระทั่งชาวบ้านด้วยตนเองซึ่งมีความชำนาญในอาชีพบางอย่าง

ด้านจุดมุ่งหมายในการเรียนหรือการเข้าร่วมกิจกรรม จะต่างจากผู้ศึกษาในโรงเรียนหรือสถานศึกษาซึ่งนอกจากจะเรียนเพื่อความรู้แล้ว ยังเพื่อให้สอบได้ เลื่อนชั้นได้ และได้ประกาศนียบัตรหรือปริญญาบัตร แต่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบนั้น เข้าร่วมเพื่อต้องการความรู้ เพื่อจะนำความรู้ไปใช้ได้ในพื้นที่ทันใดในชีวิตประจำวัน หรือในการประกอบอาชีพ

ด้านวิธีการเรียนการสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ของกิจกรรม การศึกษานอกระบบจะไม่เหมือนการเรียนในโรงเรียน จะไม่เป็นการบอกให้จด ให้ไปค้นคว้าอ่านหนังสือเพิ่มเติมเหมือนการเรียนในโรงเรียน ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่ฝึกปฏิบัติจริงทำจริง หรือยกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันในท้องถิ่นมาวิเคราะห์มาทดลองแก้ปัญหา

ประเภทของการศึกษานอกระบบ ในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบนั้นนักการศึกษาอกระบบส่วนใหญ่ได้แบ่งกิจกรรมการศึกษานอกระบบที่จัดบริการกันอยู่ทุกวันนี้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

ประเภทที่ 1 กิจกรรมการศึกษานอกระบบประเภทให้การศึกษาพื้นฐาน ได้แก่ การจัดกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนได้รับความรู้ที่เป็นพื้นฐาน อันจะเป็นแนวทางแสวงหาความรู้ด้วยตนเองต่อไป

ประเภทที่ 2 กิจกรรมการศึกษานอกระบบประเภทให้ความรู้ และฝึกอบรมเกี่ยวกับทักษะวิชาชีพต่างๆ อันจะเป็นช่องทางให้ผู้เรียนนำไปใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริม อาชีพที่จัดสอนมีมากมายหลายประเภทให้เหมาะกับท้องถิ่น

ประเภทที่ 3 กิจกรรมการศึกษานอกระบบประเภทให้ข่าวสารข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตประจำวัน เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ที่มีความรู้ที่ทันต่อเหตุการณ์ ทันต่อการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

4.1 แนวทางจัดการศึกษานอกระบบให้สัมพันธ์กับพื้นฐานชีวิตและสังคม

แนวทางในการจัดการศึกษานอกระบบให้สัมพันธ์กับพื้นฐานชีวิตและสังคมดังที่กล่าวมาข้างต้น อาจจะสรุปหลักการสำคัญได้ดังนี้

1) ควรจัดการศึกษานอกระบบให้แก่บุคคลทุกกลุ่มอายุตั้งแต่วัยเด็กถึงวัยชรา เพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิต

2) ควรจัดการศึกษานอกระบบให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษามาก่อน เพื่อให้ชีวิตเขามีการศึกษาเป็นเครื่องชี้นำหรือเป็นแนวทางบ้าง

3) เพื่อให้เอื้อต่อสภาพความเป็นจริงในชีวิตของบุคคล การจัดการศึกษานอกระบบอาจจะจัดตั้งเพื่อเสริมเติมเต็มการศึกษาในระบบเพื่อปูพื้นฐานให้การศึกษาในระบบ และเพื่อต่อเนื่องจากการศึกษาในระบบ

4) ควรมีการกำหนดและแยกกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน เพื่อจะได้วางแผนจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับแต่ละกลุ่ม

5) เมื่อแยกกลุ่มเป้าหมายได้ชัดเจนแล้ว ก่อนวางแผนกิจกรรมควรจะทำการศึกษาวิเคราะห์สภาพพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มก่อน เช่น พื้นฐานความรู้ ทักษะต่างๆ ที่มี ทักษะความสามารถหรือความเชี่ยวชาญพิเศษ ความสนใจ ฐานะทางเศรษฐกิจ อาชีพ รายได้ ความต้องการพื้นฐานที่ได้รับการตอบสนองแล้ว ตลอดจนความต้องการทางด้านการศึกษานอกระบบ

6) อาจจะใช้เครื่องมือหรือข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่จะช่วยบอกความต้องการพื้นฐานของชุมชนนั้นมาช่วยประกอบในการวิเคราะห์ความต้องการ เช่น ความจำเป็นพื้นฐานของชาวชนบทไทย ที่ทำการวิเคราะห์ไว้โดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง

7) ควรทำการสำรวจวิเคราะห์สภาพทางสังคมของตนเอง ซึ่งจะเป็นการทำให้ผู้เรียนคิดเป็น โดยผู้สอนให้ความช่วยเหลือ ให้ข้อมูลพื้นฐาน แก่ผู้เรียนหลายๆ ด้าน หลายๆ พื้นฐาน เช่น

7.1) พื้นฐานทางสังคมวิทยา (sociological foundation) การพัฒนาหลักสูตรการศึกษานอกระบบนั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางสังคมวิทยา ที่มีความเชื่อว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ บรรลุนิติภาวะและมีความรับผิดชอบแล้ว ผู้เรียนมีความไม่สะดวกและไม่มีเวลาเรียนมากมาย ทั้งนี้เพราะมีภาระหน้าที่ งานอาชีพและความจำเป็นบางประการในการดำรงชีวิต การที่จะมาเรียนสิ่งต่าง ๆ อย่างละเอียดเป็นขั้นตอนตามลำดับไปนั้นคงเป็นไปได้ยาก จึงจำเป็นต้องเลือกเรียนเฉพาะสิ่งที่สัมพันธ์และจำเป็นสำหรับตนเอง เป็นการเรียนเพื่อนำไปใช้พัฒนาตนเอง ครอบครัวและสังคม เช่น การเลือกเรียนและฝึกอบรมวิชาชีพบางอย่าง ซึ่งสอดคล้องกับสภาพชีวิตและทรัพยากรในท้องถิ่นของตน เพื่อประกอบอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้ตนเองและครอบครัว

7.2) พื้นฐานทางจิตวิทยา (psychological foundation) เนื่องจากหลักสูตรเป็นแผนการที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและฝึกอบรมแก่ผู้เรียน ดังนั้นความรู้ที่เกี่ยวข้อง

กับตัวผู้เรียนจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากต่อการพัฒนาหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการเลือกจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การสร้างสภาพการณ์เพื่อการเรียนรู้ และการเลือกสรรเนื้อหาสาระเพื่อการเรียนรู้ ด้วยเหตุนี้นักพัฒนาหลักสูตรการศึกษาอบรมจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับตัวผู้เรียนทั้งระดับความรู้ความสามารถ ความสนใจ และความต้องการของผู้ใหญ่ในการพัฒนาหลักสูตร ได้เห็นความสำคัญของโครงสร้างความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่มีต่อหลักสูตร

4.2 ขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาอบรม

จากหลักการและแนวคิดดังกล่าวแล้วข้างต้น การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาอบรม จึงมีขั้นตอนในการพัฒนาที่สอดคล้องกับหลักการ ดังนี้

1) **การสำรวจปัญหา** ความต้องการและความสนใจของประชากร หลักสูตรการศึกษาอบรมส่วนใหญ่มักจะใช้วิธีการทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ในการสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการ โดยให้ผู้สำรวจเข้าไปอยู่ร่วมกับประชาชน ทำให้ได้ปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของประชาชน เพื่อนำไปสร้างหลักสูตรต่อไป

2) **การแปลงข้อมูลให้เป็นเนื้อหาวิชา** กล่าวคือ นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ทั้งหมด มาแปลงเป็นเนื้อหาวิชาที่จะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยจัดลำดับตามความสำคัญของปัญหาที่ได้ในแต่ละหมวด โดยการนำสภาพมาใส่เป็นแบบฟอร์มให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ แนวคิด และเนื้อหาเพื่อผู้เขียนแบบเรียนจะเขียนอย่างไร จะสอนอย่างไรจึงจะบรรลุจุดประสงค์ได้

3) **การเตรียมร่างหลักสูตร** โดยศึกษาสภาพความต้องการ การปกครองของสังคม ปรัชญาการศึกษา จิตวิทยาผู้ใหญ่ และการแปลเนื้อหาวิชา ตลอดจนสภาพความจำเป็นและข้อจำกัดของผู้เรียน

4) **เตรียมบุคลากรในการดำเนินงาน** โดยการจัดกิจกรรมประชุมชี้แจงผู้บริหาร ครูผู้สอน ให้เข้าใจถึงหลักการ ความมุ่งหมาย วิธีดำเนินการ เนื้อหา กระบวนการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินผล

5) **การนำหลักสูตรไปใช้** การนำเอาหลักสูตรไปสู่ภาคปฏิบัติหรือไปสู่การเรียนการสอน จะต้องมีกิจกรรมและกระบวนการต่างๆ อีกหลายประเภท เช่น การจัดทำเอกสารและคู่มือการใช้หลักสูตร การดำเนินการสอนตามหลักสูตร การนิเทศและการติดตามผลการใช้หลักสูตร เป็นต้น

6) การประเมินผลหลักสูตร การประเมินผลหลักสูตรมีความมุ่งหมายที่จะประเมินผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตรเพื่อให้ทราบว่า ผลผลิตที่ได้จากหลักสูตรนั้นเป็นไปตามเจตนารมณ์ หรือจุดมุ่งหมายของสังคม หรือจุดอ่อนตรงไหน ก็จะมีการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรต่อไป

7) การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตรเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรที่ใช้อยู่ให้มีความเหมาะสม หรือสอดคล้องกับสภาพของสังคมมากขึ้น กระบวนการในการแก้ไขปรับปรุงหลักสูตรเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งจะเริ่มปรับปรุงในขั้นตอนใดของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรก็ได้ และเมื่อเริ่มตรงขั้นตอนใดแล้ว ก็จะต้องดำเนินการในขั้นตอนต่อไปจนครบทุกกระบวนการของการพัฒนาหลักสูตร

หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบมีทั้งหลักสูตรสายสามัญ และหลักสูตรสายอาชีพ รวมทั้งหลักสูตรฝึกอบรมอื่นๆ ที่สถาบันและหน่วยงานต่างๆ จัดขึ้นสำหรับบุคลากรหรือบริการประชากรกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรใดก็จะใช้วิธีการและกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่เน้นปัญหาและกลุ่มสังคมคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ พยายามที่จะนำเอาปัญหาของสังคมและชุมชนมาเป็นแกนในการจัดการเรียนการสอน พร้อมกันนี้ ก็แทรกความรู้เนื้อหาวิชาการต่างๆ สำหรับการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันไว้ด้วยโดยที่ในกระบวนการเรียนการสอนจะเน้นให้ผู้เรียนรู้จักคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น

4.3 ประเภทหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ

ความต้องการและแรงจูงใจสำหรับผู้ใหญ่ ความต้องการ (needs) และการจูงใจ (motivation) เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ และหลักสูตรเป็นอย่างมาก ตามความเห็นของนักจิตวิทยามนุษยนิยม ความต้องการและการจูงใจ มีส่วนสำคัญที่ทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้และเกิดการกระทำขึ้น การศึกษานอกระบบ เป็นการจัดการศึกษาที่ผู้เรียนมาเรียนโดยความสมัครใจ ดังนั้นหากจัดสิ่งที่เรียนรู้ให้ตอบสนองความต้องการ ย่อมจะมีผลทำให้เกิดความจูงใจแก่ผู้เรียนทำให้ผู้เรียนมาใช้บริการการศึกษานอกระบบมากขึ้น และทำให้ผู้เรียนสนใจและตั้งใจในการเรียนจนสามารถบรรลุตามเป้าหมายได้ การศึกษาผู้ใหญ่สามารถจำแนกหลักสูตรได้ดังนี้

1. การฝึกอบรมก่อนเข้าทำงานและการฝึกอบรมวิชาชีพต่าง ๆ
2. หลักสูตรการศึกษามวลชนหรือการศึกษาเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิต
3. หลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ

กิจกรรมที่กล่าวมาจัดให้กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ได้แก่ เยาวชน ผู้ใหญ่ สตรี กลุ่มด้อยโอกาส เช่น ยิบซี ผู้อพยพ เป็นต้น

1) การศึกษาสายอาชีพ

การศึกษาสายวิชาชีพของกรมการศึกษานอกโรงเรียนมีลักษณะเป็นหลักสูตรระยะสั้น ตั้งแต่ 1 - 300 ชั่วโมง หรืออาจจะมีหลายหลักสูตรย่อยทั้งต่อเนื่องและไม่ต่อเนื่องกัน ทั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 4 ชนิด คือ

1.1) การฝึกอบรมวิชาชีพประจำที่ดำเนินการโดยศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดน ศูนย์การเรียน และโรงเรียน หรือสถานประกอบการที่สามารถร่วมโครงการฝึกอบรมวิชาชีพให้แก่บุคคลทั่วไปโดยใช้หลักสูตรวิชาชีพตามความเหมาะสม แต่ไม่เกิน 300 ชั่วโมง

1.2) การฝึกอบรมวิชาชีพเคลื่อนที่ มีการดำเนินการคล้ายกับการฝึกอบรมวิชาชีพประจำที่ แต่ละหน่วยเคลื่อนที่จะมีผู้ฝึกอบรมพร้อมอุปกรณ์ และเครื่องมือสื่อการสอนไปตามชุมชนชนบท ชุดละ 1-5 วิชาชีพ ไปจัดการเรียนการสอนประมาณ 200 ชั่วโมง ต่อวิชา หรือตามความเหมาะสม ผู้ฝึกอบรมอาจจะเป็นปราชญ์ชาวบ้านหรือวิทยากรท้องถิ่นเป็นผู้สอน ผู้เรียนไม่น้อยกว่า 15 คน ต่อชั้นเรียน ใช้สถานที่แห่งใดก็ได้ที่เหมาะสม เป็นสถานที่จัดการเรียนการสอน เช่น โรงเรียน วัด อาศรม ศูนย์การเรียนและบ้านพักของบุคคล เป็นต้น วิชาที่เปิดสอนส่วนใหญ่เป็นไปตามความสะดวกของหน่วยงานที่รับผิดชอบ และอาจจะขาดกระบวนการประเมินผลความต้องการทางการเรียนรู้ที่จำเป็นอย่างแท้จริง ดังนั้นวิชาที่เปิดสอนจึงมักอยู่ในหมวดอุตสาหกรรม คหกรรม เกษตรกรรม ธุรกิจ ตามที่หน่วยงานจะสามารถเอื้อได้

1.3) การจัดการศึกษาอาชีพตามหลักสูตรกลุ่มสนใจ เป็นกิจกรรมที่จัดให้แก่ผู้เรียนที่ต้องการและสนใจร่วมกัน เพื่อเรียนรู้ในสิ่งที่คิดว่าจะนำไปใช้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลุ่มสนใจจึงมีความยืดหยุ่นทั้งเวลา การจัดเนื้อหา สถานที่ สื่อการเรียนการสอน และจำนวนผู้เรียนที่ควรจะมีไม่ต่ำกว่า 15 คน ทั้งนี้อาจสอนวันละไม่เกิน 3 ชั่วโมง และวิชาละไม่เกิน 30 ชั่วโมงในหมวดวิชาชีพด้านคหกรรม เกษตรกรรม อุตสาหกรรม ธุรกิจ หมวดสังคมศึกษา และหมวดศิลปวัฒนธรรม

1.4) การศึกษาตามหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ป.อ.พุทธศักราช 2533) เป็นการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนรู้จักวิถีศึกษาหาความรู้ การสรรหาช่องทางประกอบอาชีพ การสร้างงานอาชีพ และหารายได้ระหว่างเรียน เป็นอาชีพไปด้วย ทั้งนี้เป็นการบูรณาการความรู้ ทักษะ และ

ประสบการณ์ในชีวิตจริงของแต่ละบุคคลให้กลมกลืนกับกระบวนการเรียนรู้ และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์

2) การศึกษามวลชน หรือการศึกษาเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิต

งานพัฒนาทักษะของบุคลากรของประเทศไทยนั้น มิได้ดำเนินการเพียงกรมการศึกษานอกโรงเรียนเท่านั้น แต่ยังมีหน่วยงานอื่นๆ อีกในสังกัดของกระทรวงศึกษาธิการตลอดจนมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่พยายามดำเนินกิจกรรมในลักษณะการส่งเสริมการศึกษานอกระบบมหาวิทยาลัยที่ไม่ประสารณ์ปริญญา (Non-degree programs) สถานประกอบการของเอกชน และองค์กรชุมชนต่าง ๆ เป็นต้น

แม้ว่ารูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาต่อเนื่องหรือการศึกษาผู้ใหญ่ในบริบทของการศึกษาตลอดชีวิต ไม่มีข้อจำกัดชัดเจน แต่ความจำเป็นที่จะต้องสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนนั้น ย่อมต้องอาศัยปัจจัยและองค์ประกอบการจัดการที่สำคัญ คือ

2.1) การจัดโครงสร้างการบริหารองค์กรที่เอื้ออำนวยต่อการสนับสนุนการเรียนรู้ และการถ่ายทอด ที่ต้องมีทั้งการจัดระบบส่ง ระบบบริการ และระบบสนับสนุน ซึ่งในการนี้จำเป็นต้องมีการประสานงานทั้งในระดับนานาชาติ ระดับชาติ ระดับจังหวัด และท้องถิ่น หากองค์กรดังกล่าวไม่มีเอกภาพการจัดการก็จะเกิดการสูญเปล่า ซ้ำซ้อน และขาดโอกาสการพัฒนาโครงสร้างการจัดการ

2.2) การพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนที่ไม่ยึดกับระบบโรงเรียน ความเป็นทางการ (Formality) หรือความเป็นระบบราชการ และการยึดผู้สอนหรือเฉพาะผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเพียงประการหนึ่งประการใด ทั้งนี้การพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวควรมีการบูรณาการระหว่างการพัฒนาบุคคลตามความต้องการและจำเป็น ความต้องการขององค์กร ความต้องการของสังคม ซึ่งกล่าวง่าย ๆ ดังตัวอย่างที่น่าจะดำเนินการในภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคมนั้น จำเป็นต้องพิจารณาทั้งการเสริมสร้างความสามารถในการผลิต การกำหนดราคา การหาช่องทางจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการค้าขายและการผลิตในบริบทที่มี ข้อจำกัดของความสามารถและทักษะของบุคคล และความต้องการของตลาด แต่อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ควรลืมการเสริมสร้างความสุนทรีย์ทางจิตวิญญาณ ความสมานฉันท์ และความมีศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม เป็นต้น

2.3) การคำนึงถึงแผนแม่บทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับล่าสุด แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ เช่น ฉบับที่ 9 ระหว่าง พ.ศ.2540 - 2549 และฉบับใหม่ต่อเนื่องที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยอาศัยคนเป็นศูนย์กลาง

กลาง และการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน เพื่อให้มีศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชาติ เป็นต้น

ลีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2543) ได้เสนอกรอบและตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบทที่ผู้วิจัยคิดว่า น่าจะเป็นอีกมุมมองหนึ่งของความพยายามในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนชนบท โดยมีมุมมองด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรด้านการพัฒนาอาชีพ และด้านความเข้มแข็งของชุมชน

ด้านความเข้มแข็งของชุมชนนั้น อาจมีมุมมองย่อยไปที่การรวมตัวของคนเป็นองค์การชุมชนเชิงวัฒนธรรมและองค์กรเฉพาะวัตถุประสงค์ ที่ก่อให้เกิดพลังในการแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง ที่ต้องมีกิจกรรมกลุ่ม และตัวกลุ่มเองที่ทำหน้าที่เป็นกลไกก่อให้เกิดแรงเหวี่ยงตัวในการพัฒนา ทั้งขีดความสามารถของกลุ่ม ครัวเรือน และชุมชน อันจะนำไปสู่การเชื่อมโยงของเครือข่าย การใช้ภูมิปัญญา สิทธิบุคคล และตัวบุคคล เพราะกลุ่มขนาดต่างๆ ย่อมทำหน้าที่เป็นกลุ่มแกนเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างกันได้ทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชนก่อให้เกิดการเรียนรู้ การถ่ายทอด และ แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น ประสบการณ์ และทักษะ จนกลายเป็นแรงเหวี่ยงแห่งการพัฒนาที่เป็นพลวัตร ปัญหาโดยทั่วไปของชุมชนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ตนเองอาจพิจารณาได้จากผู้นำสมาชิก กิจกรรม การจัดการ การขาดความเชื่อมโยงของเครือข่าย และการบูรณาการระหว่างภูมิปัญญา

การศึกษาอาชีพเป็นการศึกษาเพื่อการพัฒนาความรู้ ทักษะและเจตคติเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ โดยเน้นการพัฒนาอาชีพท้องถิ่น เป็นหลักสูตรรายวิชาจบในตัวเอง และมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการของบุคคลและชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีในการทำงาน การประกอบอาชีพอิสระ การรับจ้างงานในตลาดแรงงาน หรือปรับปรุงอาชีพเดิมของตนให้ดียิ่งขึ้น โดยการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการของบุคคล และชุมชน ผู้เรียนต้องจ่ายเงินบำรุงการศึกษาในอัตราที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด แต่จ่ายค่าตอบแทนวิทยากรชั่วโมงละไม่เกิน 7 บาท ต่อผู้เรียน 1 คน ถ้าผู้เรียน 10 คนขึ้นไป เบิกจ่ายได้ ชั่วโมงละไม่เกิน 70 บาท ยกเว้นวิชาคอมพิวเตอร์เบิกไม่เกิน 100 บาท ซึ่งเกณฑ์เหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงอีกในอนาคต

3) หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2539 (ปวช.) วิธีเรียนทางไกล

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) วิธีเรียนทางไกล เป็นการจัดการศึกษาในระบบในระบบเปิด โดยมีหลักการในการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญ คือ การใช้ระบบการศึกษาทางไกลในภาคทฤษฎีของวิชาสามัญและวิชาชีพ ส่วนภาคปฏิบัติใช้ระบบความร่วมมือจากวิทยากรท้องถิ่น ได้แก่ ผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ในท้องถิ่น ตลอดจนวิทยากรจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนและสถานประกอบการต่าง ๆ ช่วยกันในการจัดการเรียนการสอน ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้กำลังทำงานในสถานประกอบการ งานที่ต้องเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาที่สมัครเรียนหรือถ้าไม่ได้ทำงานก็ต้องมีประสบการณ์ทำงานในสาขาที่สมัครเรียนไม่น้อยกว่า 3 ปี หรือผู้สมัครเรียนประกอบอาชีพอิสระนั้น ๆ ไม่น้อยกว่า 3 ปี ผู้เรียนต้องเรียน 100-120 หน่วยกิต ในหมวดวิชาสามัญ หมวดวิชาชีพ หมวดวิชาเสรีและกิจกรรม วิธีเรียนผสมผสานคือ เรียนด้วยตนเอง สำหรับภาคทฤษฎี โดยใช้สื่อชุดวิชา วีดิทัศน์ โทรทัศน์ และสื่อเสริมอื่น ๆ ภาคปฏิบัติหมวดวิชาอื่นๆ ในสถานประกอบการหรือหน่วยงานรัฐและเอกชน โดยมีวิทยากรดูแล ผู้เรียนรับผิดชอบ ค่าลงทะเบียน ค่าหน่วยกิต

4.4 การจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน

การศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) เป็นการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนภาคปกติ ไม่ว่าการศึกษานั้นจะจัดอยู่ในรูปลักษณะใดก็ตาม ซึ่งมีการใช้คำอื่นๆ ที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเช่นเดียวกัน เช่น การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education) การศึกษาทางไกล (Distance Education) การศึกษาต่อเนื่อง (Continuing Education) การศึกษาเพื่อความเป็นปัจจุบัน (Recurrent Education) การสอนเพื่อการรู้หนังสือ (Literacy Education) เป็นต้น ทุกคำมีความหมายเกี่ยวกับการศึกษาของผู้ใหญ่ แต่ละประเทศอาจใช้ความหมายไม่ตรงกันบ้าง แม้ความหมายจะใกล้เคียงกัน แต่ขอบข่ายการจัดของแต่ละประเทศแตกต่างกันเช่น คำว่าการศึกษาต่อเนื่อง (Continuing Education) มีความหมายเป็นการศึกษาที่จัดหลังการศึกษาภาคบังคับ เช่น ในประเทศด้อยพัฒนา เป็นต้น ในขณะที่อีกประเทศหนึ่งจัดการศึกษาต่อเนื่องอยู่ในสถาบันการศึกษาขั้นสูง เช่น ในประเทศที่พัฒนาแล้ว หรือคำว่า การศึกษาสังคม (Social Education) จะใช้เฉพาะในประเทศญี่ปุ่น หรือ เกาหลีใต้ การศึกษาทั้งหมด (Total Education) ใช้ในประเทศศรีลังกา และ การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-

Formal Education) ซึ่งหมายถึงการศึกษาผู้ใหญ่ จะใช้เฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนาเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในทวีปเอเชีย ซึ่งจะรวมเอาการสอนให้รู้หนังสือ การสอนเยาวชน และผู้ใหญ่ที่เรียนนอกระบบโรงเรียน สำหรับประเทศพัฒนาแล้วไม่นิยมใช้คำนี้ แต่ใช้คำว่าการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) (เพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม, 2543 : 40-41)

4.5 หลักการในการจัดกิจกรรมการศึกษาต่อเนื่องสำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่

การจัดการศึกษาต่อเนื่องสำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่ เพื่อให้มีความรู้และประสบการณ์ นอกจากจะต้องรู้หลักในการจัดกิจกรรมทางการศึกษาผู้ใหญ่แล้ว การวางแผน และการเตรียมการ เพื่อให้การจัดกิจกรรมบรรลุวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพ นับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งในการวางแผนกิจกรรมการเรียนการสอนผู้ใหญ่ที่ดีนั้น มีนักการศึกษาหลายท่านได้เสนอขั้นตอนและกระบวนการต่าง ๆ แนวทางเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ และผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่จะมองการศึกษาเป็นกระบวนการเพิ่มพูนความสามารถ ความสมบูรณ์ในชีวิต ต้องการใช้สิ่งที่เรียนรู้ และทักษะที่ได้เรียนในวันนี้ ให้เป็นประโยชน์พรุ่งนี้ ด้วยเหตุนี้ประสบการณ์ในการเรียนจึงควรจะต้องให้สอดคล้องกับหลักการ เพิ่มความสามารถการเรียนรู้ จึงควรมุ่งเน้นที่การปฏิบัติ (performance-centered) ไว้ดังต่อไปนี้

เบอร์เกวิน (Bergevin, 1966:10-12) ได้เสนอขั้นตอนการวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนผู้ใหญ่ออกเป็น 6 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 พิจารณาความต้องการหรือความสนใจของผู้ที่จะเข้าร่วมกิจกรรม ความสนใจในที่นี้คือ สิ่งที่คุณเข้าร่วมโครงการอยากจะเรียนรู้และมีความเข้าใจดีขึ้น ส่วนความต้องการนั้น หมายถึง สิ่งที่คุณเข้าร่วมกิจกรรมคิดว่ายังขาดอยู่และต้องการเรียนรู้เข้ามาชดเชย ความต้องการและความสนใจมีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน ดังนั้นการจัดกิจกรรมอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องเริ่มต้นตามความต้องการและความสนใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการ

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหัวข้อเรื่อง หัวข้อเรื่องนี้หมายถึง ปัญหาเฉพาะ ประเด็นคำถาม และมโนทัศน์ต่างๆ ที่จะมีในกิจกรรมการเรียนการสอน การพัฒนาหัวข้อเรื่องทำได้โดยการนำปัญหาและความต้องการมาวิเคราะห์แยกออกเป็นส่วน ๆ ซึ่งเรียกว่าเนื้อหาของโครงการ

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดเป้าหมายกิจกรรมการเรียนรู้ เป้าหมาย คือ วัตถุประสงค์ต่างๆ ที่เป็นแนวทางกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ จะมีพื้นฐานอยู่บนระดับค่านิยม สังคมของผู้เรียน

ขั้นตอนที่ 4 การเลือกทรัพยากรที่เหมาะสม ทรัพยากรแหล่งการเรียนรู้ หมายถึง บุคคลและสื่อทางการศึกษา ที่จะเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนในการค้นหาข้อมูลต่างๆ และช่วยให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา

ขั้นตอนที่ 5 การเลือกเทคนิคและเทคนิคย่อยในการเรียน เทคนิคการเรียนการสอน หมายถึง วิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ เพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น เทคนิคการบรรยาย การดูงาน การสาธิต เป็นต้น ส่วนเทคนิคย่อย หมายถึง เครื่องมือทางการศึกษาที่ใช้เพื่อให้เทคนิคมีประสิทธิภาพเช่น การจัดบันทึก การสังเกตกลุ่ม นอกจากนี้ เบอร์เกวิน ยังได้ให้ข้อเสนอในการเลือกเทคนิคตามขั้นตอนที่ 3-5 ว่า ควรพิจารณาปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ด้วย คือ 1) ขนาดของกลุ่มผู้เรียน 2) ลักษณะของผู้เรียน 3) ลักษณะและธรรมชาติทั่วไปของสิ่งแวดล้อม 4) ลักษณะและคุณภาพของผู้สอน วิทยาการ หรือ ผู้นำกลุ่ม

ขั้นตอนที่ 6 การกำหนดวาระการประชุมและมอบหมายหน้าที่ภารกิจ ไทเลอร์ (Tyler, 1969:58) กล่าวว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่นั้น มีหลักสำคัญ 2 ประการ ที่ควรคำนึงคือ ประการที่หนึ่งคือองค์ประกอบสำคัญในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และ ประการที่สองคือหลักการเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ จากหลักสำคัญ 2 ประการ จึงพอสรุปแนวคิดของไทเลอร์ได้ว่า องค์ประกอบสำคัญในการจัดประสบการณ์ในการเรียนรู้ ได้แก่ การกำหนดจุดมุ่งหมายทางการศึกษา และการกำหนดจุดมุ่งหมายนี้ ควรเลือกมาจากแหล่งข้อมูลที่เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ 3 แหล่ง คือ จากการศึกษาเกี่ยวกับสภาพตัวผู้เรียน จากการศึกษาสภาพสังคม จากข้อเสนอแนะของนักวิชาการ กล่าวคือ (1) การศึกษาเกี่ยวกับสภาพตัวผู้เรียน มีส่วนสำคัญที่จะต้องศึกษา ได้แก่ ความต้องการและความสนใจ ข้อมูลความต้องการ และความสนใจจะช่วยให้ในการกำหนดจุดมุ่งหมายทางการศึกษารวมทั้งระบุความรู้ ทักษะ และเจตคติ ที่จะช่วยในการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าประสงค์ได้ การสำรวจความต้องการและความสนใจของผู้เรียนนั้น ควรสำรวจในหลายๆ ด้าน แล้วนำผลการสำรวจมาใช้เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ต่อไป สำหรับความสนใจของผู้เรียนนั้นโดยทั่วไปพบว่าผู้เรียนจะสนใจในสิ่งที่เขากำลังจะทำอยู่ ถ้ากิจกรรมที่จัดขึ้นมีเนื้อหาที่เขามั่นใจ ก็จะร่วมกิจกรรมด้วยความเต็มใจ (2) การศึกษาสภาพสังคมภายนอก เป็นสิ่งจำเป็นในการกำหนดจุดมุ่งหมายทางการศึกษา เพราะสภาพสังคม ความเป็นอยู่ของผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ดังนั้นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ควรจัดให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมภายนอก

ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย (3) การศึกษาเกี่ยวกับข้อเสนอแนะของนักวิชาการ นักวิชาการเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์สูงจะให้ข้อเสนอแนะการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ได้กว้างขวางลึกซึ้ง จึงควรนำมาเป็นข้อพิจารณาในการวางแผนเลือกจัดประสบการณ์การเรียนรู้ด้วย

อิงเกล (Ingalls. 1972:83) ได้เสนอกระบวนการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับผู้ใหญ่ว่า สามารถสรุปขั้นตอนการวางแผนกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่ได้เป็น 5 ขั้นตอน คือ

- 1) พิจารณาความต้องการและความสนใจของผู้ที่จะเข้าร่วมกิจกรรม
- 2) การกำหนดวัตถุประสงค์
- 3) กำหนดการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้
- 4) ปฏิบัติตามแผนการจัดกิจกรรมที่กำหนดไว้
- 5) ประเมินโครงการและผลผลิต

การวางแผนแต่ละขั้นตอนควรคำนึงถึงกลุ่มผู้เรียน ทรัพยากร บรรยากาศการเรียน การสอนและเทคนิคในการเรียนการสอนเป็นสำคัญ

กระบวนการและขั้นตอนการวางแผนกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่ที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าการสำรวจความต้องการ และความสนใจของผู้ใหญ่มีความสำคัญเพราะถ้านักศึกษาผู้ใหญ่คาดการณ์เผลอว่าผู้ใหญ่ต้องการอะไร โดยไม่สำรวจความต้องการของกลุ่มเป้าหมายผู้เรียนแล้ว โครงการนั้นก็จะเป็นความต้องการของผู้เข้าร่วมและไม่ประสบผลสำเร็จ

4.6 รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่

การเลือกรูปแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์ เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ และเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่ประการหนึ่ง ซึ่งนักการศึกษาผู้ใหญ่ ได้แบ่งรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

เวอร์เนอร์ (Verner. 1964 : 159) แบ่งรูปแบบการเรียนรู้ออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

- 1) วิธีการเรียนรู้เป็นรายบุคคล ได้แก่ การฝึกงาน การศึกษาเป็นรายบุคคล การเรียนรู้ทางไปรษณีย์ เป็นต้น
- 2) วิธีการเรียนรู้สำหรับกลุ่ม ได้แก่ การเรียนเป็นชั้น การประชุมปฏิบัติการ เป็นต้น

3) วิธีการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน ได้แก่ การศึกษาที่นำไปสู่การปฏิบัติการของชุมชนซึ่งการจำแนกรูปแบบของ เวอร์เนอร์ และมัลคัม โนลส์ นั้นตรงกัน

โนลส์ (Knowles. 1980 : 90-91) จำแนกรูปแบบการเรียนรู้ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

- 1) รูปแบบการเรียนรู้สำหรับรายบุคคล
- 2) รูปแบบการเรียนรู้สำหรับกลุ่ม
- 3) รูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อการเรียนรู้

ซึ่งได้อธิบายรูปแบบต่าง ๆ ของการเรียนรู้เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่ได้ ดังนี้

1) รูปแบบการเรียนรู้สำหรับรายบุคคล

รูปแบบการเรียนรู้สำหรับรายบุคคลมีหลายรูปแบบ รูปแบบของการเรียนรู้นั้นจะให้เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้บรรลุตามความสามารถ ตามอัตราการเรียนรู้ของแต่ละคน รูปแบบการเรียนรู้บางประเภทผู้เรียนไม่จำเป็นต้องเรียนที่สถาบันใด ๆ อาจจะเรียนอยู่กับบ้านก็ได้ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวจะเหมาะสมสำหรับผู้ชรา หรือผู้ที่อยู่ห่างไกลชุมชน รูปแบบการเรียนรู้สำหรับรายบุคคล จำแนกเป็น 5 รูปแบบคือ

1.1) รูปแบบที่ 1 การฝึกงาน รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่ใช้ในการฝึกหัดทักษะหรือการเรียนรู้ในที่ทำงาน

1.2) รูปแบบที่ 2 การเรียนโดยทางไปรษณีย์ การเรียนรู้ทางไปรษณีย์ผู้เรียนจะต้องอ่านหนังสือตามหลักสูตร และส่งแบบฝึกหัดไปให้ผู้สอนตรวจโดยใช้ระบบไปรษณีย์เป็นสื่อ

1.3) รูปแบบที่ 3 การให้คำปรึกษา การให้คำปรึกษามี 2 รูปแบบ คือ

1.3.1) การให้คำปรึกษาด้านการศึกษา คือ แนะนำให้เลือกเรียนวิชาที่ถนัด

1.3.2) ให้คำปรึกษาด้านอาชีพ

1.4) รูปแบบที่ 4 การเรียนแบบตัวต่อตัว การเรียนแบบนี้เป็นการเรียนที่ผู้เรียนจะต้องอ่านหนังสือด้วยตนเอง แล้วจึงมาปรึกษาผู้แนะนำหรือพี่เลี้ยงว่าที่เขาอ่านมาหรือเรียนรู้นั้นได้ผลอย่างไร

1.5) รูปแบบที่ 5 การเรียนรู้จากแบบเรียนสำเร็จรูป แบบเรียนสำเร็จรูปนั้นอาจจะเป็นรูปแบบของการเรียนหรือเครื่องมือในการสอน เอกสารที่ใช้ในแบบเรียนสำเร็จรูปผู้เรียนจะต้องเรียนไปตามลำดับในแต่ละขั้นตอน จะต้องตอบแบบวัดผลตามความเข้าใจของผู้เรียน และจะ

ทราบได้ทันทีว่าผู้เรียนตอบผิดหรือตอบถูกถ้าผู้เรียนทำถูกก็จะได้รับรางวัลหรือการเสริมแรง ให้ทำ
 บต่อไปถ้าคำตอบผิดก็ต้องศึกษาเอกสารนั้นใหม่ และเลือกคำตอบใหม่โปรแกรมดังกล่าว นี้
 เป็นโปรแกรมที่จะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ เรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ด้วยตนเองและเมื่อเรียนรู้ประสบผล
 ตามเป้าหมายนั้นแล้วถือว่าเรียนจบโปรแกรมนั้นสมบูรณ์

2) รูปแบบการเรียนรู้สำหรับกลุ่ม

ส่วนมากการเรียนรู้ในองค์กรต่าง ๆ เกิดขึ้นในรูปของกลุ่ม รูปแบบการเรียนรู้เป็นกลุ่ม ได้แก่

2.1) กลุ่มปฏิบัติการ (Workshop) หมายถึง การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ใน
 ระยะสั้น และมีกิจกรรมหลาย ๆ อย่างรวมเข้าด้วยกัน ได้แก่ กิจกรรมการพบกันในกลุ่มใหญ่
 เช่น วิธีการอภิปรายในกลุ่มใหญ่ และรวมทั้งกิจกรรมนั้นหนาแน่นด้วย ช่วงเวลาของกลุ่มปฏิบัติ
 การ อาจใช้ระยะเวลาตั้งแต่ 1-7 วัน และส่วนมากผู้เข้าร่วมประชุมจะต้องพักในที่ ที่จัดการประชุม
 ปฏิบัติการขึ้น อาจจะจัดในโรงแรมหรือศูนย์ประชุมสัมมนา เป็นต้น

2.2) การประชุมสัมมนา (Seminar) การประชุมสัมมนาเป็นการแลกเปลี่ยนข้อ
 สาระประสบการณ์ และร่วมกันแก้ปัญหา

2.3) การอภิปรายรายกลุ่ม (Group Discussion) คือ การจัดกลุ่มบุคคลให้ได้มี
 โอกาสพบปะและอภิปรายแบบไม่เป็นทางการ ในหัวข้อที่สมาชิกทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อสร้างผู้
 นำให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น ในด้านการพัฒนาชุมชนหรือด้านการศึกษาอบรมเพื่อเปลี่ยนเจตคติ
 ด้วยการอภิปรายและการศึกษาข้อมูลต่าง ๆ การอภิปรายกลุ่มเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมช่วย
 ให้เกิดการตกลงด้วยมติของคนส่วนใหญ่ตามระบอบประชาธิปไตย เป็นการนำชุมพลังความ
 สามารถพลังความรู้และประสบการณ์ของทุกคนมาใช้ให้เกิดประโยชน์และบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

2.4) การระดมพลังสมอง (Brain Storming) การระดมพลังสมองเป็นเทคนิคเพื่อ
 สร้างความคิดริเริ่มก่อนลงมือปฏิบัติงาน การจัดระดมพลังสมองเพื่อให้สมาชิกทุกคนได้ออกความ
 เห็นโดยไม่คำนึงถึงว่าความคิดนั้นๆ จะใช้ได้หรือไม่ได้ควรกระตุ้นให้สมาชิกทุกคนมีอิสระที่จะพูด
 และแสดงความคิดเห็นโดยไม่มีข้อแม้ใดๆ เพื่อให้ได้ความคิดดีๆ ออกมาให้มากที่สุด ก่อนที่จะ
 อภิปรายและการประเมินข้อเสนอต่างๆ เพื่อส่งเสริมความคิดเชิงปฏิบัติของแต่ละบุคคล เพื่อคลี่
 คลายปัญหาที่หาข้อยุติไม่ได้ เพื่อส่งเสริมความคิดริเริ่มเป็นวิธีการที่สามารถช่วยแก้ปัญหาซึ่งแก้ไม่
 ได้มาก่อน ผู้มีส่วนร่วมจะรู้สึกตื่นตัวกับการแสดงออกอย่างเสรี สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมอย่าง
 ทั่วถึง

2.5) การอภิปรายเป็นคณะ (Panel Discussion) การจัดอภิปรายคณะ คือการจัดกลุ่มบุคคลตั้งแต่ 4-8 คน ซึ่งมีความรู้พิเศษในเรื่องที่จะอภิปราย โดยมีการพูดอย่างมีระเบียบในหัวข้อที่มอบหมายให้ความมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพหรือปัญหาของเรื่องที่จะมาอภิปรายให้ผู้ฟังเข้าใจในประเด็นต่างๆ ของเรื่องนั้นๆ เพื่อพิจารณาข้อดีข้อเสียต่อการดำเนินการใดๆ การจัดอภิปรายเป็นคณะเป็นการสร้างความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการระหว่างผู้อภิปรายกับผู้ฟัง การเปลี่ยนหน้าผู้พูดอภิปรายและความคิดเห็นที่แตกต่างกันจะทำให้ผู้ฟังตื่นตัวอยู่เสมอ

2.6) การบรรยายเป็นชุดโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Symposium) คือ การเตรียมปาฐกถาเป็นช่วงๆ โดยบุคคลตั้งแต่ 2-5 คน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในเรื่องที่จะบรรยายนั้น ควรจะใช้ประมาณ 10-25 นาทีต่อคน ความมุ่งหมายเพื่อเสนอความรู้ใหม่โดยวิธีการย่อและต่อเนื่องกันอย่างมีเหตุผล เป็นการเสนอข้อคิดเห็นในหลายๆ แง่มุมต่อปัญหาที่กำลังศึกษาอยู่ แยกแยะความคิดเห็นในแต่ละด้านและขั้นตอนให้ชัดเจนเพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของแต่ละส่วนกับปัญหาทั้งหมด เป็นการพูดอย่างสั้นๆ เพื่อป้องกันมิให้เกิดความซ้ำซาก และให้ผู้ฟังเกิดความตื่นเต้นและไม่คล้อยตามความคิดเห็นของผู้พูดคนใดคนหนึ่งเพียงคนเดียว

2.7) การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing) ผู้เข้าร่วมแสดงบทบาทหรือชีวิตจริงต่อหน้ากลุ่มจะต้องไม่มีบทเรียน จะไม่เตรียมคำถามคำตอบไว้ล่วงหน้าแต่จะให้ผู้แสดงใช้ไหวพริบบริเวณที่เกิดขึ้นในขณะที่กำลังแสดงอยู่นั้น เสร็จแล้วให้กลุ่มได้อภิปรายข้อคิดเห็นจากการแสดงต่อสภาพปัญหาที่กำลังพิจารณาอยู่เพื่อวิเคราะห์ปัญหาอย่างละเอียดเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์และศึกษาวิธีแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อเจตคติที่แตกต่างกันของผู้ร่วมอภิปรายทั้งหลาย เป็นวิธีช่วยให้เกิดการอภิปรายจากบทบาทที่แสดงไปแล้วนั้น และเป็นการเสนอแนะแนวทางที่จะแก้ปัญหาได้ปัญหาหนึ่งด้วยการอภิปรายลดความเสี่ยงแบบลองผิดลองถูก โดยให้อีกโอกาสแก่บุคคลที่สมมติตัวเองในบทบาทของคนอื่นที่จะคิดกระทำเหมือนคนอื่นที่เขาสวมบทบาทที่สมมติขึ้นนั้น

2.8) การใช้กรณีตัวอย่าง (Case Study) กรณีตัวอย่างคือ รายละเอียดของเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ที่นำมาเสนอต่อผู้ฟังโดยปากเปล่าหรือข้อเขียน แถบบันทึกเสียง แถบบันทึกภาพหรือฟิล์มภาพยนตร์หรือหลายๆ วิธีที่กล่าวรวมกัน ความมุ่งหมายเพื่อเสนอรายละเอียดของปัญหาได้ปัญหาหนึ่งที่เกี่ยวกับกลุ่มเพื่อศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาค้นคว้าที่กลุ่มกำลังเผชิญอยู่เพื่อการสอนกระบวนการแก้ปัญหาเรื่องหนึ่งๆ ที่กำลังศึกษาอยู่ ช่วยให้ผู้เรียนได้

เห็นแนวทางแก้ไขปัญหามากมาย แนวทางต่อปัญหานั้น และช่วยให้ผู้เข้าร่วมมีความคิดวิเคราะห์ และทักษะในการแก้ปัญหา

2.9) การทำงานในรูปแบบกรรมการ (Committee) การทำงานในรูปแบบกรรมการนั้น ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลกลุ่มเล็ก ๆ ทำหน้าที่บางประการ ซึ่งไม่สามารถจะจัดให้ทุกๆ คนในกลุ่มใหญ่ทำได้ การแบ่งงานให้ทำในรูปกรรมการนี้ทำได้ในหลายลักษณะ เช่น จัดเป็นรูปกรรมการบริหาร กรรมการเฉพาะกิจ ฯลฯ ความมุ่งหมายเพื่อวางแผนกิจกรรมเฉพาะตอน เพื่อวางแผนระยะยาว เพื่อทำหน้าที่เป็นคณะที่ปรึกษา เพื่อศึกษาปัญหาเฉพาะเพื่อเผยแพร่หรือประชาสัมพันธ์กิจการ หรือประเมินผลงานที่ได้ทำไปแล้ว การทำงานในระบบกรรมการนั้นเป็นการฝึกผู้นำในอนาคตได้เป็นอย่างดี

2.10) การสาธิต (Demonstration) การสาธิต คือ การเสนอวิธีทำงานหรือกระบวนการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยปกติเมื่อสาธิตแล้วก็จะทำให้ผู้ชมหรือผู้เรียนทดลองปฏิบัติตามขั้นตอนที่สาธิตให้ชมแล้วนั้นต่อไป โดยมีผู้ควบคุมหรือแนะนำอย่างใกล้ชิด แล้วติดตามด้วยการอธิบายความมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบวิธีทำหรือการปฏิบัติ หรือแสดงเทคนิคใหม่ๆ เป็นการจูงใจให้เชื่อหรือศรัทธาต่อผลผลิตใหม่ๆ หรือความคิดใหม่ๆ

2.11) การจัดทัศนศึกษา (Field Trip or Tour) การจัดทัศนศึกษาจะต้องมีการเตรียมการอย่างระมัดระวังเพื่อให้กลุ่มได้ชมสิ่งของหรือสถานที่ที่น่าสนใจซึ่งเป็นประสบการณ์ตรงในการศึกษา การจัดทัศนศึกษานี้จะจัดในช่วงระยะสั้นเพื่อไปเยี่ยมชมที่แห่งเดียวหรือไปหลายๆ วัน เพื่อชมหลายๆ สิ่งในหลายสถานที่ก็ได้ เพื่อให้โอกาสได้ประสบการณ์ในสิ่งที่ไม่อาจจำมาแสดงหรือมาสอนในสถานที่เรียนตามปกติได้ เป็นการช่วยให้เกิดความสนใจอย่างแท้จริงต่อสภาพหรือปัญหาที่ต้องศึกษาอย่างลึกซึ้งเพื่อให้เห็นผลของการปฏิบัติที่แท้จริงในสภาพและสิ่งแวดล้อมนั้นๆ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติต่อปัญหาหนึ่งๆ

3) รูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อการเรียนรู้

การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการที่ปฏิบัติในภาคสนาม ลงมือปฏิบัติจริง เป็นรูปแบบของการเรียนรู้ที่กว้างขวาง เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง กล่าวคือชุมชนนั่นเองเปรียบเสมือนชั้นเรียน เป็นห้องปฏิบัติการสำหรับการเรียนรู้ คนในชุมชนแต่ละคนมีโอกาสเรียนรู้แก้ปัญหาในชีวิตจริง ชุมชนเองก็มีโอกาสได้เรียนรู้วิธีแก้ปัญหาของชุมชนนั้นๆ และวิธีแก้ปัญหาแต่ละคนในชุมชนซึ่งก็จะเป็นวิถีทางการเรียนรู้ที่ดีของผู้เรียนและคนในชุมชนด้วย

5. แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของมนุษย์ เป็นแนวคิดที่มองถึงระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่เป็นระบบในการถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ความชำนาญ ของคนกลุ่มหนึ่งหรือรุ่นหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่งหรือรุ่นหนึ่ง ซึ่งมีเป็นระบบที่มีมาแต่เดิม ก่อนที่ระบบการศึกษาจากภายนอกจะเข้ามาในท้องถิ่น

อรรถนัท หาญยุทธ (2532) ได้ให้แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของมนุษย์ มนุษย์มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา นับตั้งแต่แรกเกิดไปจนตาย การเรียนรู้เป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างปลอดภัยเหมาะสม มนุษย์ทุกคนมีชีวิตอยู่ได้เพราะการเรียนรู้ และได้สรุปว่าการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้เรียนปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ให้เหมาะสมกับสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมของตน เพิ่มประสิทธิภาพทางด้านความคิด คิดอย่างรอบคอบ หาเหตุผลผลทั้งด้านที่เป็นบวกและลบ เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ปรับแต่งแนวคิดให้ดีขึ้น

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2532) สรุปการเรียนรู้ว่า เป็นกระบวนการเจริญงอกงามของอินทรีย์หรือพัฒนาการของอินทรีย์ ซึ่งสามารถทำให้อินทรีย์แก้ปัญหาต่างๆ ได้ดีขึ้นหรือปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ได้ดียิ่งขึ้น สามารถมีชีวิตอยู่ในสถานการณ์ต่างๆ อย่างเหมาะสม การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้น เมื่อมีสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่เป็นสิ่งเร้ามากระตุ้น หรือกระทบต่อบุคคลจะโดยทางใดทางหนึ่งย่อมมีผลทำให้บุคคลตอบสนองออกมาเป็นการกระทำ การกระทำแสดงออกมาจะแตกต่างไปจากการกระทำเดิม ปรากฏการณ์ของการค้นพบดังกล่าว บ่งบอกให้ทราบว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ อรรถนัท หาญยุทธ (2532) ได้สรุปองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการเรียนรู้ว่า กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

- 1) สิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่เป็นสิ่งเร้า หมายถึง สิ่งต่าง ๆ หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่อยู่รอบตัวคนเรา สิ่งเร้าเหล่านั้นจะมากกระตุ้นผ่านอวัยวะสัมผัส เช่น ตา หู ของคนเรา
- 2) ผู้เรียน หมายถึง ผู้ที่แสดงถึงพฤติกรรมการตอบสนองหลังจากที่ได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้า นั้น ๆ เมื่อสิ่งเร้า นั้น ๆ ผ่านมาทางอวัยวะสัมผัสของผู้เรียน ผู้เรียนจะแปลสิ่งเร้า ด้วยการวิเคราะห์และการให้ความหมาย

3) การตอบสนอง หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมที่ผู้เรียนแสดงออกมาเมื่อได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้า มีการตอบสนอง ดังนี้

3.1) การตอบสนองในรูปความรู้ ความคิด การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ วิจัย ซึ่งแสดงออกโดยวิธีการพูด สรุปในเรื่องนั้น ๆ

3.2) การตอบสนองในรูปพฤติกรรม แสดงออกมาเป็นการกระทำ

จึงกล่าวได้ว่า องค์ประกอบทั้งสามที่กล่าวมามีความสำคัญมากในกระบวนการเรียนรู้จะขาดองค์ประกอบอันใดไม่ได้ ก็จะส่งผลให้ไม่เกิดการเรียนรู้ขึ้น

อนึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายความหมายของการถ่ายทอดความรู้ เช่น ดันแคน กล่าวว่า "การถ่ายทอดความรู้คือกระบวนการเรียนรู้ระยะยาวของมนุษย์ที่จะทำให้บุคคลได้เรียนรู้ถึงค่านิยมที่สำคัญๆ ของสังคมตลอดจนรูปแบบสัญลักษณ์ในระบบสังคม ซึ่งบุคคลนั้นเข้าร่วมอยู่และนำมาใช้เป็นบทบาทในการแสดงออก" และ เบ็ค กล่าวว่า "การถ่ายทอดความรู้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ ของบุคคลตั้งแต่แรกเกิดเป็นต้นไปจนถึงปัจจุบันและอนาคตที่เกิดขึ้นในสังคม" นอกจากนี้ยังมี เดวิกและฮาร์ริ กล่าวว่า "การถ่ายทอดความรู้ก็คือ ขั้นตอนของประสบการณ์ในการเรียนทางสังคม ซึ่งเกิดจากการบูรณาการของแต่ละบุคคลในสังคม" (อ้างใน ชนิตา รักษ์พลเมือง. 2531)

ชนิตา รักษ์พลเมือง (2531) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ไม่เพียงแต่พิจารณาในแง่ของจิตวิทยาเท่านั้น แต่ในกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมวิทยา ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาอุปนิสัยและพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคล ที่อาศัยสิ่งแวดล้อมในสังคมในเรื่องระบบต่างๆ ของสังคม เช่น ระบบครอบครัว ระบบการศึกษา ต่อให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างบุคคลแต่ละคนกับสังคมรอบๆ ตัว ทำให้เกิดการปะติดปะต่อเกี่ยวโยงกัน สำหรับพฤติกรรมของมนุษย์แต่ละคนแต่ละสถานการณ์กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม อาจเกิดขึ้นในช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิตขึ้นอยู่กับสถานการณ์รอบๆ ตัวบุคคลนั้น การถ่ายทอดความรู้ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลตั้งแต่เกิดไปตลอดชีวิตของบุคคล ซึ่งเกี่ยวกับแบบแผน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม ฯลฯ ในอันที่จะทำให้บุคคลนำมาประพฤติปฏิบัติอย่างสอดคล้องในสังคมนั้นๆ

สรุปได้ว่ากระบวนการเรียนรู้มีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากสำหรับการดำเนินวิถีชีวิตในชุมชน

5.2 กระบวนการถ่ายทอดความรู้

แนวคิดในเรื่องนี้เกิดขึ้นภายใต้ข้อเสนอทางวิชาการของนักพัฒนาวิชาการหลายคน เช่น ดนัย ไชยโยธา (2534) ได้อธิบายการถ่ายทอดความรู้ว่า เป็นกระบวนการที่บุคคลเกิดการเรียนรู้วิถีทางสังคมที่เขาอาศัยอยู่ กระบวนการนี้จะทำได้ก็ด้วยบุคคลในสังคมมีการติดต่อสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน โดยการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างไม่ขาดสาย นอกจากนี้ วัชรากล้ายนาทร (2534) ก็ได้อธิบายว่า การถ่ายทอดความรู้คือ กระบวนการทางสังคมในการถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่สมาชิก อันมีผลทำให้สมาชิกหรือบุคคลมีบุคลิภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ สำหรับ กาญจนา แก้วเทพ (2528) ได้ให้ความเห็นว่ากระบวนการการถ่ายทอดความรู้ คือการถ่ายทอดความรู้เป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งดำเนินอยู่ตลอดเวลาที่มนุษย์มีการหายใจอยู่ จากกระบวนการนี้มนุษย์จะซึมซับเอาวัฒนธรรมและลักษณะต่างๆ ของสังคมเข้าไปไว้ในโครงสร้างบุคลิภาพของเขาการเรียนรู้และการซึมซับนี้เกิดจากอิทธิพลของประสบการณ์และผ่านการทำงานตัวแทนสังคม หลังจากผ่านกระบวนการการถ่ายทอดความรู้ไปที่ละขั้นตอน บุคคลจะเริ่มยอมรับจนกระทั่งตัดสินใจกระทำตามนั้น การถ่ายทอดความรู้ เป็นกระบวนการที่สำคัญที่สุดต่อการพัฒนาบุคลิภาพของบุคคล บุคลิภาพของบุคคลในสังคม เกิดขึ้นจากการที่บุคคลได้มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ในอันที่จะถ่ายทอดความรู้สึนึกคิดและการแสดงพฤติกรรมของตน ผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ที่สำคัญ คือ ครอบครัว ซึ่งมีอิทธิพลต่อบุคคลตั้งแต่แรกเกิดไปจนถึงบุคคลนั้นแยกครอบครัวออกไปสร้างครอบครัวใหม่ การถ่ายทอดความรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องไปอย่างไม่มีวันสิ้นสุดของบุคคลในสังคม โดยบุคคลจะได้รับการถ่ายทอดความรู้จากกลุ่มเพื่อน โรงเรียนและกลุ่มอ้างอิง ซึ่งกลุ่มอ้างอิงมีความสำคัญและมีอิทธิพลมากในสังคมปัจจุบันเนื่องมาจากการขยายตัวของสื่อมวลชนต่างๆ เป็นไปอย่างกว้างขวางและทุกรูปแบบ กลุ่มอ้างอิงเป็นกลุ่มคนที่ผู้รับการถ่ายทอดความรู้มิได้สังกัดเป็นสมาชิก แต่มีอิทธิพลที่จะกระทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ หรือลอกเลียนพฤติกรรมตามกลุ่มคนเหล่านั้นได้ เช่น พฤติกรรมของผู้แสดงภาพยนตร์ โทรทัศน์ จะช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้และทำหน้าที่ถ่ายทอดวิถีการดำรงชีวิตในสังคมแห่งวัฒนธรรมไปสู่บุคคล ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้ ส่วน ชูเกียรติ ลิสุวรรณ์ (2535) ก็ได้อธิบายถึง การถ่ายทอดความรู้ไว้ว่า เป็นวิธีการขุดเกลา ให้การศึกษา และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งให้แก่คนอีกรุ่นหนึ่ง

ฉะนั้น บทบาทของการศึกษาจึงเป็นการถ่ายทอดและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมนั่นเอง เช่น กันกับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับงานอาชีพในชุมชนชนบท ซึ่งมีการสืบทอดกันต่อกันมาโดยเหตุ ผลด้านทรัพยากรและสภาพการดำรงชีวิตในท้องถิ่นเป็นแรงจูงใจสำคัญในการเลือกที่จะเรียน ขณะเดียวกันความสำเร็จของบรรพบุรุษที่ผ่านมาก็เป็นแรงสนับสนุนให้เกิดการถ่ายทอดความรู้สึก ต่อในครอบครัว หรือปัจจัยและข้อจำกัดด้านการคมนาคมติดต่อก็นับเป็นอีกสาเหตุหนึ่ง และองค์กร สำคัญที่ทำหน้าที่ในการขัดเกลาถ่ายทอด คือ ครอบครัว เพื่อนบ้าน ผู้รู้และวัด ซึ่งระบบการถ่าย ทอดนี้มีการปรับเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไป และได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เหมาะสม กับสภาพการณ์ของสังคมนั้นๆ รากความคิดดังกล่าวจะสอดคล้องกับ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2531) ได้ กล่าวถึง การศึกษาและการถ่ายทอดว่า การที่มนุษย์สามารถดำรงเผ่าพันธุ์ได้ ก็เพราะมีการถ่าย ทอดความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมาเป็นอารยธรรมที่สืบเนื่องมาช้านาน ให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ ของสังคม ซึ่งความรู้และประสบการณ์ที่ถ่ายทอดนั้น จะมีความละเอียดซับซ้อน โดยจะเกี่ยวข้อง กับการทำมาหากินและอุดมการณ์วัฒนธรรมของกลุ่ม และรูปแบบในการถ่ายทอดนั้นจะต้องมี ความสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้เรียนอย่างใกล้ชิด เพื่อวิถีทางแนวการดำเนินชีวิตของชุม ชนอย่างเป็นปกติ และจากรูวรรณ ธรรมวัตร (2531) ได้กล่าวถึง การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านว่า มีการถ่ายทอดหลากหลายรูปแบบตามเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย เช่น การถ่ายทอดให้แก่เด็กจะ ต้องสนุกไม่ซับซ้อน มีการละเล่น ปริศนาคำทาย การเล่านิทาน และการลงมือ แต่การถ่ายทอดให้ แก่ผู้ใหญ่ขึ้น จะใช้วิธีการบอกเล่า พิธีสู่ขวัญ พิธีทางพุทธศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ การประกอบ อาชีพ ฯลฯ ซึ่งทุกวิธีจะอิงแอบอยู่กับความเชื่อ ความศรัทธาในอำนาจทางพุทธศาสนา เป็นสำคัญ ตลอดจนสอดคล้องกับข้อเสนอของ ประเวศ วะสี (2532) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ว่า การ ถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวมีความสำคัญกับลูกมาก การที่ลูกได้ทำงานร่วมกับพ่อแม่ นั้น มีความ สำคัญยิ่งเพราะเป็นการพัฒนาทั้งทางสติปัญญา ทักษะและอารมณ์ร่วมอยู่ด้วย แต่ในภาวะปัจจุบัน อาชีพใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ได้ทำให้ชีวิตของพ่อ แม่ ลูก ต้องแยกจากกัน

กล่าวได้ว่า การถ่ายทอดความรู้เป็นกระบวนการทางสังคมที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม จากรุ่น หนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง และนำสมาชิกดำเนินชีวิตตามที่สังคมต้องการ

5.3) กระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน

การสร้างสรรคสังคมภูมิปัญญา เป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ ท่ามกลางสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม ที่มีพัฒนาการมายาวนาน แม้สังคม

มนุษย์จะเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าหรือผันแปรไปอย่างไร มนุษย์ก็ยังคงความเป็นมนุษย์อยู่ ดังนั้น ธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ จึงยังมีความสำคัญ และถือได้ว่าเป็นศักยภาพอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์ถึงแม้มนุษย์จะสามารถสร้างโลกเทียมจริงขึ้นมา และได้พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิทยาการก้าวหน้า ที่เรียกว่าเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร (IT) มีทางด่วนข้อมูลข่าวสาร มีระบบเครือข่ายข้อมูลนานาชาติ อันทรงประสิทธิภาพ และคนธรรมดาสามัญทุกหนแห่งสามารถเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารและเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง และรวดเร็วเฉียบพลันแต่คู่ขนานกัน มนุษย์ก็ต้องเรียนรู้จากการสัมผัสมนุษย์ด้วยกัน และเรียนรู้จากโลกกายภาพอันเป็นสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่เกื้อกูลชีวิตมนุษย์ตลอดมากระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์แล้วสั่งสมไว้เป็นมรดกทางปัญญา จึงยังมีความสำคัญเคียงบ่าเคียงไหล่กันกับการเรียนรู้ด้วยวิทยาการก้าวหน้าดังกล่าวเท่าที่ได้ศึกษาวิเคราะห์และประมวลเอาลักษณะการเรียนรู้ของ “ชาวบ้าน” หรือคนธรรมดาสามัญจนก่อให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาไว้อย่างมากมาย

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544 : 110-116) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย พบว่ากระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ มีดังนี้

1. มนุษย์เรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูก จากประสบการณ์ของการลองผิด ลองถูก มนุษย์ก็สะสมความรู้ความเข้าใจของตนไว้ แล้วถ่ายทอดส่งต่อให้ลูกหลานเผ่าพันธุ์
2. มนุษย์เรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริง เช่น การเดินทาง ปลุกพืช สร้างบ้าน ต่อสู้กับภัยอันตราย ฯลฯ แล้วปรับตัวให้เข้ากับภาวะแวดล้อม สั่งสมประสบการณ์ต่าง ๆ แล้วส่งต่อไปยังรุ่นลูกรุ่นหลานแบบค่อยเป็นค่อยไป จนกลายเป็นธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติในชีวิต
3. การถ่ายทอดความรู้ และการเรียนรู้จากการทำจริง ได้พัฒนาต่อมาจนกลายเป็นการส่งต่อ (transmission) แก่คนรุ่นหลัง ด้วยการ “สาธิตวิธีการ” “การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า” (oral tradition) ในรูปของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และ “การสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์” (literary tradition) เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ ตำนาน นิทาน
4. การเรียนรู้โดยพิธีกรรม เพื่อใช้ศรัทธา ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมสร้างกระแสความเชื่อและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เน้นผลที่เกิดต่อสำนึกของผู้มีส่วนร่วมเป็นสำคัญ เช่น พิธีสืบชะตาแม่น้ำ สืบชะตาเมือง บวชต้นไม้ บวชป่า พิธีอุปสมบท พิธีบังสุกุล พิธีสู่ขวัญในโอกาสต่างๆ ฯลฯ ซึ่งบังเกิดผลทางใจแก่ผู้ร่วมในพิธี และมีผลในการวางบรรทัดฐานความ

ประเพณี ตลอดจนความคุ้มครองความประเพณีของคนในสังคมเป็นอันมาก รวมทั้งตอกย้ำคุณค่าทางสังคมอย่างมีพลัง

5. ศาสนา ทั้งในด้านหลักธรรมและคำสอน คีล และวัตรปฏิบัติ ตลอดจนพิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางในเชิงการเรียนรู้ ล้วนมีส่วนตอกย้ำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิต ในกรอบและบรรทัดฐานความประเพณี และให้ความมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจ

6. การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกัน ทั้งในทางชาติพันธุ์ ถิ่นฐานทำกิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัว ทั้งในด้านสาระ รูปแบบ และวิธีการ มีการกระจายเครือข่าย และการขยายตัวของการเรียนรู้ที่กว้างขวางหลากหลาย ก่อให้เกิด “สังคมแห่งการเรียนรู้” ที่มีทางเลือก (options) ให้เลือกแสวงหามากมายไม่รู้จบ และมี “เครือข่ายการเรียนรู้” ที่มีภูมิปัญญาทั้งเก่าและใหม่ให้พิจารณาอย่างอ่อนโยนนั่น

7. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (culture reproduction) ในการแก้ปัญหาทั้งทางสิ่งแวดล้อม ทางเศรษฐกิจ และทางสังคม เพื่อรักษาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาไว้ให้คงอยู่ เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่ย่อมมีทั้งที่ได้ผลและไม่ได้ผล สร้างสรรค์และไม่สร้างสรรค์ เช่น การแสวงหาความมั่นคงทางจิตใจโดยการบูชา “เจ้าแม่กวนอิม” “เสด็จพ่อ ร.5” การทรงเจ้าเข้าผี การรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยการผสมผสานการแพทย์สมัยใหม่กับสมุนไพร การแพทย์แผนไทย เป็นต้น

8. ครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้อีกวิธีหนึ่งในทำนองแอบเรียนแอบเอาอย่าง แอบลองทำตามแบบอย่างที่เราสังเกตอยู่เงียบ ๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเองเมื่อสามารถทำได้จริง

ในปัจจุบันกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวของชาวบ้านก็ยังคงดำเนินต่อไปเป็นกระบวนการเรียนรู้และการปรับตามธรรมชาติของชาวบ้าน ผลจากการเรียนรู้และการปรับตัวดังกล่าว ก็คือองค์ความรู้ที่สั่งสมในชุมชน เป็นองค์ความรู้ที่สามารถทำให้ชุมชนยังคงรักษาเอกลักษณ์และวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนไว้ได้ องค์ความรู้ของชุมชนครอบคลุมในทุกมิติที่เป็นวิถีชีวิตของชุมชน ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในชุมชน มีทั้งในส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ส่วนที่เป็นรูปธรรมเป็นลักษณะการตั้งบ้านเรือนที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของชุมชน ผลิตภัณฑ์จากอาชีพท้องถิ่นที่ยังคงสืบสานวัฒนธรรมไว้จนถึงปัจจุบันหรือเหลือไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา วัสดุอุปกรณ์ในการดำรงชีวิต ฯลฯ ส่วนที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ระบบความคิด ทศนะการมองโลกและชีวิต ระบบความสัมพันธ์ที่เป็นแรงเกาะเกี่ยวของคนในชุมชน เป็นต้น

6. ชุมชนการปฏิบัติกับการวิจัยทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

หน่วยงานที่นำเอาแนวคิดเรื่อง “หลักสูตรท้องถิ่น” มาปฏิบัติเป็นหน่วยงานแรกน่าจะได้แก่กรมการศึกษานอกโรงเรียนหรือกองการศึกษาผู้ใหญ่ในสมัยนั้นซึ่งได้ดำเนินโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ (Functional Literacy and Family life Planning Program-FLFPP) ในช่วงประมาณ 2517 เป็นต้นมา โครงการดังกล่าวได้รับแนวคิดต้นแบบจาก ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ ซึ่งเป็นผู้อำนวยการกองการศึกษาผู้ใหญ่ในขณะนั้น แนวคิดดังกล่าวก็คือ “คิดเป็น” ที่มองว่าผู้ใหญ่ในชนบทซึ่งเป็นเป้าหมายของโครงการคือที่มีวุฒิภาวะและมีศักดิ์ศรีอยู่แล้วอาจจะขาดก็เพียงการรู้หนังสือ ดังนั้นจึงน่าจะใช้ศักยภาพตรงนี้ของพวกเขาเป็นจุดเริ่มที่จะขยายผลไปสู่การอ่านออกเขียนได้ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง โครงการได้ทำการสำรวจปัญหาที่ชาวบ้านประสบ ครูเดินสอนซึ่งเป็นครูอาสาของกองฯ จะเดินทางเข้าไปในหมู่บ้านแบบ “ครูเท้าเปล่า” พร้อมกับอุปกรณ์ที่จำเป็นบางอย่างเช่นกระดานมันว่น ชอล์ก เป็นต้น มีแนวคิดหนึ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับแนวคิดการสร้างสรรคินิยม แนวคิดนั้นก็คือเรื่อง “ชุมชนการปฏิบัติ (Communities of Practice)” ซึ่งเป็นการมองสังคมหรือชุมชนด้วยกระบวนทัศน์ใหม่ กล่าวคือ แทนที่จะมองว่าสังคมหรือชุมชนเป็นเรื่องของพื้นที่ หรือโครงสร้างหน้าที่ นักคิดมองเห็นว่า “ชุมชน” สามารถเกิดขึ้นได้โดยการร้อยเรียงความรู้หรือความเชี่ยวชาญ หรือจะเรียกว่าภูมิปัญญา ดังที่นิยมกล่าวถึงกันก็ได้ ชุมชนการปฏิบัติเหล่านี้มิใช่ปรากฏการณ์ใหม่ มีมานานตั้งแต่สมัยกรีกด้วยซ้ำไปแต่ที่เพิ่งจะได้รับความสนใจคงเป็นเพราะบริบทของโลกาภิวัตน์ที่ “ความรู้” หรือข้อสนเทศกลายมาเป็นกระสายของความสัมพันธ์ในสังคมอย่างที่เป็นอยู่ การมองเห็น “ชุมชนการปฏิบัติ” เป็นผลพวงของการพลิกกระบวนทัศน์ด้วย

แนวคิดเรื่องชุมชนการปฏิบัติไปกันได้กับการปฏิรูปการศึกษา จะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติการศึกษาใหม่ ได้กล่าวชัดเจนถึงการเรียนรู้จาก “ชุมชนการปฏิบัติ” โดยเฉพาะในมาตรา 24 วงเล็บ 3 ที่เน้นให้หน่วยงานการจัดการศึกษา “จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติ ให้ทำได้...” และวงเล็บ 6 “จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นตลอดเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และ บุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ”

6.1 แนวคิดชุมชนการปฏิบัติ

ชุมชนการปฏิบัติเป็นกลุ่มของคนที่เกี่ยวข้องกันอย่างไม่เป็นทางการโดยความเชี่ยวชาญและความรู้สึกที่มีร่วมกันสำหรับการแก้ปัญหาร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เว็นเกอร์ และเซ็นเดอร์ (Wenger & Snyder. 2000:139) กล่าวว่า ชุมชนปฏิบัติให้นัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ มองการเรียนรู้ว่าเป็นความสัมพันธ์ของการฝึกฝน (Apprenticeship) ระหว่างผู้รู้ (Expert หรือ Master) กับมือใหม่ (Novice หรือ Apprentice) ชุมชนการปฏิบัติมีผู้รู้อยู่ที่ศูนย์กลาง ผู้เรียนรู้เริ่มเข้ามาในฐานะ “ผู้เข้าร่วมชายขอบ (Peripheral Participants)” ก่อนที่จะค่อยๆ เคลื่อนตัวรุดคืบเข้าสู่ศูนย์กลาง กระบวนการรุดคืบเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์ของคนด้วย เนื่องจากการฝึกฝนเหล่านี้เป็นการฝึกฝนในการทำงาน งานเป็นส่วนสำคัญของชีวิตคน และเป็นพื้นที่ที่คนใช้พัฒนาเอกลักษณ์ของตัวเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งความเชี่ยวชาญเป็นมิติทางอัตลักษณ์ที่สำคัญของคน ในสังคมตะวันตก นามสกุลจำนวนไม่ใช่น้อยที่สะท้อนอาชีพของบรรพบุรุษ เช่น Carpenter, Farmer, Blacksmith, Goldsmith เป็นต้น

บทความของเว็นเกอร์ และเซ็นเดอร์ ชี้ให้เห็นถึงชุมชนการปฏิบัติที่เกิดขึ้นในองค์กร แต่ในสังคมหรือชุมชนต่างๆ ก็มี “ชุมชนการปฏิบัติ” อยู่อย่างหลากหลาย ในบางครั้งเรามองในรูปของภูมิปัญญาที่ดูเหมือนจะแยกความรู้จากการปฏิบัติทำให้มองไม่เป็นคน ในขณะเดียว กระแสการพัฒนาแบบใหม่ก็เน้นการเข้าไปจัดตั้งกลุ่ม เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน ฯลฯ ซึ่งก็เป็นการสุดโต่งไปอีกทางหนึ่งเพราะไม่มีมิติของความรู้หรือความเชี่ยวชาญอะไรติดอยู่พร้อมทั้งมีสมมติฐาน (Assumptions) ง่ายๆ ว่าคนเหล่านี้เป็นกลุ่มจัดตั้งที่พร้อมจะปฏิบัติในเรื่องอะไรก็ได้ เช่น การผลักดันให้กลุ่มแม่บ้านเข้ามาเป็นสมาชิก อบต. หรือผลักดันกลุ่มเยาวชนให้ต่อต้านยาเสพติด หรือ ส่งเสริมผู้สูงอายุให้อนุรักษ์ศิลปดนตรีไทย เป็นต้น

ชุมชนการปฏิบัติมีทั้งมิติของคนและมิติของการปฏิบัติที่อาศัยความรู้/ความเชี่ยวชาญเป็นฐานสามารถจะเกิดในพื้นที่ที่เป็นองค์กร ชุมชน สังคม หรือในพื้นที่เฉพาะกิจอย่างชั้นเรียนก็ได้ทีเดียว ตรงนี้เองที่จะสามารถเชื่อมโยงกับการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดสร้างสรรค์นิยมได้ ดัฟฟี และคูนิงแฮม (Duffy & Cunningham.1996) ได้แบ่งทัศนะของนักคิดสร้างสรรค์นิยมออกเป็นสองแบบคือ 1) ทัศนะสร้างสรรค์นิยมแบบการรู้คิด (Cognitivist Constructivism) และ 2) ทัศนะสร้างสรรค์นิยมแบบเชิงสังคมวัฒนธรรม (Sociocultural Constructivism) ซึ่งมีความแตกต่างกันดังในตารางต่อไปนี้

ตารางเปรียบเทียบของนักคิดสร้างสรรค์นิยามแบบการรู้คิดและเชิงสังคมวัฒนธรรม

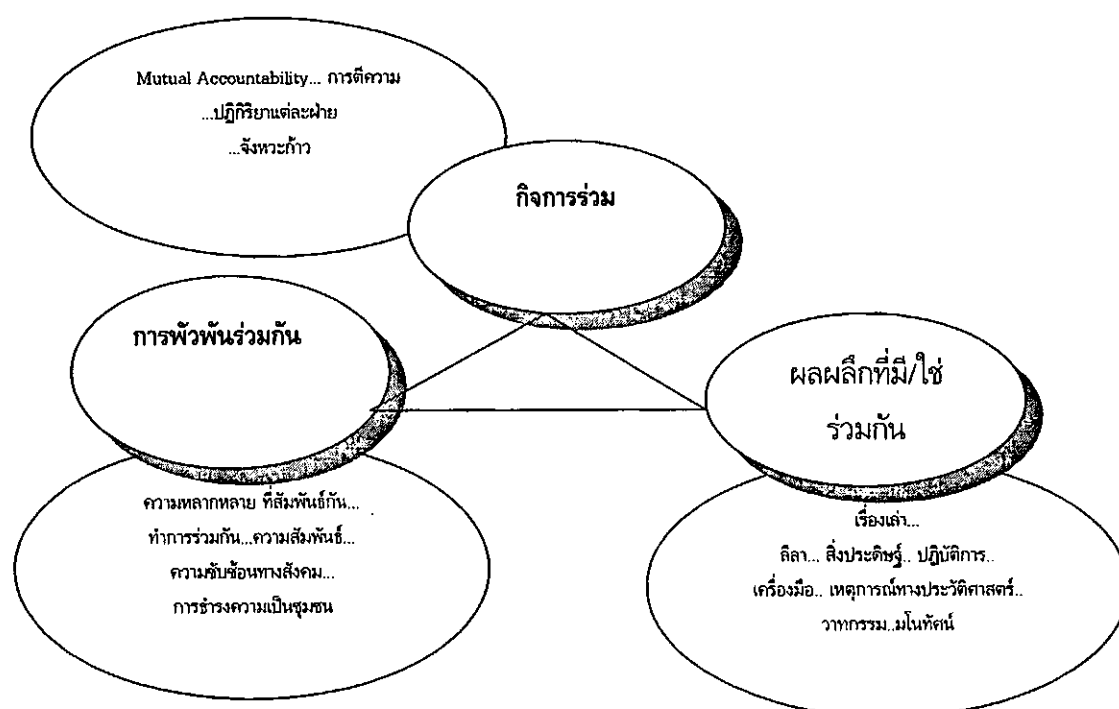
	สร้างสรรค์นิยามการรู้คิด	สร้างสรรค์นิยามเชิงสังคมวัฒนธรรม
จิตอยู่ที่...	ในหัว	ในปฏิสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลในสังคม
การเรียนรู้เป็นกระบวนการ...	การจัดจําระบบคิด	การเรียนรู้ทางวัฒนธรรม (วัฒนธรรมประกิต) ไปสู่ชุมชน การปฏิบัติที่เป็นปึกแผ่นของชุมชนหนึ่ง
เป้าหมายคือการมุ่งอธิบาย...	ฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของประสบการณ์ส่วนบุคคล	องค์รวมของกระบวนการสังคมและวัฒนธรรม โดยปัจเจกบุคคลที่ตีความสรรพสิ่งอย่างลึกคัก
ความสนใจด้านทฤษฎีอยู่ที่...	กระบวนการทางจิตวิทยาของปัจเจก	กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม
การวิเคราะห์การเรียนรู้เห็นการเรียนรู้เป็น...	การจัดระบบคิดของการจัดจําความคิดของนักเรียนและโดยการวิเคราะห์องค์รวมร่วมของสถานการณ์สังคมของพัฒนาการ	การมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลในการปฏิบัติที่เป็นระบบที่จัดจําทางวัฒนธรรมและปฏิบัติสัมพันธ์แบบตัวต่อตัว
ในการมองชั้นเรียน เราเห็น...	จุลวัฒนธรรม(ที่กำลังวิวัฒนาการ) ซึ่งถูกสร้างเป็นองค์รวมร่วมโดยครูและนักเรียน	รูปธรรมของการปฏิบัติที่จัดจําในเชิงวัฒนธรรมของระบบโรงเรียน
ในการมองกลุ่ม เราเน้น...	ความแตกต่างหลากหลายและหลักการวิเคราะห์ซึ่งเน้นการปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นเงื่อนไข	ความเป็นเนื้อเดียวกันของสมาชิกของชุมชน สถาปนาและหลักการวิเคราะห์ความแตกต่างเชิงคุณภาพต่างๆ

จากตาราง จะเห็นว่าผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้โดย “...การจัดจําระบบคิดอย่างลึกคักกระฉับกระเฉง” ในความคิดสร้างสรรค์นิยามการรู้คิด ในขณะที่ในการสร้างสรรค์นิยามแบบสังคมวัฒนธรรมคือ “...การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมไปสู่ชุมชนการปฏิบัติที่สถาปนาแล้วชุมชนหนึ่ง นั่นก็คือการเรียนรู้ที่เราต้องการให้เกิดขึ้นโดยการเน้นการให้ผู้เรียนได้สร้างสรรค์ด้วยตัวเองโดยมีรูปแบบที่เป็นรูปธรรมเช่นการให้แฟ้มสะสมงานอย่างเดี่ยวไม่พอ แต่ต้องชัดเจนด้วยว่าเราจะช่วยให้เขาเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมไปสู่ทิศทางใด ครูต้องมองเห็น “ชุมชนการปฏิบัติ” ในสังคมที่ผู้เรียนจะได้รับการกระตุ้นในเข้าหา ดังนั้นวิชาการด้านช่างกลรถมอเตอร์ไซด์ที่วิทยาลัยการอาชีพหรือการศึกษานอกระบบกำลังสอนจะต้องเชื่อมนักเรียนเข้ากับร้านซ่อมมอเตอร์ไซด์ ร้านขายมอเตอร์ไซด์ ฯลฯ ที่มีอยู่ให้ได้ มิใช่ปล่อยให้ให้นักเรียนนักศึกษาเหล่านี้ขับรถผ่านร้านซ่อมมอเตอร์ไซด์ที่ตั้งอยู่ตรงข้ามทางเข้าสถาบันของตนอย่างโดยที่แทบจะไม่เหลียวไปมอง

6.2 มิติของชุมชนการปฏิบัติ

คำว่า “ชุมชน” มีหลายนิยาม ส่วนใหญ่จะเน้นว่าต้องมีพื้นที่ แต่นิยามหนึ่งซึ่งอาจจะสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันของสังคมความรู้ก็คือเป็นชุมชนที่มีการปฏิบัติความเชี่ยวชาญอย่างใดอย่างหนึ่ง เว็นเกอร์ (Wenger, 1998) ได้ชี้ให้เห็นว่าการโยกการปฏิบัติเข้ากับชุมชนช่วยให้เกิด

สองสิ่งต่อไปนี้เป็น **ประการแรก** สร้างมโนทัศน์ของการปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมที่ติดตามได้ มโนทัศน์ที่เราดูคุ้นกันเช่น วัฒนธรรม กิจกรรม หรือ โครงสร้าง เป็นมโนทัศน์ที่เอาเข้าจริงแล้วติดตามจับต้องไม่ได้ **ประการที่สอง** มันช่วยนิยามชุมชนอีกรูปแบบหนึ่ง นั่นก็คือชุมชนการปฏิบัติ การเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ทั้งสองสามารถแสดงออกในภาพประกอบ 6 ต่อไปนี้

ภาพประกอบ 6 มิติของการปฏิบัติ (ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของชุมชน)

จากภาพประกอบ 6 เราจะเห็น 3 มิติของความสัมพันธ์ซึ่งการปฏิบัติถูกใช้เป็นแหล่งของการร้อยรัดสังคมเข้าด้วยกัน กล่าวคือ มีเรื่องของ (1) กิจกรรมร่วม (Joint Enterprise) (2) การพัวพันร่วมกัน (Mutual Engagement) และ (3) ผลผลิตที่ใช้ร่วมกัน (Shared Repertoire) Wenger ได้ให้รายละเอียดไว้ดังนี้คือ

กิจกรรมร่วม การร้อยรัดเข้าด้วยกันของชุมชนหนึ่งๆ ก็คือการต่อรองกันเพื่อที่สร้าง “กิจกรรมร่วม” อย่างหนึ่งออกมา กิจกรรมร่วมมีประเด็นย่อยอยู่สามประเด็นด้วยกันคือ

1) กิจกรรมร่วมเป็นผลมาจากกระบวนการรวมหมู่ของการต่อรอง ซึ่งสะท้อนความสลับซับซ้อนของการพัวพันร่วมกัน

2) กิจกรรมร่วมถูกนิยามโดยผู้เข้าร่วมในขั้นตอนต่างๆ ผู้ซึ่งตอบสนองต่อสถานการณ์อย่างต่อรองและกิจกรรมร่วมค่อยกลายมาเป็นของผู้ร่วมเหล่านั้นในที่สุดได้

3) กิจการร่วมไม่เพียงเป็นเป้าหมายที่ตั้งออกมาได้แต่มันสร้าง (Mutual Accountability คำ Accountability ยังไม่มีคำไทยที่เหมาะสมลงตัวครอบคลุมความหมายในบริบทต่างๆ ได้เสียทีเดียว ความหมาย ณ ที่นี้ก็คือการที่สามารถบอกได้ว่าทำไมต้องทำสิ่งหนึ่ง ทำไมต้องทำอย่างที่ทำอยู่ ทำไมไม่ทำแบบอื่น ฯลฯ) ซึ่งเป็นส่วนที่ขาดไม่ได้ของการปฏิบัติ

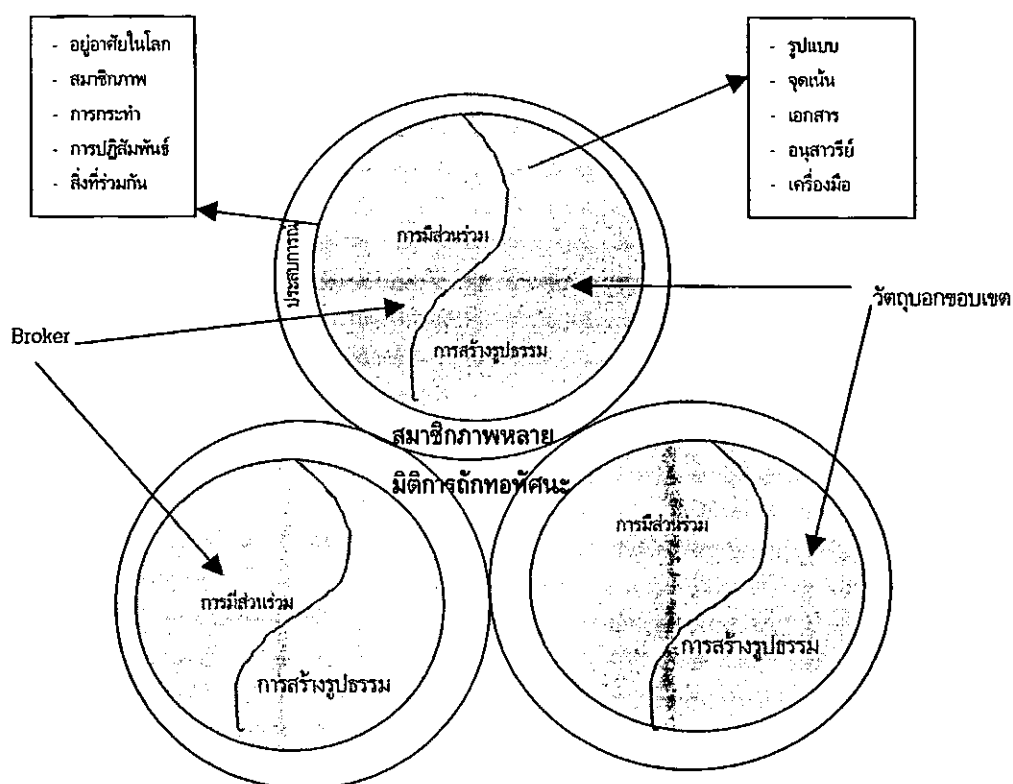
การพัวพันร่วม การพัวพันร่วมกันของผู้เข้าร่วมเป็นแหล่งของการร้อยรัดชุมชนเข้าด้วยกัน การปฏิบัติไม่ได้เกิดขึ้นในสุญญากาศ หากแต่เกิดขึ้นในขณะที่คนทำกิจร่วมกัน ความหมายของกิจที่ทำร่วมกันเกิดจากการ ต่อรองของสมาชิก การปฏิบัติเกิดขึ้นในชุมชนของคนและความสัมพันธ์ของการพัวพันร่วมกันซึ่งพวกเขาสามารถที่จะทำสิ่งที่กำลังทำอยู่นั้นได้ สมาชิกของชุมชน การปฏิบัติจึงเป็นเรื่องของการพัวพันกิจร่วมกัน ชุมชนการปฏิบัติจึงไม่เพียงเป็นที่รวมของประเภทของคน ชุมชนการปฏิบัติไม่ได้นิยามว่าใครรู้จักใคร และชุมชนการปฏิบัติไม่ได้อาศัยสภาพทางภูมิศาสตร์ จะเห็นว่า Web Site ซึ่งเป็นชุมชนการปฏิบัติดำรงอยู่ได้ทั้งๆ ที่สมาชิกมาจากหัวมุมโลกที่ห่างกันนับพันๆ ไมล์ การพัวพันร่วมเป็นความหลากหลายที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์ทำสิ่งต่างๆ ร่วมกัน เป็นความซับซ้อนทางสังคม และดำรงความเป็นชุมชนไว้

ผลลึกที่มีใช้ร่วมกัน แหล่งของการร้อยรัดชุมชนประเภทที่สามก็คือการพัฒนาผลที่เป็นรูปธรรมที่มีและใช้ร่วมกัน คำ Repertoire เป็นคำที่ยืมมาจากวิชาภาษาศาสตร์ซึ่งหมายถึงคลังของความรู้พร้อมที่ใช้ด้านภาษาในสมองของคน ในกรณีของชุมชนการปฏิบัติ สิ่งนี้อาจจะพอเข้าใจได้โดยใช้คำ “ผลลึก” ที่มีและใช้ร่วมกัน ซึ่งรวมไปถึงขั้นตอนการปฏิบัติ วิธีการทำสิ่งต่างๆ เรื่องเล่า ทำทาง สัญลักษณ์ จินตลักษณ์ การกระทำ และมโนทัศน์ซึ่งชุมชนการปฏิบัตินั้นผลิตออกมาหรือรับไว้ในเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงอยู่ของชุมชน

ผลลึกสะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์ของการพัวพันร่วมกัน ในขณะเดียวกันก็มีธรรมชาติที่คลุมเครือ เหตุที่มีธรรมชาติคลุมเครือก็เพราะเป็นความหมายทางสังคมและวัฒนธรรมที่ต้องยึดหยุ่นกับสถานการณ์ต่างๆ เว็นเกอร์ใช้คำ Economy of Meaning ซึ่งหมายถึงการประหยัดเชิงความหมาย เป็นมโนทัศน์ที่อธิบายถึงการแทนความหมายในรูปแบบที่ใช้ได้กับสถานการณ์ที่หลากหลาย ลองเปรียบเทียบกับความคิดของเรา เรามีมโนทัศน์ของสุนัขที่เป็นภาพที่เห็นไม่ชัด แต่เป็นภาพรวมที่มีพลัง เมื่อเราเห็นสุนัขไม่ว่าจะเป็นร็อตไวเลอร์ อัลเซเชียน บางแก้ว หรือแม้แต่นุขนัขเรื้อนที่ขนร่วงหลุดทั้งตัว เราก็สามารถระบุได้ว่าสัตว์เหล่านั้นเป็น “สุนัข” ดังนั้นภาพสุนัขที่เห็นไม่ชัดจึงเป็นการแทนความรู้ในลักษณะที่ประหยัดแต่มีประสิทธิภาพสูง

ในส่วนที่เกี่ยวกับการเป็นชุมชน ความคลุมเครือในส่วนนี้มีความจำเป็นยิ่ง ความหมายต่างๆ จึงจะสามารถถูกตีความได้โดยผู้เข้าร่วมที่หลากหลาย หลังการเลือกตั้งมีข่าวที่คนไทยติดตามอย่างสนใจพอควรข่าวหนึ่งนั่นก็คือข่าวการจัดตั้งรัฐบาลที่มีพรรคไทยรักไทยเป็นแกนนำ “นโยบาย” ของแต่ละพรรคที่เข้าร่วมของแต่ละฝ่าย หากพรรคสร้าง “นโยบาย” หรือ “กติกากการเข้าร่วม” ไว้ตายตัวจะเกิดปัญหา จึงสังเกตว่าในระยะหลัง ดร.ทักษิณไม่พูดชัดอีกต่อไปว่า รัฐมนตรีจะต้องเป็นคนในบัญชีรายชื่อของพรรค จะไปเอา สส.จากระบบเขตมาไม่ได้ ภาษาที่ตัวแทนของแต่ละพรรคที่เข้าร่วมใช้จะเริ่มไม่ชัดเจน (Blur) ขึ้นเรื่อยเมื่อการต่อรองดำเนินเข้าสู่จุดสำคัญ แต่เมื่อตกลงกันได้ “นโยบาย” จะดูชัดเจนขึ้นเพื่อที่จะสร้าง “เอกภาพ” ให้กับรัฐบาล

การร้อยรัดชุมชนปฏิบัติต่างๆ เข้าด้วยกัน ชุมชนปฏิบัติมีหลากหลาย ก่อเกิด และแตกดับได้ตลอดเวลา ตามความสนใจและความต้องการของผู้เข้าร่วม แต่ในขณะที่มันมีชีวิตอยู่จะมีกระบวนการร้อยรัดเข้าด้วยกันโดยผ่านสองสิ่งคือ คนและความคิด ก่อนอื่นให้มองเห็นก่อนว่าการพัวพันร่วมนั้นมีสองมิติที่สำคัญ คือ (1) การเข้าร่วม (Participation) และ (2) การสร้างรูปธรรมของการเข้าร่วม ดังภาพประกอบ 7 ที่แสดงถึงการร้อยรัดชุมชนปฏิบัติดังกล่าวนี้

ภาพประกอบ 7 การร้อยรัดชุมชนปฏิบัติต่างๆ เข้าด้วยกัน

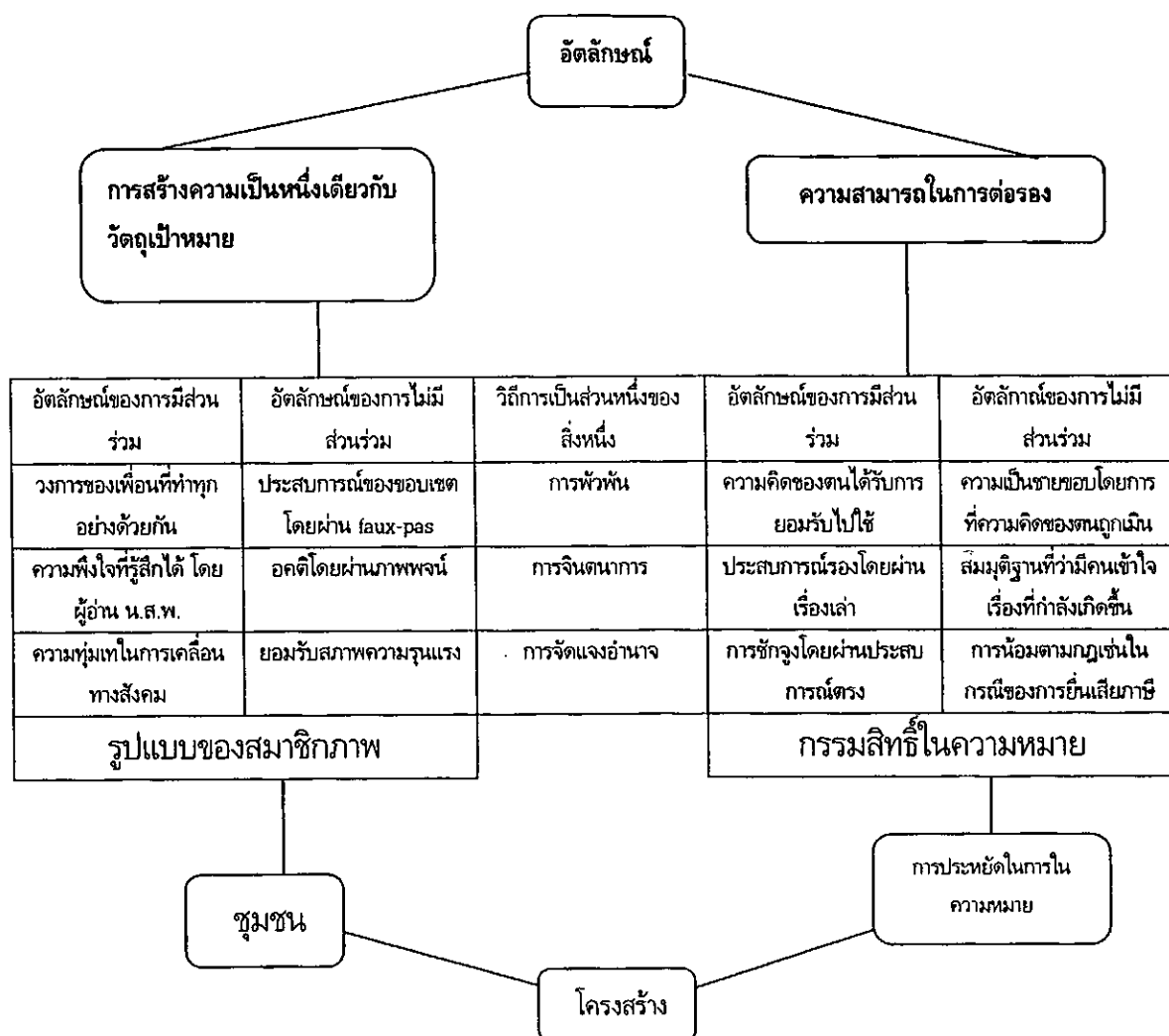
จากภาพประกอบ 7 จะเห็นว่าชุมชนการปฏิบัติสองชุมชนเกี่ยวข้องร้อยรัดกันโดยผ่านคน หรือ Broker ซึ่งเป็นผู้เข้าร่วมในทั้งสองชุมชนการปฏิบัติ ในขณะเดียวกันทางด้านที่เป็นความคิดหรือการสร้างรูปธรรมก็มีการสร้างสภาพวัตถุต่างๆ ซึ่งเรียกว่าวัตถุบอกขอบเขต (Boundary Object) ซึ่งจะเป็นตัวเชื่อมทางด้านนามธรรมระหว่างชุมชนการปฏิบัติทั้งสอง

การเข้าร่วมเป็นเรื่องของการอยู่อาศัยในโลก สมาชิกภาพ การกระทำ การปฏิสัมพันธ์ และสิ่งที่มีร่วมกัน ในลักษณะที่การสร้างรูปธรรมเกี่ยวข้องกับ รูปแบบ จุดเน้น เอกสาร อนุสาวรีย์ และเครื่องมือ ทั้งการเข้าร่วมและการสร้างรูปธรรมบริบทสำคัญสองส่วนคือด้านหนึ่งเป็นประสบการณ์ (จุลภาค) และอีกด้านหนึ่งเป็นโลก (มหภาค)

6.3 การปฏิบัติในฐานะพื้นที่สร้างตัวตนของคน

คนเราสร้างเอกลักษณ์โดยผ่านการปฏิบัติ (ความรู้) ดังที่กล่าวเกริ่นไว้ว่าชาวยุโรปยุคที่เริ่มมีนามสกุลมักจะใช้อักษรเป็นนามสกุล ในเมืองไทยคนไทยเชื้อจีนก็ส่วนหนึ่ง มีนามสกุลที่ลงท้าย “วณิชย์” เพื่อบอกอาชีพที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ Wenger ได้ชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมและการไม่มีส่วนร่วมในสิ่งใดสิ่งหนึ่งช่วยก่อตัวตน และสัมพันธ์กับชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่เราถูกสร้างขึ้น ในขณะเดียวกันตัวตนของเราที่ได้รับการสร้างขึ้นนี้ ก็จะสามารถที่จะกลับไปนิยามชุมชนเหล่านั้นได้ด้วย

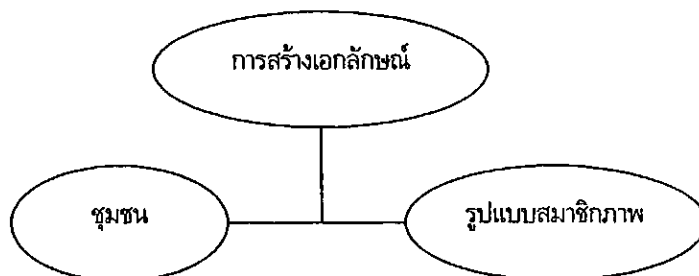
เว็นเกอร์ได้ยกตัวอย่างเรื่องของคู่สามีภรรยาโดยเพื่อนๆ และญาติๆ ในทางปฏิบัติคนทั้งสองยังต้องขัดแย้งต่อรองกันในรูปแบบของความสัมพันธ์ฉันท์สามีภรรยา เว็นเกอร์ใช้คำ “การสร้างตัวตน” หรือ Identification” เป็นมโนทัศน์ที่เขาเห็นว่าผูกพันคนทั้งสองเข้าด้วยกัน การสร้างตัวตนเป็นกระบวนการสองด้าน คือ ด้านหนึ่งเป็นเรื่องของการเอาตัวเข้าไปเป็นเอกภาพเดียวกันกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง กระบวนการสองด้าน คือ ด้านหนึ่งเป็นเรื่องของการเอาตัวเข้าไปเป็นเอกภาพเดียวกันกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (identification) และอีกด้านหนึ่งเป็นเรื่องของความสามารถในการต่อรอง (Negotiability) ด้านการทำตัวให้เป็นสิ่งเดียวกับสิ่งที่เป่าหมายนั้นจะให้ประสบการณ์และวัตถุในการสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์โดยผ่านการลงทุนในตัวตนในความสัมพันธ์ของการเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยหรือการแยกแยะความแตกต่าง ส่วนในด้านความสามารถในการต่อรองนั้นเป็นส่วนที่สำคัญเพราะมันกำหนดระดับซึ่งเราจะสามารถควบคุมความหมายที่เป็นกรอบที่ตัวตนของเราถูกสร้างขึ้น เว็นเกอร์ ได้เสนอกรอบคิดด้วยตารางสัมพันธ์หรือภาพประกอบ ดังนี้

ภาพประกอบ 8 แสดงนิเวศวิทยาสังคมของอัตลักษณ์ ปรับจากเวนเกอร์ (Wenger. 1998:190)

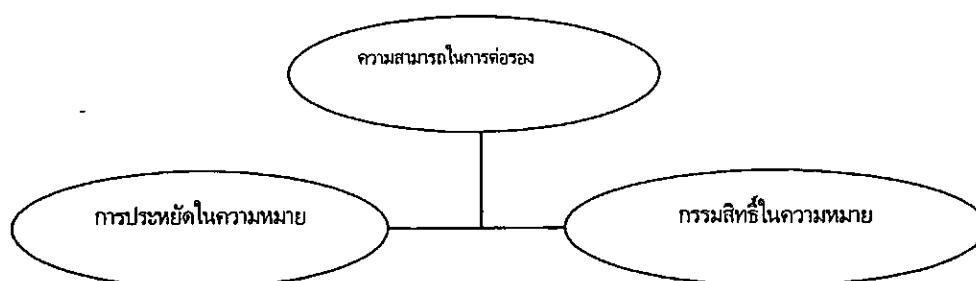
ภาพประกอบนี้แสดงนิเวศวิทยาสังคมของอัตลักษณ์ และแสดงมิติของต่างๆ ของการสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์โดยแบ่งเป็นด้านของการสร้างอัตลักษณ์ (การเป็นเอกภาพกับวัตถุเป้าหมาย) และความสามารถในการต่อรอง ในแต่ละด้านยังแบ่งเป็นมิติของการเข้ามีส่วนร่วมและมิติของการไม่ได้เข้ามีส่วนร่วม ในตัวสารภายใต้กรอบทั้งสองด้านที่แบ่งเป็นสองมิติน้อย ยังแบ่งเป็นแถวๆ แถวแรกเป็นหัวเรื่องซึ่งวิธีแห่งการเป็นเจ้าของ แถวที่ 2 เป็นเรื่องของการพัวพัน แถวที่ 3 เป็นเรื่องของการจินตนาการ และแถวที่ 4 เป็นเรื่องของการจัดแจงอำนาจ ผลลัพธ์ของด้านการสร้างอัตลักษณ์ก็คือเรื่องของรูปแบบการเป็นสมาชิกที่โยงไปถึงเรื่องของชุมชน ส่วนผลลัพธ์ของด้านความสามารถในการต่อรองก็คือเรื่องของกรรมสิทธิ์ในความหมายซึ่งโยงไปถึงเรื่องของ การประหยัดในเรื่องความหมาย (Economies of meaning)

การสร้างอัตลักษณ์ทางจิตวิทยาอาจจะคล้ายกันนี้ แต่ไม่มีมิติเรื่องอำนาจ ในกรณีของเราเป็นความสัมพันธ์ระหว่าง การสร้างเอกลักษณ์ ชุมชน และรูปแบบแห่งการเป็นสมาชิกดังนี้

ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่เป็นเพียงความสัมพันธ์ระหว่างคนแต่ละระหว่างผู้เข้าร่วมและองค์ประกอบของการดำรงอยู่ทางด้านสังคมของพวกเขา เป็นประสบการณ์ที่ไม่ใช่อัตวิสัยแต่ถูกจัดแจงขึ้นทางสังคม ไม่ใช่ความสัมพันธ์แบบหยุดนิ่งแต่เป็นพลวัตและเป็นกระบวนการที่ผลิตสิ่งอื่นๆ ตามมา เนื่องจากการลงทุนในการสร้างตัวตนของคน การสร้างอัตลักษณ์จึงผลิตงานทางสังคมที่พ่วงทั้งอัตลักษณ์และชุมชนของเราให้ยั่งยืนสืบไป

ในส่วนความสามารถในการต่อรองนั้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการต่อรอง การประหยัดทางความหมาย และกรรมสิทธิ์ในความหมาย ซึ่งแสดงได้เช่นกันโดยภาพข้างล่างนี้

การสร้างอัตลักษณ์จะนิยามว่าความหมายไหนมีความสำคัญกับเรา จึงเกี่ยวข้องเป็นอย่างมากกับความสามารถในการต่อรอง (ความหมาย) การสร้างอัตลักษณ์กับความสามารถในการต่อรองอาจจะไปกันได้หรือมีความขัดแย้งกันก็ได้ ความสามารถในการต่อรองหมายถึงความสามารถ ความเอื้ออำนาจและความชอบธรรมที่จะเกื้อหนุนและรับผิดชอบต่อการสร้างความหมายซึ่งมีความสำคัญในองค์รวมของระบบสังคม เหมือนกับการที่การสร้างอัตลักษณ์ทำให้เกิดชุมชนและรูปแบบของการเป็นสมาชิก ความสามารถในการต่อรองถูกนิยามโดยอาศัยของระบบการจัด

ตั้งทางสังคมและตำแหน่งแห่งที่ของเราในระบบนั้น ภายใต้ การประหยัดในความหมาย ความสามารถในการต่อรองของปัจเจกและชุมชนถูกกำหนดโดยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของสังคม

6.4 กรรมสิทธิ์ในความหมาย

ในแง่ของการประหยัดใน(การให้) ความหมายนั้นอธิบายเพิ่มเติมได้ว่าความหมายของสรรพสิ่งอาจเกิดขึ้นโดยมีใครคนใดคนหนึ่งให้ความหมายที่เป็นคนแรก แต่ผู้ที่ใช้ความหมายนั้นต่อๆ มาก็มีส่วนที่จะต่อรองให้ความหมายนั้นตรงกับความต้องการของตนในกระบวนการปฏิบัติที่เกี่ยวกับความหมายนั้น

ในส่วนที่เกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในความหมายนั้น เป็นระดับซึ่งเราสามารถจะใช้ประโยชน์ส่งผลกระทบต่อควบคุม เปลี่ยนแปลง หรือแทรกความหมายของเราเข้าไป แต่ Wenger ก็ย้ำว่าไม่อยากจะเน้นความหมายให้เป็นสิ่งที่ทำให้เป็นวัตถุหรือสินค้า แต่ต้องการจะชี้ให้เห็นว่า (1) ความหมายมีระดับความเป็นปัจจุบันที่หลากหลาย (2) ผู้เข้าร่วมมีระดับการควบคุมระดับต่าง ๆ ต่อความหมายซึ่งชุมชนหนึ่งผลิตขึ้นมาและความสามารถที่แตกต่างกันที่ใช้ประโยชน์หรือปรับเปลี่ยนความหมายนั้น และ (3) การต่อรองเรื่องความหมายโยงกับ "การประมุข" เพื่อให้ได้กรรมสิทธิ์ เพื่อที่ว่าธรรมชาติทางสังคมของความหมายจะมีลักษณะที่ทนทานความท้าทายได้ การใช้การประหยัดในความหมายเกิดจากการพัวพัน จินตนาการ และการจัดแจงอำนาจ การประหยัดในความหมายของเรื่องชุมชนการปฏิบัติเกิดจากการเข้าพัวพัน การประหยัดในความหมายในเรื่องของมรดกทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับจินตนาการ และการประหยัดในความหมายในเรื่องของวาทกรรมเชิงสถาบันเกี่ยวกับเรื่องของการจัดแจงอำนาจ

ชุมชนเน้นความสามารถในการจัดตั้งทางสังคมเพื่อที่จะประกอบอัตลักษณ์ของเราขึ้นมาโดยความผ่านความสัมพันธ์แบบเป็นเจ้าของหรือไม่ได้เป็นเจ้าของ ส่วนการประหยัดเชิงความหมายเน้นที่การผลิตทางสังคมและการรับเอาความหมายไปใช้ และเป็นเรื่องของลักษณะการต่อรองที่ไม่จำเป็นต้องราบรื่นเสมอไป และกรรมสิทธิ์ในความหมายที่ประปรกกัน

โดยสรุป ชุมชนการปฏิบัติสร้างอัตลักษณ์ขึ้น โดยผ่านกระบวนการสองกระบวนการคือ 1) กระบวนการการสร้างอัตลักษณ์ และ 2) กระบวนการต่อรอง กระบวนการทั้งสองยังเกี่ยวกับการเข้าร่วมและไม่ได้เข้าร่วมที่ส่งผลไปสู่การได้มาซึ่งการประหยัดในความหมายและกรรมสิทธิ์ในความหมายซึ่งเป็นโครงสร้างที่กำหนดอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลแต่ละคน

6.5 ชุมชนการปฏิบัติกับเนื้อหาของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมองในเชิงแนวความคิดการรู้คิด (Cognitivism) ก็คือ “ความรู้ที่คนใช้เพื่อที่จะผลิตและตีความพฤติกรรมทางสังคม” สปราดเลิ (Spradley. 1972) ความรู้เหล่านี้เรียนรู้ได้ และประชาชนมีการใช้ร่วมกัน (Shared) ความรู้ทางวัฒนธรรมอาจถือได้ว่าเป็นไวยากรณ์ทางสังคม กล่าวคือในขณะไวยากรณ์ช่วยให้คนได้ผลิตหรือเข้าใจคำพูดหรือประโยคนับล้านๆ ประโยคเพื่อใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้ ความรู้ทางวัฒนธรรมช่วยให้คนเราสามารถผลิตและเข้าใจพฤติกรรมต่างๆ ได้ การวิจัย วัฒนธรรมจึงควรลงให้ถึงแก่นของมันที่เป็น “องค์ความรู้” ที่เก็บไว้ในโครงสร้างสมองของเรา ซึ่งนักมานุษยวิทยาการรู้คิดใช้คำว่า “ตัวแบบทางวัฒนธรรม (Cultural Models)” ที่ใช้คำ “ตัวแบบ” ก็คงเป็นเพราะความรู้เหล่านี้เป็นความรู้ในบริบทการปฏิบัติ (Situating Knowledge) เป็นความรู้พร้อมใช้ไม่ใช่ความรู้ที่มีไว้เพื่อบอกต่อหรือการสอบนักวิจัย

นอกจากนี้แล้ว การใช้กรอบสามเหลี่ยมมิติพื้นฐานโดยโยงเข้ากับแต่ละมิติก็เป็นอีกทางที่จะเชื่อมโยงให้เห็นความซับซ้อนทั้งหมดของชีวิตวัฒนธรรมของคนเราเช่น เราโยงพื้นที่ของสถานการณ์สังคมหนึ่งเข้ากับพื้นที่อื่น เช่น พื้นที่ใต้ถุนบ้านในสถานการณ์ของการทำกิจวัตรการผลิต (เช่น การมัดหัวหอม) กับสถานการณ์อื่น (ที่เกี่ยวกับหัวหอมเช่น ตลาด ในขณะที่เดียวกันมิติทางด้านกิจกรรม คือ การมัดหัวหอม สามารถโยงกับกิจกรรมการปลูก การเก็บเกี่ยว การขนถ่าย การขาย ฯลฯ มิติทางด้านผู้กระทำก็เช่นกัน สามารถโยงกับผู้กระทำอื่นๆ เช่น สมาชิกอื่นในครอบครัว เพื่อนบ้าน คนกลาง ผู้ซื้อ ฯลฯ ความสลับซับซ้อนต่าง ๆ เหล่านี้คือภาพชีวิตทางด้านวัฒนธรรมของคนที่นักวิจัยต้องบรรยายออกมาซึ่งเรียกว่า “ชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography)” ในที่สุด

การได้เครื่องมือทางความคิด	การเข้าสนาม	การทำงานภาคสนาม	การบรรยายวัฒนธรรม
เข้าใจโมโนทัศน์ทางวัฒนธรรมและเขียนรู้วิธีการทำงานภาคสนามบางส่วน	เลือกจากวัฒนธรรม (Cultural Scene) และติดต่อกับผู้ให้ข้อมูล	เก็บและบันทึกข้อมูลทางวัฒนธรรม	วิเคราะห์ข้อมูลและเขียนพรรณนาการทางวัฒนธรรม

“ฉากวัฒนธรรม” ที่ สปราดเลิ ใช้ หมายถึง “ข้อสนเทศที่คนสองคนหรือมากกว่าขึ้นไปนิยามบางแง่ของประสบการณ์ของพวกเขา” จึงไม่ดูเป็น “ฉาก” อย่างที่แปลให้ตรงกับคำ Scene

คนเราจะประสบกับฉากวัฒนธรรมอย่างมากมายและหลากหลายในแต่ละวัน สิ่งที่ขับเคลื่อนคนเราก็คือฉากทางวัฒนธรรมเหล่านี้ที่ได้รับการจัดวางไว้ในระบบคิดของเราที่คล้ายกับเป็นแผนที่ทางความคิดในสมอง (Cognitive Map) ของเรา

การทำความเข้าใจกรอบคิดเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องเริ่มก่อนที่จะเลือกฉากวัฒนธรรม (ชุดความรู้) และดูว่าใครอยู่ในฉากเหล่านั้น ควรเลือกและติดต่อกับพวกเขา การเก็บข้อมูลก็คือการเข้าสังเกตอย่างมีส่วนร่วมเพื่อที่จะเก็บข้อมูลซึ่งก็คือองค์ความรู้ของผู้ให้ข้อสนเทศที่เราเลือกไว้ เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนพอสมควรแล้วจึงมาถึงขั้นการวิเคราะห์ ซึ่งทำได้โดยใช้กรอบคิดของผู้ให้ข้อสนเทศซึ่งถือเป็น “คนใน (Insiders)” เพื่อเข้าใจถึงตัวแบบทางวัฒนธรรมที่พวกเขามีอยู่ในที่สุด ส่วนอื่น ๆ ของวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรม การแสดง เครื่องมือ ฯลฯ ล้วนผลิตขึ้นโดยตัวแบบเหล่านี้

ประดิษฐกรรม (Artifacts) จึงเป็นเพียงผลผลิตขององค์ความรู้ทาง วัฒนธรรม หากนักวิจัยเลือกจะศึกษาก็คงทำได้แต่ต้องตระหนักเสมอว่าสิ่งเหล่านี้มีที่มาที่สำคัญนั่นก็คือ ตัวแบบทางวัฒนธรรม(ชุดขององค์ความรู้ทางวัฒนธรรม) นั่นเอง ประดิษฐกรรมไม่เพียงหมายถึงวัตถุที่จับต้องได้เท่านั้นยังหมายถึงประดิษฐกรรมทางด้านภาษา การแสดง ฯลฯ โดยนัยนี้ สุภาจิต หรือ คำกล่าวก็เป็น ประดิษฐกรรม การฟ้อนรำก็เป็นประดิษฐกรรม ซึ่งเมื่อนักวิจัยสำรวจได้แล้วต้องนำมาสัมพันธ์กับตัวแบบทางวัฒนธรรมเพื่อให้เห็นมิติทางการปฏิบัติของความรู้ทางวัฒนธรรมซึ่งจะช่วยให้เราเข้าใจวัฒนธรรมนั้นได้อย่างสมบูรณ์มากที่สุดเท่าที่เราจะทำได้

6.6 การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นโดยชุมชนการปฏิบัติ

ชุมชนการปฏิบัติเป็นชุมชนของผู้ที่กำลังปฏิบัติความเชี่ยวชาญซึ่งให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการถ่ายทอดระหว่างผู้รู้ (Expert หรือ Master) ฝ่ายหนึ่งและผู้รับการฝึกฝน (Novice หรือ Apprentice) อีกฝ่ายหนึ่ง การจัดการศึกษาก็คือเรื่องของ การฝึกฝนดังกล่าวนั่นเอง นักเรียนควร จะได้รับการฝึกฝนให้เข้าสู่ชุมชนการปฏิบัติ แต่ในทางปฏิบัติครูและนักการศึกษาจำนวนไม่น้อยที่มองไม่เห็น “ชุมชนการปฏิบัติ” ทำให้หลักสูตรและการเรียนการสอนอยู่ในสูญญากาศ ไม่สัมพันธ์กับการปฏิบัติ เป็นการเรียนรู้หรือเพื่อสอบให้ผ่าน การสร้างสูตรท้องถิ่นตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษา พุทธศักราช 2542 ซึ่งเน้นการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นจึงควรได้เห็นนัยจากแนวคิดเรื่องชุมชนการปฏิบัตินี้ เพราะชุมชนการปฏิบัติก็คือชุมชนของการปฏิบัติความรู้หรือความเชี่ยวชาญ ซึ่งก็ได้แก่ภูมิปัญญานั้นเอง

แนวคิดเรื่องชุมชนการปฏิบัติจึงน่าจะสนองความสนใจของหลักสูตรท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือ มิติการปฏิบัติ มิติการร้อยรัดชุมชนเข้าด้วยกัน และมิติเรื่องอัตลักษณ์

เนื้อหาหลักสูตร ในฐานะเป็นผลลัพธ์ร่วม มิติการปฏิบัติมองเห็นว่าการปฏิบัติเริ่มจากการเจรจาต่อรองเพื่อให้เกิด “กิจการร่วม” ขึ้น หลังจากนั้นจึงมีการพัวพันร่วมกัน (Mutual Engagement) ก่อนที่จะมีผลลึกของการพัวพันดังกล่าวร่วมกัน (Shared Repertoire)

เนื้อหาทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สมาคม IMPECT ได้ทำมาเป็นการทำเอกสารในมิติของผลลัพธ์ ปัญหาก็คือจะนำผลการค้นพบนี้ไปใช้อย่างไร ผู้เขียนมีข้อเสนอให้ใช้ผลการศึกษาที่เป็นเนื้อหาทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมนั้นเป็นตัวอย่างของผลลัพธ์ที่เกิดจากการปฏิบัติร่วมกันของชุมชนการปฏิบัติในชุมชนชนเผ่า ขยายมิติเรื่องของกิจกรรมร่วม นั่นคือการย้อนศึกษาถึงความเป็นมาที่บรรพบุรุษว่ามีความเป็นมาในการบรรลุถึงกิจการร่วมน้อย่างไร การจัดตั้งถิ่นฐานเกิดขึ้นอย่างไร ใครเป็นต้นคิด คนอื่น ๆ มีบทบาทต่อรองอย่างไร มีความขัดแย้งอะไร มีทางออกอย่างไร ฯลฯ ผู้สอนนำเอาการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกิดขึ้น เช่น การรวมตัวกันเรียกร้องสิทธิเรื่องสัญชาติที่หน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่มาเปรียบเทียบกับให้เห็นพลวัตของการเคลื่อนไหวทางด้านประวัติศาสตร์ การส่งเสริมให้ผู้เรียนกลับบ้านไปสืบค้น “ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral History)” จากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ญาติอื่น ฯลฯ ณ จุดนี้เน้นเรื่องของการเจรจาต่อรองเพื่อสร้าง “กิจการร่วม” ของการเคลื่อนไหวก่อน

มิติต่อไปก็คือศึกษามิติการพัวพันร่วมคนเข้ามาร่วมในการเคลื่อนไหวทางประวัติศาสตร์ของชนเผ่าอย่างไร เช่นเดียวกับผู้สอนอาจเอื้ออำนวยให้เกิดการเปรียบเทียบกับรูปธรรมของการพัวพันร่วมในปัจจุบัน เน้นมากขึ้นถึงการเข้าไปมีส่วน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจการเคลื่อนไหวทางประวัติศาสตร์จากประสบการณ์การเทียบเคียง

เมื่อได้ย้อนทำทั้งสองมิติ การเรียนการสอนในหน่วยนั้นก็จบลงที่การวิเคราะห์ อาจจะมีการเขียนประวัติศาสตร์ใหม่โดยผู้เรียน ในขณะเดียวกันก็เน้นให้เห็นถึง ปรัชญาการณสองด้านของประวัติศาสตร์ กล่าวคือ ด้านหนึ่งเป็นเรื่องของสิ่งที่เกิดจริง มีประจักษ์หลักฐานต่างๆ รวมไปถึงเนื้อหาประวัติศาสตร์ที่เขียนขึ้นเป็นเอกสารที่ตายตัวอยู่ระดับหนึ่ง แต่ในอีกด้านหนึ่งผู้เรียนจะต้องมองเห็นหน้าที่และคุณค่าของตำนานซึ่งเป็นพลังทางจิตวิญญาณที่สำคัญของชาติพันธุ์หนึ่งๆ

6.7 การเรียนการสอนในฐานะประสบการณ์การเรียนรู้

1) วิธีการที่หลากหลายของการเรียนรู้

ในปัจจุบันนี้การศึกษามีคลังของวิธีการที่จะสามารถนำมาใช้กับหลักสูตรต่างๆ รวมทั้งหลักสูตรท้องถิ่น เช่น การใช้แฟ้มสะสมงาน การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research – PAR) การศึกษาชุมชน (Community Study) ฯลฯ วิธีการเหล่านี้สามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพหากผู้สอนเป็นผู้ที่ชอบสงสัยใคร่รู้ และถ่ายทอดเจตคตินี้ไปสู่ผู้เรียนด้วย ผู้สอนต้องมองว่าเนื้อหาหลักสูตรที่สำรวจไว้นั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความจริง ยังต้องการวิเคราะห์และเชื่อมโยง ตรงนี้เองที่วิธีสอนช่วยได้ ต้องไม่เน้นว่าเนื้อหาความรู้เป็นสัจธรรมที่หยุดนิ่งตายตัว แต่มองว่าเนื้อหาเหล่านั้นเป็นสื่อที่จะกระตุ้นให้เกิดการอยากรู้อยากเห็นและออกไปสืบค้นและสร้างสรรค์ความรู้

2) บทบาทครู

ครูจึงต้องเริ่มศึกษาวิจัยเพื่อมองเห็นชุมชนการปฏิบัติที่อยู่ในโรงเรียนและรอบๆ โรงเรียนเพื่อผูกพันเด็กของตนกับผู้รู้เหล่านั้น ซึ่งเป็นศูนย์กลางของความเชี่ยวชาญ (ที่ปฏิบัติได้) นักเรียนเป็นผู้เข้าร่วมชายขอบที่จะค่อย ๆ คืบคลานเข้าสู่ศูนย์กลาง จะช้าเร็วแค่ไหนขึ้นอยู่กับวิถรณ์ญาณของผู้รู้นั้นๆ ครูทำหน้าที่เป็นผู้ประสานหรือเอื้ออำนวยความสะดวกที่พวกเขาจะรู้จักในนามผู้ชี้แนะ หรือที่จิตวิทยาการเรียนรู้เรียกว่า “นั่งร้าน (Scaffold)” ที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ในพื้นที่เรียกว่า “เขตพัฒนาการที่กำลังก่อตัว (Proximal Development Zone)” การช่วยผู้เรียนทำโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ครูกับนักเรียนจึงเป็นหุ้นส่วนการเรียนรู้ในการเรียนรู้ที่เรียกว่าการเรียนรู้ร่วมกัน (Reciprocal Learning)

3) บทบาทผู้เรียน

แก๊ง เยโกวิท (Gagne, Yekovich. 1993) กล่าวว่า ผู้เรียนมีบทบาทหลักในการเรียนรู้จากหลักสูตรท้องถิ่น แนวคิดสร้างสรรค์นิยมยืนยันว่าผู้เรียนจะต้องสร้างสรรค์ความรู้ โดยผ่านกระบวนการทางสมองสองกระบวนการคือ (1) การปรับขยาย (Elaboration) และ (2) การจัดระบบ (Organization) การปรับขยายคือกระบวนการต่อยอดข้อมูลที่กำลังเรียนรู้ ก่อนที่จะจัดแบ่งข้อสนเทศออกเป็นชุดย่อยๆ และเชื่อมโยงชุดย่อยๆ ของข้อสนเทศเหล่านั้นเข้าด้วยกัน

กระบวนการทั้งสองเป็นการสร้างสรรค์ในสมอง ในขณะที่การสร้างสรรค์ที่ทำด้วยมือเป็นผลผลิตของกระบวนการทางสมอง ซึ่งเมื่อทำเสร็จแล้วจะต้องมีการสรุปจัดเก็บกลับเข้าไปในสมองซึ่งเรียกว่า การสะท้อน (Reflection) กระบวนการเหล่านี้ผู้เรียนทำขึ้นโดยการทำหน้าที่เป็นโครงประคองหรือนั่งร้านของครู

ในขณะเดียวกัน ผู้เรียนก็กำลังทำ “การวิจัย” ไปด้วย กล่าวคือผู้เรียนกำลังทำตัวเป็น “ผู้สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observer)” ดังที่วิธีวิทยาด้านชาติพันธุ์วรรณาได้ชี้แนะไว้ด้วยการโน้มตัวเข้าไปเรียนรู้กับผู้รู้ การวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญของการสร้างความรู้ตามแนวคิดสร้างสรรค์นิยมซึ่งใช้ได้ดีกับการให้เด็กทำ “แฟ้มสะสมงาน” ซึ่งโดยเนื้อแท้แล้วก็คือการวิจัยนั่นเอง

6.8 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมต่อผลผลิตของการเข้าร่วมในชุมชนการปฏิบัติ

ดังได้กล่าวแล้วว่าหลักสูตรท้องถิ่นคือการจัดการศึกษาที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดเรื่องชุมชนการปฏิบัติทำให้เกิดตัวตนหรือ อัตลักษณ์ (Identity) ของชุมชน (การปฏิบัติ) นั้นเอง ตรงนี้สอดคล้องกับเจตนารมณ์สำคัญอีกข้อหนึ่งของสมาคม IMPECT ที่สนใจที่จะฟื้นฟูและธำรงเอกลักษณ์ของชนเผ่าในท่ามกลางเปิดเข้าสู่วัฒนธรรมภายนอกทั้งของสังคมไทยพื้นราบและโลกาภิวัตน์ เอกลักษณ์เหล่านี้เกิดขึ้นโดยผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมของชนเผ่า และการไม่ได้เข้าร่วมในกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้อื่น แง่หลังทำให้กระบวนการสร้างตัวตนง่ายและสับสนน้อยลง ในขณะเดียวกันก็สร้างภาพพจน์ (Stereotype) ให้กับกลุ่มชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมที่ผู้เรียนชนเผ่าไม่ได้เข้าร่วม หลักสูตรท้องถิ่นจึงต้องหาวิธีการที่จะแก้ไขปัญหานี้ไปด้วย วิธีการก็ไม่น่าจะยากนัก แม้ว่าจะไม่สามารถเข้าร่วมโดยตรง แต่ในปัจจุบัน เยาวชนชนเผ่าได้เรียนรู้โดยผ่านสื่อ เป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมผ่านสื่อ (Mediated Culture) ดังที่ตั้งข้อสังเกตไว้โดยกาญจนา แก้วเทพ นักวิชาการสื่อสารมวลชนแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อนึ่งการที่สมาคม IMPECT ได้ตั้งเป้าหมายว่า เยาวชนชนเผ่าจะต้องเติบโตขึ้นเป็น “คนสองวัฒนธรรม” ช่วยแก้ปัญหาเรื่องนี้ไปในตัว กล่าวคือในขณะที่เรียนรู้วัฒนธรรมชนเผ่า โดยผ่านการเข้าร่วม ผู้จัดการเรียนรู้จะต้องช่วยเยาวชนได้พัฒนาความสามารถในการสะท้อน เปรียบเทียบกับวัฒนธรรมไทยพื้นราบที่ตนได้รับมาจากสื่อต่าง ๆ และประสบการณ์การตรงที่ได้จากโรงเรียนและสถานการณ์อื่นๆ นอกจากนี้ การเรียนการสอนยังต้องสร้างคุณลักษณะของการกระหาย

ใครรู้หรือถ้าจะกล่าวว่าเป็นนักวิจัยรุ่นเยาว์ก็ได้ คุณลักษณะดังกล่าวจะทำให้พวกเขาเรียนรู้ไปตลอดชีวิตได้และเป็นพลเมืองที่มีสมรรถภาพของสังคมได้ในที่สุด

7. ทฤษฎีกระบวนการถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรมทางสังคม (Socialization)

ความหมายการขัดเกลาทางสังคมเป็นคำที่นักวิชาการและคนทั่วไปในปัจจุบันรู้จักและเข้าใจร่วมกันว่ามาจากคำว่า socialization ในภาษาอังกฤษ ทั้งนี้เพราะเมื่อประมาณ 20 ปีเศษมาแล้ว คำนี้แปลว่า การอบรมให้รู้ระเบียบสังคมบ้าง สังคมประกิตบ้าง สังคมकर्ณบ้าง ขณะนี้ในความเข้าใจร่วมกันคือ การอบรมสั่งสอนควบคู่ไปกับการเลี้ยงดูบุคคลในสังคม

การขัดเกลาทางสังคมเป็นเรื่องที่นักวิชาการหลายสาขาได้ให้ความสำคัญเช่นนักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยา นักจิตวิทยา นักจิตวิทยาสังคม นักพฤติกรรมศาสตร์ นักปรัชญา เป็นต้น ทั้งนี้เพราะเห็นว่าการขัดเกลาทางสังคมมีผลต่อพฤติกรรมและการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลอย่างมาก ซึ่งนักสังคมศาสตร์ให้ความหมายไว้หลายท่าน เช่น

เมอร์เซอร์ และเมอร์ตัน (Merton. 1938) อธิบายว่า “การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลมีการเรียนรู้และรับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี บรรทัดฐานทางสังคม อุปนิสัย คุณค่าของระบบสังคมที่ตนอยู่ไว้เป็นของตน และยอมทำตามกฎเกณฑ์ของสังคมในชีวิตประจำวันจนกลายเป็นนิสัย”

ซีคอร์ด และแบคแมน (Secord and Backman 1974) กล่าวว่า “เป็นกระบวนการกระทำต่อกัน ระหว่างบุคคล โดยที่พฤติกรรมบุคคลจะต้องทำตามความคาดหวังของกลุ่มหรือมีพฤติกรรมเหมาะสมตามความมุ่งหวังของผู้ใหญ่”

บรูม และเซลซนิก (Broom and Selznick. 1963) อธิบายไว้สองความหมาย กล่าวคือ “ในแง่สังคม หมายถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรมและการทำให้บุคคลมีวิถีชีวิตที่เป็นระเบียบ และในแง่ของแต่ละบุคคลเป็นกระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนจากชีวอินทรีย์เป็นมนุษย์ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ และปฏิบัติตามค่านิยม อุดมคติ และระดับความทะเยอทะยาน”

จะเห็นได้ว่าผู้รู้ทั้งหลายได้ให้ความหมายของคำว่า การขัดเกลาทางสังคมมีความคล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจให้คำจำกัดความโดยสรุปได้ดังนี้

การขัดเกลาทางสังคม คือกระบวนการ (process) ที่สังคมหรือกลุ่ม สั่งสอนโดยตรงหรือโดยอ้อมให้ผู้ที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่มได้เรียนรู้และรับเอาระเบียบวิธีกฎเกณฑ์ ความประพฤติ

และค่านิยมต่างๆ ที่กลุ่มหรือสังคมได้กำหนดไว้เป็นระเบียบของความประพฤติและความสัมพันธ์ของสมาชิกของกลุ่มหรือสังคมนั้น

7.1) กระบวนการของการขัดเกลาทางสังคม

จากความหมายดังกล่าวมาแล้ว เราจะได้คำตอบว่า ทำไมบุคคลคนหนึ่งจึงรู้ว่าเมื่อตนอยู่ในฐานะตำแหน่งหนึ่งก็ย่อมมีบทบาทหนึ่ง ทั้งนี้เพราะบุคคลนั้นได้เรียนรู้และยอมรับบทบาทของแต่ละฐานะตำแหน่งนั้น การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่ทุกคนจะต้องผ่านมานับตั้งแต่คลอดจากครรภ์มารดาออกมาเป็นทารกและกลุ่มสังคมกลุ่มแรกที่ทำหน้าที่ให้ขัดเกลาทางสังคมให้เกิดการเรียนรู้ได้แก่ ครอบครัว

มีงานวิจัยหลายชิ้นและการค้นพบวิธีการดำเนินชีวิตของบุคคลที่แสดงถึงความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์และการเติบโตของมนุษย์นอกระบบสังคม เช่น

7.1.1) ความสามารถในการเรียนรู้ระหว่างลิงแสมแป้นซึ่งกับทารกในชั้นแรกพบว่าจะไม่มีความแตกต่างกันแต่เมื่อถึงระยะที่จะหลุดพูดปรากฏว่าลิงแสมแป้นซึ่งไม่สามารถจะเรียนรู้หรือจดจำอะไรต่อไปอีกได้ ส่วนเด็กนั้นสามารถเรียนรู้ต่อไปได้

7.1.2) เด็กหญิงชาวอินเดียที่เจริญเติบโตโดยขาดการขัดเกลาทางสังคม ไม่มีความสัมพันธ์กับมนุษย์เลย เมื่อเด็กผู้นั้นโตขึ้นมาเธอพูดไม่ได้ เดินไม่ได้ ทำอะไรไม่เป็นและมีอาการหวาดกลัวเมื่อเห็นคน พฤติกรรมของเธอไม่เป็นไปตามพฤติกรรมปกติของมนุษย์ทั่วไป

จากแนวคิดเรื่องความสำคัญของการขัดเกลาทางสังคมรวมทั้งตัวอย่างต่างๆ ดังกล่าวสามารถสรุปประเด็นหลักได้ว่าพื้นฐานทางชีวภาพของมนุษย์มีผลต่อการขัดเกลาทางสังคมได้ คือ

7.1.3) การปราศจากสัญชาตญาณของมนุษย์ สัญชาตญาณคือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้มาก่อน เช่น นกกระจาบทที่ทำรังเหมือนกันหมด โดยไม่มีนกตัวใดสอน ปลาแสมม่อนว่ายน้ำทวนกระแสน้ำหลายพันไมล์เพื่อไปวางไข่ มดที่คาบไข่อพยพขึ้นที่สูงก่อนหน้าเพียงไม่กี่วันที่จะมีฝนตกใหญ่ เป็นต้น ความต้องการต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์ เช่น ความหิว ความกระหาย เป็นต้น มนุษย์ไม่สามารถหาวิธีการตอบสนองเองได้ มนุษย์จำเป็นต้องเรียนรู้จากวิธีการที่สังคมอื่นๆ ใช้กันอยู่ การตอบสนองความต้องการต่างๆ จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

7.1.4) มนุษย์จำเป็นต้องพึ่งผู้อื่นในชีวิตวัยเยาว์ ธรรมชาติกำหนดช่วงเวลาเยาว์วัยของมนุษย์นานปีกว่าจะคุมครองตัวเองได้ เช่น เด็กแรกเกิดจนถึงอายุ 4 ถึง 5 ปี เขายังต้องการผู้

พิทักษ์เลี้ยงดูเอาใจใส่เรื่องการกินอยู่ ความอบอุ่น ป้องกันภัยจากสิ่งรอบตัว ลักษณะเช่นนี้ต่างจากสัตว์ทั้งหลายโดยทั่วไป เช่น แมว สุนัข โค กระบือ เป็ด ไก่ สัตว์เหล่านี้ใช้ช่วงเวลาไม่นานนักก็สามารถดูแลเลี้ยงตัวเองได้ การขัดเกลาทางสังคมจึงจำเป็นอย่างยิ่งต่อมนุษย์

7.1.5) ความสามารถในการเรียนรู้ สภาพชีวภาพที่ติดตัวมาแต่กำเนิด คือ มนุษย์มีสมองที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดทำให้สามารถเรียนรู้ได้มากกว่าสัตว์ ในช่วงเวลาที่เด็กยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เด็กจะได้รับการอบรมตลอดระยะเวลาอันยาวนานและความสามารถของแต่ละคนก็แตกต่างกันไป และยิ่งระยะเวลาอันยาวนานเท่าไร มนุษย์ก็สามารถเรียนรู้มากขึ้น ยิ่งนานวันทารกจะยิ่งเรียนรู้ได้มากขึ้นขณะที่อัตราการเรียนรู้ของลิงแสมแปนซีจะลดลง

7.1.6) การมีภาษาใช้ ภาษามีส่วนสำคัญยิ่งในการขัดเกลาทางสังคม ภาษาเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญที่สุดในการสั่งสอนและการเรียนรู้ การถ่ายทอดความคิด และวิชาการต่างๆ ต้องใช้ภาษา ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ที่ทำให้วัฒนธรรมของมนุษย์สืบต่อเนื่องกันโดยไม่ขาดตอน

7.2) วัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบพื้นฐานอันเป็นแกนสำคัญอันหนึ่งของสังคมมนุษย์ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมเป็นแบบแผนในการดำรงและดำเนินชีวิตของคนในสังคม วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมหรือความประพฤติของมนุษย์ในแต่ละสังคม ดังเช่น พระยาอนุมานราชธนหรือ “เสฐียรโกเศศ” เขียนไว้ในหนังสือวัฒนธรรมเบื้องต้นตอนหนึ่งว่า “มนุษย์เกิดในวัฒนธรรมที่จะเกิดอยู่นอกวัฒนธรรมนั้นไม่ได้ คนจะเป็นคนขึ้นมาได้ก็ด้วยมีวัฒนธรรม ถ้าไม่มีวัฒนธรรมก็ไม่ใช่มนุษย์คนแต่เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งซึ่งมีวิถีชีวิตอย่างธรรมชาติเท่านั้น วัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของคนเพราะเข้าไปซึมซับและประกอบเป็นรูปวิถีชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมาโดยไม่ใครรู้สึกตัว” และ “วัฒนธรรมจึงเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นนิสัย คือ ความประพฤติที่เคยชินของสังคมซึ่งมนุษย์เองเป็นผู้สร้างและปรับปรุงจากธรรมชาติและเรียนรู้จากกันและกัน เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งที่สังคมสร้างและที่สังคมเรียนรู้ควบคู่กันไปในตัว คนในสังคมจะมีลักษณะเป็นคนเช่นไร เป็นคนดีหรือเป็นคนเลว ก็อยู่ที่วัฒนธรรมซึ่งคนสร้างขึ้นมาเป็นสิ่งที่บันดาลให้เป็นไป”

1) ความหมายของวัฒนธรรม

คำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำที่พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติขึ้นและได้มีใช้เป็นหลักฐานทางราชการครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2483 โดยทรงแปลมาจาก

ภาษาอังกฤษคือ culture ซึ่งเป็นคำที่มาจาก Cultura ในภาษาละติน อันหมายถึงการเพาะปลูก หรือการปลูกฝัง นักมานุษยวิทยาได้นำคำนี้มาใช้โดยให้ความหมายแตกต่างกันไป เช่น วัฒนธรรม คือปรากฏการณ์ที่สร้างขึ้นอย่างมีระบบประกอบด้วย การกระทำ แบบแผนของพฤติกรรม วัตถุ (เครื่องมือเครื่องใช้หรือสิ่งที่ใช้สร้างเครื่องมือเครื่องใช้) ความคิด (ความเชื่อ ความรู้) และความรู้สึก (ทัศนคติ ค่านิยม) ที่แสดงออกให้เห็นได้อย่างชัดเจน วัฒนธรรมเป็นผลงานที่มาจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์และมีลักษณะชัดเจน ดังนั้น จึงสามารถถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปสู่คนอื่นได้ง่าย

ครูเกอร์น (Kluckhohn, 1935) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า เป็นระบบที่ได้รับสืบทอดมาจากบรรพชน ซึ่งเป็นแบบของการดำเนินชีวิตที่เห็นจากภายนอก (explicit designs) และแบบที่อยู่ภายใน (implicit designs) ที่สมาชิกของกลุ่มหรือสังคมร่วมกันสร้างขึ้น ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมทั้งหมด ความเชื่อ ค่านิยม

ไทเลอร์ (Taylor, 1985) อธิบายว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งทั้งปวงอันซับซ้อนที่รวมความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ คีลธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนถึงศักยภาพและนิสัยอื่น ๆ ของมนุษย์ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาจากการเป็นสมาชิกของสังคม และมีลักษณะที่สำคัญบางประการของวัฒนธรรม คือ

1) เป็นแบบพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ (pattern of learned behavior) พฤติกรรมบางอย่างเกิดจากการเรียนรู้และพฤติกรรมบางอย่างก็ได้รับเป็นมรดกตกทอด (พันธุกรรม) แต่ในความหมายของวัฒนธรรมแล้วจะไม่ใช้พฤติกรรมที่ได้รับตกทอดมา และไม่ใช้พฤติกรรมที่ได้รับตกทอดมา และไม่ใช้พฤติกรรมที่เกิดจากสัญชาตญาณ บุคคลได้เรียนรู้พฤติกรรมอย่างมีจิตสำนึก (conscious) โดยผ่านตัวแทนต่าง ๆ เช่น พ่อ แม่ เพื่อน โรงเรียน บ้าน สถาบันต่างๆ อย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการและก่อให้เกิดอิทธิพลโดยตรงและโดยทางอ้อมต่อบุคคลในสังคม

พฤติกรรมการเรียนรู้มีกระสวนหรือความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยที่ประกอบขึ้น ถ้าแยกพฤติกรรมออกเป็นการกระทำต่างๆ เราจะพบว่า การกระทำนี้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เป็นเพราะความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ และจัดรูปแบบเป็นกระสวนขึ้น กระสวนของพฤติกรรมนี้ไม่ใช่เพียงบุคคลแต่ละคนมีความสัมพันธ์กับสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ แต่รวมถึงกระสวนพฤติกรรมของแต่ละบุคคลที่ต้องเป็นไปทั้งสองฝ่าย มีการเสนอสนองกันและกัน อันก่อให้เกิดเป็นรูปรวม ๆ ขึ้น

ในสังคม เช่น พฤติกรรมของสามีและภรรยา ซึ่งเป็นกระสวนของความสัมพันธ์โดยแต่ละฝ่ายก็มี กระสวนพฤติกรรมของตนเองด้วย

แนวความคิดเป็นผลจากการเรียนรู้ กล่าวคือลักษณะย่อย ๆ ของคน และความสามารถของคนได้พัฒนาจากประสบการณ์ในอดีต ในช่วงของการเรียนรู้บุคคลมีความสามารถเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ บุคคลจะแก้ไขพฤติกรรมของตนโดยอาศัยประสบการณ์เป็นเครื่องช่วย ดังนั้น พฤติกรรมของมนุษย์จึงเป็นผลของการเรียน ซึ่งแยกออกได้ 2 ชนิด คือ

1.1) ทักษะคติ ค่านิยม และความรู้ เมื่อ ฮิล ,ฮาลารี (Hiller, Hilary. 1978) ได้ประสบความสำเร็จในการไต่ภูเขาเอเวอร์เรสต์ ฮาลารี ได้ให้ความเห็นว่าเขาได้ประสบความสำเร็จเพราะเขาได้ไต่ขึ้นบนไหล่ของนักปีนเขาอื่นๆ ซึ่งได้เคยปีนเขาภูเขานี้มาก่อน ซึ่งความคิดเห็นนี้แสดงถึงวัฒนธรรมด้วย เพราะได้มีการสร้างทักษะคติ ความรู้ และค่านิยมต่อสิ่งที่ได้เคยทำมาก่อน คือ เป็นการสะสมประสบการณ์ในอดีตและพฤติกรรมของผู้อื่นในช่วงที่ผ่านมา

1.2) วัฒนธรรมที่อยู่ในรูปของวัตถุคือสิ่งที่เราได้สร้างสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา วัตถุสิ่งของเหล่านี้ อาจมีรูปแบบที่แตกต่างกัน ธรรมชาติได้ให้วัตถุดิบแก่เรา แต่พฤติกรรมการเรียนรู้ได้ทำให้เกิดวัตถุสำเร็จรูป ดังนั้น

1.2.1) รูปแบบของวัฒนธรรมทางวัตถุในแต่ละแห่งจึงไม่เหมือนกัน เป็นสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน (shared by members of society) พฤติกรรมการเรียนรู้และผลของการเรียนรู้ ไม่ได้เป็นสมบัติของคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นของสมาชิกของสังคมและมีการยึดถือปฏิบัติร่วมกัน การรับนำมาปฏิบัติจะมีระดับไม่เท่าเทียมกัน ขึ้นอยู่กับการเลือกหรือโดยสภาพการบังคับ ถ้าในสังคมใดการบังคับให้ประพฤติปฏิบัติวัฒนธรรมที่เห็นว่าเหมาะสมอยู่ในขั้นที่รุนแรง บุคคลในสังคมจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดแต่ในทางกลับกันถ้ากฎข้อบังคับของสังคมหย่อนยานบุคคลก็จะเลือกปฏิบัติตามความมากน้อยแตกต่างกันไป

1.2.2) เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา (transmitted among the members of society) พฤติกรรมการเรียนรู้เป็นการสืบทอดจากช่วงอายุหนึ่งไปยังอีกช่วงอายุหนึ่ง และแพร่กระจายระหว่างสมาชิกของสังคมโดยสัญลักษณ์ คือภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด ซึ่งอาจจะแสดงออกในรูปของคำพูด การเขียน การสลักหรือจารึกไว้ในที่ต่างๆ ตามความเหมาะสมในช่วงเวลานั้นๆ สัญลักษณ์ดังกล่าวช่วยให้มนุษย์สามารถถ่ายทอดความรู้สึก ทักษะคติ ความคิดเห็นต่างๆ เพื่อความเข้าใจระหว่างกันของสมาชิกในสังคม มนุษย์สามารถถ่ายทอดความรู้สึก ทักษะคติ ความคิดเห็นต่างๆ เพื่อความเข้าใจระหว่างกันของสมาชิกในสังคม

1.2.3) สร้างความพอใจให้แก่มนุษย์ได้ (culture is gratifying) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นมูลฐานของมนุษย์ได้แก่อาหารที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น แต่ความต้องการดังกล่าวยังไม่เป็นที่เพียงพอ ความพอใจที่ได้รับจะรวมถึงความต้องการทางสังคมและวัฒนธรรมด้วย การพัฒนาวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความต้องการขั้นมูลฐานซึ่งแต่เดิมอยู่ในรูปแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนหรือสวยงามมาอยู่ในรูปที่ประณีตสวยงามและซับซ้อนมากขึ้น

1.2.4) เป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนได้ (culture is adaptive) วัฒนธรรมมิใช่เป็นสิ่งที่คงที่ (static) แต่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะมนุษย์ได้ปรับแก้ไขเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

ความเจริญทางวิทยาการ เทคโนโลยีต่างๆ ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย และกว้างขวางตลอดทั้งความเจริญก้าวหน้าทางด้านการติดต่อสื่อสาร ทำให้วิถีการดำเนินชีวิต พฤติกรรมของคนในสังคมหนึ่งได้รับการปรับเปลี่ยนไปตามการแพร่กระจายวัฒนธรรมและอยู่ในอัตราที่เร็วขึ้น

1.2.5) เป็นผลรวมหรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (culture is integrative) วัฒนธรรมของชาติหนึ่งหรือสังคมหนึ่งเป็นผลรวมของแบบแผนหรือแนวทางดำเนินชีวิต โดยนำองค์ประกอบย่อย ๆ ของวัฒนธรรมหลาย ๆ อย่างประสานเข้าด้วยกัน แม้ว่าวัฒนธรรมที่มีลักษณะแตกต่างกันจะดึงกันไปคนละทิศละทาง แต่มีแนวโน้มที่จะมีความแน่นอนและประสานกันเพื่อให้สังคมคงอยู่ได้

1.3) เป็นรูปแบบพฤติกรรมในอุดมคติที่ต้องยึดถือปฏิบัติตาม (ideal form of behavior) รูปแบบพฤติกรรมในอุดมคติเป็นแนวทางสำหรับการดำเนินชีวิต สิ่งใดที่สมาชิกของสังคมเห็นว่าดีมีความเหมาะสม สิ่งนั้นจะกลายเป็นรูปแบบที่ทุกคนจะยึดถือและปฏิบัติตาม ในทางกลับกัน สิ่งใดที่สมาชิกของสังคมเห็นว่าไม่ควร ไม่เหมาะสม ก็จะไม่ถือปฏิบัติ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นเสมือนหนึ่งสิ่งที่สังคมคาดหวังหรือเป็นแบบในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม

สังคมแต่ละสังคมต่างก็มีลักษณะวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเองหรือมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์มีความคิดและมองโลกแตกต่างกัน รวมทั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมือนกัน การใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมตลอดจนการมีพฤติกรรมเพื่อควบคุมสิ่งแวดล้อมจึงไม่เหมือนกัน

1.4) เป็นลักษณะเหนืออินทรีย์ (superorganic) superorganic เป็นคำศัพท์ที่เฮอเบิร์ต (Herbert. 1987) นำมาใช้เป็นคนแรก และเปรียบเทียบวัฒนธรรมว่าเป็นลักษณะที่เหนือจากอินทรีย์ อินทรีย์หมายถึง “ตัวตน” “รูปร่าง” หรือ “สาร” ลักษณะที่เหนืออินทรีย์คือลักษณะที่อยู่เหนือจากสภาพธรรมชาติหรือสัญชาตญาณของเอกัตตบุคคล ลักษณะดังกล่าวช่วยให้มนุษย์รู้จักการเรียนรู้และทำให้มีชีวิตรอดได้ทางกายภาพและทางสังคม ได้จำแนกระดับของการวิเคราะห้วัฒนธรรมออกเป็น 3 ระดับ โดยใช้ความคิดเรื่อง superorganic organic และ inorganic และได้แสดงความแตกต่างของแนวความคิดทั้งสามไว้ดังนี้

ลักษณะเหนืออินทรีย์ (superorganic) หมายถึง ปรากฏการณ์ที่ประกอบด้วยเครื่องมือ เสื้อผ้า ศิลปะ องค์กรทางสังคม ศาสนา ระบบความคิด เป็นต้น วัฒนธรรมเป็นการจัดระเบียบขององค์วัตถุที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่าง เพื่อให้เกิดความสุนทรีย์และความสะดวกแก่สิ่งมีชีวิต คุณลักษณะสำคัญของ Superorganic คือ สัญลักษณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาษา

ลักษณะอินทรีย์ (Inorganic) หมายถึง ปรากฏการณ์ที่เรียกว่าสิ่งไม่มีชีวิต ซึ่งแสดงคุณลักษณะโดยอะตอม โปรตอน อิเล็กตรอน คลื่น หรือหน่วยอื่นๆ ที่นักฟิสิกส์ได้กำหนดไว้

อินทรีย์ (organic) หมายถึง ปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับชีวภาพหรือสิ่งที่มีชีวิต และแสดงคุณลักษณะโดยเซลล์

อาจกล่าวเพื่อง่ายต่อการเข้าใจว่า มนุษย์เท่านั้นมีวัฒนธรรมในลักษณะที่เหนืออินทรีย์ ในขณะที่สัตว์มีเพียงอินทรีย์ที่ได้รับการถ่ายทอดทางสายโลหิต ลักษณะที่อยู่เหนืออินทรีย์นั้นมนุษย์จะใช้สัญลักษณ์ในการถ่ายทอดและใช้ศักยภาพในการปรับและเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม เพื่อให้อินทรีย์อยู่ในสภาวะที่สมบูรณ์ ความมั่นคงปลอดภัยและได้รับความสะดวก

2) หน้าที่ของวัฒนธรรม

หน้าที่ของวัฒนธรรมมีมากมายแต่ที่สำคัญสามารถกล่าวได้ดังนี้

2.1) เป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน มนุษย์สามารถแก้ปัญหาต่างๆ โดยอาศัยการก่อตั้งองค์กรต่างๆ ขึ้นมา สถาบันต่างๆ เหล่านี้จะช่วยให้มนุษย์จัดระเบียบพฤติกรรมของตนเองและแสดงพฤติกรรมที่เป็นอยู่ โดยมีวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน ตัวอย่างเช่นรูปแบบของครอบครัวของสถาบันครอบครัว

2.2) เป็นตัวกำหนดบทบาทความสัมพันธ์หรือพฤติกรรมของมนุษย์ ทั้งนี้โดยผ่านกระบวนการให้ระเบียบสังคม ซึ่งกลุ่มสังคมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มครอบครัวซึ่งได้ทำหน้าที่ในการสืบสานวัฒนธรรมเกี่ยวกับบทบาทตามฐานะตำแหน่งของความสัมพันธ์ทางสังคม เช่นแบบการมีครอบครัว แบบของการเลี้ยงดูบุตรหลาน และแบบของการแต่งงาน วัฒนธรรมอันเป็นตัวกำหนดแบบของความสัมพันธ์ พฤติกรรมของมนุษย์นี้จะเป็นเครื่องชี้ทางและแนะนำ รวมทั้งกำหนดบทลงโทษและให้รางวัลแก่สมาชิกด้วย

2.3) ทำหน้าที่ควบคุมสังคม การควบคุมทางสังคมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับการใช้ชีวิตการแสดงออกของบุคคล และสิ่งที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติหรือประพฤติตามมาตรฐานที่ตั้งเอาไว้โดยสังคมหรือกลุ่มของคน การควบคุมทางสังคมนี้อาจอยู่ในรูปที่เป็นทางการที่อาศัยกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับที่วางไว้ หรือตรากฎหมาย สามารถอ้างอิงและยึดถือเป็นหลักฐานยืนยันได้ตลอดเวลา และการควบคุมที่ไม่เป็นทางการ อันได้แก่ ขนบธรรมเนียมและกฎศีลธรรม เป็นต้น

2.4) ทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่แสดงว่าสังคมหนึ่งแตกต่างไปจากอีกสังคมหนึ่งวัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์ของสังคมเช่นเดียวกันกับบุคลิกภาพของบุคคลแต่ละคน ส่วนที่เป็นนามธรรมของบุคลิกภาพก็คือ ความเชื่อ ความสนใจ ทักษะ ความรู้ ความสามารถ ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเปรียบได้กับวัฒนธรรมแบบไม่ใช้วัตถุของสังคม ส่วนที่มองเห็นได้ของบุคลิกภาพ เช่น รูปลักษณ์ การนุ่งห่มสวมใส่เสื้อผ้าตลอดจนท่าทางการเดิน การพูด เป็นเสมือนวัฒนธรรมประเภทวัตถุธรรมของสังคม

2.5) ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม เกิดความเป็นปึกแผ่น ความจงรักภักดีและอุทิศตนให้กับสังคม ทำให้สังคมอยู่รอด ทั้งนี้เพราะการมีลักษณะวัฒนธรรมเดียวกันของกลุ่มคนในสังคมย่อมทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกัน มีจิตสำนึกของความเป็น

เจ้าของร่วมกันจึงก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน และพร้อมที่จะปกป้องเพื่อให้วัฒนธรรมอันเป็นส่วนรวมของตนยังคงอยู่ตลอดไป

2.6) เป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้าง หล่อหลอม (moulding) บุคลิกภาพทางสังคมให้แก่สมาชิก บุคลิกภาพเป็นผลรวมความสัมพันธ์ระหว่างร่างกาย สภาพและการแสดงออกของจิตใจและประสบการณ์ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมนั้น ดังนั้น ตัวกำหนดบุคลิกภาพจึงน่าจะได้แก่ลักษณะทางชีวภาพและลักษณะทางวัฒนธรรม กล่าวคือ บุคลิกภาพของบุคคลส่วนหนึ่งเป็นผลเนื่องมาจากลักษณะทางชีวภาพอันเป็นส่วนของกรรมพันธุ์ที่ได้จากยีน (genes) ของบิดามารดา อีกส่วนหนึ่งเป็นผลเนื่องมาจากการอยู่ร่วมติดตอสัมพันธ์กับผู้อื่น เพราะทำให้บุคคลได้รับการอบรมขัดเกลาทางสังคมและตัวแทนในการขัดเกลาที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม สิ่งถ่ายทอดก็คือแบบแผนหรือวิธีการและกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม

2.7) ทำให้สมาชิกแต่ละสังคมตระหนักถึงความหมาย และวัตถุประสงค์การมีชีวิตของตนอันเป็นความหมายของสถานการณ์และที่เกี่ยวกับทัศนคติ ค่านิยม และจุดหมายปลายทาง การเรียนรู้ความหมายของสถานการณ์ดังเช่น การยิ้ม การหัวเราะ แสดงความหมายถึงความเป็นมิตรไมตรีต่อกัน หรือการชูกำปั้น หน้าบึ้ง แสดงความหมายในทางตรงกันข้าม คือความไม่พอใจ ไม่เป็นมิตร เหล่านี้เป็นผลของวัฒนธรรม วัฒนธรรมแต่ละอย่างมีวิธีการที่ละเอียดละออแตกต่างกัน ซึ่งช่วยอธิบายความหมายของแต่ละสถานการณ์ที่แตกต่างกันด้วย

วัฒนธรรมอธิบายความหมายเกี่ยวกับทัศนคติ ค่านิยม และจุดหมายปลายทางของคนกล่าวคือบุคคลย่อมอยู่ในภาวะที่มีแนวโน้มที่จะรู้สึกและปฏิบัติด้วยวิธีการบางอย่าง (ทัศนคติ) โดยมีวัฒนธรรมเป็นตัวแบบที่กำหนดว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา (ค่านิยม) ซึ่งกลายมาเป็นจุดหมายหรือสิ่งที่บุคคลจะพึงบรรลุถึง และเป็นสิ่งที่เหมาะสมในการดำเนินชีวิต

2.8) สร้างหรือจัดแบบความประพฤติเพื่อว่าบุคคลจะได้ปฏิบัติตาม โดยไม่จำเป็นต้องคิดหาวิธีการประพฤติปฏิบัติโดยไม่จำเป็น ทั้งนี้ โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดหรือ อบรมให้รู้ระเบียบทางสังคมเกี่ยวกับบทบาท ความคาดหวัง บรรทัดฐานทางสังคมต่างๆ เป็นต้น

3) องค์ประกอบของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมประกอบด้วยลักษณะ 4 ประการ คือ

3.1) องค์คติ (concepts) อันได้แก่สิ่งที่เป็นความเชื่อ เช่นในเรื่องศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ แนวความคิด เช่นในเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ความเข้าใจ เช่นในเรื่องของโลก จักรวาลและมนุษย์ ความรู้สึก ความรู้ ปัญหา และทัศนะต่างๆ

3.2) องค์พิธีการ (usages) หมายถึง พิธีกรรม ประเพณี การปฏิบัติต่างๆ ที่มีความหมายและวัตถุประสงค์แน่นอน เช่น พิธีแต่งงาน พิธีวางศิลาฤกษ์ พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีโกนจุก เป็นต้น อันเป็นรูปพิธีกรรมต่างๆ ในวัฏจักรชีวิต

3.3) องค์การ (organization) หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์เพื่อบรรลุความสำเร็จในวัตถุประสงค์ร่วมกัน ดังนั้นจึงต้องมีวัตถุประสงค์อย่างแน่ชัด มีกฎระเบียบในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ เช่น สมาคม สโมสร องค์การธุรกิจ พรรคการเมือง เป็นต้น

3.4) องค์วัตถุ (Objects) ซึ่งรวมทั้งที่มีรูปร่างเป็นตัวตนหรือสัสดส่วนที่แน่นอนอันเป็นผลผลิตของการกระทำของคนในสังคม เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิตทางเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม แบบอาคารสถานที่ เครื่องกายดนตรีและนาฏศิลป์ไทย เป็นต้น และองค์วัตถุที่ไม่มีรูปร่างหรือสัสดส่วนแน่นอน เช่น ภาษา สัญลักษณ์ ตัวเลขที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร

7.3) วัฒนธรรมทางสังคม

ความแตกต่างขั้นมูลฐานของสังคมและวัฒนธรรมอาจกล่าวได้ดังนี้ คือ วัฒนธรรมเป็นกระบวนการพฤติกรรมการเรียนรู้ สังคมเป็นกลุ่มของคน หรือวัฒนธรรมเป็นพฤติกรรม สังคมเป็นกลุ่มทางสังคมซึ่งอาจประกอบด้วยกลุ่มองค์กรต่างๆ ของคน จะมีการสืบทอดวัฒนธรรมเฉพาะอย่าง วัฒนธรรมจึงเป็นภาพสะท้อนของสังคม และเป็นเครื่องวัด เครื่องกำหนดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม ขณะเดียวกัน วัฒนธรรมยังเป็นเครื่องกำหนดความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคมด้วย

สังคมและวัฒนธรรมเป็นของคู่กัน เกิดขึ้นและวิวัฒนาการไปพร้อม ๆ กัน สังคมไม่อาจดำรงอยู่ได้ถ้าปราศจากสิ่งซึ่งวัฒนธรรม และทำนองเดียวกันวัฒนธรรมก็ไม่อาจจะดำรงอยู่ได้ถ้าปราศจากสิ่งซึ่งสังคม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมนุษย์แตกต่างไปจากสังคมหรือชีวิตของสัตว์ ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นผู้สร้างวัฒนธรรม แต่สัตว์ไม่สามารถสร้างได้ โดยเหตุผลดังนี้คือ

- 1) มนุษย์รู้จักคิด กล่าวคือ สามารถใช้ปัญญาคิดค้น รู้จักเหตุรู้จักผล และสามารถสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นได้
- 2) มนุษย์รู้จักใช้สิ่งอื่นแทนมือ สัตว์บางชนิดแม้จะรู้จักใช้ได้บ้างแต่ก็เป็นสิ่งที่ตนเองตามธรรมชาติ ไม่สามารถสร้างและใช้ได้กว้างขวางเหมือนอย่างมนุษย์
- 3) มนุษย์รู้จักพูด ถ่ายทอดความรู้และความรู้สึกให้แก่กันได้ แม้ว่าสัตว์สามารถทำได้โดยการส่งเสียงร้อง แต่ก็ใช้ได้อยู่ในวงจำกัดไม่กว้างขวางอย่างคำพูดของมนุษย์

7.4) วัฒนธรรมกับความจำเป็นในการดำรงอยู่ของมนุษย์

วัฒนธรรมเป็นผลการทำงานของมนุษย์ที่มีต่อกันและกัน การกระทำหรือการแสดงออกของมนุษย์นั้นย่อมเกิดจากความต้องการและแรงผลักดันหลาย ๆ ด้านและหลายระดับ ระดับแรกคือความต้องการขั้นมูลฐานทางชีววิทยา ระดับที่สองคือความต้องการซึ่งเกิดขึ้นเมื่อความต้องการขั้นแรกได้รับการตอบสนองซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นความต้องการทางสังคม การตอบสนองความต้องการทางสังคมคือต้นกำเนิดทางวัฒนธรรม

การตอบสนองความต้องการขั้นมูลฐานของมนุษย์ได้วิวัฒนาการจนถึงขั้นที่ว่าไม่ได้มีไว้ตอบสนองความต้องการขั้นมูลฐานอย่างเดียว แต่มีเพื่อประโยชน์อย่างอื่นด้วย เช่น มนุษย์เริ่มมีความคิดที่จะหาอาหารด้วยวิธีการอื่นๆ และมีการคิดค้นเครื่องมือต่างๆ เพื่อใช้ในการล่าสัตว์หาอาหาร ดังจะเห็นได้จากวิวัฒนาการของเครื่องมือต่างๆ และมีการคิดค้นเครื่องมือต่างๆ เพื่อใช้ในการล่าสัตว์หาอาหาร ดังจะเห็นได้จากวิวัฒนาการของเครื่องมือต่างๆ ซึ่งในขั้นแรกก็เพียงแต่นำหินมาฝนให้คมใช้ทำร้ายสัตว์ ต่อมาก็มีการใช้ธนู หอก ฆมวก และปัจจุบันก็อาจใช้ปืนในการล่าสัตว์ เป็นต้น

ความหิวเป็นความต้องการขั้นมูลฐาน การเก็บผลไม้ใส่ปากคือการตอบสนอง แต่ถ้ามนุษย์ให้ตะกร้อเก็บมะม่วงจากต้นแล้วเอาปอกเปลือกกิน จัดว่าเป็นวิธีที่มนุษย์คิดขึ้นมาทีหลัง เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นและไม่ได้ช่วยแก้หิวโดยตรง ซึ่งเป็นการตอบสนองความต้องการขั้นที่สอง เป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรมโดยตะกร้อและมีดเป็นวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ ส่วนวิธีเก็บมะม่วงและปอกมะม่วงเป็นวัฒนธรรมที่มีใช้วัตถุ

ดังนั้น วัฒนธรรมก็คือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มีใช้สิ่งที่เกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นอาจหมายรวมถึง วัตถุ พฤติกรรม แนวความคิด หรือวิธีการต่าง ๆ ที่รวมเข้าไว้ด้วยกันหมด การรวมของหลายสิ่งหลายอย่างเข้าไว้ด้วยกันอาจเรียกว่าเป็นระบบ กล่าวอีกนัย

หนึ่ง วัฒนธรรม คือ ระบบในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น แต่มีใช้ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ตามสัญชาตญาณ

การที่สัตว์อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีความสัมพันธ์กันและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันนั้นก็หมายความว่าสัตว์กลุ่ม นั้นอยู่ในสังคมเดียวกัน แต่วัฒนธรรมของสังคมต่างจากสัตว์ วัฒนธรรมของมนุษย์ประกอบด้วยภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งลึกซึ้งและสลับซับซ้อนมาก พฤติกรรมของสัตว์ขึ้นอยู่กับความต้องการขั้นพื้นฐานของร่างกาย แต่ของมนุษย์ขึ้นอยู่กับความต้องการขั้นที่สอง และมีการตอบสนองความต้องการนั้นในลักษณะของขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมด้วย

อาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงระบบแห่งความคิด ความเชื่อ และทัศนคติ ร่วมกันของคนในแต่ละสังคมในเรื่องอันเป็นกติกาพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติหรือพฤติกรรมของคนในสังคมนั้น

ด้วยเหตุนี้เนื้อหาวัฒนธรรมของแต่ละสังคมจึงอาจสนับสนุนให้เกิดความเจริญก้าวหน้า หรืออาจเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมก็ได้เช่นเดียวกัน ดังเช่น “เสรีโยโกเศศ” ได้กล่าวไว้อีกตอนหนึ่งว่า...วัฒนธรรมจึงเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นนิสัย คือ ความประพฤติที่เคยชินของสังคม ซึ่งมนุษย์เองเป็นผู้สร้างและปรับปรุงจากธรรมชาติและเรียนรู้จากกันและกัน เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่สังคมเรียนรู้ควบคู่กันไปในตัว คนในสังคมจะมีลักษณะเป็นคนชนิดใด เป็นคนดีหรือเป็นคนเลว ก็อยู่ที่วัฒนธรรมซึ่งคนสร้างขึ้นเป็นสิ่งที่บันดาลให้เป็นไป...

สิ่งทั้งหลายที่เรียกว่า วัฒนธรรมนั้น เป็นสิ่งที่คนในสังคมยกย่องและยึดถือปฏิบัติตาม หรือยึดเป็นแนวทางปฏิบัติ คิดและตัดสินใจ จนกลายเป็นกระสวน (pattern) ของการปฏิบัติต่อกันและกัน ซึ่งรวมทั้งความคิดต่างๆ ที่ทำให้คนกระทำ สร้าง ถ่ายทอด สะสม รักษาไว้ ซึ่งนั่นคือวิธีการดำเนินชีวิตนั่นเอง

รากฐานของวัฒนธรรม คือ ผลของการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อกันและกันในสังคม ซึ่งได้สะสมเพิ่มพูนยิ่งขึ้นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็ได้ถ่ายทอดโดยการสั่งสอนอบรมจากชั่วอายุคนหนึ่งไปสู่ชั่วอายุคนหนึ่ง และมีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมให้ดียิ่งขึ้น

นอกจากการเป็นสิ่งที่กำหนดความแตกต่างของสังคมมนุษย์กับชีวิตของสัตว์แล้ว วัฒนธรรม ยังเป็นตัวกำหนดความแตกต่างระหว่างสังคมมนุษย์ด้วย กล่าวคือเป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตในเรื่องต่าง ๆ ของคนในสังคมหนึ่ง ๆ ให้เป็นไปในทางเดียวกัน เช่น มีภาษา เครื่องแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เหมือนกัน ซึ่งเห็นได้ว่าแตกต่างไปจากกลุ่มสังคมอื่น

มนุษย์แต่ละสังคมต่างก็มีวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง เนื่องจากมนุษย์มีความคิดและการมองโลกต่างกัน และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมือนกัน มนุษย์จึงได้สร้างวัฒนธรรมหรือเครื่องมือขึ้นมาเพื่อช่วยให้คนดำรงอยู่ต่อไปในสังคมของตนได้อย่างดีที่สุด โดยใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและสามารถควบคุมพฤติกรรมของเพื่อนมนุษย์ด้วยกันในสังคมวัฒนธรรมดังกล่าวคือแบบแผนในการดำเนินชีวิตซึ่งรวมกันทั้งการกินอยู่การหลับนอน การแต่งกาย การควบคุมพฤติกรรมทางด้านต่าง ๆ ตลอดจนความเชื่อและศรัทธา

7.5) ความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

จากการคงอยู่ซึ่งวัฒนธรรมทำให้อุดมคติยังคงอยู่และไม่ค่อยจะสูญหาย อดีตสร้างคนเพื่อปัจจุบันและอนาคต ความคงอยู่ของวัฒนธรรมในอดีตเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะว่าเป็นรากฐานที่มนุษย์จะสร้างความสำเร็จโดยการควบคุมสิ่งแวดล้อมและชีวิตของเขา วัฒนธรรมคงอยู่ได้ด้วยเวลา (อายุ) ความเป็นวัตถุและอวัตถุ

ความรู้ทางวิทยาศาสตร์จะไม่บอกให้ทราบอย่างเด่นชัดเกี่ยวกับระยะเวลาที่คนสร้างวัฒนธรรมหรือสถานที่ที่เกิดของวัฒนธรรมรวมทั้งการเกิดขึ้นของวัฒนธรรม นักโบราณคดีได้กล่าวว่าประมาณ 1 ล้านปีก่อนคริสต์ศักราชเป็นจุดเริ่มต้นของวัฒนธรรม โดยการศึกษาจากวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น มนุษย์ใช้หินซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ความเป็นอยู่และพัฒนา มาเรื่อยๆ ในยุคนั้นเราเรียกเป็นยุคหินเก่า (palaeolithic) เป็นช่วงที่มนุษย์ได้พัฒนาการใช้หินเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ประมาณ 100,000 ปีก่อนคริสต์ศักราช จัดเป็นยุคหินใหม่ (neolithic) ซึ่งได้มีการใช้เครื่องมืออื่นๆ เสริมจากการใช้กระดูกและหินขัดเป็นเครื่องมือเครื่องใช้จาก 75,000 ถึง 14,000 ปี ก่อนคริสต์ศักราช เป็นช่วงการพัฒนาวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ได้มีการใช้ไม้เพิ่มจากหิน และกระดูกและอาศัยอยู่ในถ้ำ และประมาณ 10,000 ปี ก่อนคริสต์ศักราช ได้มีการพัฒนาสิ่งต่างๆ มากมาย คือ มีการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ทำเครื่องปั้นดินเผาและอื่นๆ

ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นการแบ่งช่วงระยะเวลาการวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมอย่างคร่าวๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ได้สร้างวัฒนธรรมทางวัตถุขึ้นและยังคงใช้ติดต่อมา ความรู้เกี่ยวกับเครื่องมืออย่างหนึ่งช่วยพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้เครื่องมืออื่น ๆ ต่อมา ซึ่งจัดเป็นประวัติความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมสำหรับความต่อเนื่องทางวัตถุ ได้แก่ พิธีกรรม การเฉลิมฉลอง ซึ่งจัดเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของสังคม

วัฒนธรรมมีลักษณะที่ไม่อยู่นิ่ง การเปลี่ยนแปลงอาจเป็นไปค่อนข้างช้า เรียกว่า static ถ้าเร็ว เรียกว่า dynamic การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นได้ทั้งจากภายในและภายนอก การเปลี่ยนแปลงจากภายในเกิดขึ้นเพราะการค้นพบและการประดิษฐ์ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากภายนอกเรียกว่า การแพร่กระจายและการยืม

1) การค้นพบและการประดิษฐ์

1.1) การค้นพบ ได้แก่ กระบวนการเพิ่มพูนความรู้ซึ่งอาจจะเป็นการค้นพบความรู้ใหม่ ๆ หรืออาจเป็นการทดสอบความรู้ที่มีอยู่แล้ว หรืออาจเป็นการรวมความรู้ที่มีอยู่เดิม

1.2) การประดิษฐ์ ได้แก่ การใช้ความรู้ที่มีอยู่แล้วเพื่อทำสิ่งอื่นขึ้นมา

2) การกระจายและการยืม

2.1) การแพร่กระจาย หมายถึงการที่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งกระจายไปสู่สังคมอื่น

2.2) การยืม คือ การนำเอาวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาใช้ ทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ ๆ แตกต่างจากของเดิม หรือทำให้วัฒนธรรมเดิมขยายตัวมากขึ้น

7.6) การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation)

การผสมผสานทางวัฒนธรรม (acculturation) เป็นภาวะการณ์หนึ่งของวัฒนธรรมที่เกิดจากวัฒนธรรมต่างสังคมมากระทบกัน โดยการที่บุคคลจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาติดต่อกัน และมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมต่าง ๆ ในระบบวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มหนึ่งหรือทั้งสองกลุ่ม นั่นคือบุคคลหรือกลุ่มคนยอมรับวัฒนธรรมอื่น ซึ่งมีใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมของตน ซึ่งเป็นกระบวนการสองทาง (two-way process) คือเมื่อกลุ่มหนึ่งถ่ายทอดให้อีกกลุ่มหนึ่งในขณะเดียวกันก็อาจจะรับวัฒนธรรมของกลุ่มที่ตนถ่ายทอดมาด้วยก็ได้

การผสมผสานทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นในสภาวะแห่งความสอดคล้อง (strain to consistency) ซึ่งเป็นจุดที่เกิดความพอดีหรือสมดุลกัน การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมจะเป็นไปอย่างช้าหรือเร็วเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับการผสมผสานทางวัฒนธรรมนั่นเองว่าจะมีมากน้อยและมีความรุนแรงเพียงไร เปรียบดังเช่นน้ำจืดและน้ำเค็มมากระทบกัน ถ้าวัฒนธรรมเดิมคือน้ำจืดมีปริมาณน้ำมาก และมีกำลังแรงดันมากก็พอจะต้านทานน้ำเค็มไว้ได้หรือไม่ให้แทรกซึมเข้ามาเร็วเกินไป แต่ถ้าน้ำเค็มมีปริมาณมากกว่า กำลังแรงดันมีมากกว่า การแทรกซึมก็จะเป็นไปอย่างรวดเร็ว อาจทำให้น้ำจืดกลายเป็นน้ำเค็มได้

การผสมผสานทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ง่ายเมื่อวัฒนธรรมทั้งสองมีความคล้ายคลึงกัน รวมทั้งทัศนคติของคนด้วย หากฝังแน่นอยู่กับขนบธรรมเนียมและความเชื่อเดิมอยู่มาก โอกาสที่จะรับวัฒนธรรมใหม่ย่อมเป็นไปได้น้อยมาก ในทางกลับกันหากมีความเห็นหรือทัศนคติที่ดีต่อวัฒนธรรมใหม่ จะทำให้มีความพร้อมที่จะรับวัฒนธรรมใหม่มากขึ้น

8. ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

เรื่องของ “ภูมิปัญญา” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านาน เป็นการดำรงอยู่ในชีวิตที่เกี่ยวพันกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติตามกาลเวลา เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่พิเศษกว่าสัตว์อื่นๆ กล่าวคือ มีมันสมองที่มีความสามารถในการคิดค้น เรียนรู้ แก้ปัญหาและมีการสืบทอดแบบแผนความรู้เป็นมรดกมาช้านาน แม้ว่าภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่สั่งสมและถ่ายทอดเป็นมรดกมาช้านาน แต่มีเอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่ง คือ เป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกันไปหมด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ ค่าใช้จ่าย การศึกษา วัฒนธรรม จะผสมกลมกลืน (ประเวศ วะสี, 2530) คำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรืออาจเรียกชื่อแตกต่างกันแต่ความหมายเดียวกันอาจจะเป็นคำใหม่ในวงการการศึกษาและแม่แต่วงการพัฒนา แท้จริงแล้วแนวคิดและการปฏิบัติมีมานานแล้วในหมู่คำใหม่ในวงการการศึกษาและแม่แต่วงการพัฒนาแท้จริง แล้วมีแนวคิดและการปฏิบัติมีมานานแล้วในหมู่ของชาวบ้านและผู้ทำงานในท้องถิ่น แต่ได้รับการหยิบยกขึ้นมาพูดคุยนออย่างจริงจัง เมื่อไม่นานมานี้ กลุ่มนักพัฒนา องค์การเอกชน ซึ่งทำงานในระดับหมู่บ้านเป็นกลุ่มแรกที่เริ่มรื้อฟื้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้ เพื่อค้นหาคุณค่าที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับกิจกรรมพัฒนา ซึ่งพวกเขาธิบดีชอบอยู่ก่อนหน้าที่จะศึกษาเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ได้มีการศึกษาเรื่องราวทำนองนี้แต่เรียกชื่อว่าเป็นการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนหรือการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ประเด็นสำคัญๆ ในเรื่องภูมิปัญญาจึงยังไม่ได้นำมาใช้โดยตรงกับการพัฒนาด้านต่างๆ ของประเทศ แต่มีแนวโน้มว่าจะนำบางส่วนมาเชื่อมโยงหรือประยุกต์ใช้มากขึ้น ความสนใจเริ่มแรกนี้จึงเป็นเพียงการตระหนักหรือกระตุ้นให้เกิดการตระหนักในภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่น (ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และ วิศนีย์ คิลตระกูล, 2533)

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชน และเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่างๆ มากมาย

ซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น การศึกษาในระยะแรกๆ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของนักปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่สนใจและได้รับการรื้อฟื้นและเผยแพร่มากขึ้น

8.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่า “ภูมิปัญญา” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ได้มีผู้อธิบายความหมายในแง่มุมต่างๆ ดังต่อไปนี้

เสรี พงศ์พิศ (2529 : 145) ได้ให้ความหมายว่า พื้นเพ รากฐานของความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งประกอบด้วยลักษณะที่เป็นนามธรรมอันเป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และคุณค่า ความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน และส่วนที่เป็นรูปธรรม เกี่ยวกับเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปดนตรี และ ด้านอื่นๆ

ธวัช ปุณโณทก (2531 : 40) ได้ให้ความหมายว่า ความรอบรู้ที่ชาวบ้านเรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือประสบการณ์ด้วยตนเองหรือทางอ้อม ที่เรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรอบรู้สะสมเหล่านี้เรียกกันว่า ภูมิปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับ เสน่ห์ จามริก (2531 : 6) ที่ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาว่าด้านหนึ่งนั้น นอกจากจะเป็นเรื่องราวของพื้นภูมิธรรมเดิมแล้ว ยังหมายถึงศักยภาพในการประสานความรู้ใหม่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ด้วย ซึ่งเอื้อให้เกิดทางเลือกใหม่ที่มีลักษณะสากลและลักษณะเฉพาะของตนเอง ในความหมายเดียวกันกับ ปรีชา อุตระกุล (2531 : 9) ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สะสมมาแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิตการทำมาหากินและพิธีกรรมต่าง ๆ ทุกอย่างเพื่อเกิดความสงบสุขในส่วนที่เป็นชุมชนหมู่บ้าน และส่วนที่เป็นปัจเจกชนของชาวบ้านเอง ซึ่งสอดคล้องกับ สุจารี จันทร์สุข (2531 : 12) ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้แก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้างทั้งลึก ซึ่งชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย ซึ่งมีความหมายในทำนองเดียวกันกับ ชลทิตย์ เอี่ยมสำอางค์ และ วิศนี ศิลตระกูล (2533 :

211) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง ความรู้ ประสบการณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการศึกษาอบรมสั่งสมและถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหรือเป็นความรู้ประสบการณ์ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงของตนเอง ซึ่งได้เรียนรู้จากการทำงาน จากธรรมชาติแวดล้อม สิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่มีความค่าเสริมสร้างความสามารถ ทำให้คนเรามีชีวิตรวมกันอย่างมีสันติสุข เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต ซึ่งมีความหมายสอดคล้องกันกับเอกวิทย์ ณ ถลาง (2536 : 6) ที่ได้อธิบายว่า เรื่องของภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องที่มีขอบเขตกว้างขวางลึกซึ้งเกี่ยวกับคตินิยม ความรู้ ความสันทัด การรู้เท่าทันธรรมชาติของสรรพสิ่งรอบตัวและการเลือกเฟ้นความคิด วิธีการมาใช้ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผล เป็นเรื่องของการสั่งสมประสบการณ์มาหลายชั่วคน และยังกล่าวอีกต่อไปว่า (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2539 : 11 - 12) ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นถึงหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันและรับเอาหรือปรับเปลี่ยน นำมาสร้างประโยชน์ หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและปรับตัวทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ดังนั้นภูมิปัญญาจึงมีทั้งที่เกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ จากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำ เพื่อการแก้ปัญหาและปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและการเปลี่ยนแปลง และ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2540 : 21) ได้ให้ความหมายภูมิปัญญาชาวบ้านว่าหมายถึงวิธีการจัดการ วิธีการขึ้นและการริเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ในท้องถิ่น หรือกลุ่มชนภูมิปัญญาชาวบ้านสั่งสมองามขึ้นจากความรอบรู้ ประสบการณ์ ผนวกด้วยญาณทัศนะเป็นรากฐานซึ่งมีความหมายในทำนองเดียวกัน จักรพันธ์ สนั่นเพียร (2543 : 5) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Indigenous Knowledge) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง สติปัญญาอันเกิดมาจากการเรียนรู้ สะสม และถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น

จากความหมายของภูมิปัญญา ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่กล่าวมาทั้งหมด อาจกล่าวสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ และความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสมสืบทอดกันมา ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งชาวบ้านในท้อง

ถิ่นรับรู้ เชื่อถือ เข้าใจร่วมกันและเกิดจากประสบการณ์ด้วยตนเองประสานกับความรู้ใหม่ ๆ นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์และสามารถนำมาแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตของแต่ละท้องถิ่นได้

8.2 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม อย่างมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ

มาตรา 69 บุคคลมีหน้าที่...พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสานศิลปะวัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น...

มาตรา 81 รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม...และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ

มาตรา 289 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

นอกจากนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ได้กล่าวถึงเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้อง...รวมทั้งการส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ให้ความสำคัญของภูมิปัญญา โดยแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 5 หมวด คือ

หมวดที่ 1 หมวดขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ความเชื่อ ปรัชญา ศาสนาและลัทธิ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ กฎหมายที่เกี่ยวข้องด้านวัฒนธรรม นิยม การปกครอง การปลูกฝังและการสืบทอด และประเพณี

หมวดที่ 2 หมวดภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ข่าวดสาร วรรณกรรม ภาษา ศาสตร์ หลักภาษา ภาษาถิ่นและภาษาชนต่างกลุ่ม นิทานและภูมิปัญญา ความเรียงและฉันทลักษณ์ ภาษิต และปริศนาคำทาย

หมวดที่ 3 หมวดศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ จิตรกรรมประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปหัตถกรรม โบราณคดี การวางผังเมืองและชุมชน และวัฒนธรรมสถานหรือแหล่งวัฒนธรรม

หมวดที่ 4 หมวดการเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การขับร้อง และดนตรี ระบำรำฟ้อน มหรสพ เพลงเด็ก และเพลงกล่อมเด็ก เพลงปฎิพากย์ การเล่นพื้นบ้าน กีฬาและนันทนาการ และธุรกิจเกี่ยวกับวัฒนธรรม

หมวดที่ 5 หมวดชีวิต ความเป็นอยู่ และวิทยาการ ได้แก่ เครื่องมือ เครื่องใช้ คหกรรมศาสตร์ การสาธารณสุข ที่อยู่อาศัย ชีวิตประวัติปราชญ์ชาวบ้าน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ให้ความสำคัญกับ ภูมิปัญญา โดยกำหนดรายละเอียดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่เก้า พุทธศักราช 2545-2549 ไว้ดังนี้

ด้านวิสัยทัศน์ กำหนดให้เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ที่เปิดโอกาสให้คนไทยทุกคนสามารถคิดเป็น ทำเป็น มีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต รู้เท่าทันโลก เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง สามารถลงทุนทางปัญญา รักษาและต่อยอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้านยุทธศาสตร์ กำหนดให้เป็นการเสริมสร้างฐานรากของสังคมให้เข้มแข็ง คือ การส่งเสริมบทบาทครอบครัว องค์กรศาสนา โรงเรียน ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน อาสาสมัคร และ สื่อสารมวลชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็ง ในการดูแลและพัฒนาสมาชิกในทุกด้าน สร้างและปลูกจิตสำนึกในความรักชาติและความเป็นไทยอย่างจริงจัง สนับสนุนบทบาทสถาบันทางสังคมต่างๆ ในการทำนุบำรุงและพัฒนา مردกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาบุคลากรทางศาสนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นกล่าวโดยสรุป คือ 1) ทำให้เกิดความสงบสุข ทั้งในชุมชน หมู่บ้าน หรือในส่วนตัวของชาวบ้านเอง และสามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม 2) ทำให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี ในการลดการพึ่งพิงจากสังคมภายนอก 3) ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน และช่วยปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย 4) ใช้ในการกำหนดแนวทางการทำงานของกลุ่มบุคคล หรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ ให้สอดคล้องและผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน 5) ทำให้ผู้เรียนรู้จักท้องถิ่น รักและภาคภูมิใจในท้องถิ่น เป็นการเชื่อมโยงความรู้ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่

8.3 ประเภทและลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดประเภทและลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านนั้นได้มีการกล่าวถึงในลักษณะต่าง ๆ ที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2529 : 145) ได้แบ่งลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านเป็น 2 ลักษณะ คือ

- 1) ลักษณะที่เป็นนามธรรมอันเป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และคุณค่า ความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน
- 2) ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เกี่ยวกับเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และด้านอื่น ๆ

ธีระศักดิ์ วงศ์คำแน่น (2533 : 138) ได้ให้ความหมายในส่วนของภูมิปัญญาชาวบ้าน เชิงช่าง หรือเทคนิควิทยาของชาวบ้าน ได้ตั้งประเด็นการศึกษาตามองค์ประกอบของเทคนิควิทยา พื้นบ้าน ดังนี้

- 1) ศึกษาเครื่องมือช่าง เป็นที่ทราบกันว่างานช่างหรืองานประดิษฐ์มักต้องมีเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน ซึ่งเป็นผลงานจากการคิดค้นของชาวบ้านนั้น มีมากมายหลายอย่างล้วนแต่มีคุณค่าความสำคัญน่าสนใจเป็นอันมาก เครื่องมือช่างหลายรายการเป็นพื้นฐานของการประดิษฐ์เครื่องมือใหม่ๆ ในปัจจุบัน เช่น ขวาน มีการพัฒนาตั้งแต่ยุคหินจนถึงปัจจุบัน ในการศึกษาเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งในวิชาการเทคนิควิทยาถือว่าเป็นเทคนิควิทยาแบบรูปธรรม

- 2) ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดผลงานช่างของชาวบ้าน ภูมิปัญญาเป็นองค์ประกอบในลักษณะของนามธรรม อาจแยกออกเป็นหลายลักษณะ ได้แก่

2.1) ความรู้ หมายถึง รู้ว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีลักษณะอย่างไร ใช้ทำอะไร มีการทำงานอย่างไร ตลอดจนการศึกษาตำราพื้นฐานในรูปของเอกสารและการสัมภาษณ์ ตัวอย่างเช่น ตำราปลูกเรือน

2.2) ความคิด อาจหมายถึง ความพยายามที่คิดค้นหรือประยุกต์งานช่างให้สะดวกเหมาะสมกับปัจจุบันในเรื่องวัสดุ แรงงาน ค่านิยม

2.3) กระบวนการ หมายถึง ขั้นตอนการทำงานนั้นลำดับก่อนหลัง เช่น กระบวนการกลึงไม้ทำขันโตก กระบวนการทำโครงของโคมก่อนการตกแต่งลวดลาย

2.4) แผนงาน หมายถึง การศึกษาแผนงานการทำงาน เช่น การกำหนดเวลาในการตัดไม้ไผ่ ซึ่งช่างชาวบ้านรู้ว่าไม้ไผ่ที่ตัดในฤดูนั้นมอดจะไม่กิน เป็นต้น

3) ศึกษาวัสดุช่าง ศึกษาถึงวัตถุดิบที่จะนำมาประดิษฐ์เป็นผลงาน ใช้วัสดุอะไร ศึกษาแหล่งวัสดุ ความแข็งแรงทนทานใช้งานได้ดีเพียงใด ซึ่งวัสดุส่วนใหญ่หาได้จากท้องถิ่น

4) ศึกษาด้านพลังงาน องค์ประกอบในข้อนี้ หมายถึง อำนาจกลไกของธรรมชาติที่จะก่อให้เกิดกระบวนการหรือปฏิกิริยาการทำงาน หมายถึง พลังงาน แรงงานต่าง ๆ โดยแยกเป็นหัวข้อได้ดังนี้ (1) แรงงานจากคน สัตว์ เป็นแรงงานอย่างหนึ่งที่สำคัญและเป็นพื้นฐานของงาน เช่น แรงคนสร้างผลงาน แรงฉุดของวัวควาย (2) แรงดึงดูดกลับของวัสดุ เป็นแรงของชาวบ้านใช้ประกอบกับแรงคนและสัตว์ใช้ร่วมกระบวนการเดียวกัน เช่น แรงดีดของคันธนู แรงดีดของแร้ว (3) แรงธรรมชาติ (4) แรงแม่เหล็ก เช่น น้ำตก น้ำไหล น้ำระเหย (5) แรงแม่เหล็ก เช่น แรงดึงดูดกัน แรงแม่เหล็กที่พัดให้ กะลิกไล่นก (6) แรงแม่เหล็กของโลก ได้แก่ น้ำหนักของวัสดุชนิดต่าง ๆ เช่น การถ่วงน้ำหนักแรงให้ตกน้ำในบ่อ (7) ไฟ (8) แสงอาทิตย์ (9) พลังไอน้ำ (10) พลังคลื่นไฟ เช่น โคมลอย โคมพัด

นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบอื่นๆ ที่สำคัญต่อกระบวนการทำงาน หากกล่าวโดยรวมแล้ว ภูมิปัญญาชาวบ้านเชิงช่าง จึงมีความหมายเดียวกับเทคนิควิทยาพื้นบ้าน และภูมิปัญญา โดยการสร้างสรรค์ให้เกิดผลงานที่สืบทอดตามร่องรอยของวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยผสมผสานกับสิ่งใหม่เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมในยุคปัจจุบันและอนาคต

ประเวศ วะสี (2534 : 82) ได้กล่าวถึง ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า มีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1) มีความจำเพาะของท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก แต่อาจเอาไปใช้ในท้องถิ่นที่แตกต่างกันไม่ได้ หรือ ไม่ได้ดี

2) มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูง ทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ความคิดเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ รุกขเทวดา เป็นตัวอย่างของการนำเอาธรรมชาติมาเป็นนามธรรมที่สื่อไปถึงส่วนลึกของใจที่เชื่อมโยงไปสู่อดีตประโยชน์ โดยสร้างความสัมพันธ์ที่ถูกต้องให้คนเคารพธรรมชาติ คนเราถ้าเคารพอะไร ย่อมไม่ทำลายสิ่งนั้น

3) มีความเคารพผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโส เพราะผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

จากการสรุปผลการสัมมนาเรื่อง “ภูมิปัญญาชาวบ้านมติจรัสแสงต่อการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา” ของนิสิตภาควิชาบริหารการศึกษา สาขานิติศาสตร์และการศึกษาและพัฒนาหลักสูตรรุ่นที่ 28 คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อ้างใน อังกุล สมคะเนย์, 2535 : 46) ได้แบ่งลักษณะภูมิปัญญาชาวบ้านออกเป็น 4 ประเภท คือ

1) ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน ได้แก่ การประกอบพิธีกรรมของแต่ละท้องถิ่น ดำรงชีวิตด้วยการปลูกพืชไว้กินเอง เลี้ยงสัตว์ไว้กินและใช้แรงงาน ผสมผสานกับการหาผลผลิตต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ ความรู้สึกผูกพันกับธรรมชาติ จึงมีมากกว่าชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ประกอบกับลัทธิทางศาสนา คือ ศาสนาพุทธ พราหมณ์ เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ยิ่งก่อให้เกิดความเชื่อแบบผี พราหมณ์ พุทธ ขึ้นมา ซึ่งส่วนผสมของความเชื่อเหล่านี้จะมีส่วนไหนมากกว่ากันนั้น ขึ้นอยู่กับพื้นฐานการพัฒนาของชุมชนเป็นความเชื่อที่ให้คุณค่ากับธรรมชาติ และการให้ความเคารพแก่บรรพบุรุษ ในชุมชนเขาจะมีความเชื่อในเรื่องของผีป่า เจ้าเขา เทพารักษ์ ผู้ที่อยู่ในที่ราบก็มีความเชื่อในเรื่องของพระภูมิเจ้าที่ พระภูมินา การสู่ขวัญ การให้ความเคารพแม่โพสพ ผู้ที่อยู่ตามแม่น้ำริมทะเลมักจะเชื่อในเรื่องของแม่น้ำนางเรือ เป็นต้น

2) ศิลป วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี จะเป็นตัวชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาชาวบ้านของหมู่บ้านต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งก็คือ ผลงานหรือกิจกรรมที่เกิดจากความคิดของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิต วิถีชีวิตตามความเป็นอยู่ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นเฉพาะกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงามและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ

3) การประกอบอาชีพในท้องถิ่น ในอดีตนั้นวิถีชีวิตของคนไทยมีความเป็นอยู่โดยอาศัยธรรมชาติ มีอาชีพเกษตรกรรม เช่น เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชสมุนไพร ในการประกอบอาชีพนั้นเป็นการทำให้มีอยู่มีกิน การสั่งสมประสบการณ์จากการผสมผสานกลมกลืนได้อย่างเหมาะสม สามารถยืนหยัดอยู่ด้วยการพึ่งพาตนเองซึ่งนับว่าบุคคลเหล่านี้เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สมควรได้รับการยกย่อง และนำแนวความคิด ความรู้ และประสบการณ์ไปถ่ายทอด และเผยแพร่ต่อไป

4) เทคโนโลยีชาวบ้าน เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เริ่มเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้การดำเนินชีวิตค่อย ๆ เปลี่ยนจากสภาพพอกินไปสู่การประกอบอาชีพ เพื่อหารายได้ให้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น สามารถอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนไปได้อย่างมีความสุข จึงได้เกิดการนำแนวความรู้และหลักการที่เคยปฏิบัติกันมา นำมาผสมผสานกับ

เทคโนโลยีใหม่ เพื่อนำมาใช้ในการเพิ่มผลผลิตหรือประกอบกิจกรรมในการดำเนินชีวิตในครอบครัวและชุมชน ซึ่งนับว่าบุคคลเหล่านี้เป็นภูมิปัญญาอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาตัวเองและช่วยเหลือต่อสังคม

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2540 : 34) ภูมิปัญญาชาวบ้านจำแนกตามอัตถประโยชน์แบ่งเป็น 5 ประเภท ดังนี้

- 1) ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการยังชีพ ภูมิปัญญาชาวบ้านประเภทเพื่อการยังชีพมีขึ้นเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด อยู่อย่างมีความสุขสบายตามอัตภาพ เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการเสาะหาปัจจัยพื้นฐานในการยังชีพของสังคมปฐมฐานยุคที่มนุษย์เสาะหาปัจจัยด้วยวิธีเก็บเกี่ยวและการใช้แรงงานได้แก่ วิธีทำมาหากินวิธีเสาะหาและจัดการเกี่ยวกับปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้ค่อย ๆ เพิ่มพูนงอกงามขึ้นจนดูประหนึ่งเป็นสิ่งสามัญ เช่น ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการทำมาหากินเริ่มแต่ภูมิปัญญาการเก็บเกี่ยว เช่น ภูมิปัญญาการหาของป่า ล่าสัตว์ ตีผึ้ง การทำและใช้เครื่องจับสัตว์บก เช่น นก ปลา เลือ่ ช้าง ภูมิปัญญาเหล่านี้ค่อยพัฒนาขึ้นเป็นอาชีพ มีรูปแบบของเครื่องมือเครื่องใช้เฉพาะตัว เฉพาะถิ่นขึ้นเป็นอาชีพ มีรูปแบบของเครื่องมือ เครื่องใช้เฉพาะตัว เฉพาะท้องถิ่นขึ้น เช่น หน้าไม้ ภูมิปัญญาในการเลือกพันธุ์ข้าวทำนา การไถ คราด หว่าน ดำ เป็นต้น
- 2) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เช่น การสร้างบ้านเรือนแบบเครื่องผูก ภูมิปัญญาการเลือกใช้วัสดุ วิธีเย็บ ผูกริม ผูกเงื่อนไข
- 3) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมโภชนาการ ได้แก่ ภูมิปัญญาในการเลือกสรรอาหาร วิธีปรุง และวิธีถนอมอาหาร
- 4) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มได้แก่ภูมิปัญญาในการนำสิ่งต่างๆ มาปักปิดร่างกายให้อบอุ่น เช่น ภูมิปัญญาในการทำหัตถเป็นเครื่องทอเปลือกไม้ ทำเป็นผ้า การทำและใช้ดินเผา เพื่อปั้นฝ้าย การคิดทำพื้น และที่สำหรับงานทอ ภูมิปัญญาในงานถัก ปัก ร้อย ชุน เป็นต้น
- 5) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับยารักษาโรค ได้แก่ การนำสมุนไพร สัตว์ แร่บางชนิดมาใช้เป็นตัวยา การผสมยา วิธีปรุงยา การใช้ยา

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรืออีกความหมายหนึ่งที่ว่า เทคนิควิทยาพื้นบ้าน เป็นระบบความคิดและวิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์ ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม แนวความคิดและวิธีการดังกล่าวเกิดจากการสังเกตการทดลองลองผิดลองถูก หรือใช้วิธีการอย่างอื่นจากประสบการณ์หลาย ๆ ครั้ง แล้วสรุปเป็นบทเรียนภายใต้

กรอบแสดงออกในเรื่องความเชื่อ ความศรัทธา ความกลัว หรือแนวคิดอื่น ๆ ที่ยึดมั่นร่วมกันและ เป็นอุดมการณ์ในการดำรงชีวิตลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงออกในรูปธรรมเป็นสิ่งที่สามารถ พิสูจน์ได้ในเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลป ดนตรี ดัง นั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ย่อมแสดงออกถึงพฤติกรรมบริบทในเรื่องของสายสัมพันธ์และความเข้ม แข็งชุมชน

9. การจัดการศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542 : ข - ค) ทำการศึกษาเรื่องแนวทาง ส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ซึ่งมีบทสรุปสำหรับผู้บริหาร ดังนี้

ปัญหาและวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศไทยอย่าง ต่อเนื่องจนปัจจุบันไม่ได้เป็นเพียงปัญหาเฉพาะด้านเท่านั้น แต่สะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอและ ขาดความเป็นตัวของตัวเองของสังคมไทย อันเป็นผลมาจากการขาดความสมดุลแห่งการเรียนรู้ ภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาสากล เพราะการครอบงำของภูมิปัญญาสากลได้มีผลชี้นำความคิด ในการพัฒนาประเทศมาเป็นเวลายาวนานเกือบครึ่งศตวรรษ การก้าวผ่านปัญหาและวิกฤตการณ์ แต่ละครั้งเป็นเสมือนการเดินทางต่อไปเพื่อพบกับปัญหาใหม่และวิกฤตการณ์ครั้งใหม่ เมื่อสังคม ไม่สามารถหาทางออกด้วยตนเองได้ก็ต้องพึ่งพาเจ้าของความรู้หรือภูมิปัญญาสากลในการแก้ ปัญหาอีก แต่ด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้การแก้ปัญหาแบบเดิม ๆ ไม่ได้ผลเท่าที่ควรจะเป็น ทั้ง นี้เพราะสังคมไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางปัญญา โดยการแสดงออกที่ชัดเจน คือ พึ่งตน เองในการแก้ปัญหาไม่ได้

จากการศึกษาพบว่า ปัญหาด้านภูมิปัญญาไทยที่สำคัญที่สุด คือ ภูมิปัญญาไทย ได้สูญ หายไปจากสังคมไทยเป็นอันมากเกือบจะหมดสิ้น โดยมีภูมิปัญญาสากลที่ไม่เหมาะสมกับสังคม ไทยเข้ามาแทนที่ภูมิปัญญาไทย จะเห็นได้อย่างชัดเจนจากเนื้อหาการจัดการศึกษาในปัจจุบัน โดยเฉพาะการจัดการศึกษาในระบบมีเนื้อหาด้านภูมิปัญญาสากลมากกว่าภูมิปัญญาไทย จึงทำให้ภูมิ ปัญญาไทยไม่ได้รับการฟื้นฟูและนำคุณค่ามาปรับใช้ในการจัดการศึกษาและวิถีชีวิตไทยใน ปัจจุบัน ทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยลดน้อยลง ทั้งนี้เนื่องจากขาดแคลนผู้ถ่ายทอดภูมิ ปัญญาไทย ผู้คนส่วนใหญ่ละเลย ละทิ้ง ไม่สนใจที่จะศึกษาภูมิปัญญาไทย การจัดการศึกษาใน

ปัจจุบันจัดแบบขาดดุลทางภูมิปัญญา ขาดการสร้างสร้งองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยอย่างต่อเนื่อง ขาดนโยบายในการส่งเสริมด้านภูมิปัญญาไทย

จากสภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหาภูมิปัญญาไทยข้างต้น พบว่า มีผลกระทบต่อประเทศไทยและสังคมไทยในปัจจุบันเป็นอย่างมากทำให้คนไทยขาดความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาของตน ภูมิปัญญาใหม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และการดำรงชีวิตของผู้คนในยุคปัจจุบันผิดปกติ

ขอบเขตการศึกษาครั้งนี้เน้นการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทย และการศึกษาทั้งของไทยและต่างประเทศ พร้อมทั้งสรุปวิเคราะห์เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในประเทศไทย การสัมภาษณ์และการประชุมสัมมนาระดมความคิด เพื่อรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม จัดทำร่างนโยบาย และแผนการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา สาระสำคัญของแนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา

สาระสำคัญของแนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา มีจุดมุ่งหมายของการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา เพื่อเสริมสร้างระบบคุณค่าและศักยภาพของภูมิปัญญาไทยให้เป็นพลังในการขับเคลื่อน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมให้สามารถแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมสมัยใหม่อย่างมีความสุขและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน และนำภูมิปัญญาไทยเข้าสู่การศึกษาของชาติ โดยยกย่องและเชิดชูเกียรติ “ครูภูมิปัญญาไทย” และสนับสนุนให้มีบทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบ รวมทั้งเป็นแบบอย่างและผู้นำด้านวิถีคิด วิถีการเรียนรู้และวิถีชีวิตประชาธิปไตย รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญาไทย พร้อมกับพัฒนากลไกการบริหารและจัดการส่งเสริมภูมิปัญญาไทย โดยเน้นการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน ให้เอื้อต่อการส่งเสริมเครือข่ายภูมิปัญญาไทยทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ ทั้งนี้เพื่อให้ ภูมิปัญญาไทยได้รับการฟื้นฟูใหม่ ให้บรรสานสอดคล้องกับภูมิปัญญาสากล โดยการถ่ายทอดสู่การศึกษา อย่างสมดุลและยั่งยืน ในลักษณะคงคุณค่าภูมิปัญญาไทยและก้าวไกลไปกับภูมิปัญญาสากล

การส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาจึงกำหนดแนวทางเป็น 4 ด้าน กล่าวคือ

- 1) การส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา มุ่งพัฒนาการศึกษาโดยนำภูมิปัญญาไทยเข้าสู่การศึกษาในทุกระดับ ทั้ง 3 ระบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ให้สมดุลกับภูมิปัญญาสากลและเหมาะสมกับจารีต ขนบธรรมเนียม

ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน และสื่อมวลชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทยทุกระดับและทุกระบบในรูปแบบที่หลากหลาย

2) การยกย่องครูภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา มุ่งยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาไทยให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย โดยให้มีการเทียบความรู้ เทียบตำแหน่ง จัดระบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยในทุกระดับและทุกระบบ กำหนดภารกิจ หน้าที่ การจ่ายค่าตอบแทนการปฏิบัติงานตามภารกิจหน้าที่และเปลี่ยนเชื่อมโยงและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ครูภูมิปัญญาไทย

3) การส่งเสริมการวิจัยภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา มุ่งวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยให้สามารถนำเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบ และพัฒนาระเบียบวิธีวิจัยให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย

4) การบริหารและการจัดการด้านภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษามุ่งเน้นการสร้างระบบการบริหารและการจัดการที่ทำให้กระบวนการสร้างและพัฒนาภูมิปัญญาไทยทั้ง 7 งาน ได้แก่ งานวิจัย งานพัฒนา งานฟื้นฟู งานอนุรักษ์ งานถ่ายทอด งานส่งเสริมความเป็นเลิศ และงานแลกเปลี่ยนให้สามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

จากแนวทางทั้ง 4 ด้าน จึงได้จัดให้มีแผนงานรองรับไว้ 6 แผนงาน ซึ่ง 3 แผนงานแรกเป็นแผนงานการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ซึ่งจะครอบคลุมการศึกษาในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัย ส่วนแผนงานที่ 4-6 เป็นการค้นหาผู้ทรงภูมิปัญญา ที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ นำมายกย่องเชิดชูให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยที่ทัดเทียมกับครูวิชาชีพ โดยการพัฒนาการบริหารและการจัดการด้านภูมิปัญญาไทยให้สอดคล้องกัน อีกทั้งมุ่งเน้นให้เกิดการค้นหาและพัฒนาองค์ความรู้ด้วยการวิจัย ซึ่งคาดว่าจะส่งผลให้แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยมีความเป็นรูปธรรมนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง

โดยสรุปการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก โดยเฉพาะในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้นการนำภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าไปในระบบการศึกษา ทั้งนี้จะทำให้ภูมิปัญญาไทยที่มีบทบาทในอดีตกลับมาใช้หรือปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจของไทยในปัจจุบัน อันจะทำให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านภูมิปัญญาไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการบริหารและการจัดการภูมิปัญญาไทยให้สอดคล้องงานด้านการศึกษาต่อไป

ในการศึกษาถึงกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านนั้น สีสامر ณ นครทรรพ (2538 : 27-28) เสนอลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านได้ 4 ประการ คือ

1) เป็นกระบวนการกลุ่ม ที่เกิดจากชาวบ้านได้ร่วมกันพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบ หาแนวทางและอื่นๆ ในการดำเนินวิถีชีวิตร่วมกัน

2) เป็นการเรียนรู้จากการลงมือทำจริง พลวัตของการเรียนรู้เกิดจากการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และหาแนวทางแก้ไข เมื่อได้ข้อตกลงแล้วชาวบ้านก็จะนำไปลงมือปฏิบัติร่วมกันเพื่อหาทางแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น กระบวนการคิด ทำ ทบทวน วิเคราะห์ ทำ จึงหมุนวนไป ซึ่งจะส่งผลให้ชาวบ้านและชุมชนได้ยกระดับความคิดและสั่งสมภูมิปัญญาไว้

3) เป็นการเรียนรู้จากการแก้ปัญหาในชีวิตจริง ดังนั้นการเรียนรู้ของชาวบ้านและชุมชนจึงมิได้มีความหมายเพียงการยกระดับความคิด สติปัญญาของชาวบ้านให้สูงขึ้นเท่านั้น แต่การเรียนรู้ของชาวบ้าน และชุมชนนี้เป็นเรื่องของวิถีชีวิตจริงของชาวบ้าน ของท้องถิ่น ของชุมชน จึงทำให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจและเรียนรู้

4) เป็นการเรียนรู้ที่มีได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เป็นการเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือกัน มีการติดต่อสื่อสารถึงกัน เป็นลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกัน

การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย ของ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540 : 44-49) พบข้อสรุปพัฒนาการของภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน ดังนี้

ข้อสรุปพัฒนาการของภูมิปัญญา

1) พัฒนาการของภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านทุกภูมิภาค เป็นผลพวงของการเรียนรู้เกี่ยวกับสรรพสิ่งแห่งธรรมชาติแวดล้อมแล้วปรับตัว สร้างสรรค์ ขึ้นเป็นวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีพในสภาพแวดล้อมนั้นๆ ดังเห็นได้จากการจัดระบบเหมืองฝายแห่งภาคเหนือ ที่มีได้มีความสำคัญเฉพาะการจัดสรรพ ทรัพยากรน้ำมาหล่อเลี้ยง การกลสิกรรมในบริเวณ ที่ระหว่างเขาเท่านั้น แต่เป็นแก่นของการจัดระบบความสัมพันธ์แห่งชุมชน และระหว่างชุมชน เช่นเดียวกับการปลูกบ้านสร้างเรือนและการทำนาทำสวนในภาคกลาง ก็อาศัยระบบนิเวศที่มีฤดูกาลน้ำมากน้ำน้อยแห่งพื้นที่ราบลุ่ม มีสายน้ำหล่อเลี้ยง เป็นหลักในการ ทำมาหากินการแก้ไข

ปัญหาในการครองชีพที่รับสภาพความจริงอันแตกต่างจาก ภาคเหนือ หรือการดำเนินชีวิตตาม “ฮัตสึบอง คองสึบสึ” ของชาวอีสานก็เป็นไปตามความผันแปรของฤดูกาลในรอบปี โดยผูกพันแน่นแฟ้นอยู่กับศรัทธาความเชื่อพระพุทธศาสนา รวมถึงระบบการพึ่งพากันระหว่างคนต่างชุมชนที่มีการผลิตและการบริโภคต่างกันด้วยการ “เป็นเกลอ” กันของเครือข่ายชุมชนภาคใต้ที่เป็นสังคมเปิด ดังนี้ เป็นต้น

2) ภูมิปัญญาใหม่ๆ ที่รับเข้ามาจากโลกภายนอกมิได้เข้ามาทดแทนภูมิปัญญา สังคม หรือภูมิปัญญาที่พัฒนาไว้เดิมทั้งหมดสำหรับสังคมไทยระดับ “ชาวบ้าน” หากแต่ในหลายกรณี ภูมิปัญญาสังคมจะได้รับการทดสอบ เลือกรับ และดัดแปลงให้สามารถแก้ปัญหา หรือตอบสนองความต้องการในการปรับตัว ตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปและทำหน้าที่เป็นฐานรองรับภูมิปัญญาใหม่ๆ เข้ามาผสมผสานต่อเนื่องไป ดังจะเห็นได้จากเรื่องอาหารการกิน การรักษาพยาบาล การใช้สมุนไพร ตลอดจนเรื่องพิธีกรรม ความเชื่อที่นำมาใช้เพื่อรักษาสุขภาพ ในระบบสัมพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะเห็นได้จากความรู้ความสามารถในการปรับตัวโดยการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในบริบทใหม่ ในลักษณะที่เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมของคนไทยทุกภูมิภาค เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม ในปัจจุบัน เช่น กองทุนหมู่บ้านที่เติบโตจนเป็นสวัสดิการชุมชนของคนภาคใต้ การบวชต้นไม้ การสืบชะตาแม่น้ำของคนภาคเหนือ การแก้ปัญหาเรื่องน้ำของชาวอีสาน และการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนภาคกลาง ที่ถูกสังคมเมืองและการขยายตัวของการอุตสาหกรรมรุ่มล้อม เป็นต้น

3) สำหรับคนไทยโดยทั่วไปทุกภูมิภาค การปรับตัวของสังคมไทยไม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิงแบบซุตราภอนโคณ แต่เป็นการปรับเปลี่ยนที่ยึดรากฐานภูมิปัญญาสังคม อันมีอยู่เดิม ที่มีพลวัตในตัวของมันเองอยู่แล้ว ทั้งโดยจิตสำนึกและใต้สำนึก ดังจะเห็นได้จากการปรับระบบความสัมพันธ์ที่ยังคงให้ความสำคัญกับเครือญาติและชุมชนของคนอีสาน ระบบอุปถัมภ์ในรูปแบบต่างๆ ของคนทุกภูมิภาค การจัดช่วงชั้นทางสังคมในแนวตั้งของสังคมไทยภาคกลางและในเมืองหลวง (ไม่ว่าจะส่งผลในทางบวกหรือลบก็ตาม) และการปรับระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการถ่วงดุลย์ระหว่าง “อำนาจ” กับ “อิทธิพล” ของคนไทยโดยทั่วไปโดยเฉพาะภาคกลาง เป็นต้น

4) ภูมิปัญญาของคนไทยในภูมิภาคต่างๆ มีความหลากหลายตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติและลักษณะสังคมที่แตกต่างกันระหว่างท้องถิ่นที่เป็นภูมิลำเนาของกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์ หลายภาษา หลายความเชื่อ ความหลากหลายแห่งภูมิปัญญาเหล่านี้ มิใช่ความแตกต่างที่นำไปสู่

ความไว้วางใจ ตรงกันข้าม เป็นความร่ำรวยมั่งคั่งทางปัญญาที่เป็นพลังสำคัญ ถ้าสามารถเข้าถึงความหมายและคุณค่าแห่งภูมิปัญญาอันหลากหลายเหล่านั้นๆ ได้

5) การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาในสังคมไทยระดับพื้นบ้าน เป็นการสะสมความรู้และประสบการณ์อันยาวนาน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ลักษณะต่างๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติของมนุษย์ในการปรับตัวทั้งกับธรรมชาติและปรับตัวในสังคมมนุษย์ด้วยกัน กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาตินี้เป็นศักยภาพอันยิ่งใหญ่ที่ปัจจุบันเราให้ความสำคัญน้อยเกินไป แต่จะกลับมามีความสำคัญอย่างสูงอีกครั้งหนึ่ง นอกเหนือจากการเรียนรู้ในรูปสถาบันการศึกษา ทั้งในด้านวิธีการ เนื้อหาและระบบปฏิสัมพันธ์ ภูมิปัญญาในการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ มีพื้นฐานที่สอดคล้องกับเครือข่ายการเรียนรู้สมัยใหม่ในสังคมข้อมูลข่าวสาร ที่ได้มาถึงแล้ว เป็นการประสานกันระหว่างการเรียนรู้ใน “โลกเทียมจริง” (Virtual Reality) และโลกกายภาพที่มนุษย์รู้จักคุ้นเคยมาแต่เดิม

10. วิธีประเมินผลหลักสูตร

วิธีการประเมินผลตามแนวความคิดของครอนบาค (อ้างใน เสาวนีย์ เลวลีย์, 2536) มี 4 ขั้นตอน คือ

1) การติดตามผล (Follow-up Studies) แม้ว่าครอนบาคไม่เห็นด้วยกับ Comparative Evaluation แต่ว่าเขาก็คิดว่าสำหรับการศึกษาเพื่อติดตามผลนั้น ควรต้องศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างจากการศึกษารายวิชาใดรายวิชาหนึ่งโดยเฉพาะหรือกลุ่มตัวอย่างในโครงการ กับกลุ่มตัวอย่างอีกจำนวนหนึ่งที่มีพื้นฐานทางชีวประวัติ (Demographic Variables) คล้ายคลึงกัน แล้วศึกษาเปรียบเทียบดูผลที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่ม 2 กลุ่มนี้ว่าแตกต่างกันหรือไม่ ในความก้าวหน้าทางวิชาชีพหรือทางความก้าวหน้าทางการศึกษาในระยะยาว ผลที่ได้จากการศึกษาแบบนี้ไม่มีผลโดยตรงในการปรับปรุงหลักสูตร หรือรายวิชาการเรียน เพราะไม่ให้ผลที่อาจทราบได้ว่าหลักสูตรหรือรายวิชานั้นๆ ควรได้รับการปรับปรุงด้านใดโดยเฉพาะบ้าง แต่ก็มีประโยชน์ในการวางหลักสูตรใหม่ เพราะอาจใช้วิธีการเรียนแบบหลักสูตรเดิม หรือจำกัดรายวิชานั้นๆ เสียก็ได้

2) การวัดทัศนคติ (Attitude Measurement) ทำได้หลายอย่าง เช่น การสัมภาษณ์ และการใช้แบบสอบถามก็มีประโยชน์มาก แต่ไม่ควรจะเชื่อผลจากแบบสอบถามมากนัก ต้องดูว่าอัตราส่วนของผู้ตอบในการแสดงความคิดเห็นแต่ละข้อมีน้ำหนักเพียงพอหรือไม่และที่สำคัญก็คือ ทัศนคติเปลี่ยนแปลงได้ง่าย และผู้ตอบมีอคติได้มาก ถ้าผู้ตอบมีประโยชน์เกี่ยวข้อง

ด้วย ถ้าถามความคิดเห็นที่ไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาโดยตรงๆ จะได้ผลที่น่าเชื่อถือได้มากกว่า ผลของแบบสอบถามควรดูรายละเอียดของแต่ละบุคคล

3) การวัดความสามารถทั่วไป (Proficiency Measurement) ควรใช้แบบสอบถามมาตรฐาน ควรใช้แบบทดสอบต่างฟอร์มกับผู้เรียนต่างกลุ่มก็จะเป็นการดี เพราะจะได้ข้อมูลที่จำเป็นมากกว่าในเวลาเดียวกันและประหยัดค่าใช้จ่ายมากด้วย การทดสอบกลุ่มตัวอย่างควรเป็นตัวแทนของประชากร และข้อทดสอบควรเป็นตัวแทนของเนื้อหาวิชา ส่วนข้อสอบแบบเขียนตอบ (Essay Types) ควรใช้วัดความสามารถเฉพาะอย่างด้วย และใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดเล็กก็พอ

เป็นที่น่าสนใจว่าครอนบาคให้ความสำคัญของข้อสอบแต่ละข้อมากกว่าคะแนนรวม และเมื่อรู้ผลการสอบแต่ละข้อแล้ว ก็นำมาปรับปรุงการเรียนการสอนได้ทันทีตลอดเวลา ดังนั้น การประเมินผลแบบครอนบาค จึงเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าในการเรียนและการประเมินผลสรุปผลการเรียน และเชื่อว่าการประเมินผลไม่ใช้การทดสอบก่อนการสิ้นสุดหลักสูตรแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

4) การศึกษากระบวนการ (Process Studies) มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาสิ่งที่เกิดขึ้นในหลักสูตร เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงหลักสูตรให้ดีขึ้น ส่วนนี้เป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของหลักสูตร ซึ่งเกิดขึ้นในขณะที่หลักสูตรกำลังดำเนินอยู่

อนึ่ง ตามความเห็นของครอนบาคนั้น การประเมินผลเพื่อการปรับปรุงหลักสูตรหรือรายวิชาในการเรียนการสอนควรกระทำโดยผู้เชี่ยวชาญ เมื่อการปรับปรุงหลักสูตรนั้นเป็นการปรับปรุงระดับชาติ แต่ในระดับโรงเรียนหรือท้องถิ่นนั้น ผู้สอนควรทำหน้าที่การประเมินผลหลักสูตรได้

ดังนั้น พอจะสรุปได้ว่า ตามแนวความคิดเห็นของครอนบาคนั้น การประเมินผลหลักสูตรต้องทำการวัดหลายๆ ด้าน (Multidimensional Studies) ไม่เพียงแต่การวัดตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้เท่านั้น ต้องพยายามวัดผลที่เกิดขึ้นอื่นๆ ด้วย (Side Effects) เช่น ความรู้ความสามารถทั่วไป ทักษะคติ รวมทั้งการติดตามผลของการเรียนในหลังการเสร็จสิ้นการเรียนการสอนแต่ละรายวิชาด้วยว่า ผู้เรียนได้ผลตามจุดมุ่งหมายของการเรียนหรือไม่ เครื่องมือในการทดสอบก็มี Proficiency Test แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ รวมทั้งการเขียนเรียงความ เป็นต้น แต่ครอนบาคให้ความสำคัญมากกับคะแนนที่ได้จากแต่ละข้อทดสอบ แทนที่จะเป็นคะแนนรวม และมุ่งทำการทดสอบกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่หรือเกือบทั้งหมดด้วย เครื่องมือที่แตกต่างกัน ไม่เชื่อเรื่อง Micro-Studies และ Comparative Studies เพราะคิดว่า ผลที่ได้เชื่อถือได้

ยาก เพราะมีตัวแปรบางอย่างเช่น อคติ และ Placebos Effects ที่ทำให้การนำกลุ่มตัวอย่างที่นำมาเปรียบเทียบกันเท่ากันได้ยาก แต่การวิจัยการศึกษาด้วยวิธีนี้ก็มียุทธศาสตร์มากในการศึกษาติดตามผล และในกระบวนการประเมินผล 4 ขั้นตอน คือ การศึกษากระบวนการ การวัดความสามารถทั่วไป การวัดทัศนคติ และการศึกษาติดตามผล ซึ่งครอบคลุมให้การศึกษาติดตามผลมีความสำคัญมากที่สุด นอกจากนี้แนวความคิดที่น่าสนใจมากก็คือ การกำหนดจุดมุ่งหมายมากเกินไปทำให้ผู้เรียนรู้ได้น้อยกว่าที่ควร เพราะผู้เรียนไม่สนใจใคร่เรียนรู้สิ่งอื่นที่เกี่ยวข้องด้วย

ประโยชน์ของการประเมินผลหลักสูตร

การประเมินผลหลักสูตรจะทำให้ผู้ประเมินได้ทราบว่าหลักสูตรนั้นมีคุณค่าเป็นอย่างไร เหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครองของประเทศหรือไม่ มีความทันสมัยและครอบคลุมวิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ๆ หรือไม่อย่างไร เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงหลักสูตรใหม่ต่อไป อาจจะกล่าวในรายละเอียดได้ว่าการประเมินผลหลักสูตรมีประโยชน์ ดังนี้

- 1) ช่วยให้ความมุ่งหมายของหลักสูตร และจุดมุ่งหมายในการสอนกระจ่างขึ้น เพราะถ้าคลุมเครือจะวัดไม่ได้
- 2) ช่วยในการบริหารทางด้านวิชาการ ผู้บริหารจะรู้ว่าควรจะต้องตัดสินใจและสนับสนุนช่วยเหลือ หรือบริการทางใดบ้าง
- 3) ช่วยส่งเสริมการเรียนการสอน เพราะข้อมูลที่ได้จากการประเมิน จะมีลักษณะผลสะท้อนไปสู่การปรับปรุงการเรียนการสอน
- 4) ส่งเสริมการเรียนการสอนของผู้เรียน เมื่อมีความมุ่งหมายแจ่มชัดแล้ว จะทำให้ผู้เรียนได้ทราบว่าเรียนทำไม เพื่ออะไร และผลประโยชน์ที่ตนได้รับมีอะไรบ้าง เป็นแรงจูงใจ แรงเสริมกำลังใจในการเรียน
- 5) ช่วยในการแนะแนวของครู ข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมได้เกี่ยวกับผู้เรียนจะเป็นประโยชน์ต่อการแนะแนวไปในตัวด้วย
- 6) ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนตลอดจนชุมชน
- 7) ช่วยให้การประเมินผลหลักสูตรเป็นจุด (Target) ที่จะประเมินอะไร
- 8) ช่วยให้การประเมินผลเป็นระบบระเบียบ เพราะมีเครื่องมือ ทำให้เป็นแบบมีเหตุผลในทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น

สรุปได้ว่าการประเมินผลหลักสูตรเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นยิ่ง เพราะจะได้รู้ถึงคุณค่าของหลักสูตร ตัดสินว่าคุณภาพของหลักสูตรมีคุณภาพดีเพียงใด ผลผลิตของหลักสูตร คือผู้เรียน เมื่อจบออกไปแล้วเป็นอย่างไร การประเมินผลหลักสูตรนั้นประเมินตั้งแต่ก่อนนำหลักสูตรไปใช้ ขณะที่ทดลองใช้ และเมื่อประกาศใช้แล้ว เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลจะทำให้การประเมินผลหลักสูตรเป็นระบบระเบียบ และเป็นแนวทางวิทยาศาสตร์ ประเมินได้ตามจุดที่ต้องการ และการประเมินผลหลักสูตร ควรจะประเมินผลทั้งหมดของหลักสูตร เช่น จุดมุ่งหมาย เนื้อหา การเรียน การสอน สื่อการเรียนการสอน กิจกรรม การวัดผล เป็นต้น การประเมินผลจะส่งผลไปยังผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ ว่าหลักสูตรนั้นสมควรที่จะแก้ไขปรับปรุงเพียงใด มีปัญหาอะไรบ้างในการใช้หลักสูตรนั้น จะได้ช่วยเหลือ ส่งเสริมให้หลักสูตรนั้นเป็นหลักสูตรที่ดี และสนองความต้องการต่างๆ ของผู้เรียน สังคม เศรษฐกิจ การปกครอง จิตวิทยาการเรียนรู้ การประเมินผลหลักสูตร ควรจะดำเนินการและกระทำอยู่เสมอ เพื่อการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของประเทศ

11. ความเป็นมาของล้านนา

อาณาจักรล้านนาไทย เคยเป็นศูนย์กลาง ของอาณาจักรเก่าแก่ ร่วมสมัยกับอาณาจักรไทยอื่น ๆ ตั้งแต่โบราณกาล ดินแดนแถบนี้เคยเจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันมาหลายร้อยปี ประชาชนแถบนี้ล้วนมีอารยธรรมเก่าแก่เป็นของตนเองมาเป็นเวลาโดยประมาณถึง 1,200 ปี ชาวเหนือหรือที่เรียกว่าชาวล้านนาไทยจึงได้มีภูมิปัญญาเป็นของตนเอง เป็นตัวกำหนดแนวทางสร้างสรรค์วัฒนธรรมและอารยธรรมอันเป็นวิถีชีวิตสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน สังคมล้านนาไทยได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมสืบต่อกันมาอย่างเป็นระบบ ที่เป็นแก่นแท้ของชาวล้านนาไทยนั้นจะปรากฏในวรรณกรรม ภาษิต คำสอน คติชาวบ้าน ความเชื่อ ตำนาน นิทาน จารีต ประเพณี และกฎหมายต่างๆ เป็นจำนวนมาก สิ่งเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นภาพของคนล้านนาไทยในอดีต ตลอดถึงวัฒนธรรมซึ่งสั่งสมมาโดยอาศัยศาสนา การศึกษา อาชีพ และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังจะเป็นผลให้เข้าใจเรื่องภูมิปัญญา และความคิดของคนล้านนาในอดีตได้

1) ตำนานและประวัติศาสตร์ล้านนาไทย

ก่อนที่จะเข้าใจและรู้จักดินแดนที่เรียกว่าอาณาจักรล้านนาไทยนั้น ควรต้องศึกษาให้เข้าใจเรื่องราวของชนชาติไทยยุคก่อนสุโขทัย ตามทฤษฎีที่เชื่อกันว่าคนไทยกลุ่มต่างๆ อพยพมาจาก

ทางตอนใต้ของจีน และส่วนหนึ่งมาตั้งถิ่นฐานในดินแดนล้านนาไทย โดยอยู่เป็นกลุ่มแบบนครรัฐอิสระกระจายอยู่ทั่วไป นครรัฐที่มีชื่อปรากฏในประวัติศาสตร์ราวพุทธศตวรรษที่ 12 คือ เมืองหริภุญนครเงินยาง (เมืองหริภุญนครเงินยางปัจจุบันเข้าใจว่าเป็น เชียงแสน) ของพระยาหลวงจักราช (ในพงศาวดารโยนก ใช้คำว่า “หลวงจักราช ชินกาลสมาสีปรกณ ใช้คำว่า หลวงจักราช”) ผู้เป็นต้นราชวงศ์มังราย เมืองนี้เป็นศูนย์กลางของแคว้นในระยะแรก 3 เมือง คือ เมืองหริภุญนคร เมืองฝาง และเมืองเชียงราย ต่อมาก็ขยายอาณาเขตโดยการตั้งเมืองขึ้นใหม่ เช่น เมืองเชียงทอง และเมืองยอง เป็นต้น

สมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ขึ้นไป เป็นสมัยที่กล่าวได้ว่าเมืองยังแบ่งเป็นสองแคว้น คือ หริภุญชัยในที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง และโยนกอยู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงต่อเมื่อถึงสมัยพระยามังรายซึ่งสืบเชื้อสายมาจากพระเจ้าหลวงจักราชแห่งเมืองเงินยางเชียงแสน พระองค์เป็นกษัตริย์ที่ทรงอำนาจภาพ พระองค์ได้ปราบปรามและรวบรวมหัวเมืองต่างๆ ขึ้นเป็นอาณาจักร

หลังจากที่พระยามังรายขยายอาณาเขตในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน เป็นปึกแผ่นมั่นคงแล้ว พระองค์ยังได้ขยายอาณาเขตมาทางแถบลุ่มแม่น้ำปิง จนสามารถยึดครองนครหริภุญชัยได้สำเร็จในปี พ.ศ. 1824 ระหว่างที่ขยายดินแดนนั้น พระองค์พยายามเลือกหาราชธานีใหม่ด้วยเสมอ ดังจะเห็นได้ว่าพระองค์ย้ายราชธานีหลายครั้ง คือ จากหริภุญนครเงินยางมาตั้งที่เชียงราย เมื่อ พ.ศ. 1805 และย้ายมาตั้งที่เมืองฝางใน พ.ศ. 1811 ย้ายมาประทับที่หริภุญชัยระยะหนึ่งแล้วสร้างเมืองชเวใน พ.ศ. 1826 สร้างเมืองกุมกาม ใน พ.ศ. 1829 และสร้างเมืองเวียงเชียงใหม่ใน พ.ศ. 1835 เพื่อตั้งเป็นราชธานี แต่ยังไม่เป็นที่พอพระทัยนัก จนกระทั่งพบบริเวณชัยภูมิที่

2) ภูมิอากาศ นักภูมิศาสตร์ได้จัดภูมิอากาศของดินแดนล้านนาไทย หรือบริเวณภาคเหนือในปัจจุบันเป็นแบบฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดู หรือแบบทุ่งหญ้าเมืองร้อน

3) การตั้งหมู่บ้าน มีการตั้งหมู่บ้านสองลักษณะ คือหมู่บ้านตามแนวยาว โดยยึดเส้นทางคมนาคมเป็นหลัก เช่น ถนน แม่น้ำ หรือแนวที่ราบระหว่างภูเขา ส่วนอีกลักษณะหนึ่งคือ การตั้งหมู่บ้านเป็นแนวกระจุก โดยยึดแหล่งประกอบอาชีพเป็นหลัก

4) สภาพวัฒนธรรมล้านนาไทย การดำเนินชีวิตของชาวล้านนาไทยมีลักษณะคล้ายคลึงกับพม่า เนื่องจากอาณาจักรล้านนาไทยเคยเป็นเมืองขึ้นของพม่ามาก่อน และต่อมาในปัจจุบันได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจากวัฒนธรรมไทยภาคกลางและอิทธิพลวัฒนธรรมจากประเทศตะวันตก ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การกล่าวถึงสภาพวัฒนธรรมของชาวล้านนาไทยนั้น

สามารถกล่าวได้กว้างขวางมากมาย ดังนั้นผู้ศึกษาจึงขอเสนอสภาพทางวัฒนธรรมของชาวล้านนาไทยเป็นเรื่องๆ ดังต่อไปนี้

4.1) เชื้อชาติ ชาวล้านนาไทยมีลักษณะผสมกลมกลืน ระหว่างสายเลือดของ ละว้า ไทยใหญ่ พม่า จีน และคนไทยจากภาคอื่น ๆ ทำให้ชาวล้านนาไทยมีรูปร่างสันหัด ผมหยัดตรงและผิวค่อนข้างขาว

4.2) ภาษา ใช้ภาษาเหนือหรือคำเมือง และใช้อักษรไทยยวน

4.3) ที่อยู่อาศัย แต่เดิมนบ้านชาวล้านนาไทยเป็นบ้านใต้ถุนสูง ชั้นเดียว และจะมีห้องนอนพ่อแม่ ห้องนอนลูกสาว ห้องครัว และ ห้องโถงที่สูงเท่ากับห้องต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว สำหรับลูกสาวนั่งทำงานและสำหรับรับแขก และจะมีห้องโถงที่เล่นระดับเตี้ยลงมากกว่าห้องโถงแรก หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นทางเดินก็ได้ และทุกบ้านที่หัวบันไดจะยกเป็นที่นั่งร้าน ตั้งหม้อดินสำหรับใส่น้ำไว้ดื่ม ส่วนใต้ถุนบ้านก็จะเอาไว้เลี้ยงสัตว์ แต่ในปัจจุบันลักษณะบ้านของชาวล้านนาไทยจะมีลักษณะบ้านสองชั้นแต่จะไม่มีใต้ถุนสำหรับผู้มีฐานะดี นอกจากเกษตรกรรมเท่านั้นที่ยังคงลักษณะเดิมอยู่

4.4) อาชีพหลัก เกษตรกรรมทำนา ทำไร่ถั่วลิสง ยาสูบ หัวหอม กระเทียม แตงกวา อ้อย ในปัจจุบันมีอุตสาหกรรมขนาดเล็ก เช่น อุตสาหกรรมในบ้าน การปักผ้า ทำร่ม และมีอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เช่น โรงบ่มใบยา แต่อุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมภาคเกษตรเกือบทั้งสิ้น

4.5) อาหาร รับประทานข้าวเหนียวและผักต่าง ๆ เป็นอาหารหลัก

4.6) การแต่งกาย ชาวล้านนาไทยสมัยก่อน สตรีจะสวมผ้าถุง (ผ้าซิ่น) สวมเสื้อแขนกระบอกรัดรูปคล้ายๆ พม่า เกลาผมมวยเหน็บดอกเอื้อง แต่ชนชั้นชาวบ้านที่ยากจนบางทีก็ไม่สวมเสื้อ ส่วนชายจะสวมกางเกงขวยเอง แต่เป็นผ้าหม้อฮ่อม เรียกว่า เตี่ยวสะดอ แต่ในปัจจุบันทั้งชายและหญิงชาวล้านนาไทย จะแต่งกายตามอิทธิพลของไทยภาคกลางและประเทศทางตะวันตก

4.7) ศาสนา แสง มนวิทูร (2510) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของพุทธศาสนาในล้านนาไทยว่าแต่เดิมมาล้านนาไทยนับถือพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลจากจีน และได้เสื่อมลงไปสมัยพระเจ้าอโนรุธทศกัณฐ์พม่า พระองค์เลื่อมใสในพุทธศาสนาเถรวาท จึงสั่งให้กำจัดมหายานทั้งในพม่าและล้านนาไทย ในสมัยพ่อขุนมังราย พระองค์ได้ติดต่อกับพ่อขุนรามคำแหงได้รับเอาพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เข้ามาเผยแผ่ ในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนก็มีพุทธศาสนิกายสิงหลมาประดิษฐานที่เชียงใหม่ ทำให้พระสงฆ์ในสมัยนี้ตั้งใจศึกษาพระไตรปิฎกจนแตกฉาน และมีความเชี่ยวชาญในภาษามคธมากถึงกับมีการแต่งคัมภีร์ที่เกี่ยวกับธรรมะหรือ

ประวัติศาสตร์และวรรณคดีที่เกี่ยวกับศาสนาไว้มีใช้น้อยจนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าติโลกราชซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้าสามฝั่งแกน ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ที่วัดโพธาราม กล่าวได้ว่าล้านนาไทยในยุคนี้มีผู้นับถือพุทธศาสนา และมีความรู้ในภาษามคธ ซึ่งเป็นภาษาในพระไตรปิฎกอย่างเยี่ยมยอดมาแล้ว

4.8) การศึกษา ถิ่น รัตติกน (ม.ป.ป.) กล่าวถึงการศึกษาในล้านนาไทยสมัยโบราณว่าการศึกษาของล้านนาไทยสมัยก่อนมีความมุ่งหมายจำกัดและแคบกว่าปัจจุบันมาก กล่าวคือ มีความมุ่งหมายเน้นหนักไปในทางส่งเสริมพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติ ส่วนการศึกษานั้นวัดเป็นผู้จัดโดยมีพระเป็นครู และประชาชนก็ถือว่าการบวชเรียนย่อมได้รับอานิสงส์มาก จึงนิยมส่งลูกชายเข้าศึกษาและบวชเรียนตามวัดต่าง ๆ นอกจากจะเรียนหนังสือแล้วยังเรียนวิชาพิเศษอื่นๆ เช่น วิชาแพทย์แผนโบราณ วิชาก่อสร้าง วิชาไสยศาสตร์ วิชาฟ้อน วิชาตีกลองต่าง ๆ

ส่วนผู้หญิงไม่มีหน้าที่บวชเรียน也不需要เรียนหนังสือ คงเรียนเรื่องเกี่ยวกับหน้าที่แม่บ้านเท่านั้น เช่น การทำไร่ ทำสวน ตลอดจนอุตสาหกรรมภายในครัวเรือน ซึ่งพ่อแม่เป็นผู้ถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานของตนทั้งสิ้น

ปัจจุบัน ชาวล้านนาไทยทั้งชายและหญิงนิยมการศึกษาเท่าเทียมกัน เนื่องจากคนส่วนใหญ่จะจบระดับประถมศึกษาตามที่พระราชบัญญัติประถมศึกษาบังคับไว้

4.9) ประเพณี ประเพณีของชาวล้านนาไทย สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทตามหน้าที่ของประเพณีเหล่านั้น ประเพณีประเภทแรกได้แก่ ประเพณีเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตประจำวัน ได้แก่ ประเพณีการโกนผมไฟ ประเพณีการทำบุญขวัญเดือน ประเพณีการเฒ่าสาว (จีบสาว) ประเพณีการเฒ่าแม่เฒ่า (การแต่งงาน) ประเพณีการสู่ขวัญ (เรียกขวัญ) เมื่อมีคนเจ็บป่วย ประเพณีการแพทย์ ประเพณีการขอฝน ประเพณีการเซ่นผีฝ่าย ประเพณีการสู่ขวัญควาย ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา ประเพณีลอยกระทง (ยี่เป็ง) ประเพณีวันสงกรานต์

12. กลองสะบัดชัย

กลองสะบัดชัยเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านล้านนาอย่างหนึ่ง ซึ่งมักจะพบเห็นในขบวนแห่หรืองานศิลปะพื้นบ้านในระยะหลังโดยทั่วไป สืบมาในการที่มีลักษณะโดดเด่นเร้าใจ มีการใช้อวัยวะหรือส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น คอ กะโหลกศีรษะ ประกอบในการตีด้วย ทำให้การแสดงการตีกลองสะบัดชัยเป็นที่ประทับใจของผู้ที่ได้ชม จนเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด เล่ม 1. 2542)

1) บทบาทของกลองสะบัดชัย

อาจกล่าวได้ว่าปัจจุบันศิลปะการตีกลองสะบัดชัย เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่ได้นำชื่อเสียงทางด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านสู่ล้านนา และบทบาทของกลองสะบัดชัยจึงอยู่ในฐานะการแสดงในงานวัฒนธรรมต่างๆ เช่น งานขันโตก งานพิธีต้อนรับแขกเมือง ขบวนแห่ ฯลฯ

แต่โอกาสในการใช้กลองสะบัดชัยแต่เดิมมาจนถึงปัจจุบันยังมีอีกหลายประการ ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในวรรณกรรมต่าง ๆ มากมาย สรุปได้ดังนี้

1.1) ใช้ตีบอกสัญญาณ การใช้กลองสะบัดชัยตีบอกสัญญาณนั้นมีหลายลักษณะ ดังนี้

1.1.1) สัญญาณโจมตีข้าศึก ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับวัดพระงาม ผูกที่ 2 กล่าวถึงสมัยพญามังราย ตอนขุนครามรบพญาเบิกที่เมืองเชลียงค์ ขุนครามแต่งกลให้ขุนเมืองเชริงเป็นปีกขวา ขุนเมืองฝางเป็นปีกซ้าย ยกพลเข้าโจมตี กล่าวว่า “เจ้าขุนครามแต่งกลเล็กอันนี้ แล้วก็หื้อสัญญาณพลเคาะคล่องโย้ง (ฆ้อง) ตีกลองชัย ยกสกุลโยธาเข้าชุมนุมพระญาเบิก ยู่ขึ้นมานั้นแล” กลองชัยในที่นี้ คือ กลองสะบัดชัยนั่นเอง เพราะในบริบทที่ใกล้เคียงกันนี้มีคำว่า “สะบัดชัย” ที่คู่กับฆ้องอยู่ด้วย กล่าวคือในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเดียวกันผูกที่ 4 สมัยพญาสามฝั่งแกนครองเมืองเชียงใหม่ พญาลุ่มฟ้าหื้อ ยกพลเข้าตีเชียงแสนชาวเมืองแต่งกลศึกโดยขุดหลุมพรางฝังหลาว แล้วตีปีกทัพล้อมไล่ทัพหื้อให้ถูกกล “ยามแตรจักใกล้เที่ยงวันหรือ (ฮ่อ) ยกพลเล็กเข้ามาชาวเราจึงเคาะคล่อง (ฆ้อง) ตีสะบัดชัย ยกพลเล็กกวมปีกกาคุมติดไว้” และในสมัยพญาติโลกราช ตอนหมื่นดงนครรบชาวใต้ (สองแคว) ได้ให้พลโยธาชุมนุมอยู่จนข้าศึกตายใจแล้วกล่าวว่า “หมื่นดงหื้อเคาะคล่องโย้ง ตีสะบัดชัย เป่าพลุ ลากา ปลีหรือยอพลเล็กเข้า ผูกอยู่คุ้มไม้ก็สวายแดงช้างตึงรองอยู่เข้าไฟ โห่ร้องมีนนั้นมากนั”

1.1.2) สัญญาณบอกข่าวในชุมชน วรรณกรรมไทเขิน เรื่อง “เจ้าบุญหลง” ผู้คนที่ 5 ตอนชาวเมืองปัญจนครผูกฟุสธเพื่อเสี่ยงเอาพญาเจ้าเมือง อามตย์ได้สั่งให้เสนาไปปาประกาศ “อามตย์แก้วพร่องเมือง หื้อเสนาเนื่องเอ็นปาว ค้อนฟาดหน้ากลองไชย เสียงดังไปผับจอต รื้ออดเสี่ยงปัญจนคร” และผู้ที่ 7 ตอนเจ้าพรหมบันจัดเตรียมทัพไปเยี่ยมมอญชาและมารดา ได้สั่งให้เสนาไปร้องปาวให้ชาวเมืองเตรียมขบวนร่วมด้วย “เจ้าก็ร้องเสนามาสู่ แพบไกล่กู่ตนคำปลงอาชญาทำโดยรีบ ถีบคนใช้หนังสือ กลองสะบัดชัยตีปาวกล่าวไพร่ฟ้ามามวล”

2) เป็นมหรสพ

วรรณกรรมเรื่อง อูสสาบารส ผู้คนที่ 1 ตอนพระยากาลีพรหมทัตราชให้นำมเหสีสุราเทวีไปเที่ยวชมสวนอุทยานและในสวนอุทยานก็มีการเล่นมหรสพ “มหาชนา อันว่าคนทั้งหลายก็เหลื่อมโหรสพหลายประการต่างๆ ลางพร่องก็ตีกลองสะบัดชัย ตื่นเต้น ลางพร่องก็ตีท่ายไค้ง ลางพร่องเยี่ยะหลายฉบับ ฟ้อนตบตีนมือ ลางพร่องปักกะดิกเอามือตางตีน”

ในวรรณกรรมประเภทคร่าวซอเรื่อง หงส์หิน ที่แต่งโดยเจ้าสุริยวงศ์ ตอนมึงงานสมโภชเจ้าหงส์หินได้เป็นเจ้าเมือง กล่าวถึงการเล่นมหรสพต่าง ๆ ซึ่งมีกลองสะบัดชัยด้วย ว่า

“เจ็ดแบกเมียน บ่ถูกตัวเขา	ดาบลาเอา ทารบออกเหล่น
กลองสะบัดชัย ลูกตบไล่เต้น	ขบวนเชิงต่อยุทธ์
ชนผัดหลัง แล้ววางอาวุธ	พิฆาตข้าพินลอง”

และแม่ในงานศพของกษัตริย์ หรือเจ้าเมืองก็มีกลองสะบัดชัยเป็นมหรสพ เช่น ที่ปรากฏในวรรณกรรมคร่าวซอเรื่อง กำกาดำ ตอนงานศพของพระยาพารณสี

“เชิญพระศพมา ฐานาตั้งไว้ กลางช่วงกว้างเมรุไชย
ฟังดูกลองค้อง พิณพาทย์เสียงใส เกริบัดไชย สรรณูเสริญเจ้า”

3) เป็นเครื่องประโคมฉลองชัยชนะ

วรรณกรรมเรื่องอูสสาบารส ผู้คนที่ 12 ตอนพระขัตติราชบคึกชนะก็มีการตีกลองสะบัดชัยเฉลิมฉลอง “ส่วนว่าวิพล โยธาพระขัตติราชก็ตีกลองสะบัดชัย เหล่นม่วนไหว้องอุกขลุกรมีนันทัก เลี้ยงสนั่นก้องได้ฟ้าเหนือดินมกนักร ปุนกระสันใจเมืองพามกนักร” อีกตอนหนึ่งในผู้กเดียวกันว่า “ส่วนพระขัตติราช... มีไชยยุทธ์ หากได้แล้วก็ตีค้อง กลองสะบัดชัย สงมม่วนเหล่น กวัดแกว่งดาบฟ้อนไปมา”

4) เป็นเครื่องประโคมเพื่อความสนุกสนาน

ในวรรณกรรมประเภทโคลงเรื่องอุสสาภารต มีการตีกลองสะบัดชัย ตีมโหรีในเหล่าพล โยธายามว่างจากการรบ ดังปรากฏในโคลงบทที่ 130 ว่า

พลท้าวชมชื่นเหล่าน	สะบัดชัย อยู่แล
มัวม่วนกินสนุกใจ	โห่เหล่า
ทัพหลวงแห่งพระชิต	ชมโชค พระเอ๋ย
กลองอุ่นเมืองท้าวก่อ	ตึงเตร

บทบาทและหน้าที่ของกลองสะบัดชัยจากหลักฐานทางวรรณกรรมดังกล่าวแสดงว่าแต่เดิมนั้นเกี่ยวข้องกับฝ่ายอาณาจักรกษัตริย์หรือเจ้าเมืองและกองทัพนั้น ต่อมาเมื่อสถาบันกษัตริย์เจ้าเมืองของล้านนาถูกลดอำนาจจนสูญสิ้นไปในที่สุด กลองสะบัดชัยซึ่งถือได้ว่าเป็นของสูง จึงเปลี่ยนที่อยู่ใหม่ไปอยู่กับ “ศาสนจักร” ซึ่งมีบทบาทคู่กับ “อาณาจักร” มาตลอด ศาสนาสถานของพุทธศาสนาคือวัด

ฉะนั้นวัดจึงน่าจะเป็นสถานที่รองรับกลองสะบัดชัยมาอีกทอดหนึ่ง และเมื่อเข้าไปอยู่ในวัด หน้าที่ใหม่ที่เพิ่มขึ้น คือ ตีเป็น “พุทธบูชา” จนได้ชื่ออีกชื่อหนึ่งว่ากลองบูชา (อ่าน “ก้องบูชา”) เวลาตีก็บอกว่าตีตอลบูชา กระนั้นก็ตามหลายแห่งยังพูดว่าตีกลองสะบัดชัย อยู่ดี

อย่างไรก็ตามแม้จะได้หน้าที่ใหม่แล้ว หน้าที่เดิมที่ยังคงอยู่ก็คือเป็น “สัญญาณ” เพราะวัดเป็นศูนย์รวมของชุมชนชาวสารต่าง ๆ จึงมักออกจากวัด ปัจจุบันจึงได้ยินเสียงกลองจากวัดอยู่บ้าง (เฉพาะวัดที่ยังไม่มีเครื่องเสียงตามสาย) เพื่อเป็นสัญญาณเรียกประชุมสัญญาณบอกเหตุฉุกเฉิน สัญญาณบอกวันโกนวันพระและหน้าที่รองลงมาที่เกือบจะสูญหายแล้วคือเป็น “มหรสพ” ซึ่งเหลือเฉพาะในงานบุญคือ บุญสลากภัตต์ ที่เรียกว่าทานกวยสลาก (อ่าน “ตานก้วยสะหลาก”)

5) การนำกลองสะบัดชัยเข้าสู่ขบวนแห่

บทบาทและหน้าที่เดิมของกลองสะบัดชัยอย่างหนึ่งคือเป็นมหรสพ ซึ่งเป็นมหรสพในงานระดับกษัตริย์หรือเจ้าเมือง (วัง) ต่อมาเป็นมหรสพในงานบุญคือระดับศาสนา (วัด) ก็ยังหาหลักฐานไม่พบว่ามีการนำเอาเข้าขบวนแห่ด้วยหรือไม่ เพราะกลองสะบัดชัยหรือกลองบูชาที่อยู่ตามวัดนั้นมีขนาดใหญ่และมีน้ำหนักมาก ยากแก่การเคลื่อนย้าย ภายหลังน่าจะจะมีผู้คิดว่าควรนำไปแห่เข้าขบวนด้วย จึงจำลองขนาดให้พอหามสองคนได้โดยย่อขนาดให้สั้นลงประมาณ 1 ใน 3 ส่วน

6) รูปร่างลักษณะกลองสะบัดชัย

รูปร่างลักษณะแต่เดิมนั้น เท่าที่พบมีแห่งเดียว คือ กลองสะบัดชัยจำลองทำด้วยสำริด ขุดพบที่วัดเจติยสูง ตำบลบ้านหลวง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ กลองสะบัดชัยดังกล่าว ประกอบด้วยขนาดกลองสองหน้าเล็ก 1 ลูก กลองสองหน้าขนาดใหญ่ 1 ลูก ฆ้องขนาดหน้ากว้างพอ ๆ กับกลองใหญ่อีก 1 ใบ พร้อมไม้ตีอีก 3 อัน หน้ากลองตึงด้วยหมุดตัดเรียบ มีคานหามทั้งกลองและฆ้องรวมกัน

อย่างไรก็ตาม กลองสะบัดชัยลักษณะนี้พบเพียงแห่งเดียว ส่วนที่พบโดยทั่วไป คือ กลองสะบัดชัยที่แขวนอยู่ตามหอกกลองของวัดต่าง ๆ ในเขตล้านนา ซึ่งมักจะมีลักษณะเหมือนกัน คือ มีกลองสองหน้าขนาดใหญ่ 1 ลูก หน้ากว้างประมาณ 30-35 นิ้ว ยาวประมาณ 45 นิ้ว หน้ากลองหุ้มด้วยหนังตึงด้วยหมุด (ล้านนาเรียก “แซ่ว”) โดยที่หมุดไม่ได้ตัดเรียบคงปล่อยให้ยาวออกมา โดยรอบ ข้างๆ กลองใหญ่ มีกลองขนาดเล็ก 2-3 ลูก เรียกว่า “ลูกตบ” กลองลูกตบทั่วไปมักมีสองหน้าบางแห่งมีหน้าเดียว ขนาดกว้างประมาณ 8-10 นิ้ว ความยาวประมาณ 12-15 นิ้ว หน้ากลองหุ้มด้วยหนังตึงด้วยหมุดเช่นกัน

ดังที่ได้กล่าวแล้ว กลองสะบัดชัยในปัจจุบันเป็นกลองที่ย่อส่วนมาจากวัด เมื่อย่อขนาดให้สั้นลง โดยหน้ากว้างยังคงใกล้เคียงกับของเดิม ลูกตบก็ยังคงอยู่ ลักษณะการหุ้มหน้ากลองเหมือนของเดิมทุกประการ ตัวกลองติดคานหามสำหรับคนสองคนหามได้ ต่อมาไม่นิยมใช้ลูกตบ จึงตัดออกเหลือแต่กลองใหญ่ ลักษณะการหุ้มเปลี่ยนจากการตึงด้วยหมุดมาใช้สายแรงเสียง เพราะสะดวกต่อการดึงหน้ากลองให้ตึงหรือหย่อนเพื่อให้ได้เสียงตามที่ต้องการ ข้างกลองประดับด้วยไม้แกะสลักซึ่งนิยมแกะเป็นรูปนาค และมีผ้าห่มตัวกลองให้ดูสวยงามอีกด้วย

7) จังหวะการตี

จังหวะในการตีแบบเดิมที่อยู่กับที่ในหอกลองของวัดมีลักษณะต่างๆ กันตามโอกาสดังนี้

7.1) ตีเรียกคน เช่น มี่งานประชุมหรืองานของส่วนรวมที่ต้องช่วยกันทำ ลักษณะนี้จะตีเฉพาะกลองใหญ่โดยเริ่มจังหวะช้าและเร่งเร็วขึ้น

7.2) ตีบอกเหตุฉุกเฉิน เช่น ไฟไหม้ ไล่ขโมย จะตีเฉพาะกลองใหญ่และมีจังหวะเร่งเร็วติดๆ กัน

7.3) ตีบอกวันพระวันโกน ลักษณะนี้จะตีทั้งกลองใหญ่และลูกตุบ มีฉาบและฆ้องประกอบจังหวะด้วย จังหวะหรือทำนองในการตีที่เรียกว่า “ระบำ” มี 3 ทำนอง คือ

7.3.1) ปูชา (อ่าน “ปูจา”) มีจังหวะช้า ในฆ้องโหม่ง และฆ้องหุ่ยประกอบ

7.3.2) สะบัดชัย มีจังหวะปานกลางใช้ฆ้องโหม่ง ฆ้องหุ่ย และฆ้องเล็กประกอบ

7.3.3) ล่องน่าน มีจังหวะเร็ว ใช้ชุดฆ้องเล็กประกอบ

7.4) ตีในงานบุญ เช่น งานสลากภัตต์ ลักษณะนี้จะตีทั้งกลองใหญ่และลูกตุบ จังหวะเร่งเร็วเสมอดัน เสมอปลาย โดยมีคนใช้ไม้ไผ่ที่เรียกว่า “ไม้แจ่ม” ฟาดหน้ากลองให้จังหวะ แต่ไม่มีฉาบและฆ้องประกอบ

ลักษณะการตีดังกล่าวทั้งหมดเป็นการตีอยู่กับที่ภายหลังเมื่อเข้าขบวนก็ได้ใช้จังหวะหรือทำนอง “ล่องน่าน” โดยมีไม้แจ่มตีประกอบด้วย ต่อมานิยมใช้จังหวะหรือทำนอง “สะบัดชัย” ไม่ใช่ไม้แจ่ม

8) สีสากการตี

สีสากการตีแต่เดิมมีสีสากออกชั้นเชิงชาย เพราะการตีกลองเป็นเรื่องของผู้ชายเท่านั้น การออกลดลายหน้ากลองของผู้ตีก็เพื่อแสดงให้เห็นความสามารถในชั้นเชิงการต่อสู้ของตน ในขณะที่มีจังหวะการตีควบคุมอยู่ การออกอาวุธขณะตีอยู่กับที่ในหอกลองนอกจากไม้ตีที่เรียกว่า “คั่นอ”แล้วยังใช้อวัยวะส่วนบนที่เป็นอาวุธได้ เช่น หัว คอก กำปั้น ประกอบด้วยแต่อาวุธดังกล่าวจะไม่ให้สัมผัสหน้ากลองเลย เพียงทำท่าทางเท่านั้น เพราะถือว่ากลองเป็นของสูงและศักดิ์สิทธิ์ เมื่อกลองสะบัดชัยเริ่มเข้าขบวนแห่ อวัยวะเบื้องล่างเป็นอาวุธได้ เช่น เท้า เข่า ก็เริ่มมีบทบาทแต่ยังอยู่ในลักษณะเดิม คือ เพียงทำท่า ไม่ได้ให้สัมผัสหน้ากลองนอกจากไม้ตี

เมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา มีคนเห็นว่าการทำท่าเงื่อง่าจะใช้คอก แท้ เช่า กำปั้น ไม่สัมผัสหน้ากลอง มีค่าเท่ากับให้สัมผัสเหมือนกัน จึงให้อวัยวะดังกล่าวสัมผัสเต็มที่ลีลาโลดโผนเข้มข้นยิ่งขึ้นจนหลายคนที่ไม่เห็นด้วย และเรียกการตีลักษณะนี้ว่ากลองรุงรัง กลองลูกตุบก็ตีตออกด้วยเห็นว่าไม่จำเป็นและเกะกะ ไม่สะดวกต่อการตีแบบโลดโผน

อย่างไรก็ตาม 20 ปีให้หลังนี้ การตีกลองสะบัดชัยแบบหลังนี้ก็ได้รับความนิยมขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อมีฝ่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูของหลายหน่วยงานให้การสนับสนุน เพราะเห็นว่าเป็นศิลปะการแสดงที่ตื่นเต้นเร้าใจและออกลีลาได้ชัดเจน ศิลปะในการตีจะเป็นมาตรฐานตามแบบฉบับของครูสอนแต่ละบุคคล เช่น ครูคำ กาไวย์ เป็นผู้ฝึกสอน ก็จะเริ่มจากการทำความเคารพผู้ชม ขอมมากลอง ไหว้ครู ฟ้อนเชิง จับไม้ตีขึ้นฟ้อนในลีลาการฟ้อนดาบ ตีจังหวะช้าและเร็วขึ้น ในที่สุดจนจบแล้วทำความเคารพผู้ชมอีกครั้ง

ปัจจุบัน การแสดงการตีกลองสะบัดชัยเป็นที่นิยมแพร่หลาย มีการประกวดหรือแข่งขันกันทุกปี การคิดประดิษฐ์ท่าทางใหม่ ๆ เพื่อเอาชนะในการแข่งขันเป็นไปอย่างไร้ขอบเขตมีการแปรท่วง ต่อตัว ฟันไฟ ใช้กลองตะลวดปด ซึ่งเป็นกลองประกอบจังหวะเฉพาะของวงกลองตั้งนาง

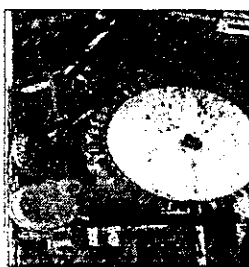
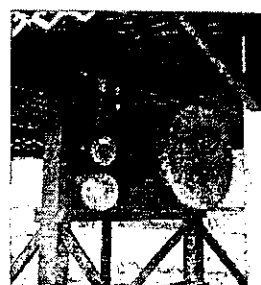

กล่าวโดยสรุปกลองสะบัดชัยในปัจจุบันนี้มี 3 ประเภท คือ

1) กลองสองหน้าขนาดใหญ่ มีลูกตุบที่มักเรียกว่า “กลองปู้ชา” แขนงอยู่ในทอกลองของวัดต่างๆ ลักษณะการตีมีจังหวะหรือทำนองที่เรียก “ระบำ” ทั้งช้าและเร็ว บางระบำมีฉาบและฆ้อง บางระบำมีคนตีไม้แสะประกอบอย่างเดียว

2) กลองสองหน้า มีลูกตุบและคานหามซึ่งเป็นกลองที่จำลองแบบมาจากประเภทแรก เวลาตีผู้ตีจะถือไม้แสะข้างหนึ่งมืออีกข้างหนึ่งถือไม้ตีกลอง การตีลักษณะนี้อาจมีฉาบและฆ้องประกอบหรือไม่ก็ได้ ปัจจุบันกลองสะบัดชัยประเภทนี้เกือบสูญหายไปแล้ว ผู้ที่ตีได้และยังมีชีวิตอยู่ (2548) เท่าที่ทราบ คือ พ่อครูมาณพ (พันธุ์) ยารณะ อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่

3) กลองสองหน้า มีคานหาม ไม่มีลูกตุบ มีฉาบฆ้อง ประกอบจังหวะและมักมีนาคนไม้แกะสลักประดับซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายปัจจุบัน

9) ประวัติครูภูมิปัญญาท้องถิ่น (ปราชญ์ชาวบ้าน) นายคำ กาไวย์

นายคำ กาไวย์ เกิดเมื่อ วันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2477 ที่บ้านพะขวาง หมู่ที่ 13 ตำบลทางดง อำเภอทางดง จังหวัดเชียงใหม่ บิดาชื่อ นายอ้าย กาไวย์ มารดาชื่อ นางแก้ว เรือนมูล มีพี่น้องทั้งหมด 6 คน เป็นชาย 3 คน เป็นหญิง 3 คน นายคำ กาไวย์ เป็นบุตรคนสุดท้อง เมื่ออายุได้ประมาณ 4 เดือน ได้รับอุบัติเหตุตกลงไปในกองไฟที่ใช้สุมไฟและป้องกันความหนาวทำให้ไฟลุกเกือบเสียชีวิต เป็นเหตุให้มีบาดแผลทั่วตัว และติดมาจนทุกวันนี้ นายคำ กาไวย์ สมรสกับนางคำ สอนหมาก เมื่อปี พ.ศ. 2597 มีบุตรชายหญิงรวมกัน 4 คน เป็นชาย 2 คน เป็นหญิง 2 คน

เมื่อเรียนจบชั้นประโยคประถมศึกษาแล้ว ไม่ได้เรียนต่อ จึงไปรับจ้างทำนาอยู่ที่บ้านบ่อ หมู่ที่ 12 เป็นเวลา 1 ปี จากนั้นจึงกลับมาเป็นลูกจ้างอยู่กับญาติ ซึ่งมีศักดิ์เป็นพี่เขยอีก 1 ปี เริ่มเป็นหนุ่มได้ออกท่องเที่ยวไปตามสถานที่ต่างๆ ได้พบเห็นการแสดงพื้นเมืองล้านนา ตามงานบ่อยมากมา แต่ที่สนใจเป็นพิเศษคือ “การตีกลองสะบัดชัย” พยายามที่จะสมัครเข้าฝึกหัดกับคณะนั้น ๆ แต่ก็ไม่มีโอกาส จวบจนกระทั่งเจ้าอาวาสวัดเอรัญทวัน (บุญปัน ไม่ทราบฉายา) มีดำริจะตั้งคณะศรัทธา ช่างฟ้อน-ดนตรีประจำวัดขึ้น เพื่อให้เทียบหน้ากับวัดอื่นๆ จึงปรึกษารื้อกับคณะกรรมการวัด เมื่อตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงได้ไปจ้างคนบ้านหนองหวาย อำเภอสันป่าตองมาสอนการตีกลองสะบัดชัย ให้กับสามเณรวัด และฆะโยมวัด (ศิษย์วัด) และชาวบ้านในคณะศรัทธาวัด โดย การเรียกเก็บเงินจากผู้มาเรียนเป็นรายตัว แต่นายคำ กาไวย์ ไม่ได้เรียน เพราะไม่มีเงินเสียค่าเรียน ได้แต่แอบดูและจดจำวิธีการเอาไว้เท่านั้น

ต่อมาคนเหล่านั้นได้แยกย้ายกันไปประกอบอาชีพ และลาเพศบรรพชิตไปหมด ทำให้ คณะศรัทธาวัด ขาดคนตีกลองประจำวัดไป เมื่อจะไปร่วมงานบ่อยที่ได้ก็ลำบาก เพราะขาดช่าง ฟ้อนดนตรีประจำวัด เจ้าอาวาส วัดเอรัญทวัน องค์ใหม่ (อุทา อุตุตมปญโญ) จึงแก้ไขปัญหาด้วย การรับสมัครคนที่มีความสามารถทำหน้าที่แทน ปรากฏว่ามีคนมาสมัครกันหลายคน จึงต้องมีการ คัดเลือก นายคำ กาไวย์ ได้สมัครด้วย สามารถผ่านการสอบคัดเลือกกลายเป็นคนตีกลองประจำ ศรัทธาวัดเอรัญทวันไป เมื่อมีงานบ่อย งานปีใหม่ (สงกรานต์) หรืองานมงคลใดๆ จะต้องไปร่วม แสดงด้วยทุกครั้ง ปรากฏว่าเป็นที่นำพอใจของผู้ชมทั่วไปเป็นอย่างมาก จนกระทั่งผู้ใหญ่บ้านใน สมัยนั้น คือ นายอ้วน ชมพูทวีป เห็นว่าพอนำไปอวดเพื่อนบ้านต่างตำบลได้ พอดีตรงกับวัดปี ใหม่ (สงกรานต์) จึงพาคณะศรัทธาวัดเอรัญทวันไปรดน้ำ ดำหัว นายอำเภอทางดงในสมัยนั้นคือ นายชาญชัย พุ่มพฤษ์ ต่อมา นายคำนวน ธรรมโรจน์ นายอำเภอคนใหม่ย้ายมา เห็นว่าการแสดง

ชุดนี้เข้าชม จึงนำขบวนไปรดน้ำดำหัว ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏว่าเป็นที่น่าพอใจกันทั่วหน้า เป็นเหตุให้จังหวัดเรียกไปแสดงในงานรับแขกบ้านแขกเมืองเป็นลึบๆ ครั้ง จนนจำไม่ได้

ประมาณ พ.ศ. 2504 นายชาญ ลิโรส ได้จัดการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมล้านนา ด้าน ฟ้อนรำเนตรรีขึ้น และจัดให้มีการประกวดศิลปะพื้นเมืองแบบต่างๆ ขึ้น ณ พุทธสถาน กลางเมืองเชียงใหม่ นายคำ กาไวย์ และคณะศรัทธาวัดเอรัญทวัน ได้สมัครเจ้าประกวดด้วย ปรากฏว่าการตัดสินลงสัปดาห์ ของนายคำ กาไวย์ ได้รับรางวัลที่ 1 จากนั้นได้พยายามศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมทางด้านอื่นมาประกอบ และพุ่งความสนใจไปที่การแสดง “ ฟ้อนดาบ ” เพราะเห็นเขาฟ้อนในงานบวชลูกแก้ว (บวชเณร) มาตั้งแต่เด็กมีความประทับใจ การแสดงชุดนี้มาก จึงไปขอฝึกกับผู้รู้ในระแวกใกล้เคียง ครั้นศึกษาไปนานเข้ามีคำแนะนำว่าถ้าจะให้ดี ต้องไปศึกษากับพวกไทใหญ่ เพราะว่าท่าทางและชั้นเชิงของไทยใหญ่ดีกว่า ลึกซึ้งกว่าของเชียงใหม่ ในที่สุดได้ไปสมัครตัวเป็นศิษย์ ครูดาบชาวไทใหญ่ ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งๆ ที่ไม่มีเงินเป็นค่าสมนาคุณครู ต้องเอาแรงงานเข้าแลก ได้ฝึกหัดอยู่เดือนเศษ ระหว่างที่อาศัยอยู่กับชาวไทใหญ่ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้มีโอกาสชมการแสดงชนิดหนึ่งของชาวไทใหญ่ที่มีชื่อว่า “ มอชิง ” เป็นการแสดงที่มีความสนุกสนานครื้นเครงพอสมควร จึงจำวิธีการแสดงไว้

ครั้นกลับมาถึงบ้านทางดง ได้เล่าให้เจ้าอาวาสวัดเอรัญทวันฟัง และขอร้องให้หาเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงทั้งฟ้อนดาบและมอชิง เป็นเหตุให้คณะศรัทธาวัดเอรัญทวัน มีการแสดงมากมายหลายชุด เช่น กลองสะบัดชัย ฟ้อนดาบ กลองมอชิง และฟ้อนเมือง เลื่องลือไปจนมีคนมาว่าจ้างไปแสดงในงานต่างๆ มากมาย และมีการแสดงครั้งหนึ่งที่ นายคำ กาไวย์ มีความภาคภูมิใจมากที่สุด คือ การแสดงถวายหน้าพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน เมื่อคราวที่ต้อนรับพระราชอาคันตุกะกษัตริราชแห่งกรุงเดนมาร์ก ที่หน้าตึกแม่สา อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ และได้มีโอกาสเดินทางไปแสดงความสามารถ ในด้านการตีกลองและฟ้อนรำพื้นบ้าน ยังต่างประเทศอีกหลายครั้ง ซึ่งไปในนามของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย คือ

ครั้งที่ 1	แสดงที่ประเทศอิตาลี	เมื่อปี พ.ศ. 2508
ครั้งที่ 2	แสดงที่ประเทศญี่ปุ่น	เมื่อปี พ.ศ. 2532
ครั้งที่ 3	แสดงที่ประเทศมาเลเซีย	เมื่อปี พ.ศ. 2538

ประวัติการทำงาน

เมื่อปีพุทธศักราช 2518 ครูประนอม ทองสมบุญ ผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ได้ติดต่อให้นายคำ กาไว๋ ไปสอนครูของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ เป็นรายเดือนอยู่ประมาณ 2 ปี จึงจ้างเป็นลูกจ้างประจำ มีหน้าที่สอนศิลปะพื้นเมืองอันได้แก่ การตีกลองสะบัดชัย ฟ้อนดาบ และกลองมอชิงให้แก่นักเรียน ดังนั้นนายคำ กาไว๋ จึงเปลี่ยนสถานภาพเป็น ครูคำ กาไว๋ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ระหว่างที่เป็นครูสอนศิลปะพื้นเมืองอยู่นั้น ครูประนอม ทองสมบุญ ได้มีความคิดให้ประดิษฐ์ทำว่า “สาวไหม ชาย-หญิง” ขึ้นเพื่อเผยแพร่และเป็นผลงานอนุรักษ์การแสดง ครูคำ กาไว๋ ได้ไปศึกษาเพิ่มเติม กับนางแก้ว ใจชัด และพ่อหนานพรหมมา คำมา กับครูจวีวรรณ สบฤกษ์ ครูสอนวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ในขณะนั้นเป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดทำฟ้อนสาวไหมพื้นเมืองล้านนามาจาก ครูพลอยศรี สรรพศรี และนางบัวเรียว สุภาวสิทธิ์ ที่บ้านศรีทรายมูล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงรายมาก่อน

ครูคำ กาไว๋ ได้สอนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ จนปลดเกษียณอายุราชการเป็นระยะเวลา 16 ปี หลังจากนั้นทางวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ได้จ้างให้ครูคำ กาไว๋ ให้มาช่วยสอนในตำแหน่ง “ผู้เชี่ยวชาญการสอนศิลปะพื้นเมือง” ต่อไปอีกมาจนถึงปัจจุบัน และยังได้รับเชิญให้เป็นวิทยากร เรื่องการสอนศิลปะพื้นบ้านของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ให้ไปบรรยายเป็นครูสอนพิเศษในวันเสาร์ - อาทิตย์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 มาจนถึงปัจจุบัน ครูคำ กาไว๋ ได้รับคัดเลือกให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง

13. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) งานวิจัยในประเทศ

ผู้วิจัยศึกษางานวิจัยในประเทศ เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย ดังนี้

รัตนะ บัวสนธิ์ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง โดยการวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์คือการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้การวิจัยมีลักษณะเป็นการวิจัยและพัฒนา ที่ประยุกต์ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีระเบียบวิธีเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มีการเข้าไปอยู่ร่วมในชุมชน การวิจัยดังกล่าวประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ 1 ขั้นการวิจัย ขั้นตอนที่ 2 ขั้นการพัฒนา ขั้นตอนที่ 3 ขั้นการวิจัย และขั้นตอนที่ 4 ขั้นการประเมินหลักสูตร

ผลการวิจัยขึ้นพบว่า ภายในชุมชนมีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่แสดงออกเป็นกระบวนการคิดและกระทำโดยบุคคลของชุมชน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ไม่มีการวางแผนร่วมกันในการพัฒนาการเรียนการสอน หลักสูตรเปิดโอกาสให้สามารถจัดประสบการณ์ความรู้โดยนำผู้เชี่ยวชาญภายนอกมาร่วมในการวางแผนการสอนได้ นโยบายควบคุมทางวิชาการ จากหน่วยงานบังคับบัญชาส่วนกลาง เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การใช้หลักสูตรติดขัด พื้นฐานทางความเข้าใจในทางวิชาการของครูแตกต่างกัน ก็ทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบผลแตกต่างกัน

มาเรียม นิลพันธุ์ (2536 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม สำหรับข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยดำเนินการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นการวิจัย เป็นการสำรวจข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างหลักสูตร โดยการวิเคราะห์หลักสูตรวัฒนธรรม สัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้อง และสำรวจความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2) ขั้นการพัฒนา เป็นการสร้างและพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา กิจกรรมการฝึกอบรม การวัดและประเมินผล นำโครงสร้างหลักสูตรไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องของหลักสูตร และปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตร 3) ขั้นการวิจัย เป็นการทดลองใช้หลักสูตรนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 4) ขั้นการพัฒนา

เป็นการประเมินผลหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ความเข้าใจในการวิจัย วัฒนธรรม มีความสามารถในการทำวิจัยทางด้านวัฒนธรรมได้และควรมีการเพิ่มเติมเนื้อหาของ หลักสูตร และควรมีการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎี และเพิ่มระยะเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ให้มากกว่าเดิม สำหรับปัญหาอุปสรรคในการอบรม คือ ระยะเวลาในการอบรมยังไม่เหมาะสม และต้องมีการปรับปรุงการนำเสนอข้อมูล การใช้ภาษาในการเขียนรายงานวิจัย

วิจิตร ไชยศิลป์ (2536) ได้สำรวจการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรประถม ศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดน่าน พบว่า สภาพการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ครูส่วนใหญ่มีการพัฒนาหลักสูตรในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มทักษะภาษาไทย โดยการ ปรับกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมเสริม ปรับสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่แล้ว และจัดทำ สื่อการเรียนการสอนขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการดำเนินการเป็นครูผู้สอนในระดับชั้นเดียวกัน ส่วนการปรับ เพิ่ม ลด รายละเอียด การจัดทำเนื้อหารายวิชาขึ้นใหม่ มีการดำเนินการค่อนข้างน้อยและดำเนินการในกลุ่มสร้างเสริม ประสบการณ์ชีวิต กลุ่มทักษะภาษาไทยและทักษะคณิตศาสตร์เท่านั้น นอกจากนั้นยังพบว่าปัญหา ในการพัฒนาหลักสูตรส่วนใหญ่ ได้แก่ ขาดเอกสารหรือแหล่งความรู้สำหรับให้ครูศึกษาค้นคว้า ขาด วัสดุและงบประมาณในการดำเนินงาน และครูเหล่านั้นได้เสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดหา เอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นและงบประมาณเพื่อช่วยเหลือคณะครูและโรงเรียน

ในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตร โดยการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลัก สูตรระดับท้องถิ่น โรงเรียนส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนส่งเสริม และดำเนินการปรับกิจกรรมการ เรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม ปรับหรือเพิ่มเติมเนื้อหา ปรับสื่อ จัดทำสื่อขึ้นใหม่ ทุกลักษณะมี การดำเนินการ ยกเว้นการจัดทำเนื้อหาและรายวิชาขึ้นใหม่ ปัญหาส่วนใหญ่ในการดำเนินการ พบว่า โรงเรียนขาดแหล่งที่ใช้ในการค้นคว้าทางวิชาการ ขาดผู้แนะนำแนวทาง ขาดเอกสารในการ ค้นคว้า และครูผู้สอนไม่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้าน

รัชนิวัลย์ จุลบาท (2539) ศึกษาการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นกลุ่มการ งานและพื้นฐานอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งผลการวิจัยพบว่าการจัดทำหลักสูตรระดับท้องถิ่นกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ก่อนการจัดทำ หลักสูตรมีการเตรียมการโดยให้ศึกษานิเทศก์อำเภอเป็นวิทยากรแกนนำจัดทำแนวการสอนใน ระดับอำเภอ ในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในระดับอำเภอมีการแต่งตั้งคณะกรรมการ แต่ไม่มีการ

ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ปัญหาที่พบในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นคือวิทยากรไม่เพียงพอ คณะกรรมการขาดความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร ขาดงบประมาณสนับสนุน ความไม่ทั่วถึงและต่อการนิเทศติดตามผล การจัดทำหลักสูตรระดับท้องถิ่น

การนำหลักสูตรระดับท้องถิ่น กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพไปใช้ของโรงเรียน ในด้านการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน พบว่า โรงเรียนมีการวางแผนเพื่อการใช้หลักสูตร ผู้บริหารส่งเสริมการจัดทำแผนการสอนและบันทึกการสอน โดยกระตุ้นให้ส่งให้ตรวจก่อนนำไปใช้ในชั้นเรียน และเอกสารประกอบหลักสูตรที่ครูจัดทำคือแผนการสอนและใบงานด้านการจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียน มีการสำรวจความพร้อมและการเตรียมบุคลากรโดยส่งเข้าอบรมกับหน่วยงานในสังกัด มีการนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตรและการประชาสัมพันธ์หลักสูตร ด้านการสอนของครู พบว่ามีการเตรียมการสอนและแจ้งจุดประสงค์ก่อนการสอนทุกครั้งและกำหนดความมุ่งหวังให้ผู้เรียนทำงานเป็น มีนิสัยรักการทำงานและปรับปรุงงานอยู่เสมอ วิธีที่ใช้สอนงานบ้าน งานเกษตรและงานเลือกคือการให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ และการสาธิต เกณฑ์ในการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนคือสอดคล้องกับเนื้อหาและเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นและจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยจัดนิทรรศการแสดงผลงานนักเรียน มีการวัดและประเมินผลโดยการตรวจผลงาน การสังเกต การปฏิบัติงานและการทดสอบ ปัญหาที่พบในการนำหลักสูตรไปใช้ของโรงเรียนคือ ขาดงบประมาณในการดำเนินงาน ครูไม่มีเวลาเตรียมการสอนเนื่องจากสอนหลายวิชา ครูขาดความรู้ความเข้าใจในการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ ขาดแหล่งวิชาการค้นคว้าเทคนิคการสอนใหม่ ๆ

มณฑิชา ชนะสิทธิ์ (2539) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา ซึ่งผลการวิจัยในด้านสร้างหลักสูตร พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่มีแนวคิดของโครงการพัฒนาหลักสูตรในลักษณะของการศึกษาเพื่อการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้การประกอบอาชีพโดยใช้ทรัพยากรในชุมชนโรงเรียนส่วนใหญ่พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยครูผู้สอนในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ระดับชั้น ป.5-6 และในวิชาเลือกเสรี ระดับชั้น ม.2 ซึ่งเป็นการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริม และการปรับรายละเอียดของเนื้อหา ในด้านการนำหลักสูตรไปใช้ พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่เชิญปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ด้านเกษตรกรรมมาเป็นวิทยากรในบางเนื้อหา สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นของจริงที่ได้จากแหล่งทรัพยากรในชุมชน มีการวัดผลด้วยการสังเกต การประเมินผลโดยใช้เกณฑ์การผ่านจุดประสงค์ ครูผู้สอนประชาสัมพันธ์หลักสูตรอย่างไม่เป็นทางการ ผู้บริหารทำการ

นิเทศการสอนโดยให้คำปรึกษาและสังเกตการสอนในด้านการประเมินผลหลักสูตรนั้นโรงเรียนส่วนใหญ่ประเมินผลหลักสูตรโดยพิจารณาจากผลการปฏิบัติและผลงานของนักเรียนและโรงเรียนส่วนใหญ่มีการปรับปรุงหลักสูตร เนื่องจากผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของโครงการ และขาดแคลนงบประมาณ

ปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนคือการขาดแคลนงบประมาณผู้บริหารโรงเรียนไม่เห็นความสำคัญของโครงการ ประชาชนชาวบ้านไม่มีเวลา กิจกรรมการเรียนการสอนใช้เวลามากกว่าที่กำหนด และครูผู้สอนไม่มีเวลาจัดทำแผนการสอน

กนกวรรณ รุกขชาติ (2541) ได้ศึกษาแนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการศึกษา นอกโรงเรียนสายอาชีพจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในศตวรรษที่ 21 ใน 4 ด้าน คือ ด้านจุดมุ่งหมาย ด้านเนื้อหาและประสบการณ์ ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล ด้วยเทคนิคเดลฟาย (Delphi) จากกลุ่มตัวอย่างผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นนักวิชาการและเชี่ยวชาญด้านพัฒนาหลักสูตรจำนวน 20 คน พบว่า หลักสูตรท้องถิ่นศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพจากภูมิปัญญาชาวบ้านในศตวรรษที่ 21 มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการจัดการชีวิตและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทยที่มีความสัมพันธ์ต่อชีวิต สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นและจะเป็นหลักสูตรที่ให้องค์กรชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ไปจนถึงการประเมินผล เนื้อหาความรู้ จะเป็นเนื้อหาเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของผู้เรียน สอดคล้องกับชุมชนอย่างแท้จริง ลักษณะการเรียนการสอนเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรง บทบาทของผู้สอนจะเป็นผู้นำด้านวิธีคิด วิธีการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน การเรียนการสอนมีการใช้สื่อที่เป็นของจริง สื่อที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติได้จริง การวัดผลประเมินผลเป็นการประเมินจากการปฏิบัติได้จริง หลังจากเรียนรู้ไปแล้วสามารถนำสิ่งที่เรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ศรียรรณ จันทร์หงษ์ (2542 : ข) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องงานจักสาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ศึกษากรณีโรงเรียนวัดยกระบัตร์ (หุบราชูราษฎร์) จังหวัดสมุทรสาคร โดยดำเนินการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สำรวจความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากการสัมภาษณ์ สอบถาม และสนทนากลุ่ม 2) การพัฒนาหลักสูตร โดยการสร้าง โครงร่างหลักสูตรนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ และนำเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไข 3) การทดลองใช้หลักสูตรนำไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดยกระบัตร์ จังหวัดสมุทรสาคร 4) การ

ประเมินผลและแก้ไขปรับปรุงหลักสูตร โดยประเมินจากเอกสารหลักสูตรและประเมินผลนักเรียน ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติ ผลการวิจัยพบว่าขั้นตอนที่ 1 การศึกษา ข้อมูลพื้นฐาน พบว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรเรื่องงานจักสาน

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร พบว่าโครงสร้างหลักสูตรมีองค์ประกอบต่างๆ ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องที่สามารถนำไปทดลองใช้ได้ ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร พบว่า นำหลักสูตรไปทดลองใช้สอนโดยปราชญ์ชาวบ้าน เป็นเวลา 54 คาบ ขั้นตอนที่ 4 การประเมิน หลักสูตร พบว่า ด้านเอกสารหลักสูตร ควรปรับเปลี่ยนเวลา กิจกรรม และเนื้อหาบางส่วน ส่วน ผลการทดลองใช้ พบว่า ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะในงานจักสานและมีความรักในชุมชน

สาลินี อุดมผล (2542 : ข) ศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่องการเจียรไนลิล โดยดำเนินการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ 1) การสำรวจ ข้อมูลพื้นฐาน โดยศึกษานโยบายทางการศึกษา วิเคราะห์หลักสูตร สัมภาษณ์ สอบถามและ สันทนากลุ่มเกี่ยวกับความต้องการในการพัฒนาหลักสูตร จากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง 2) การ พัฒนาหลักสูตร โดยการสร้างโครงสร้างหลักสูตร นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินและนำข้อเสนอแนะ มาปรับปรุงแก้ไข 3) การทดลองใช้หลักสูตร นำหลักสูตรไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 5 โรงเรียนบ้านช่องด่าน จังหวัดกาญจนบุรี 4) การประเมินผลหลักสูตรและปรับปรุงแก้ไข โดยการประเมินจากเอกสารและประเมินจากนักเรียนทั้ง 3 ด้านคือ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และ ด้านเจตคติ ผลการวิจัยขั้นตอนที่ 1 การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน พบว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีความ ต้องการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร พบว่า โครงสร้างหลักสูตร มีองค์ประกอบต่างๆ ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องที่สามารถนำไปทดลองใช้ ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร พบว่า ผู้สอนและปราชญ์ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจในการนำหลักสูตร ไปใช้ และนักเรียนมีความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรม ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลหลักสูตร พบว่าด้านเอกสารหลักสูตรควรปรับเปลี่ยนเวลา กิจกรรม และเนื้อหาบางส่วน

อังกูล สมคะเนย์ (2535) ศึกษาสภาพและปัญหา การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการ พัฒนา หลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า คีษานินเทคก์ ผู้บริหารโรงเรียนและครูวิชาการ ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญา ชาวบ้านและการพัฒนาหลักสูตร

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ควรจะได้มีการเตรียมบุคลากร อันได้แก่ครูอาจารย์ ผู้บริหารโรงเรียนและคีษานินเทคก์ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญา

ชาวบ้านและการพัฒนาหลักสูตรก่อนการจัดการเรียนการสอนร่วมกับผู้ทรงภูมิปัญญา สำหรับในด้านการขาดทักษะในการสอนของผู้ทรงภูมิปัญญาก็มิได้แก้ไขได้โดยง่ายเนื่องจากต้องใช้ระยะเวลาเพื่อเพิ่มทักษะ ได้เสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดหาเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นและงบประมาณเพื่อช่วยเหลือคณะครูและโรงเรียน

ในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตร โดยการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น โรงเรียนส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนส่งเสริม และดำเนินการปรับปรุงกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม ปรับหรือเพิ่มเติมเนื้อหา ปรับสื่อ จัดทำสื่อขึ้นใหม่ ทุกลักษณะมีการดำเนินการ ยกเว้นการจัดทำเนื้อหาและรายวิชาขึ้นใหม่ ปัญหาส่วนใหญ่ในการดำเนินการพบว่า โรงเรียนขาดแหล่งที่ใช้ในการค้นคว้าทางวิชาการ ขาดผู้แนะนำแนวทาง ขาดเอกสารในการค้นคว้า และครูผู้สอนไม่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้าน

เบญจมาพร กาศมณี (2536 : 75-79) ได้ศึกษาการสร้างชุดการสอนวิทยาศาสตร์ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสื่อ จำนวน 11 ชุด เพื่อรวบรวมข้อมูลทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาทางวิทยาศาสตร์ ในระดับประถมศึกษาและสร้างชุดการสอนในเนื้อหาวิทยาศาสตร์ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสื่อให้มีประสิทธิภาพ 80/80 และมีประสิทธิผลตั้งแต่ .05 ขึ้นไป ผลการศึกษาพบว่ามีชุดการสอนจำนวน 6 ชุด ได้แก่ ชุดการสอนเรื่องการกรองน้ำ คานหรือคานติดคานงัด วิธีใช้และการเก็บรักษาเชื้อเพลิง การทำยาสระผมจากสิ่งที่มีในท้องถิ่น การรักษาตุลแห่งธรรมชาติและแมลงที่ควรกำจัด โดยวิธีธรรมชาติ มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ และค่าดัชนีประสิทธิผลเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ส่วนชุดการสอนจำนวน 5 ชุด ได้แก่ ชุดการสอนเรื่องการชลประทาน การบำรุงรักษาดิน การป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ประโยชน์ของแรงดันอากาศ และปัญหาการชลประทานในท้องถิ่น มีประสิทธิภาพและค่าดัชนีประสิทธิผลตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้

ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์ (2537) ได้ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ในงานการศึกษาในระบบโรงเรียน ภาคตะวันออก พบว่าปัญหาในการปฏิบัติงาน คือผู้ปฏิบัติขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม สำหรับภูมิปัญญาชาวบ้านไม่มีทักษะในการถ่ายทอดความรู้ ทำให้การเรียนการสอนไม่บรรลุวัตถุประสงค์ สอดคล้องกับการศึกษาของ ประกอบ ใจมั่น (2539) ที่ได้ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอน ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการ

ประถมศึกษาจังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างพบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดทักษะประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้และไม่ค่อยมีเวลาว่าง รวมทั้งขาดงบประมาณในการฝึกปฏิบัติงาน

กิตติพิศ ศิริสูตร (2538:ง) ศึกษาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรจังหวัดสุพรรณบุรี โดยดำเนินการส่งแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างให้ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรปราชญ์ชาวบ้าน และศึกษานิเทศก์อำเภอที่ทำหน้าที่หัวหน้างานพัฒนางานวิชาการ เกี่ยวกับข้อมูลและความคิดเห็นการพัฒนาหลักสูตรและนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ผลการวิจัย พบว่า ศึกษานิเทศก์และผู้บริหารโรงเรียน ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร โดยการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน ได้มีการนำเรื่องวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี การประกอบอาชีพท้องถิ่นมาใช้ ครูส่วนใหญ่ศึกษาและนำภูมิปัญญาชาวบ้านโดยเชิญเจ้าของภูมิปัญญามาร่วมกิจกรรมและไปปรึกษาจากปราชญ์ชาวบ้านเหล่านั้น ในด้านการจัดเนื้อหาวิชาหรือรายวิชาขึ้นใหม่ไม่มีการจัดทำ สาเหตุเนื่องจากการมีงานมากเกินไปและไม่มีเวลาเพียงพอ ปัญหาในการนิเทศติดตามผลคือขาดงบประมาณและไม่มีเวลาที่จะติดตามผล ผู้บริหารยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

กรมวิชาการ (2538) ได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นกระบวนการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยการสำรวจความคิดเห็นของศึกษานิเทศก์จังหวัด ศึกษานิเทศก์อำเภอ ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนในโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาทั่วประเทศเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนพบว่า ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่ได้รวบรวมความรู้ประสบการณ์ของชาวบ้านเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน ส่วนโรงเรียนที่ได้นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนจะดำเนินการโดยนำนักเรียนไปศึกษาและเรียนรู้จากแหล่งความรู้ในท้องถิ่น การนำเนื้อหาและกิจกรรมที่เกี่ยวกับความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการเชิญชาวบ้านมาเป็นวิทยากร ซึ่งในระดับประถมศึกษาส่วนใหญ่จะดำเนินการ ในกลุ่มส่งเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มส่งเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพ ส่วนในระดับมัธยมศึกษาจะดำเนินการในวิชาสังคมศึกษา ภาษาไทย และวิชาการงานและอาชีพ

สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ขาดการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์และงบประมาณ ครูผู้สอนมีภารกิจมากและมีความรู้ในการนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านไปใช้น้อย อีกทั้งวิทยากรท้องถิ่นมีความรู้น้อยในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

มาลินี ส่วยคำขาว (2538 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 โดยการศึกษาวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 2) ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 ในด้านการเตรียมการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การวัดผล และประเมินผลการเรียนการสอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ แบบไม่มีโครงสร้าง ตัวอย่างประชากรที่ใช้วิจัยคือ ครูสังคมศึกษา เลือกโดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ ผลการวิจัยปรากฏว่า

1) ครูสังคมศึกษา ส่วนใหญ่ใช้ความรู้เรื่องประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อแบบพุทธ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อแบบพราหมณ์ ความเชื่อเกี่ยวกับบุญบาปและนรสวรรค์ หมูบ้าน วัฒนธรรม หรือแหล่งวัฒนธรรม และชีวประวัติของบุคคลในท้องถิ่น

2) วิธีการใช้ภูมิปัญญาในการเรียนการสอนสังคมศึกษา ด้านการเตรียมการสอน ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่จะศึกษาหลักสูตร คำอธิบายรายวิชา และจุดประสงค์รายวิชาที่สอดคล้องกัน จัดซื้อ ขอยืม และขอบริจาคสื่อการเรียนการสอนจากแหล่งวิทยากรในท้องถิ่น และจัดทำเอกสารประกอบการเรียนการสอนขึ้น ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนใช้การบรรยายประกอบการซักถาม อธิบายและใช้สื่อประกอบและสอดแทรกภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเนื้อหาที่สอน ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ให้นักเรียนจัดป้ายนิเทศในชั้นเรียน และบริเวณโรงเรียน และให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในท้องถิ่น ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ครูใช้วิธีการสังเกตและบันทึกพฤติกรรมความสนใจของนักเรียน ระหว่างเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน และการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การประเมินผลงาน และการทดสอบแบบปรนัย

3) ปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูสังคมส่วนใหญ่มีปัญหาดังนี้ ด้านการเตรียมการสอน และการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นบุคคลขาดทักษะในการถ่ายทอดความรู้ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นักเรียนขาดทักษะในด้านการอภิปราย และแสดงความคิดเห็น ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน นักเรียนขาดทักษะในการทำข้อทดสอบแบบอัตนัย

4) ข้อเสนอแนะ ที่ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่เสนอ ได้แก่ขอให้กระทรวงศึกษาธิการ จัดอบรม และสนับสนุนงบประมาณ ให้ครูสามารถดำเนินการทั้งด้านการจัดเตรียมการสอนการจัดกิจกรรมการ

เรียนการสอน ทั้งในห้องเรียนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร และสามารถวัดและประเมินผลการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นิตยา บุตรศรี (2542) ได้ศึกษาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนต้นแบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี พบปัญหาคล้ายคลึงกันคือครูผู้สอนยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ครูผู้สอนไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับสภาพภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีในห้องถิ่น ครูผู้สอนมีงานในหน้าที่มากจึงไม่มีเวลาหรือไม่คิดที่จะนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น รวมทั้งผู้รู้ที่โรงเรียนเชิญมาถ่ายทอดความรู้ไม่มีทักษะในด้านวิธีสอน จึงเป็นอุปสรรคในการถ่ายทอดความรู้

2) งานวิจัยในต่างประเทศ

ในต่างประเทศมีการวิจัยเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรน้อยมาก ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยในประเทศ เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน : กลองสะบัดชัย ดังนี้

กริฟฟิน (Griffin. 1978) ศึกษาเรื่องการใช้เพลงพื้นบ้านของสเปนเป็นเครื่องมือในการศึกษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของสเปนให้แก่เด็กที่มีเชื้อสายสเปน แต่ไม่ได้อาศัยอยู่ใน สเปน พบว่า เพลงพื้นบ้านของสเปนเป็นเครื่องมือที่ดีในการศึกษาวัฒนธรรมและภาษา สามารถเป็นสื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

มาร์ติน (Martin. 1981) ศึกษาเรื่องการใช้เพลงพื้นบ้านในการพัฒนาประสบการณ์ทางภาษา พบว่า เพลงพื้นบ้านช่วยให้มีศิลปะในการใช้ภาษาเพิ่มมากขึ้นและยังช่วยพัฒนาทักษะในการใช้ห้องสมุดของนักเรียนได้ดียิ่งขึ้น

เบียร์รี่ และชุก (Beery and Schug. 1984) กล่าวถึงกิจกรรมการศึกษาท้องถิ่นชุมชนว่า จะต้องเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ลงมือปฏิบัติในสภาพแวดล้อมจริงเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรง ได้แก่ 1) การศึกษาสถานนอกสถานที่ 2) การสัมภาษณ์บุคคลในท้องถิ่น 3) การเชิญบุคคลในท้องถิ่นมาเป็นวิทยากร

ออแลนโด (Orlando. 1988) ได้ทำการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในอเมริกาเหนือและได้เขียนอธิบายไว้ว่า “ศาสตร์ของประชาชนเรื่องพื้นบ้าน ความรู้ประชาชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน นั้น เป็นความรู้ของชาวบ้านที่ผ่านการปฏิบัติมาแล้วอย่างโชกโชน เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของเขา ความรู้ดังกล่าวไม่ได้

จัดเข้าหัสเก็บไว้ แต่เป็นความรู้ที่ปฏิบัติได้ มีพลังและสำคัญยิ่ง ช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่รอด สร้างสรรค์การผลิต และช่วยในด้านการงาน เป็นสิ่งที่สะสมมา

วอเรน (Warren. 1989) ได้ใช้คำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ในความหมายว่าเป็นระบบเกษตรกรรมในท้องถิ่น ซึ่งพัฒนามาแล้วช่วงระยะเวลาหนึ่ง ด้วยรูปแบบของการเพาะปลูกที่มีพื้นฐานจากความรู้ทางการเกษตรที่ได้ปฏิบัติกันมาในท้องถิ่นนั้น ระบบดังกล่าวมีความสมดุลลงตัวโดยปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ได้รับอิทธิพลจากนวัตกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตัวระบบเอง รวมทั้งรับมาจากภูมิปัญญาที่อื่นจากระบบเกษตรระดับชาติและนานาชาติ วอเรน ใช้คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น แทนคำว่า วัฒนธรรม เพื่อหลีกเลี่ยงความหมายที่มักนิยามกันทางตะวันตกถึงระบบที่หยุดนิ่งไม่เปลี่ยนแปลง

มุชิ (Mushi. 1989) มีการศึกษาถึงการเรียนรู้เรื่องของปัญญาท้องถิ่นแอฟริกัน และพบว่าชนเผ่าต่าง ๆ นั้นมีการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะภายในเผ่าพันธุ์ของตน ผู้สอน คือ ผู้อาวุโสของชุมชน เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม ค่านิยม มาตรฐานสังคม และความรู้เฉพาะเรื่องต่างๆ การเรียน การถ่ายทอดความรู้จะไม่ข้ามเผ่าพันธุ์ ไม่เน้นความเฉลียวฉลาด ไม่เน้นความมีเหตุผล งดเว้นการวิพากษ์วิจารณ์ ทุกอย่างที่เกิดขึ้นถือว่าเป็นพระประสงค์ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ถ่ายทอดโดยการสอนค่านิยมในรูปของนิทานพื้นบ้าน สุภาษิต เรื่องลึกลับต่าง ๆ

อินดิเกนัส (Indigenous. 1989) กล่าวว่า ประเทศมาเลเซีย มีการศึกษาวิจัยภูมิปัญญาชาวบ้านน้อยมาก ถึงแม้จะมีข้อมูลมากมายเกี่ยวกับเทคโนโลยีพื้นบ้านก็ตาม อย่างไรก็ตาม ความรู้และทักษะที่แสดงถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน ครอบคลุมเรื่องต่างๆ คือ เกษตร ประมง การหาประโยชน์จากป่า รวมทั้งหาของป่า สถาปัตยกรรม หัตถกรรม และการใช้สมุนไพร

ตัวอย่างการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านงานหัตถกรรม ได้แก่ การพัฒนางานฝีมือท้องถิ่น โดยนำนวัตกรรมและวิธีการผลิตแบบใหม่มาช่วยการควบคุมดูแลมาตรฐานงานหัตถกรรมท้องถิ่น เพื่อยกระดับมาตรฐาน ขยายตลาดไปสู่ชุมชนภายนอกและตลาดต่างประเทศ ส่งเสริมผู้ไม่มีงานทำหันมาทำหัตถกรรม เพื่อเสริมรายได้

โรบินสัน (Robinson. 1992) ได้ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาและการพัฒนาชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ในการจัดการศึกษาควรเปิดโอกาสให้ท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อที่จะแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์จริง

วิสดอม (Wisdom. 1995) ศึกษาเรื่องการแสดงดนตรีพื้นบ้านของเมืองโนวาสกอตตา ผลการวิจัย พบว่า ชาวบ้านในเมืองโนวาสกอตตา มีความซาบซึ้งและภูมิใจในภูมิปัญญาด้านดนตรีพื้นบ้านของตนเอง แลพยายามที่จะสืบทอดความรู้ มีการปฏิบัติ คือ การไปอยู่ร่วมกับประชาชนชาวบ้าน

จากการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในต่างประเทศ พบว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านจะอยู่ในความหมายใดๆ ก็ตาม ผลการวิจัยส่วนใหญ่พบว่า ภูมิปัญญาเป็นเครื่องมือที่ดีในการศึกษา เป็นมรดกทางวัฒนธรรม เป็นพลังที่สำคัญยิ่งที่ทำให้ชาวบ้านมีชีวิตรอดอย่างสร้างสรรค์ มีความสมดุลลงตัวโดยปรับเปลี่ยนตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อม

ภูมิปัญญาไม่เน้นความเฉลี่ยฉลาด ไม่เน้นความมีเหตุผล งดเว้นการวิพากษ์วิจารณ์ แต่จะเน้นค่านิยม กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม และเปิดโอกาสให้ปราชญ์ชาวบ้านในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อเป็นการแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์จริง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย เป็นลักษณะของการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ควบคู่กับการสังเกต มีขั้นตอนดำเนินการวิจัยดังนี้

- ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
- ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตร
- ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร
- ขั้นตอนที่ 4 ประเมินและปรับปรุงหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

วัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจวิธีการถ่ายทอดเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรวิชา กลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนา โดยผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

- 1) ศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา
- 2) ศึกษาวิเคราะห์นโยบายทางการศึกษา
- 3) สัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสาร (Key Informants)

เลือกบุคคลหรือตัวอย่างและพื้นที่ในการศึกษา

การเลือกบุคคลหรือตัวอย่างและพื้นที่ในการศึกษา ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งได้ดำเนินการดังนี้ เลือกบุคคลคือผู้ให้ข่าวสาร (Key Informants) ได้แก่ (1) ผู้บริหารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา (2) บุคคลทั่วไปผู้สนใจสมัครเรียนวิชากลองสะบัดชัย (3) พ่อครูหรือปราชญ์ชาวบ้าน (4) ตัวแทนฝ่ายวิชาการของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ (5) ตัวแทนฝ่ายวิชาการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และเลือกพื้นที่ศึกษาที่โครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา โดยมีขั้นตอนการเลือกดังนี้ (1) โครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนามีความต้องการพัฒนาหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น (2) ผู้บริหารโครงการมีความต้องการและเอื้ออาทร

ต่อการพัฒนาหลักสูตรกลองสะบัดชัย (3) ปราชญ์ชาวบ้าน มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการถ่ายทอดกลองวิชาสะบัดชัยเป็นอย่างดี

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานด้วยตนเองได้ดำเนินการดังนี้

1) ศึกษาวิเคราะห์เอกสารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา วันที่ 2 ตุลาคม ถึง 5 ธันวาคม พ.ศ. 2547

2) ศึกษาวิเคราะห์นโยบายทางการศึกษา ประกอบด้วย (1) แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พุทธศักราช 2545-2549) (2) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (3) หลักสูตรขั้นพื้นฐาน (พุทธศักราช 2542) ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 (4) วิชาชีพช่างสิบหมู่ของวิทยาลัยในวังชาย (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2545) วันที่ 10 ตุลาคม ถึง 9 ธันวาคม พ.ศ. 2547

3) สัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสาร (Key Informants) ได้แก่ (1) ผู้บริหารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา (2) บุคคลทั่วไปผู้สนใจสมัครเรียนวิชากลองสะบัดชัย (3) พ่อครูหรือปราชญ์ชาวบ้าน (4) ตัวแทนฝ่ายวิชาการของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ (5) ตัวแทนฝ่ายวิชาการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อรวบรวมข้อมูลเป็นพื้นฐานในการสร้างโครงร่างหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย วันที่ 10 มกราคม ถึง 5 มีนาคม พ.ศ. 2548

วิธีการที่ใช้ในการวิจัย

1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) คือเข้าไปสังเกตพฤติกรรมการเรียนการสอนกลองวิชาสะบัดชัย รูปแบบกลองสะบัดชัย สืบสานทางการตีกลองสะบัดชัย กระบวนการถ่ายทอดความรู้ กล่าวคือ ผู้วิจัยจะใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์เป็นหลัก ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยใช้วิธีการจดบันทึกคำสอนและถ่ายวีดีโอประกอบ

การสังเกตผู้วิจัยได้กำหนดเค้าโครงไว้ล่วงหน้า (Structured Observation) การจัดทำเค้าโครงล่วงหน้า จัดทำโดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรและอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาประมวลเพื่อกำหนดเป็นเค้าโครง การสังเกตและเพื่อความถูกต้องของข้อมูลจะใช้การสังเกตและสัมภาษณ์ซ้ำๆ กันหลายครั้ง

2) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured Interview or Formal Interview) ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่วิจัยและปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโทพร้อมทั้งผู้เชี่ยวชาญ เนื้อหาการสัมภาษณ์ได้แก่ข้อมูลโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา กระบวนการเรียนการสอนกลองสะบัดชัย ความต้องการพัฒนาหลักสูตรกลองสะบัดชัย ปัญหา ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเรียนการสอนกลองสะบัดชัย

3) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ใช้การสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และใช้ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดกลองสะบัดชัย

4) การจดบันทึกภาคสนาม การบันทึกภาคสนาม (Field Notes) ใช้แบบบันทึกข้อมูลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษา ใช้บันทึกข้อมูลจากการสังเกต และการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้รายละเอียดเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษาที่เป็นระบบ เพื่อนำไปวิเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาวิเคราะห์เอกสารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา การศึกษาวิเคราะห์นโยบายทางการศึกษา ประกอบด้วย (1) แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พุทธศักราช 2545-2549) (2) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 (3) หลักสูตรขั้นพื้นฐาน (พุทธศักราช 2542) ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 (4) วิชาชีพช่างสิบหมู่ของวิทยาลัยในวังชาย (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2545) และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสาร (Key Informants) เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานและขอบข่ายเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา: กลองสะบัดชัย แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ไปสรุปเนื้อหา

การสังเคราะห์ข้อมูล

การสังเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการนำผลการวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis) และปรากฏการณ์ทั้งหมดที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาสร้างแนวคิดสรุป (Conceptualization) เพื่อให้เห็น

ภาพรวมเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย
ของโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตร

วัตถุประสงค์ เพื่อดำเนินการสร้างหลักสูตรกลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนาโดยเน้นกระบวนการถ่ายทอด กล่าวคือ วิธีดำเนินการสร้างหลักสูตรให้สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์ขั้นตอนที่ 1 ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนย่อย 2 ขั้นตอน คือ 1) การพัฒนาโครงร่างหลักสูตร 2) ตรวจสอบคุณภาพโครงร่างหลักสูตร ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1) การพัฒนาโครงร่างหลักสูตร โดยนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 คือจากการศึกษา นโยบายการศึกษา และเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ การสังเกต นำมารวมกันและวิเคราะห์อีกครั้ง พร้อมทั้งกำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อเป็นแนวทางในการร่างโครงร่างหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย ซึ่งประกอบด้วย หลักการ คำอธิบายรายวิชา จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง ขอบเขตเนื้อหา เวลาเรียน แนวทางจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การประเมินผล และได้พัฒนาโครงร่างหลักสูตรดังนี้

1.1) หลักการ นำเสนอข้อมูลที่ศึกษามาพิจารณากำหนดหลักการของหลักสูตรว่าเป็นหลักสูตรให้ความรู้กับกลุ่มเป้าหมายใด มีลักษณะและจุดเน้นที่ใด ตลอดจนมีวิธีการอย่างไร

1.2) จุดหมาย ศึกษาความจำเป็นในการสร้าง กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเพื่อให้ทราบว่าหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายอย่างไร

1.3) เนื้อหาสาระ พิจารณาข้อมูลที่รวบรวมได้กำหนดเป็นเนื้อหาสาระของหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัยสำหรับบุคคลทั่วไป ที่สนใจสมัครเข้าเรียนที่โครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา โดยพิจารณาจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและขอบข่ายเนื้อหา เรื่องกลองสะบัดชัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

ก) ภาคทฤษฎี ประกอบด้วยความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประวัติกลองล้านนา กลองสะบัดชัย จังหวะการตีพื้นฐาน การยกเท้าในจังหวะการตีกลองสะบัดชัย

ข) ภาคปฏิบัติ ประกอบด้วย วิธีการถ่ายทอดและการตีกลองสะบัดชัยด้วยลีลาท่าทางต่างๆ

2) การตรวจสอบคุณภาพโครงร่างหลักสูตร เมื่อสร้างโครงร่างหลักสูตรเสร็จ ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร โดยพิจารณาตามรายละเอียดต่างๆ คือ ความสอดคล้องของส่วนประกอบโครงร่างหลักสูตร เป็นการพิจารณาว่า หลักการ คำอธิบายรายวิชา จุดหมาย โครงสร้าง ขอบข่ายเนื้อหา แนวทางการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การประเมินผล มีความสอดคล้องกันเพียงไร ต่อจากนั้นนำโครงร่างหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นไปตรวจสอบคุณภาพก่อนนำไปใช้ โดยผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ อาจารย์สามารถ ศรีจำนง อาจารย์จันทร์ แก้วจิโน ครูคำ กาไวย์ (ปราชญ์ชาวบ้าน) ซึ่งตรวจสอบดังต่อไปนี้

- 1) ความสอดคล้องของส่วนประกอบโครงร่างหลักสูตร
- 2) ความสอดคล้องของส่วนประกอบแผนการสอน
- 3) ความสอดคล้องของส่วนประกอบแผนการสอน
- 4) ความสอดคล้องของส่วนเนื้อหากับคาบเวลาเรียนในแต่ละแผนการสอน
- 5) ความสอดคล้องระหว่างจุดหมายของโครงร่างหลักสูตรและจุดประสงค์การเรียนการสอนของแผนการสอนแต่ละแผนการสอน
- 6) ความสอดคล้องระหว่างแนวทางการเรียนการสอน ของโครงร่างหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอนและแผนการสอน
- 7) ความสอดคล้องระหว่างการประเมินผลของโครงร่างหลักสูตรแผนการสอนและแผนการสอน

โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องโครงร่างหลักสูตร (Index of item Objective Congruence : IOC) เพื่อนำโครงร่างหลักสูตรมาปรับปรุงแก้ไขโดยมีรายละเอียดในการตรวจสอบคุณภาพโครงร่างหลักสูตร โดยนำแบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตรไปให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านพิจารณา ลงความเห็นและให้คะแนนในแต่ละข้อดังกล่าวข้างต้น มีรายละเอียดดังนี้

- + 1 เมื่อแน่ใจในความสอดคล้อง
- 0 เมื่อไม่แน่ใจในความสอดคล้อง
- 1 เมื่อแน่ใจในความไม่สอดคล้อง

จากสูตร

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

IOC หมายถึง ดัชนีความสอดคล้องขององค์ประกอบหลักสูตร

ΣR หมายถึง ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้ตรวจสอบคุณภาพโครงสร้างหลักสูตรทั้งหมด

N หมายถึง จำนวนผู้ตรวจสอบคุณภาพโครงสร้างหลักสูตร

ค่าดัชนี IOC ที่คำนวณได้มากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 แสดงว่าองค์ประกอบของหลักสูตรมีความสอดคล้องกับหลักสูตร (พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2540 : 117)

3) การวิเคราะห์ข้อมูล นำโครงสร้างหลักสูตรที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพ ในกระบวนการ ข้อ 2 มาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ถ้าโครงสร้างหลักสูตรมีความเหมาะสม สามารถนำไปทดลองใช้ ถ้าไม่เหมาะสมก็ปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตรตามข้อเสนอแนะและนำไปทดลองใช้ต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร

วัตถุประสงค์ เพื่อทดลองใช้หลักสูตรทดลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนาโดยเน้นกระบวนการถ่ายทอด ทั้งนี้ เพื่อพิจารณาถึงผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทดลองใช้หลักสูตร โดยมีแบบแผนการวิจัยเป็น The one-shot case study (Tuckman 1999:159-160)

แบบแผนการวิจัย

ทดลอง	การวัดและประเมินผล
X	T ₂

X หมายถึง การทดลองใช้หลักสูตร

T₂ หมายถึง การวัดผลประเมินผลภายหลังการทดลองใช้

ประชากร คือผู้เรียนทดลองสะบัดชัย ในโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2548 จำนวน 10 คน

วิธีดำเนินการ ในการทดลองใช้หลักสูตรเพื่อถ่ายทอดทดลองสะบัดชัย มีวิธีการดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1) ขอนหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถึงผู้บริหารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการทดลองใช้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้น

2) ผู้วิจัยได้กำหนดแนวการสอนและแผนการสอน เพื่อนำไปทดลองใช้กับผู้เรียนกลองสะบัดชัยในโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2548 โดยใช้ระยะเวลาสอน สัปดาห์ละ 4 - 10 คาบ คาบละ 50 นาที จำนวน 16 สัปดาห์ รวมระยะเวลาศึกษา 66 คาบ โดยไม่รวมการทดสอบกลางภาค 4 คาบ และปลายภาค 4 คาบ รวมเวลาในการเรียนการสอนทั้งสิ้นตลอดหลักสูตร 74 คาบ ใช้เวลาศึกษาทั้งสิ้น จำนวน 16 สัปดาห์

3) วิธีดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรกลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนาโดยเน้นกระบวนการถ่ายทอด มีขั้นตอนดังนี้

3.1) ผู้วิจัยแนะนำวิธีการและขั้นตอน ในแผนการสอนเรื่องกลองสะบัดชัยให้กับครูปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน

3.2) ผู้วิจัยร่วมกับครูปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในภาคทฤษฎี ส่วนภาคปฏิบัติ ครูปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน ตามตารางกิจกรรมในแต่ละแผนการสอนที่กำหนดไว้

3.3) ผู้วิจัยทำแบบบันทึกพฤติกรรมประจำวัน (Log Book) เพื่อบันทึกพฤติกรรมของผู้เรียน ผู้สอน ในระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

3.4) หลังจากครูปราชญ์ชาวบ้าน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนจบหลักสูตรกลองสะบัดชัย ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับผู้เรียน พร้อมทั้งสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับครูปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปประเมินผลหลักสูตรในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร

วัตถุประสงค์ เพื่อประเมินผลหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนา ที่เน้นกระบวนการถ่ายทอด หลังจากทดลองใช้หลักสูตรกับผู้เรียนกลองสะบัดชัยในโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา เพื่อนำผลการประเมินไปปรับปรุงแก้ไขเป็นหลักสูตรฉบับสมบูรณ์ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) ประเมินผลหลักสูตรด้านความรู้ของผู้เรียน ผู้วิจัย ปราชญ์ชาวบ้าน และครูผู้ช่วยสอน ร่วมกันประเมินหลักสูตร ด้านความรู้ของผู้เรียน โดยวิเคราะห์จากการตอบคำถามและการซักถามของผู้เรียน และสังเกตวิธีการแสดงวิชากลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนาที่เน้นกระบวนการถ่ายทอด ของผู้เรียนในโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา และคำถามท้ายแผนการสอน (ดังราย

ละเอียดเนื้อหาตามแผนการสอน ในภาคผนวก ข.) แล้วบันทึกลงในแบบประเมินจากนั้นนำแบบประเมินไปวิเคราะห์ข้อมูล

2) ประเมินผลหลักสูตรด้านทักษะของผู้เรียน ผู้วิจัย ปรากฏชาวบ้าน และครูผู้ช่วยสอน ร่วมกันประเมินหลักสูตรด้านทักษะของผู้เรียน โดยการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน ในการเรียนภาคทฤษฎีและปฏิบัติ การฝึกปฏิบัติ ความสามารถในการตีกลองสะบัดชัย และการใช้เครื่องดนตรีประกอบกลองสะบัดชัย ได้แก่ ฉาบ ฉ่อง ในภาพรวม แล้วบันทึกลงในแบบประเมินจากนั้นนำแบบประเมินไปวิเคราะห์ข้อมูล

3) ประเมินผลหลักสูตรด้านเจตคติของผู้เรียน ผู้วิจัย ปรากฏชาวบ้าน และครูผู้ช่วยสอน ร่วมกันประเมินหลักสูตรด้านเจตคติของผู้เรียน โดยการสอบถามความคิดเห็นของผู้เรียนที่มีต่อหลักสูตรกลองสะบัดชัยเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา ในภาพรวม แล้วบันทึกลงในแบบประเมิน จากนั้นนำแบบประเมินไปวิเคราะห์ข้อมูล

การปรับปรุงหลักสูตร

นำโครงสร้างหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ไปทดลองใช้ เมื่อพบข้อบกพร่องที่ควรปรับปรุงแก้ไข ก็นำข้อบกพร่องประเด็นต่างๆ มาปรับแก้ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา โดยพิจารณาจากตารางแสดงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนหลักสูตรวิชา กลองสะบัดชัย โดยผ่านอาจารย์ที่ปรึกษาและคณาจารย์ผู้ควบคุมปริญญานิพนธ์ ก็จะได้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : วิชากลองสะบัดชัย ฉบับสมบูรณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผล

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลการใช้หลักสูตรวิชากลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนา ที่เน้นกระบวนการถ่ายทอดประกอบด้วย แบบทดสอบท้ายแผนการสอน กิจกรรมเสนอแนะ แบบบันทึกภาคสนาม (Field Notes) แบบประเมินผลผู้เรียน

แบบทดสอบท้ายแผนการสอน เป็นข้อคำถามหรือวิธีการที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติตามแผนการสอนแต่ละแผน ระหว่างการจัดการเรียนการสอนวิชากลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนา ที่เน้นกระบวนการถ่ายทอด โดยวิธีการเขียนตอบหรือปฏิบัติที่ละคน

แบบบันทึกภาคสนาม (Field Notes) เป็นแบบบันทึกที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อใช้เก็บข้อมูลเชิงพฤติกรรมและภาคปฏิบัติ และแบบประเมินผลการเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยพัฒนามาจากวิธีการประเมินผลหลักสูตรตามแนวคิดของครอนบาค

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเองนี้ ได้ผ่านการตรวจสอบจากคณะกรรมการผู้ควบคุมปริญญาโท เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตรวิชาทดลองสะบัดชัย เน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา ที่ตรงประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การสร้างเครื่องมือ

เพื่อให้การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นไปตามจุดประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลหลักสูตร มีรายละเอียดดังนี้

- 1) ศึกษาวิธีการสร้างเครื่องมือจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร และวิธีการประเมินผลหลักสูตรตามแนวคิดของครอนบาค
- 2) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาประมวล เพื่อกำหนดโครงสร้างและขอบเขตเนื้อหาของเครื่องมือ และดำเนินการสร้างเครื่องมือ
- 3) นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษา และกรรมการควบคุมปริญญาโท เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและความถูกต้องเชิงเนื้อหา และนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ
- 4) นำเครื่องมือที่ปรับปรุงแก้ไข ให้อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโทและคณะกรรมการควบคุมปริญญาโท ตรวจสอบอีกครั้งเพื่อความสมบูรณ์ของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยได้ทดลองใช้หลักสูตรเสร็จสิ้น ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนการประเมินผลเพื่อการปรับปรุงหลักสูตร โดยนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นโดยผ่านการตรวจสอบพิจารณาจากอาจารย์ที่ปรึกษาและคณะกรรมการควบคุมปริญญาโทแล้วนำไปเก็บรวบรวมข้อมูล ตั้งแต่วันที่ 20 มกราคม ถึง วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2549 กล่าวคือผู้วิจัย ปราชญ์ชาวบ้าน และครูผู้ช่วยสอน ได้ประเมินผลผู้เรียนพร้อมๆ กัน คือร่วมกันสังเกตภาคปฏิบัติ สัมภาษณ์ความรู้สึกที่มีต่อหลักสูตรที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นเพื่อทราบทัศนคติของผู้เรียน และร่วมกันตรวจสอบข้อสอบภาคทฤษฎี แล้วนำมาให้นำหนักตามแบบประเมินผลผู้เรียน (ในภาคผนวก ง) และเตรียมวิเคราะห์ในลำดับต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การประเมินผลหลักสูตรวิชากรองสับดัชย์ของภูมิปัญญาล้านนา เน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยใช้แบบบันทึกภาคสนาม ซึ่งจะสังเกตจากพฤติกรรมระหว่างเรียนและหลังเรียน สัมภาษณ์ รวมทั้งการทดสอบผู้เรียนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ แล้วนำผลที่ได้จากการประเมินบันทึกลงในแบบประเมินผลผู้เรียน แล้วจึงนำไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และให้น้ำหนักระดับคะแนนเฉลี่ย ตามเกณฑ์การประเมิน ที่ผู้วิจัย ปรารชญ์ ชาวบ้าน ครูผู้ช่วยสอน ได้ร่วมกันกำหนดขึ้น ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย	0.00 - 1.00	อยู่ในเกณฑ์	ไม่ผ่าน
คะแนนเฉลี่ย	1.01 - 2.00	อยู่ในเกณฑ์	พอใช้
คะแนนเฉลี่ย	2.01 - 3.00	อยู่ในเกณฑ์	ดี
คะแนนเฉลี่ย	3.01 - 4.00	อยู่ในเกณฑ์	ดีมาก

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย ผู้วิจัย ได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้คือ

- 1) การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
- 2) การสร้างหลักสูตร
- 3) การทดลองใช้หลักสูตร
- 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร

การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา:กลองสะบัดชัย มีรายละเอียดดังนี้

- 1) ผลการศึกษาวิเคราะห์เอกสารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา
- 2) ผลการวิเคราะห์นโยบายทางการศึกษา ประกอบด้วย (1) แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พุทธศักราช 2545-2549) (2) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (3) หลักสูตรขั้นพื้นฐาน (พุทธศักราช 2542) ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 (4) วิชาชีพช่างสิบหมู่ของวิทยาลัยในวังชาย (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2545)

3) ผลการสัมภาษณ์บุคคลที่มีความต้องการพัฒนาหลักสูตร วิชากลองสะบัดชัย ผู้ให้สัมภาษณ์ประกอบด้วย (1) ผู้บริหารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา (2) บุคคลทั่วไปผู้สนใจสมัครเรียนวิชากลองสะบัดชัย (3) พ่อครูหรือปราชญ์ชาวบ้าน (4) ตัวแทนฝ่ายวิชาการของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ (5) ตัวแทนวิชาการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่

1) ผลการศึกษาวิเคราะห์เอกสารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา

ผลการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร พบว่า โครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาตั้งอยู่ เลขที่ 35 ถนนรัตนโกสินทร์ ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ดำเนินการโดยองค์กรพัฒนาเอกชนร่วมกับชุมชนท้องถิ่นกับเอกชน และสถาบันการศึกษาในภาคเหนือ ได้รับความอนุเคราะห์จากพระพุทธพจนวราภรณ์ (เจ้าอาวาสวัดเจติยหลวงวรวิหารรูปปัจจุบัน พ.ศ. 2548) ผู้ก่อตั้งมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท ได้ยกที่ดินที่มีผู้บริจาคให้มาเป็นที่ตั้งของโรงเรียน (ตามแผนที่ หน้า 152) และเป็นผู้อุปถัมภ์โรงเรียน เปิดดำเนินการอย่างเป็นทางการเมื่อปี พุทธศักราช 2543 กระบวนการสืบสานภูมิปัญญาล้านนา มีการสืบทอดและพัฒนางานความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ให้ดำรงสืบต่อไป โดยการรวบรวมองค์ความรู้ ผู้รู้ และการจัดหลักสูตร ในการศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านแขนงต่างๆ เพื่อการเรียนรู้ และวางแผนทางในการศึกษา ให้สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมชุมชนล้านนา โดยมีการสืบสานภูมิปัญญาดังนี้

1.1) รวบรวมผู้รู้ พ่อครู แม่ครู ปราชญ์ชาวบ้าน และช่างพื้นบ้านในล้านนา โรงเรียนจะดำเนินการติดต่อให้ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาเฉพาะด้านมาทำการช่วยสอน ให้แก่บุคคลผู้สนใจที่สมัครเข้าเรียนวิชาต่างๆ ของภูมิปัญญาล้านนา หรือผู้สนใจสามารถติดต่อโดยตรงกับปราชญ์ชาวบ้านเพื่อเรียนในรายวิชาที่ตนเองสนใจ หรือทางโรงเรียนจัดส่งผู้เรียนมาให้ปราชญ์ชาวบ้าน ที่บ้านของปราชญ์ชาวบ้านเอง ซึ่งเปรียบเสมือนศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ปัจจุบัน โรงเรียนมีบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาเฉพาะด้านมากกว่า 70 คน ที่มาทำการสอน โดยสามารถรวบรวมวิชาที่เปิดสอนหรือเคยเปิดสอนในโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาออกเป็นหมวดหมู่ได้ประมาณ 23 รายวิชา คือ (1) ภาษาล้านนา (2) ชั้คำว,ชอ,จ้อย (3) ทำโคม (4) การทำอาหารพื้นเมือง (5) ทอผ้าพื้นเมือง (6) จักสาน (7) ทำชิง (8) การปั้น (9) แกะสลัก (10) วาดรูปล้านนา (11) ดนตรีพื้นเมือง (12) ฟ้อนพื้นเมือง (13) ฟ้อนดาบ,ฟ้อนเชิง (14) กลองสะบัดชัย (15) การทำกระดาดสา (16) หมากสุม,หมากเบ็ง,ต้นผึ้ง,ถักข้าว (17) หมอเมือง (18) ตีมีด (19) ของเด็กเล่น (20) เกษตรพื้นบ้าน (21) ภูมิปัญญาการอนุรักษ์ป่า (22) จัดตุง (23) เครื่องเงิน

1.2) ศึกษารวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ท้องถิ่นจัดทำเป็นตำรา หรือหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้ง่ายแก่การค้นคว้าและเก็บรักษา ซึ่งได้ดำเนินการแล้วหลายวิชา เช่น ทอผ้าพื้นเมือง อาหารเมือง ภาษาล้านนา ดนตรีพื้นเมือง โดยบางวิชาได้นำความรู้สากลเข้ามาในการสืบสาน เช่น ดนตรี

พื้นเมือง โรงเรียนได้นำโน้ตสากลเข้ามาประยุกต์ใช้โดยทำเป็นสมุดโน้ต แม้จะไม่สามารถเลียนเสียงเพลงโบราณได้ทั้งหมด แต่จำเป็นต้องใช้เพื่อให้สามารถสืบสานได้สอดคล้องกับเงื่อนไขของผู้เรียน

1.3) จัดทำหลักสูตรอบรมระยะสั้นและกิจกรรมต่างๆ ให้กลุ่มผู้เรียน เนื่องจากผู้เรียนอาจไม่มีโอกาสสมเเรียนรู้ในโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาได้โดยตรง โรงเรียนจึงประสานกับสถานศึกษาชั้นพื้นฐานในระดับช่วงชั้นต่างๆ โดยจัดทำเป็นหลักสูตรระยะสั้นและกิจกรรมต่างๆ ให้แก่ผู้เรียนและครู เช่น ค่ายผู้นำเยาวชนสืบสานวัฒนธรรม จัดอบรมทำหลักสูตรท้องถิ่นให้แก่ครู

1.4) เผยแพร่ความรู้แก่สาธารณชน โรงเรียนได้จัด “งานสืบสานล้านนา” ปีละ 1 ครั้ง เพื่อให้ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาล้านนาแต่ละกลุ่มมาแสดงให้ผู้สนใจจากภูมิภาคต่างๆ ได้ชมและยังมีโครงการจัดงานดังกล่าวในภูมิภาคต่างๆ เพื่อเป็นตัวอย่างในการสืบสานภูมิปัญญาให้แก่ท้องถิ่นอื่นๆ อีกด้วย

1.5) ประสานเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน โรงเรียนได้ประสานงานจัดอบรมเรื่องภูมิปัญญาล้านนาให้แก่ภาครัฐและเอกชนและสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้นำชุมชนหลายภูมิภาค เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลในการส่งเสริมภูมิปัญญาระหว่างกัน

1.6) ค่าใช้จ่ายผู้เรียนจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นค่าไหว้ครูคนละ 500 บาท ต่อ 1 รายวิชา เพื่อนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาสอนของปราชญ์ชาวบ้าน

1.7) โครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาได้มีการบริหารจัดการดังนี้

กรรมการที่ปรึกษา

- (1) ม.ร.ว. อัจฉริย์ชัย รุจิชัย
- (2) ศ.เกียรติคุณ มณี พยอมยงค์
- (3) ศ.นพ.ประเวศ วะสี
- (4) ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์
- (5) ศ.ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี
- (6) ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง
- (7) รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม
- (8) อาจารย์วิถี พานิชพันธ์
- (9) อาจารย์เผ่าทอง ทองเจือ
- (10) อาจารย์นคร พงษ์น้อย

ประธานคณะกรรมการ

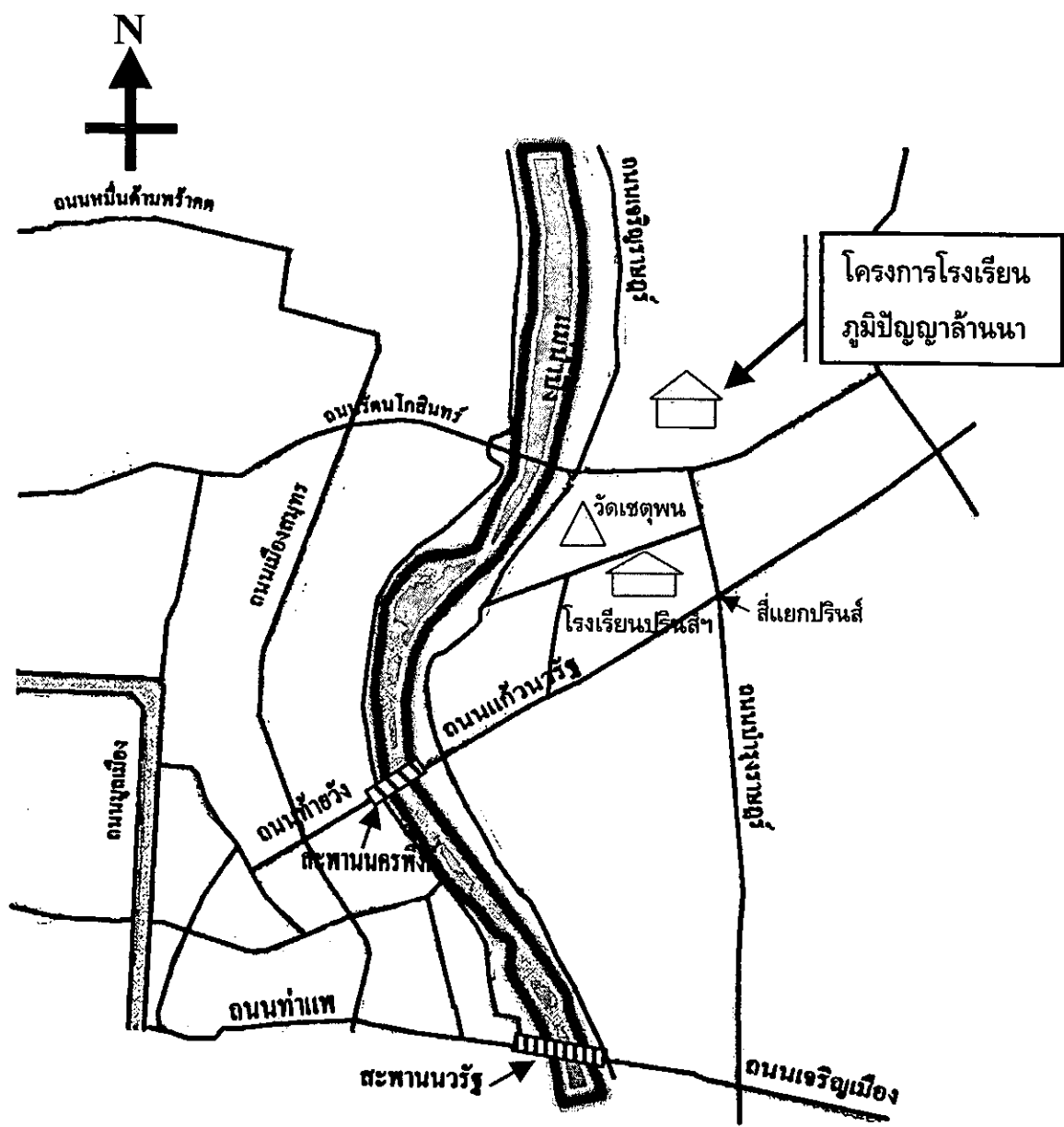
คุณพลสวัสดิ์ เปาโรหิตย์

กรรมการอำนวยการ

- (1) อาจารย์เครือมาศ วุฒิการณ์
- (2) อาจารย์ทรงศักดิ์ ปรามค์วัฒนากุล
- (3) อาจารย์รุจพร ประชาเดชสุวัฒน์
- (4) อาจารย์มาลา คำจันทร์
- (5) อาจารย์วิลักษณ์ ศรีป่าซาง
- (6) อาจารย์สนั่น ธรรมธิ
- (7) อาจารย์เกริก อัครชินเรศ
- (8) อาจารย์ร่ำพัด โกฎแก้ว
- (9) อาจารย์เสถียร นะวงศ์รักษ์
- (10) อาจารย์ลิปิกรณ์ มาแก้ว

กรรมการดำเนินงาน

- (1) คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ
- (2) คุณเดชา เตียงเกตุ
- (3) คุณบุญจันทร์ ทองดีเลิศ
- (4) คุณนุสรา เตียงเกตุ
- (5) คุณสุพันธ์ นิมดี
- (6) คุณชาลิสา บุญศิริ

ภาพประกอบ 9 แผนที่ตั้งโครงการโรงเรียนสืบสานกุฏิปัญญาล้านนา

2) ผลการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับนโยบายการศึกษา

2.1) จากการศึกษาเกี่ยวกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) พบว่า ได้ระบุแนวทางในการพัฒนาประเทศไทยในอนาคต 20 ปี มีจุดมุ่งหมายที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และความอยู่ดีมีสุขของคนไทยและสร้างค่านิยมให้คนไทยตระหนักถึงความจำเป็น และปรับกระบวนการคิด ทักษะคิด และกระบวนการทำงานโดยยึด “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารจัดการประเทศแนวใหม่ที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพ และก้าวตามโลกได้อย่างรู้เท่าทัน โดยมุ่งพัฒนาสู่ “สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ” ใน 3 ด้าน คือ 1) สังคมคุณภาพ 2) สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ 3) สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ที่เปิดโอกาสให้คนไทยทุกคนสามารถคิดเป็น ทำเป็น มีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต รู้ทันโลก เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง สามารถสั่งสมทุนทางปัญญา รักษาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

2.2) ผลการศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 พบว่า ได้ระบุความสำคัญเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรท้องถิ่น และหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นในมาตราที่ 27 สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสภาพชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น และในมาตราที่ 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคลต่างๆ และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน

ดังนั้นผลการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับนโยบายทางการศึกษา จึงสรุปได้ว่า แผนการพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) และราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มีนโยบายทางการศึกษาต้องการให้มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เพื่อให้คนไทยทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต สถานศึกษามีบทบาทในการจัดการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนและความต้องการของผู้เรียน โดยส่งเสริมให้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ที่เหมาะสมกับบริบทในชุมชน และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนการสอน

2.3) ผลการศึกษาวិเคราะห์หลักสูตรขั้นพื้นฐาน (พุทธศักราช 2542) จากการศึกษาวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับหลักสูตรขั้นพื้นฐานช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 พบว่า ได้ระบุแนวทางจัดการศึกษา คือ สถานศึกษาสามารถปรับรูปแบบการจัดหลักสูตรให้เหมาะสมยิ่งขึ้นได้

ในบางกลุ่มสาระ เช่น ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยีซึ่งยังจำเป็นต้องเรียนอยู่ อาจจัดเป็นรายวิชาสั้นๆ หรือรายวิชาเดี่ยว หรือรวมกันในลักษณะบูรณาการ เมื่อสถานศึกษาจัดการเรียนรู้ได้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ระบุไว้แล้ว ก็อาจพัฒนาเป็นวิชาเลือกเฉพาะทางในระดับสูงขึ้นไปได้เช่นเดียวกันได้ การจัดเวลาเรียนดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวทางสำหรับการจัดการศึกษาในระบบสถานศึกษา ส่วนการจัดการการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น ให้พิจารณายืดหยุ่นเวลาเรียนตามสถานการณ์และโอกาสที่เอื้อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้

การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ การจัดการศึกษาบางประเภท มีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ได้แก่ การศึกษาทางด้านศาสนา ดนตรี นาฏศิลป์ กีฬา อาชีวศึกษา การศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นเลิศด้านต่างๆ การศึกษาสำหรับผู้บกพร่องในด้านต่างๆ ผู้มีความสามารถพิเศษ การศึกษานอกระบบและการศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัวและองค์กรต่างๆ การจัดการศึกษาเหล่านี้สามารถปรับใช้มาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ตามความเหมาะสมทั้งนี้หลักเกณฑ์และวิธีการ ให้เป็นไปตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

มาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดไว้เฉพาะมาตรฐานการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนมาตรฐานการเรียนรู้ตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน ให้สถานศึกษาพัฒนาเพิ่มเติมได้

2.4) ผลการศึกษาวิเคราะห์วิชาชีพช่างสิบหมู่ของวิทยาลัยในวังชาย (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2545) จากการวิเคราะห์วิชาชีพช่างสิบหมู่ของวิทยาลัยในวังชาย วิชาช่างแกะ (งานฉลุและแกะสลัก) พบว่า เป็นหลักสูตรที่ปรับปรุงมาจากหลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ ช่างแกะ (งานฉลุและ แกะสลัก) พุทธศักราช 2540 โดยครูผู้สอนช่างชำนาญการของสำนักพระราชวัง ปรับปรุงแก้ไข โดยพิจารณาจากเนื้อหารายวิชา จุดประสงค์ จำนวนเวลาเรียนของหลักสูตรเดิม ปรับให้สอดคล้องกับการปฏิบัติงานจริง เพื่อประโยชน์สูงสุดในการนำไปใช้

หลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ดังกล่าวเป็นงานช่างฝีมือที่เป็นการอนุรักษ์ และเป็นที่ต้องการของตลาด โดยมีหลักการคือเป็นงานฝีมือที่มีคุณค่า ลักษณะบ่งบอกเอกลักษณ์ความเป็นไทย ในแต่ละช่างเน้นงานฝีมือ ที่นำความรู้ไปประกอบอาชีพหารายได้ให้แก่ตนเอง และครอบครัว และยังเป็นการอนุรักษ์งานช่างฝีมือด้านภูมิปัญญามีให้สืบทอด เป็นพื้นฐานการศึกษาต่อในขั้นที่สูงขึ้นได้ และส่งผลให้ผู้เรียนเกิดทักษะและสร้างสรรค์งานช่างศิลปกรรมไทยให้คงอยู่ และสืบทอดสู่

คนรุ่นหลังต่อไป มีวัตถุประสงค์ คือ 1) ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจซาบซึ้งในคุณค่าไทยในการอนุรักษ์สืบสานส่งเสริมสืบทอดงานแกะสลัก 2) เพื่อให้มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ ทักษะ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สามารถพัฒนางานแกะสลักได้ 3) เพื่อให้ทราบถึงลักษณะการปฏิบัติงานตามแบบอย่างช่างไทยได้ถูกต้อง และ 4) สามารถถ่ายทอดความรู้พร้อมทั้งนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ โครงสร้างหลักสูตร ประกอบด้วย 3 หมวดวิชา คือ หมวดวิชาความรู้พื้นฐาน 250 ชั่วโมง หมวดวิชางานและแกะสลัก 250 ชั่วโมง หมวดวิชางานและแกะสลักแบบโบราณ 300 ชั่วโมง รวมตลอดหลักสูตร 800 ชั่วโมง

จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์วิชาช่างสิบหมู่ของวิทยาลัยในวังชาย (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2545) ทำให้ผู้วิจัยได้แนวทางในการเขียน คำอธิบายรายวิชา วัตถุประสงค์ และกำหนดคาบเรียนวิชาตลอดสัปดาห์ ซึ่งเป็นลักษณะหลักสูตรที่มีการสืบทอดภูมิปัญญา ทางด้านศิลปะเหมือนกัน ต่างกันที่สาขาและแขนงวิชาและจุดประสงค์สุดท้ายของหลักสูตรก็คือสืบทอดศิลปวัฒนธรรมความเป็นภูมิปัญญาให้คงอยู่สืบไป

3) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย โดยการสัมภาษณ์บุคคลดังนี้ คือ (1) ผู้บริหารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา (2) ผู้แทนผู้ที่สนใจสมัครเรียนวิชาตลอดสัปดาห์ (3) พ่อครูหรือปราชญ์ชาวบ้าน (4) ตัวแทนฝ่ายวิชาการของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ (5) ตัวแทนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่

3.1) การวิเคราะห์ข้อมูลในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัย ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) แล้วมาสรุปเป็นประเด็น ซึ่งสามารถสรุปประเด็นได้ 3 ข้อ คือ (1) ความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรกลองสะบัดชัย (2) การสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการพัฒนาหลักสูตรกลองสะบัดชัย (3) ข้อเสนอแนะในการพัฒนาหลักสูตรกลองสะบัดชัย

(1) ความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรกลองสะบัดชัย โดยภาพรวมพบว่า ทุกคนที่ให้สัมภาษณ์มีความต้องการพัฒนาหลักสูตรกลองสะบัดชัย และผู้บริหารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา กล่าวว่า เพื่อเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีความจำเป็นอย่างยิ่งในเรื่องการจัดทำหลักสูตร เพราะการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนรวมในการจัดทำหลักสูตร เพื่อการจัดการเรียนการสอนนั้นจะได้สอดคล้องกับนโยบายการศึกษา ซึ่งจะทำให้ผู้

เรียนเกิดความรักในท้องถิ่น และเป็นการนำทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการจัดการศึกษา เป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ทำให้เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้อาชีพของท้องถิ่น และสามารถนำไปเป็นอาชีพได้ และผู้แทนการศึกษานอกโรงเรียน กล่าวว่า หลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาการศึกษา ให้ผู้เรียนจะได้มีความรักในท้องถิ่นและประเทศชาติของตนเอง ดังนั้นโรงเรียนจึงควรนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ เพื่อการสืบสานความเป็นไทยให้คงอยู่ตลอดไป

(2) การสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตร โดยภาพรวมพบว่า ควรเชิญปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถเรื่องภูมิปัญญาต่างๆ มาเผยแพร่ความรู้ มีการจัดสรรงบประมาณเกี่ยวกับค่าตอบแทนให้ (ผู้แทนสำนักงานวัฒนธรรมเชียงใหม่กล่าว) และยังกล่าวต่ออีกว่าควรจะมีการส่งเสริมและสนับสนุน 2 ด้าน คือ (1) ด้านการศึกษา ควรให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องราวในท้องถิ่น เช่น ศิลปวัฒนธรรม ดนตรี และการประกอบอาชีพ โดยให้ปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาสอนในโรงเรียน สถานศึกษาหรือการนำผู้เรียนไปเรียนที่บ้านของปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกและความเหมาะสม (2) ด้านการเผยแพร่ ควรมีการเผยแพร่ผลงานของผู้เรียน โดยการหาเวทีให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงเมื่อเรียนจบหลักสูตร เพื่อเป็นการฝึกฝนความชำนาญให้กับผู้เรียน และเกิดความภาคภูมิใจในตัวเองและชุมชน เช่น เรื่องการทำอาหาร หรือผลิตภัณฑ์ต่างๆ เมื่อเด็กได้เรียนรู้แล้วควรให้เด็กการผลิตและจำหน่าย อาจก่อตั้งเป็นกลุ่มหรือชมรม ถ้าเป็นเรื่องศิลปวัฒนธรรม ดนตรีหรือการเล่น ก็ควรมีเวทีให้ผู้เรียนได้แสดงผลงาน (ผู้แทนสำนักงานวัฒนธรรมเชียงใหม่กล่าว)

ด้านเนื้อหาในหลักสูตรควรมีการจัดเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของล้านนา ประวัติความเป็นมาของกลองล้านนา ประวัติกลองสะบัดชัย ขั้นตอนต่างๆ ของการแสดง จังหวะการตีกลองสะบัดชัยขั้นพื้นฐาน การรำน้ากลอง วิธีคิดดัดแปลงทำใหม่ๆ มาใช้ประกอบการตีกลองสะบัดชัย การเล่นเครื่องดนตรีประกอบ เช่น ข้อง ฉาบ จันทน์เค็นการแสดงหน้าเวที และน่าจะบูรณาการร่วมกับวิชาอื่นๆ ส่วนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หลักสูตรกลองสะบัดชัย ควรมีภาพเฉพาะกลองต่างๆ เช่น กลองหลวง กลองมอเชอ โดยจัดการเรียนการสอนให้ทันสมัย ควรนำคอมพิวเตอร์มาร่วมสอนด้วยเพื่อสร้างความสนใจให้กับผู้เรียน และถ้าเป็นไปได้ควรนำผู้เรียนไปดูกลองของจริง (ตัวแทนฝ่ายวิชาการของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่กล่าว)

ปราชญ์ชาวบ้าน กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรกลองสะบัดชัย มีความสำคัญมาก เพราะกลองสะบัดชัยเป็นศิลปะขั้นสูงที่จะพัฒนาเป็นอาชีพได้ การจัดการเรียนการสอนควรจึงควรเป็นระบบและได้ความรู้ที่ถูกต้องได้จากเจ้าของเรื่องโดยตรง

(3) ข้อเสนอแนะในการพัฒนาหลักสูตรกลองสะบัดชัย ผู้บริหารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา กล่าวว่า ควรจัดการเรียนการสอนให้ตรงตามตารางสอนทุกครั้ง ควรมีการประสานงานระหว่างผู้จัดการเรียนการสอนและปราชญ์ชาวบ้าน ควรมีการปรับปรุงและยืดหยุ่นเวลาให้เหมาะสม และงบประมาณควรมีงบประมาณสำหรับปราชญ์ชาวบ้านแบบแน่นอน ดังนั้นผู้ทำโครงการควรทำงบประมาณสำหรับปราชญ์ชาวบ้านด้วย หรือทางงบประมาณจากแหล่งอื่นๆ นอกเหนือจากค่าให้ครูมาสนับสนุนเพิ่มเติม และกล่าวต่อไปว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้ เนื่องจากปราชญ์ชาวบ้านบางท่านขาดเทคนิคการถ่ายทอดและการใช้จิตวิทยา และกระบวนการถ่ายทอดที่เหมาะสมให้กับผู้เรียน ดังนั้นผู้วิจัยควรมีส่วนช่วยเหลือและให้คำแนะนำ

ผู้ที่สมัครเรียนวิชากลองสะบัดชัย ให้ความเห็นว่า น่าจะมีการพัฒนาหลักสูตร โดยเสนอแนะว่าควรให้ปราชญ์ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน โดยมีเหตุผลว่า (1) เพื่อต้องการเรียนรู้เรื่องกลองสะบัดชัย ซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้านนาจากปราชญ์ชาวบ้านซึ่งได้สืบทอดมาแต่โบราณ (2) เพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปวิชากลองสะบัดชัยไม่ให้สูญหาย (3) เพื่อนำไปประกอบอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้กับครอบครัว (4) เพื่อต้องการมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เหมือนพ่อครูคำกาไวย์ พ่อครูณพ ยารณะ (ผู้ที่สมัครเรียนวิชากลองสะบัดชัยกล่าว)

ผู้แทนการศึกษาออกโรงเรียน กล่าวว่า ควรมีการจัดทำหลักสูตรกลองสะบัดชัย ขึ้นใช้ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือท้องถิ่น ควรมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการปฏิบัติ เน้นการปฏิบัติได้จริง ผู้วิจัยควรมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ควรมีการเตรียมความพร้อมด้านภาษาให้กับผู้เรียน ในเรื่องการใช้ภาษาของครูผู้ช่วยสอนและผู้วิจัย ควรได้รับการถ่ายทอดให้มีความรู้ความสามารถจากปราชญ์ชาวบ้านร่วมกับผู้เรียน เพื่อโอกาสต่อไป ผู้วิจัยจะได้มีความสามารถจัดการเรียนการสอนเองได้

ผู้แทนสำนักงานวัฒนธรรมเชียงใหม่ กล่าวว่า ควรมีการเผยแพร่ผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สาธารณชน เช่นมีการจัดตลาดนัดภูมิปัญญา เพื่อเป็นการเชิดชูบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องกลองสะบัดชัยและความสามารถด้านต่างๆ ทำให้ประชาชนเห็นถึงคุณค่าและความสามารถทางด้านภูมิปัญญา ควรมีเวทีให้ผู้เรียนเมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้วได้แสดง เพราะการ

ติกลองสะบัดชัยทำให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก มีปฏิภาณไหวพริบ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ และผู้บริหารโครงการสืบสานภูมิปัญญา ควรหาวิธีการให้บุคคลทุกระดับ แหล่งทุนต่างๆ ได้เห็นถึงความสำคัญของศิลปะภูมิปัญญาด้านดนตรี เพื่อได้รับการสนับสนุน และถ้ามีโรงเรียนจำนวนมาก มีความสนใจในการนำหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัยไปใช้จัดการเรียนการสอน ควรมีการจัดอบรมให้ครู เพื่อให้ครูนำความรู้และทักษะที่ได้จากปราชญ์ชาวบ้านไปถ่ายทอดต่อไป

จากการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคน โดยภาพรวมพบว่ามีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าต้องการให้มีการพัฒนาหลักสูตรกลองสะบัดชัย

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทั้ง 3 ส่วน คือ 1) ศึกษาวิเคราะห์เอกสารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา 2) ผลการวิเคราะห์นโยบายการศึกษา 3) ผลการวิเคราะห์การสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย (ขั้นตอน 1) คือการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาสร้างหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย ในขั้นตอน 2 ต่อไป

การสร้างหลักสูตร

การสร้างหลักสูตรกลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนาโดยเน้นกระบวนการถ่ายทอด โดยการนำข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 มาสังเคราะห์และขอคำแนะนำจากอาจารย์ปรึกษา คณาจารย์ที่ควบคุมปริญญาโทมาสร้างหลักสูตรเป็นขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้ (1) พัฒนาโครงสร้างหลักสูตร (2) การตรวจสอบคุณภาพโครงสร้างหลักสูตร โดยมีรายละเอียดคือ

พัฒนาโครงสร้างหลักสูตร ประกอบด้วย หลักการ คำอธิบายรายวิชา จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง เวลาเรียน ขอบข่ายเนื้อหา แนวทางการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการประเมินผล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) หลักการ

หลักสูตรกลองสะบัดชัยเป็นหลักสูตรที่เพิ่มพูนความรู้ พัฒนาคุณภาพชีวิต และทักษะเฉพาะด้าน เน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา ซึ่งเป็นดนตรีแบบพื้นบ้านที่มุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดสุนทรียภาพและจินตนาการ เป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบอาชีพที่สอดคล้อง

กับภาวะเศรษฐกิจและสังคม หรือการศึกษาต่อตามความถนัดและความสามารถของผู้เรียน ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นมรดกของชาติสืบไป

2) คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาภาคทฤษฎีเรื่องประวัติกลองลั่นนา กลองสะบัดชัย ภาคปฏิบัติการตีจังหวะ พื้นฐาน การรำนากกลองสะบัดชัย ลีลาท่าทางต่าง ๆ ที่ผู้สอนและผู้เรียนประดิษฐ์คิดค้นขึ้นเพื่อประกอบการตีกลองสะบัดชัย ซึ่ง ดำรงภูมิปัญญาและความเป็นลั่นนาให้คงอยู่สืบไป

3) จุดมุ่งหมาย

การศึกษาหลักสูตรกลองสะบัดชัยที่เน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาลั่นนา เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียน พัฒนาคุณภาพชีวิตให้สามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคม ตามบทบาท และหน้าที่ของตนในฐานะพลเมืองดี ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนได้พัฒนาเชาวน์ปัญญา มีความรู้และทักษะเฉพาะด้านตามศักยภาพ เห็นช่องทางในการประกอบอาชีพใหม่ๆ ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้มุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะ ในศิลปะด้านดนตรีรวมทั้งเห็นคุณค่ามีความภูมิใจในความเป็นไทยและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไว้เป็นมรดกของชาติสืบไป
2. มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพและเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สามารถนำแนวทางหรือวิธีการใหม่ๆ ไปใช้ในการพัฒนาความสามารถในตน
3. เข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในประเทศและโลก มุ่งมั่นในการพัฒนาประเทศตามบทบาทและหน้าที่ของตน ตลอดจนอนุรักษ์กระบวนการถ่ายทอดศิลปะการตีกลองสะบัดชัยตามวัฒนธรรมท้องถิ่นของประเทศสืบไป

4) โครงสร้างหลักสูตร

หลักสูตรกลองสะบัดชัย เป็นหลักสูตรที่เน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาลั่นนา เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียน พัฒนาคุณภาพชีวิตให้สามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคม ตามบทบาท เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ จึงได้กำหนดโครง

สร้างของหลักสูตร เป็นหลักสูตรระยะสั้นแบบกลุ่มสนใจ 60 ชั่วโมง โดยประมาณ มีทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ ใช้เวลาศึกษาไม่น้อยกว่า 74 คาบ คาบ ละ 50 นาที สามารถเทียบกับหลักสูตรทั่วไปเท่ากับ 3 หน่วยกิต

5) เวลาเรียน

ภาคทฤษฎี	จำนวน	16 คาบ
ภาคปฏิบัติ	จำนวน	50 คาบ
ทดสอบภาคทฤษฎี	จำนวน	4 คาบ
ทดสอบภาคปฏิบัติ	จำนวน	4 คาบ
รวมเวลาศึกษาทั้งสิ้น	จำนวน	74 คาบ

6) ขอบข่ายเนื้อหา

ประวัติกลองล้านนา	4 คาบ
กลองสะบัดชัย	4 คาบ
การตีจังหวะพื้นฐานของกลองสะบัดชัย	8 คาบ
การยกเท้าในจังหวะการตีกลองสะบัดชัย	4 คาบ
การตีกลองด้วยเท้า คอกคู่ คอกเดี่ยว	4 คาบ
การตีกลองด้วยคอกหลัง เข่า	4 คาบ
ทดสอบกลางภาค	4 คาบ
การตีกลองด้วยคอกหลัง หัวหลัง	4 คาบ
การตีกลองด้วยท่าจรเข้ผ่าดหาง	4 คาบ
การตีกลองด้วยท่าจรเข้ผ่าดหางต่อเนื่องด้วยเข่า และคอกหลัง	4 คาบ
การตีกลองให้จังหวะเบาลงการตีกลองในจังหวะที่หนักและเร็วขึ้น	4 คาบ
การตีกลองด้วยเท้า คอกเดี่ยว ในจังหวะที่เร็ว	4 คาบ
การตีกลองด้วยคอกคู่ คอกหลัง เข่า ในจังหวะที่เร็ว	4 คาบ
การตีจังหวะจบของกลองสะบัดชัย	4 คาบ
ฝึกปฏิบัติรำลือหน้ากลอง การตบมะผาบ	10 คาบ

สอบปลายภาคภาคปฏิบัติ

4 คาบ

รวมเวลาศึกษาทั้งสิ้น

74 คาบ

7) แนวทางการจัดการเรียนการสอน

สัปดาห์ที่ 1 จำนวน 4 คาบ

เรื่อง ประวัติกลองลั่นนา

จุดประสงค์ ผู้เรียนสามารถบอกถึงอาณาจักรลั่นนา ประวัติ ความหมาย และที่มาของกลองชนิดต่างๆ เช่น กลองปฐา กลองตึงโนง กลองปฐะ และกลองมองเซิง ได้อย่างถูกต้อง

สัปดาห์ที่ 2 จำนวน 4 คาบ

เรื่อง กลองสะบัดชัย

จุดประสงค์ ผู้เรียนสามารถบอกถึงความหมายและที่มาของกลองสะบัดชัย การแต่งกาย อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบในการตีกลองสะบัดชัย และสามารถปฏิบัติกาตีฆ้อง ตีฉาบ ได้อย่างถูกต้อง

สัปดาห์ที่ 3-4 จำนวน 8 คาบ

เรื่อง การตีจังหวะพื้นฐานของกลองสะบัดชัย

จุดประสงค์ ผู้เรียนสามารถปฏิบัติกาตีจังหวะพื้นฐานของกลองสะบัดชัย ได้อย่างถูกต้อง

สัปดาห์ที่ 5 จำนวน 4 คาบ

เรื่อง การยกเท้าในจังหวะการตีกลองสะบัดชัย

จุดประสงค์ ผู้เรียนสามารถปฏิบัติกายกเท้าในจังหวะการตี ของการตี กลองสะบัดชัยได้อย่างถูกต้อง

สัปดาห์ที่ 6 จำนวน 4 คาบ

เรื่อง การตีกลองด้วยหัว คอกคู่ คอกเดี่ยว

จุดประสงค์ ผู้เรียนสามารถการตีกลองด้วยหัว คอกคู่ คอกเดี่ยวได้อย่างถูกต้อง

สัปดาห์ที่ 7 จำนวน 4 คาบ

เรื่อง การตีกลองด้วยศอกหลัง และเข้า

จุดประสงค์ การตีกลองด้วยศอกหลัง และเข้า ได้อย่างถูกต้อง

สัปดาห์ที่ 8 จำนวน 4 คาบ

สอบกลางภาค ภาคทฤษฎีเรื่องประวัติกลองล้านนาและกลองสะบัดชัยและภาคปฏิบัติ การตีจังหวะพื้นฐานของกลองสะบัดชัย การยกเท้าในจังหวะการตีกลองสะบัดชัย การตีด้วยหัว ศอกคู่ ศอกเดี่ยว การตีกลองด้วยศอกหลัง และ เข้า

สัปดาห์ที่ 9 จำนวน 4 คาบ

เรื่อง การตีกลองด้วยศอกหลัง หัวหลัง

จุดประสงค์ ผู้เรียนสามารถการตีกลองด้วยท่าการตีกลองด้วยศอกหลัง หัวหลัง ได้อย่างถูกต้อง

สัปดาห์ที่ 10 จำนวน 4 คาบ

เรื่อง การตีกลองด้วยท่าจะเข้ฟาดหาง

จุดประสงค์ ผู้เรียนสามารถการตีกลองด้วยท่าจะเข้ฟาดหาง ได้อย่างถูกต้อง

สัปดาห์ที่ 11 จำนวน 4 คาบ

เรื่อง การตีกลองด้วยท่าจะเข้ฟาดหางต่อเนื่องด้วยเข้า และศอกหลัง

จุดประสงค์ ผู้เรียนสามารถตีกลองด้วยท่าจะเข้ฟาดหางต่อเนื่องด้วยเข้า ศอกหลัง ได้อย่างถูกต้อง

สัปดาห์ที่ 12 จำนวน 4 คาบ

เรื่อง การตีกลองให้จังหวะเบาลง การตีกลองในจังหวะที่หนักและเร็วขึ้น

จุดประสงค์ ผู้เรียนสามารถตีกลองในจังหวะเบาและจังหวะเร็วขึ้นได้อย่างถูกต้อง

สัปดาห์ที่ 13 จำนวน 4 คาบ

เรื่อง การตีกลองด้วยหัว ศอกเดี่ยว ในจังหวะที่เร็ว

จุดประสงค์ ผู้เรียนสามารถตีกลองด้วยหัว ศอกเดี่ยวจังหวะที่เร็วได้อย่างถูกต้อง

สัปดาห์ที่ 14 จำนวน 4 คาบ

เรื่อง การตีกลองด้วยศอกคู่ ศอกหลัง เข้า ในจังหวะที่เร็ว

จุดประสงค์ ผู้เรียนสามารถตีกลองด้วยศอกคู่ ศอกหลัง เข้า ในจังหวะที่เร็วได้อย่างถูกต้อง

สัปดาห์ที่ 15 จำนวน 4 คาบ

เรื่อง การตีจังหวะจบของกลองสะบัดชัย

จุดประสงค์ ผู้เรียนสามารถตีจังหวะจบของกลองสะบัดชัยได้อย่างถูกต้อง

สัปดาห์ที่ 16 จำนวน 10 คาบ

เรื่อง ฝึกปฏิบัติรำลือหน้ากลอง การตบมะผาบ

จุดประสงค์ ผู้เรียนสามารถฝึกปฏิบัติรำลือหน้ากลอง การตบมะผาบได้อย่างถูกต้อง

สอบปลายภาคจำนวน 4 คาบคือภาคภาคปฏิบัติ เรื่องการตีกลองด้วยท่าจะเซ่ ฟาดหาง การตีกลองด้วยหัว หัวหลัง คอกเดี่ยว คอกคู่ คอกหลัง เข้า ในจังหวะที่เร็วและจังหวะปกติ ลีลาการรำหน้ากลอง ท่าตบมะผาบ การตีกลองในจังหวะจบ

8) สื่อการเรียนการสอน

การพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย ผู้วิจัยได้นำเสนอสื่อการเรียนการสอน ดังนี้

1. คู่มือหลักสูตร ประกอบด้วยความเป็นมาของล้านนา การแต่งกายและท่าต่างๆ ในการแสดงกลองสะบัดชัย และภาพกลองต่างๆ การผสมวงกลองในล้านนา และเครื่องดนตรี ประกอบการแสดงกลองสะบัดชัย เช่น ฉาบ ฆ้อง เป็นต้น
2. แผนการสอนตลอดหลักสูตร
3. สื่อการเรียนการสอนภาคทฤษฎี ตามแผนการสอนที่ 1 ถึง 4 ได้แก่ CD ประวัติอาณาจักรล้านนา เป็น CD โปรแกรม Microsoft Power Point และใบความรู้
4. สื่อการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ ตามแผนการสอนที่ 5 ถึง 14 ได้แก่ CD บันทึกกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัยจากครูภูมิปัญญาล้านนาและโน้ตกลองสะบัดชัยประกอบการตีกลองสะบัดชัย ตั้งแต่เริ่มแสดงจนจบการแสดง
5. ทักษะศึกษาของจริงตามวัดต่างๆ ด้วยตัวผู้เรียนเองและหรือผู้ใช้หลักสูตรพาไปเป็นหมู่คณะ

9) การประเมินผล

การประเมินผลระหว่างเรียนและหลังเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านเจตคติ ด้านทักษะ โดยที่ผู้วิจัย ปราชญ์ชาวบ้าน ครูผู้ช่วยสอน และผู้เรียน ร่วมกันประเมินผล ตามขั้นตอนดังนี้

1. ประเมินผลจากการตอบคำถาม และการซักถามของผู้เรียน
2. สังเกตจากความสนใจในการฝึกปฏิบัติของผู้เรียน
3. ประเมินผลจากการสอบภาคทฤษฎี
4. ประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กล่าวคือ ผู้เรียนสามารถตีกลองสะบัดชัยได้

หรือสังเกตจากการรวมวงแสดงกลองสะบัดชัยของผู้เรียน

2.2) การตรวจสอบคุณภาพโครงร่างหลักสูตร

เมื่อสร้างโครงร่างหลักสูตรเสร็จ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพโครงร่างหลักสูตร กล่าวคือ เป็นการตรวจสอบคุณภาพองค์ประกอบโครงร่างหลักสูตร ก่อนนำหลักสูตรไปทดลองใช้ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน คือ อาจารย์สามารถ ศรีจันทร์ อาจารย์จันทร์ แก้วจิโน ครูคำ กาไว (ปราชญ์ชาวบ้าน) เป็นผู้ประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยพิจารณา ดังนี้คือ (1) ความสอดคล้องของส่วนประกอบโครงร่างหลักสูตร (2) ความสอดคล้องของส่วนประกอบแนวการสอน (3) ความสอดคล้องของส่วนประกอบแผนการสอน 14 แผน (4) ความสอดคล้องของส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับเวลาเรียนในแต่ละแผนการสอน (5) ความสอดคล้องระหว่างจุดหมายของโครงร่างหลักสูตรและจุดประสงค์การเรียนรู้การสอนของแนวการสอน แต่ละแผนการสอน (6) ความสอดคล้องระหว่างแนวทางการเรียนการสอน ของโครงร่างหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอนและแผนการสอน (7) ความสอดคล้องระหว่างการประเมินผลของโครงร่างหลักสูตร แนวการสอนและแผนการสอน ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ดังเสนอในตาราง 1

ตาราง 1 ค่าดัชนีการตรวจสอบคุณภาพโครงร่างหลักสูตรของผู้เชี่ยวชาญ

ประเด็น	คะแนนความคิดเห็น ของผู้เชี่ยวชาญ			ค่าดัชนีความ สอดคล้อง (IOC)	ความหมาย
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3		
1. ความสอดคล้องของส่วนประกอบ โครงร่างหลักสูตร	+ 1	+ 1	+ 1	1.00	มีความสอดคล้อง
2. ความสอดคล้องของส่วนประกอบ แนวการสอน	+ 1	+ 1	+ 1	1.00	มีความสอดคล้อง
3. ความสอดคล้องของส่วนประกอบ แผนการสอน 14 แผน	+ 1	0	+ 1	0.67	มีความสอดคล้อง
4. ความสอดคล้องของส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับเวลาเรียนในแต่ละแผนการสอน	+ 1	0	+ 1	0.67	มีความสอดคล้อง
5. ความสอดคล้องระหว่างจุดหมายของโครงร่างหลักสูตรและจุดประสงค์การเรียนรู้การสอนของแนวการสอนแต่ละแผนการสอน	+ 1	+ 1	+ 1	1.00	มีความสอดคล้อง
6. ความสอดคล้องระหว่างแนวทางการเรียนการสอน ของโครงร่างหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอนและแผนการสอน	+ 1	+ 1	+ 1	1.00	มีความสอดคล้อง
7. ความสอดคล้องระหว่างการประเมินผลของโครงร่างหลักสูตร แนวการสอน และแผนการสอน	+ 1	+ 1	+ 1	1.00	มีความสอดคล้อง

จากตาราง 1 ค่าดัชนีการตรวจสอบคุณภาพโครงร่างหลักสูตรที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญ สรุปผลได้ดังนี้

2.2.1) ความสอดคล้องของส่วนประกอบโครงสร้างหลักสูตร ได้แก่ หลักการ คำอธิบายรายวิชา จุดหมาย โครงสร้าง ขอบข่ายเนื้อหา เวลาเรียน แนวทางการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การประเมินผล

การตรวจสอบคุณภาพโครงสร้างหลักสูตรของผู้เชี่ยวชาญ ได้คำตัดสินความสอดคล้องเท่ากับ 1 ดังนั้น ส่วนประกอบของโครงสร้างหลักสูตร มีความสอดคล้องและเหมาะสม

โดยมีผู้เชี่ยวชาญบางท่านได้ให้ข้อเสนอแนะ ด้านขอบข่ายเนื้อหาควรให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องกระบวนการถ่ายทอดวิชากลงสู่บัดชัย นอกจากการเรียนรู้วิธีติกลงสู่บัดชัย และด้านการประเมินผลควรมีความหลากหลาย ความมุ่งเน้นจากการปฏิบัติได้จริงของผู้เรียน

2.2.2) ความสอดคล้องของส่วนประกอบแนวการสอน ได้แก่ สารสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้

การตรวจสอบคุณภาพโครงสร้างหลักสูตรของผู้เชี่ยวชาญ ได้คำตัดสินความสอดคล้องเท่ากับ 1 ดังนั้นส่วนประกอบของแนวการสอนมีความสอดคล้องและเหมาะสม

โดยผู้เชี่ยวชาญบางท่านให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมด้านจุดประสงค์การเรียนรู้ควรให้ผู้เรียนมีความรู้สึกภาคภูมิใจกลงสู่บัดชัย ซึ่งเป็นศิลปะประจำท้องถิ่นล้านนา

2.2.3) ความสอดคล้องของส่วนประกอบในแผนการสอนทั้งหมด 14 แผนการสอน ได้แก่ สารสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการประเมินผล

การตรวจสอบคุณภาพโครงสร้างหลักสูตรของผู้เชี่ยวชาญ ได้คำตัดสินความสอดคล้องเท่ากับ 0.67 ดังนั้น ส่วนประกอบของแผนการสอนในแต่ละแผนการสอน มีความสอดคล้อง และเหมาะสม

โดยมีผู้เชี่ยวชาญบางท่านแสดงความคิดเห็นไม่แน่ใจความสอดคล้องในแผนการสอนที่ 1 เรื่องประวัติกลองล้านนา กำหนดระยะเวลาไว้ที่ 4 คาบ อาจไม่เพียงพอกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และผู้เชี่ยวชาญบางท่านได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในแผนการสอนที่ 2 ควรให้ผู้เรียนได้สรุปสาระการเรียนรู้เมื่อเรียนจบ

2.2.4) ความสอดคล้องของเนื้อหาเกี่ยวกับคาบเวลาในแต่ละแผนการสอน ทั้ง 14 แผน

การตรวจสอบคุณภาพโครงสร้างหลักสูตรของผู้เชี่ยวชาญ ได้คำตัดสินความสอดคล้องเท่ากับ 0.67 ดังนั้นเนื้อหาเกี่ยวกับคาบเวลาในแต่ละแผนการสอน มีความสอดคล้องและเหมาะสม

โดยมีผู้เชี่ยวชาญบางท่านแสดงความคิดเห็นไม่แน่ใจความสอดคล้อง ในแผนการสอน ที่ 2 มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมควรเพิ่มจำนวนคาบให้มากขึ้น เพราะที่กำหนดไว้เพียง 4 คาบ และควรมี การเพิ่มจำนวนคาบในแผนการสอนที่มุ่งเน้นการปฏิบัติของผู้เรียน กล่าวคือ แผนที่ 3 ถึง 14

2.2.5) ความสอดคล้องระหว่างจุดหมายของโครงสร้างจุดประสงค์การเรียนรู้ของ แนวการสอน และจุดประสงค์การเรียนรู้ของแผนการสอน

การตรวจสอบคุณภาพโครงร่างหลักสูตรของผู้เชี่ยวชาญ ได้คำตัดสินความสอดคล้อง เท่ากับ 1 ดังนั้น จุดหมายของโครงร่างหลักสูตร จุดประสงค์การเรียนรู้ของแนวการสอน และจุด ประสงค์การเรียนรู้ของแผนการสอนมีความสอดคล้องและเหมาะสม

2.2.6) ความสอดคล้องระหว่างแนวทางการเรียนการสอนของโครงร่างหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอนและแผนการสอน

การตรวจสอบคุณภาพโครงร่างหลักสูตรของผู้เชี่ยวชาญ ได้คำตัดสินความสอดคล้อง เท่ากับ 1 ดังนั้นแนวทางการจัดการเรียนการสอนในโครงร่างหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน ของแนวการสอน และแผนการสอนมีความสอดคล้องและเหมาะสม

2.2.7) ความสอดคล้องระหว่างการประเมินผลของโครงร่างหลักสูตร แนวการสอน และแผนการสอน

การตรวจสอบคุณภาพโครงร่างหลักสูตรของผู้เชี่ยวชาญ ได้คำตัดสินความสอดคล้อง เท่ากับ 1 ดังนั้นความสอดคล้องระหว่างการประเมินผลของโครงร่างหลักสูตร แนวการสอนและ แผนการสอนมีความสอดคล้องและเหมาะสม

ดังนั้นการตรวจสอบคุณภาพโครงร่างหลักสูตรโดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เป็นผู้ ประเมินคำตัดสินความสอดคล้อง (IOC) พบว่า มีความสอดคล้องและเหมาะสมในส่วนประกอบ ของโครงร่างหลักสูตร แนวการสอนและแผนการสอน โดยทุกประเด็นมีความสอดคล้องและได้ ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ จึงมีความเหมาะสมในการนำหลักสูตร เน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย ไปทดลองใช้กับผู้เรียนที่โครงการโรง เรียนภูมิปัญญาล้านนา

การทดลองใช้หลักสูตร

เมื่อสร้างหลักสูตรสำเร็จตามขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาวิชากลองสะบัดชัย กับผู้เรียนจำนวน 10 คน ที่โครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา จังหวัดเชียงใหม่ ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2548 โดยที่ผู้วิจัย ปรารักษ์ชาวบ้าน ครูผู้ช่วยสอน ร่วมกันทดลองใช้หลักสูตร โดยดำเนินการสอนตามแผนการสอนที่กำหนดไว้ ผลการทดลองใช้หลักสูตร พบว่า

แผนการสอนที่ 1 จากการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ผู้วิจัย ได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอนที่ 1 เรื่องประวัติกลองล้านนา ใช้เวลาในการเรียนการสอน จำนวน 4 คาบ โดยใช้สื่อการเรียน Computer ประวัติความเป็นมาของล้านนา (ดังรายละเอียดเนื้อหา ภาคผนวก ข. หน้า 269) เป็น CD โปรแกรม Microsoft Power Point และมีการถามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ผู้เรียนมีการซักถามโต้ตอบ ผู้เรียนแต่ละคนมีความตั้งใจเรียนดี และมีความเข้าใจเนื้อหาตามแผนการสอน ในความเห็นของผู้วิจัย ในฐานะผู้สอนมีความเห็นว่าเวลาเรียนน้อยไป จึงทำให้ผู้สอนต้องเร่งรีบในการสอนและนำเสนอสื่อที่มีจำนวนมากอย่างเร่งรีบ เพื่อให้ทันในเวลา 4 คาบ ตามแผนการสอน

แผนการสอนที่ 2 จากการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ผู้วิจัย ได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอนที่ 2 เรื่องประวัติกลองสะบัดชัย ใช้เวลาในการเรียนการสอน จำนวน 4 คาบ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสอนเช่นเดียวกับแผนที่ 1 เพราะเนื้อหาคล้ายกัน เพียงเจาะลึกด้านกลองสะบัดชัย (ดังรายละเอียดเนื้อหา ภาคผนวก ข. หน้า 277) และแนะนำผู้เรียนให้ไปศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองที่วัดข้างบ้านว่ามีกลองประเภทใดอยู่ ผู้เรียนมีความเข้าใจเนื้อหาและให้ความสนใจเป็นพิเศษ จากการสังเกตผู้เรียน ผู้เรียนชอบความแปลกใหม่ คือโปรแกรม Microsoft Power Point แต่มีผู้เรียนบางคนไม่ชอบการอ่านใบความรู้ ชอบการฟังและดูภาพมากกว่า

แผนการสอนที่ 3 จากการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ผู้วิจัย ได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอนที่ 3 เรื่องการตั้งจังหวะพื้นฐานกลองสะบัดชัย ใช้เวลาในการเรียนการสอน จำนวน 8 คาบ ครูผู้ช่วยสอนและปรารักษ์ชาวบ้านร่วมกันสอน ตามแผนการสอน 3 โดยใช้วิธีการเล่าเรื่องที่ตนเองได้รับผลประโยชน์จากที่มีวิชากลองสะบัดชัยติดตัวและสาธิตให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม (ดังรายละเอียดเนื้อหา ภาคผนวก ก. หน้า 207 และ ข. หน้า 282) ผู้เรียนสามารถปฏิบัติตาม

ได้เป็นอย่างดี แต่ในบางคนจะไปได้ช้าต้องปฏิบัติให้ดูเป็นรอบสอง มีการซักถามผู้สอน และให้ผู้สอนแสดงจังหวะการตีให้ดูใหม่ ตามลำดับ และผู้เรียนก็พยายามปฏิบัติตาม

แผนการสอนที่ 4 จากการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอนที่ 4 เรื่องการยกเท้าในจังหวะการตีกลองสะบัดชัย ใช้เวลาสอน จำนวน 4 คาบ ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการสอน (ดังรายละเอียดเนื้อหา ภาคผนวก ข. หน้า 286) ผู้เรียนมีความเข้าใจดีและสนุกสนาน ผู้วิจัยให้ผู้เรียนดู วิดีทัศน์กลองสะบัดชัยประกอบ ผู้เรียนให้ความสนใจเป็นอย่างมาก และในช่วงดูวีดิทัศน์จะมีการวิพากษ์ วิจารณ์ หรือบางครั้งก็จะทดลองทำท่าทางตามวีดิทัศน์ไปด้วย

แผนการสอนที่ 5 จากการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอน เรื่องการตีกลองด้วยหัว คอกคู่ คอกเดี่ยว จำนวน 4 คาบ เป็นการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติ ดำเนินการสอนโดยปราชญ์ชาวบ้าน และครูผู้ช่วยสอนได้แก่ พ่อครูคำ กาไวย์ และอาจารย์จันทร์ แก้วจิโน และผู้วิจัย กล่าวคือ พ่อครูคำจะเป็นผู้สาธิตทางการตีกลองด้วยหัว คอกคู่ คอกเดี่ยว และอาจารย์ แก้วจิโน เป็นผู้เชี่ยวชาญปฏิบัติให้ดูอย่างต่อเนื่อง (ดังรายละเอียดเนื้อหา ภาคผนวก ข. หน้า 290) ผู้เรียนสามารถปฏิบัติตามได้เป็นอย่างดี และเกิดความรู้ความเข้าใจ ผู้วิจัยเป็นผู้อธิบายชี้แจงเรื่องตัวโน้ต วิธีท่องจำ และแนะนำผู้เรียนให้ไปศึกษาล่วงหน้าและท่องจำให้ได้เพื่อสะดวกในการเรียนครั้งต่อไป

แผนการสอนที่ 6 จากการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอน เรื่องการตีกลองด้วยคอกหลัง เข้า จำนวน 4 คาบ เป็นการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติการตีกลองด้วยคอกหลัง เข้า ทำการสอนโดยปราชญ์ชาวบ้าน คือพ่อครูคำ กาไวย์ และอาจารย์ จันทร์ แก้วจิโน พ่อครูคำ กาไวย์ จะบรรยายการตีกลองด้วยคอกหลังว่าเป็นท่าที่ประยุกต์ศิลปะมวยไทย เป็นการแสดงถึงศิลปะเชิงชายไทยที่ใช้ร่างกายคือศอกเป็นอาวุธป้องกันตัว คือศอกหลังของมวยไทย ศิลปะในการตีกลองสะบัดชัยแต่ละท่าจะมีความหมายและบ่งบอกเล่าเรื่องความเป็นมาของไทยได้โดยเฉพาะความเป็นล้านนา ส่วนเข้าก็เช่นกันก็เป็นอาวุธของชายไทยเช่นกัน พ่อครูคำยังชี้แนะผู้เรียนว่าถ้าตีกลองสะบัดชัยได้แล้ว ก็สามารถคิดท่าใหม่ๆ ขึ้นมาได้ ส่วนการตีกลองสะบัดชัยเป็นตัวอย่างนั้น อาจารย์ จันทร์ เป็นผู้ตี (ดังรายละเอียดเนื้อหา ภาคผนวก ข. หน้า 297) และผู้เรียนฝึกปฏิบัติตาม

แผนการสอนที่ 7 จากการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอน เรื่องการตีกลองด้วย

ศอกหลัง หัวหลัง จำนวน 4 คาบ ทำการสอนโดยปราชญ์ชาวบ้าน คือพ่อครูคำ กาไวย์ และอาจารย์ จันท์ แก้วจิโน เป็นการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติการตีกลองด้วยศอกหลัง และหัว การตีด้วยศอกหลัง เป็นการทบทวนของเดิมในแผนการสอนที่ 6 เพิ่มเติมคือหัว พ่อครูคำ คำบรรยายเรื่องหัวของมนุษย์ว่ามีสิ่งสำคัญอยู่คือสมองและบอกผู้เรียนว่า ใครจะตีกลองสะบัดชัยได้อย่างคล่องแคล่วรวดเร็วก็ขึ้นอยู่กับหัว และเปรียบหัวว่าเป็นศูนย์รวมของชีวิตคนเราขาดหัวไม่ได้ ฯลฯ ต่อจากนั้น อาจารย์ จันท์ เป็นผู้แสดงการตีกลองสะบัดชัยด้วยศอกหลังและหัว สาธิตเป็นตัวอย่าง (ดังรายละเอียดเนื้อหา ภาคผนวก ข. หน้า 299) และผู้เรียน สังเกตพร้อมดูโน้ตประกอบ จากนั้นผู้เรียนก็ฝึกปฏิบัติที่ละคนโดยมีพ่อครูคำและอาจารย์จันท์ คอยกำกับดูแลจนหมดเวลาเรียน

แผนการสอนที่ 8 จากการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอน เรื่องการตีกลองด้วยท่าจะเข้ฟาตทาง จำนวน 4 คาบ ทำการสอนโดยปราชญ์ชาวบ้าน คือพ่อครูคำ กาไวย์ และอาจารย์ จันท์ แก้วจิโน เป็นการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติการตีกลองด้วย ท่าจะเข้ฟาตทาง นำเข้าสู่บทเรียน โดย พ่อครูคำเป็นผู้บรรยาย ว่าท่าทางการตีกลองสะบัดชัยส่วนใหญ่จะมาจากท่าของศิลปะมวยไทย ซึ่งแสดงถึงว่าชาวไทยเป็นนักสู้ไม่เคยให้ใครมารังแกฝ่ายเดียว สามารถใช้ร่างกายได้ทุกส่วน การใช้ท่าจะเข้ฟาตทางหมายถึงว่าชาวไทยมีกำลังขาที่แข็งแรงสามารถยืนอยู่ได้ทั้งบนความทุกข์และความสุข และเปรียบว่าถ้าคนชาชาติก็ไม่สามารถยืน เดิน ก้าวได้ ความก้าวหน้าแห่งชีวิตก็ไม่มีและที่เห็นชัดเจนคือไม่สามารถตีกลองสะบัดชัยท่าจะเข้ฟาตทางได้ ผู้เรียนนั่งฟังการบรรยายด้วยความสนใจ จากนั้นอาจารย์ จันท์ ก็ตีกลองด้วยท่าจะเข้ฟาตทางสาธิตให้ผู้เรียนดู (ดังรายละเอียดเนื้อหา ภาคผนวก ข. หน้า 302) และลองให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติตาม ผู้เรียนสามารถฝึกปฏิบัติตามได้ตามความสามารถของแต่ละบุคคล

แผนการสอนที่ 9 จากการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอน เรื่องการตีกลองด้วยท่าจะเข้ฟาตทางต่อเนื่องด้วยเข่า และศอกหลัง จำนวน 4 คาบ ทำการสอนโดยปราชญ์ชาวบ้าน คือพ่อครูคำ กาไวย์ และอาจารย์ จันท์ แก้วจิโน เป็นการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติการตีกลองด้วย ท่าจะเข้ฟาตทางต่อเนื่องด้วยเข่า และศอกหลัง อาจารย์ จันท์ ตีกลองสาธิตให้ผู้เรียนดู 2 รอบ (ดังรายละเอียดเนื้อหา ภาคผนวก ข. หน้า 304) แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติเลยเพราะเป็นท่าที่เคยเรียนมาตั้งแต่แผนการสอนที่ 6,7,8 ในแผนการเรียนที่ 9 เป็นเพียงแสดงท่าให้ต่อเนื่องอย่างรวดเร็วและกลมกลืน ผู้เรียนฝึกปฏิบัติอย่างสนุกสนานและตั้งใจ

แผนการสอนที่ 10 จากการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอน เรื่องการตีกลองให้จังหวะเบาลงการตีกลองในจังหวะที่หนักและเร็วขึ้น จำนวน 4 คาบ ทำการสอนโดยครูผู้ช่วยสอน คืออาจารย์ จันท์ เป็นการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติการตีกลองด้วยท่าพื้นฐาน แต่มีลักษณะการตีกลองที่เบาลงและในจังหวะที่หนักและเร็วขึ้น อาจารย์จันท์ บรรยายก่อนสาธิต ว่าเป็นการพักผ่อนน้อยของคนตีกลองหลังจากทที่แสดงท่าที่โลดโผนมาอย่างต่อเนื่อง และเป็นการเปลี่ยนอารมณ์ผู้ชมกลองสะบัดชัยให้ผ่อนคลายโดยตีกลองให้เบาลง และจากนั้นก็ปลุกเร้าอารมณ์ใหม่โดยการตีจังหวะที่หนักและเร็วขึ้น จากนั้นก็สาธิตให้ผู้เรียนดู (ดังรายละเอียดเนื้อหา ภาคผนวก ข. หน้า 307) และผู้เรียนฝึกปฏิบัติตาม

แผนการสอนที่ 11 จากการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอน เรื่องการตีกลองด้วยหัวคอกเดี่ยว ในจังหวะที่เร็ว จำนวน 4 คาบ ทำการสอนโดยอาจารย์ จันท์ เป็นผู้ฝึกปฏิบัติการตีกลองด้วยหัว คอกเดี่ยว ในจังหวะที่เร็วให้ผู้เรียนดู (ดังรายละเอียดเนื้อหา ภาคผนวก ข. หน้า 309) การตีกลองด้วยหัว คอกเดี่ยว เป็นท่าเดิมที่ผู้เรียนตีเป็นแล้วในแผนการเรียนที่ 5 แต่ไม่มีท่าคอกคู่ ซึ่งเป็นการตีในจังหวะปกติ แต่ในแผนการสอนที่ 11 นี้ เป็นการตีในจังหวะที่เร็วและเริ่มโลดโผนใหม่ ต่อเนื่องมาจากแผนการสอนที่ 10 ในแผนการสอนที่ 11 แสดงท่าทางและตีด้วยความรวดเร็วทำให้ผู้ชมกลองสะบัดชัยไม่รู้สึกละเมื่อยหน่ายแต่กลับสนใจที่จะชมการตีกลองต่อไป

แผนการสอนที่ 12 จากการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอน เรื่องการตีกลองคอกคู่ คอกเดี่ยว ในจังหวะที่เร็ว จำนวน 4 คาบ ทำการสอนโดยปราชญ์ชาวบ้าน คือพ่อครูคำ กาไวย์ และอาจารย์ จันท์ แก้วจิโน เป็นการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติการตีกลอง แบบเดียวกับแผนการเรียนที่ 5 คือ เรื่องการตีกลองคอกคู่ คอกเดี่ยว แต่ไม่มีการตีด้วยหัว ในจังหวะที่เร็ว ก่อนที่จะให้อาจารย์จันท์สาธิตการตีกลองด้วยคอกหลังเดี่ยว คอกหลังคู่ ให้ผู้เรียนดูเพื่อปฏิบัติตามนั้น บรรยายถึงประวัติตัวเองในอดีตว่าเคยตีกลองสะบัดชัยให้แขกบ้านแขกเมืองชมมาอย่างมากมาย จนโรงเรียนนาฏศิลป์เชียงใหม่เชิญให้เป็นครูศิลปะพื้นเมืองเรื่องกลองสะบัดชัย ตั้งแต่พุทธศักราช 2518 จนถึงปัจจุบัน จนประสบผลสำเร็จในปีพุทธศักราช 2535 ได้รับเลือกให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง เมื่อพ่อครูคำบรรยายจบ อาจารย์ จันท์ สาธิตการตีกลองด้วยคอกหลัง

เดี่ยว คอกหลังคู่ (ดังรายละเอียดเนื้อหา ภาคผนวก ข. หน้า 311) และควบคุมการฝึกปฏิบัติและชี้แนะให้ผู้เรียนบางคนที่ฝึกปฏิบัติไม่ถูกจังหวะ

แผนการสอนที่ 13 จากการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอน เรื่องการตีจังหวะจบของกลองสะบัดชัย ดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามแผนการสอนจำนวน 4 คาบ ทำการสอนโดยปราชญ์ชาวบ้าน คือพ่อครูคำ กาไวย์ และอาจารย์ จันท์ แก้วจิโน เป็นการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติ การอาจารย์ จันท์ แก้วจิโน เป็นผู้ตีกลองในจังหวะจบ คือ การตีย่าไม้ สาธิตให้ผู้เรียนดู (ดังรายละเอียด ภาคผนวก ข. หน้า 314) ผู้เรียนฝึกปฏิบัติตาม

แผนการสอนที่ 14 จากการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอน เรื่องการฝึกปฏิบัติรำลือลาหน้ากลอง การตบมะผาบ จำนวน 10 คาบ ซึ่งเป็นท่าที่สลับซับซ้อนอ่อนช้อย แสดงถึงภูมิปัญญาล้านนา เป็นศิลปะวัฒนธรรมเฉพาะภูมิภาค (ดังรายละเอียดเนื้อหา ภาคผนวก ข. หน้า 316)

จากการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอน ทั้ง 14 แผน ใช้เวลาในการสอน 66 คาบ สอบกลางภาค 4 คาบ สอบปลายภาค 4 คาบ รวมเวลาในการทดลองใช้หลักสูตรทั้งสิ้น 74 คาบ ผู้วิจัยสอนภาคทฤษฎี ประกอบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดภาคปฏิบัติ โดยภาพรวมปราชญ์ชาวบ้านจะมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ 2 วิธี ได้แก่ 1) การอธิบาย การบอกเล่าประสบการณ์ในอดีตจนถึงปัจจุบันเกี่ยวกับการแสดงกลองสะบัดชัย และผลสำเร็จแห่งชีวิตและได้รับการยกย่องจนมีชื่อเสียงจนได้เป็นศิลปินแห่งชาติ 2) สาธิตเกี่ยวกับการเล่นเครื่องดนตรีประกอบการตีกลองสะบัดชัย ได้แก่ ช้อง ฉาบ การจับไม้ตีกลอง การตีกลางกลอง การตีขอบกลอง และท่าทางการรำ การผสมผสานท่าต่างๆ (ดังรายละเอียด ภาคผนวก ก. หน้า 207-245) การนำสิ่งที่ตนพบเห็นในวิถีชีวิตชาวล้านนามาผสมผสานเป็นท่าทางการตีกลองสะบัดชัยให้เกิดความเข้าใจเป็นต้น

การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร

ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรนั้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย เสร็จตามขั้นตอน 3 ผู้วิจัย จึงประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร ในขั้นตอน 4 โดยแบ่งเป็น 2 หัวข้อ คือ ผลการประเมินผลหลักสูตร และการปรับปรุงหลักสูตร ผู้วิจัยได้ประเมินผลหลักสูตรโดยนำเสนอดังนี้

4.1 ผลการประเมินผลหลักสูตร ผู้วิจัยประเมินหลักสูตรโดยการนำผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของผู้เรียนหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย มาเป็นเกณฑ์ประเมินผลหลักสูตร คือประเมินผลด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านทักษะ และด้านเจตคติ ของผู้เรียน โดยเสนอในตาราง 2 ดังนี้

ตาราง 2 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย

ผู้เรียน คนที่	ผลการประเมิน (ด้านละ 4 คะแนน)			คะแนน	ระดับ
	ความรู้	ทักษะ	เจตคติ		
1	4	4	4	4.00	ดีมาก
2	3	2	4	3.00	ดี
3	3	4	4	3.67	ดีมาก
4	4	3	4	3.67	ดีมาก
5	4	3	4	3.67	ดีมาก
6	3	3	4	3.00	ดี
7	3	3	4	3.33	ดีมาก
8	3	4	4	3.67	ดีมาก
9	2	2	4	2.67	พอใช้
10	2	2	4	2.67	พอใช้
ผลรวมแต่ละด้าน ของผู้เรียนทั้งหมด	31/10 3.10*ดีมาก	30/10 3.00*ดี	40/10 4.00*ดีมาก	33.35/10 3.33*ดีมาก	

จากตาราง 2 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย พบว่า ในภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ดีมาก โดยมีคะแนนเฉลี่ย = 3.33 และแยกเป็นรายด้านดังต่อไปนี้

1) **ด้านความรู้ของผู้เรียน** ผู้วิจัย ปราชญ์ชาวบ้านและครูผู้ช่วยสอน ได้ร่วมกันประเมินหลักสูตร โดยวิเคราะห์จากการตอบคำถามและการซักถามของผู้เรียน ช่วงเวลาสอนและเรียนภาคทฤษฎีในแผนการสอนที่ 1 และ 2 พร้อมทั้งการบรรยายนำเข้าสู่บทเรียนแล้วบันทึกลงในแบบประเมินผลผู้เรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยพัฒนามาจากวิธีการประเมินผลหลักสูตรตามแนวคิดของครอนบาค และรักษาประธานผู้ควบคุมปริญญาโท (ในภาคผนวก ค หน้า 321) ภาพรวม พบว่าอยู่ในเกณฑ์ดีมาก คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.10 จาก 4 คะแนน จำนวนผู้เรียน 10 คน ผู้เรียนส่วนใหญ่ตอบคำถามได้ถูกต้อง ครอบคลุมทุกประเด็น จำนวน 8 คน และผู้เรียนที่ตอบคำถามไม่ถูกต้องครบทุกข้อ จำนวน 2 คน ในเรื่องประวัติล้านนา เรื่องกลองสะบัดชัย จากจำนวนผู้เรียน 10 คน

เมื่อสังเกตจากพฤติกรรมในการเรียนรู้และการฝึกปฏิบัติในการตีกลองสะบัดชัย ภาพรวมพบว่า ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในวิชากลองสะบัดชัยเป็นอย่างดี สามารถทราบประวัติความเป็นมาของกลองสะบัดชัย เครื่องดนตรีประกอบการแสดงกลองสะบัดชัย ตลอดจนขั้นตอนในการแสดงกลองสะบัดชัย ในท่ารำน้ากลองและท่าอื่นๆ ตามแผนการสอน พร้อมทั้งสามารถใช้โน้ตวิชากลองสะบัดชัย ตั้งแต่ท่าเริ่มต้นจนจบการแสดงได้เป็นอย่างดี และมีความสนใจในการฝึกปฏิบัติเป็นอย่างดี

2) **ด้านทักษะของผู้เรียน** ผู้วิจัย ปราชญ์ชาวบ้านและครูผู้ช่วยสอน ได้ร่วมกันประเมินผลด้านทักษะของผู้เรียนจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน ในการเรียนภาคปฏิบัติวิชากลองสะบัดชัย แล้วบันทึกลงในแบบประเมินผลผู้เรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองดังกล่าวแล้วข้างต้น ภาพรวมพบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่สามารถปฏิบัติไปตามแผนการเรียนการสอนแต่ละแผนได้อย่างถูกต้อง รำท่าทางได้ตามจังหวะ มีลีลาการตีกลองสะบัดชัยอย่างสวยงาม เป็นที่ชื่นชอบของปราชญ์ชาวบ้านและผู้วิจัย เป็นที่ยอมรับของบุคคลภายนอกที่มานั่งสังเกตการณ์ในบางครั้ง ผู้เรียนสามารถใช้เครื่องดนตรีประกอบ คือ ข้อง ฉาบ ร่วมกับการแสดงกลองสะบัดชัยได้อย่างถูกต้อง เป็นไปตามจังหวะ

3) **ด้านเจตคติของผู้เรียน** ผู้วิจัย ปราชญ์ชาวบ้านและครูผู้ช่วยสอนได้สอบถามความรู้สึกและความคิดเห็นของผู้เรียน ที่มีต่อหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย แล้วบันทึกลงในแบบประเมินผลผู้เรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองดังกล่าวแล้วข้างต้น มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดีมาก คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.00 จาก 4 คะแนน จำนวนผู้เรียน 10 คน ภาพรวมพบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจในการจัดการเรียนการสอน เพราะจัดกิจกรรมเป็นขั้นตอน ได้ศึกษาทฤษฎีความเป็นมาของล้านนา ประวัติกลองล้านนา ความเป็นมาของกลองสะบัดชัย ได้ดูภาพประกอบจาก วีดิทัศน์ และ ภาพกลองของจริงในวัดต่างๆ ทำให้ผู้เรียนไม่เบื่อหน่ายต่อ

การเรียนรู้ ส่วนความรู้สึกที่ผู้เรียนมีต่อปราชญ์ชาวบ้านครูผู้ช่วยสอน และผู้วิจัย ภาพรวมพบว่า ผู้เรียนมีความรู้สึกที่ดีต่อปราชญ์ชาวบ้านและครูผู้ช่วยสอน เพราะทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ เรื่องประวัติความเป็นมาของลำนนา ประวัติคลองลำนนา ประวัติคลองสะบัดชัย การใช้คลองสะบัดชัยในเทศกาลต่างๆ และมีความรู้สึกภาคภูมิใจในภูมิปัญญาลำนนาเรื่องคลองสะบัดชัย ว่าเป็นศิลปะประจำท้องถิ่นของตนเอง รู้สึกชื่นชมคนรุ่นเก่าที่สามารถอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่นสืบทอดไว้ให้ลูกหลานในปัจจุบัน

นอกจากการประเมินผลหลักสูตร ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติ ของผู้เรียนแล้ว ในส่วนของผู้วิจัย ปราชญ์ชาวบ้าน และครูผู้ช่วยสอน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการประเมินผลหลักสูตร มีความคิดเห็นในภาพรวม คือ ปราชญ์ชาวบ้านมีความคิดเห็นว่า หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาลำนนา วิชาคลองสะบัดชัย ดำเนินการอย่างมีขั้นตอน เป็นระบบ ทำให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนมีความสนใจ สามารถปฏิบัติได้จริงและดีใจที่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน โดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นลำนนา วิชาคลองสะบัดชัย ให้กับเยาวชนในท้องถิ่น ดังที่ปราชญ์ชาวบ้านกล่าวว่า “หลักสูตรคลองสะบัดชัยมีขั้นตอนในการสอน ทำให้มีความสะดวกในการสอน ผู้เรียนมีความเข้าใจและฝึกปฏิบัติได้ง่ายขึ้น และดีใจมากที่ได้มาสอนผู้เรียนที่ส่วนใหญ่เป็นเยาวชน ทำให้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นลำนนา และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่น”

สำหรับครูผู้ช่วยสอนมีความคิดเห็นในภาพรวมพบว่า หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาลำนนา วิชาคลองสะบัดชัย เป็นประโยชน์ เนื้อหาครอบคลุมและมีความเหมาะสมต่อการจัดการเรียนการสอนสำหรับผู้สนใจเรียนทั่วไป ดังที่ครูผู้ช่วยสอนกล่าวว่า “หลักสูตรวิชาคลองสะบัดชัย ที่สร้างขึ้นมีประโยชน์และเนื้อหาครอบคลุม สามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนในสถานศึกษาได้ เพราะนอกจากการนำหลักสูตรไปใช้ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ เรื่องภูมิปัญญาลำนนาแล้ว ยังทำให้ผู้เรียนได้ทำทางรำนน้ำคลองและตีกลองสะบัดชัยได้อย่างถูกต้องและมีทำทางที่สวยงาม”

ผู้วิจัยมีความคิดเห็น ภาพรวมเช่นเดียวกันกับปราชญ์ชาวบ้าน และครูผู้ช่วยสอน และมีความคิดเห็นว่า “ปราชญ์ชาวบ้านมีเทคนิคและกระบวนการถ่ายทอดเป็นของตนเอง มีการสืบทอดภูมิปัญญาเป็นอย่างดี อุปมาอุปมัยในการสอนดี นำเข้าสู่บทเรียนดี ส่วนครูผู้ช่วยสอนก็มีการสืบทอดภูมิปัญญา วิชาคลองสะบัดชัย มาจากปราชญ์ชาวบ้านเป็นอย่างดี ผู้เรียนส่วนใหญ่ มีความตั้งใจในการเรียน ตอบคำถามประวัติความเป็นมาของลำนนา ประวัติคลองลำนนา ประวัติและความ

เป็นมาของกลองสะบัดชัยได้อย่างถูกต้อง มีความสามารถในภาคปฏิบัติเป็นอย่างดี และมีความสนใจในการเรียนรู้ หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย อย่างดีมาก”

บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการประเมินผลหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย คือ ผู้วิจัย ปรากฏชาวบ้านและครูผู้ช่วยสอน มีความคิดเห็นในภาพรวมตรงกันว่า หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย สามารถบรรจุเป็นหลักสูตรท้องถิ่น สารการเรียนรู้ภูมิปัญญา ของสถานศึกษาได้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

4.2 ผลการปรับปรุงหลักสูตร

เมื่อนำโครงสร้างหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย ไปทดลองใช้และประเมินผล การปรับปรุงหลักสูตร พบว่า มีข้อบกพร่องที่ควรปรับปรุงแก้ไข คือ ระยะเวลาการสอน แม้ว่าผู้วิจัยได้นำค่าดัชนี (IOC) คือ ความสอดคล้องของส่วนเนื้อหากับคาบเวลาเรียนในแต่ละแผน ปรับระยะเวลาการสอนในช่วงพัฒนาโครงสร้างหลักสูตรแล้วก็ตาม กล่าวคือโครงสร้างหลักสูตรได้กำหนดระยะเวลาในการเรียนการสอน 14 แผน 66 คาบ ใช้เวลาเรียน 16 สัปดาห์ ตามตารางสอน ใช้เวลาทดสอบกลางภาค 4 คาบ ในสัปดาห์ที่ 8 และทดสอบปลายภาคใช้เวลา 4 คาบ ในสัปดาห์ที่ 16 หลังจากเรียนจบหลักสูตร รวมระยะเวลาในการเรียนการสอนทั้งสิ้น 16 สัปดาห์ 74 คาบ ซึ่งระยะเวลาดังกล่าว ควรมีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมตามสถานการณ์ แต่ในทางปฏิบัติจริงพบว่า ระยะเวลาที่กำหนดไม่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการสอนภาคปฏิบัติ

ดังนั้นจึงควรมีการยืดหยุ่นระยะเวลาให้เหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือสอนนอกเหนือเวลาที่กำหนด และปรับปรุงแผนการสอนที่ 1 และ 2 เรื่องประวัติล้านนาและประวัติกลองสะบัดชัย ที่มีสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นวีดิทัศน์ มีเนื้อหาที่น่าสนใจให้มีคาบเวลาเรียนมากขึ้น นอกจากนี้ควรปรับปรุงคำอธิบายรายวิชา ให้ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านเจตคติ และด้านทักษะ ให้สอดคล้องและสัมพันธ์เหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์

เมื่อปรับปรุงหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาวิชากลองสะบัดชัย ดังกล่าวแล้วข้างต้นก็เป็นหลักสูตรฉบับสมบูรณ์ มีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้จัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาได้ เป็นหลักสูตรการเรียนรู้เน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาของสถานศึกษา เนื่องจากเป็น

หลักสูตรที่มีองค์ประกอบสอดคล้องและเหมาะสม ส่งผลให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ เกิดทักษะ และมีเจตคติที่ดียิ่งขึ้น เกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาเป็นการสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางในการนำภูมิปัญญาไปใช้ในระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาที่เป็นระบบ ส่วนสถานที่ในการจัดการเรียนการสอนควรมีทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานที่ การเรียนนอกสถานที่จะทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะเรียน เพราะได้เปลี่ยนบรรยากาศในการเรียน และได้เห็นสภาพชุมชนที่แท้จริงเป็นต้น

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย เป็นลักษณะของการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ควบคู่กับการสังเกต การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ตั้งความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า คือ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย ของภูมิปัญญาล้านนา 2) สร้างหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย ของภูมิปัญญาล้านนาโดยเน้นกระบวนการถ่ายทอด 3) ทดลองใช้หลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย ของภูมิปัญญาล้านนา ในโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา 4) ประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัยของภูมิปัญญาล้านนา มีขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน 2) การสร้างหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) ประเมินและปรับปรุงหลักสูตร

การศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานจาก (1) ศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา (2) ศึกษาวิเคราะห์นโยบายทางการศึกษา ได้แก่ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พุทธศักราช 2545-2549) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 หลักสูตรขั้นพื้นฐาน (พุทธศักราช 2542) ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 และวิชาชีพช่างสิบหมู่ของวิทยาลัยในวังชาย (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2545) เลือกบุคคลผู้ให้ข่าวสารและพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Sampling) บุคคลผู้ให้ข่าวสาร (Key Informants) ได้แก่ (1) ผู้บริหารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา (2) บุคคลทั่วไปผู้สนใจสมัครเรียนวิชากลองสะบัดชัย (3) พ่อครูหรือปราชญ์ชาวบ้าน (4) ตัวแทนฝ่ายวิชาการของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ (5) ตัวแทนวิชาการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อดำเนินการสร้างหลักสูตรด้วยวิธีการพัฒนาโครงร่างหลักสูตรและตรวจสอบคุณภาพโครงร่างหลักสูตรและนำหลักสูตรไปทดลองใช้ใน “โครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา” ตามแผนการสอนและสื่อประกอบการเรียนการสอน พร้อมทั้งประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร ด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านเจตคติ และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยที่ได้นำเสนอ ปรากฏผลการวิจัยดังนี้

การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1) ผลการศึกษาวิเคราะห์เอกสารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา

โครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาดำเนินการโดยองค์การพัฒนาเอกชนร่วมกับชุมชนท้องถิ่นกับเอกชน เปิดดำเนินการอย่างเป็นทางการเมื่อปี พุทธศักราช 2543 โดยการรวบรวมองค์ความรู้ ผู้รู้ และการจัดหลักสูตร ในการศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านแขนงต่างๆ เพื่อการเรียนรู้และวางแนวทางในการศึกษา ให้สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมชุมชนล้านนา โดยมีการสืบสานภูมิปัญญาคือ

1.1) รวบรวมผู้รู้ พ่อครู แม่ครู ปราชญ์ชาวบ้าน และช่างพื้นบ้านในล้านนา ปัจจุบัน โรงเรียนมีบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาเฉพาะด้านมากกว่า 70 คน

1.2) ศึกษารวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ท้องถิ่นจัดทำเป็นตำรา หรือหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้ง่ายแก่การค้นคว้าและเก็บรักษา

1.3) จัดทำหลักสูตรอบรมระยะสั้นและกิจกรรมต่างๆ ให้กลุ่มผู้เรียน

1.4) เผยแพร่ความรู้กับสาธารณชน โรงเรียนได้จัด “งานสืบสานล้านนา” ปีละ 1 ครั้งเพื่อให้ปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาล้านนาแต่ละกลุ่มมาแสดงให้ผู้สนใจจากภูมิภาคต่างๆ ได้ชม

1.5) โรงเรียนได้สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้นำชุมชนหลายภูมิภาค เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลในการส่งเสริมภูมิปัญญาระหว่างกัน

1.6) ผู้เรียนจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นค่าไหว้ครูคนละ 500 บาท ต่อ 1 รายวิชา เพื่อนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาสอนของปราชญ์ชาวบ้าน

2) ผลการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับนโยบายการศึกษา

2.1) จากการศึกษาเกี่ยวกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) พบว่า ได้ระบุแนวทางในการพัฒนาประเทศไทยในอนาคต 20 ปี มีจุดมุ่งหมายที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาคะดกยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งพัฒนาสู่สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพใน 3 ด้าน คือ 1) สังคมคุณภาพ 2) สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ 3) สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

2.2) จากการศึกษาเกี่ยวกับแผนการพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) และราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 พบว่า มีนโยบายทางการศึกษาต้องการให้มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เพื่อให้คนไทย ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต สถานศึกษามีบทบาทในการจัดการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนและความต้องการของผู้เรียน โดยส่งเสริมให้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ที่เหมาะสมกับบริบทในชุมชน และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนการสอน

2.3) จากการศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรขั้นพื้นฐาน พบว่า ได้ระบุแนวทางจัดการศึกษา คือ สถานศึกษาสามารถปรับรูปแบบการจัดหลักสูตรให้เหมาะสมยิ่งขึ้นได้ในบางกลุ่มสาระ เช่น ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยีซึ่งยังจำเป็นต้องเรียนอยู่ อาจจัดเป็นรายวิชาสั้นๆ หรือรายวิชาเดี่ยว หรือรวมกันในลักษณะบูรณาการ เมื่อสถาบันศึกษาจัดการเรียนรู้ได้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ระบุไว้แล้ว ก็อาจพัฒนาเป็นวิชาเลือกเฉพาะทางในระดับสูงขึ้นไปได้เช่นเดียวกันได้

2.4) จากการศึกษาวิเคราะห์วิชาชีพช่างสิบหมู่ของวิทยาลัยในวังชาย (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2545) จากการศึกษาวิเคราะห์วิชาชีพช่างสิบหมู่ของวิทยาลัยในวังชาย วิชาช่างแกะ (งานฉลุและแกะสลัก) พบว่า เป็นหลักสูตรที่ปรับปรุงมาจากหลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ ช่างแกะ (งานฉลุและ แกะสลัก) พุทธศักราช 2540 โดยครูผู้สอนช่างชำนาญการของสำนักพระราชวัง ปรับปรุงแก้ไข โดยพิจารณาจากเนื้อหารายวิชา จุดประสงค์ จำนวนเวลาเรียนของหลักสูตรเดิม ปรับให้สอดคล้องกับการปฏิบัติงานจริง เพื่อประโยชน์สูงสุดในการนำไปใช้

3) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา: กลองสะบัดชัย โดยการสัมภาษณ์บุคคลดังนี้ คือ (1) ผู้บริหารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา (2) ผู้แทนผู้ที่สนใจสมัครเรียนวิชากลองสะบัดชัย (3) พ่อครูหรือปราชญ์ชาวบ้าน (4) ตัวแทนฝ่ายวิชาการของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ (5) ตัวแทนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สรุปผลการสัมภาษณ์ได้ดังนี้

3.1) ความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรกลองสะบัดชัย โดยภาพรวมพบว่า ทุกคนที่ให้สัมภาษณ์มีความต้องการพัฒนาหลักสูตรกลองสะบัดชัย

3.2) การสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการพัฒนาหลักสูตรกลองสะบัดชัย โดยภาพรวมพบว่า ควรเชิญปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถเรื่องภูมิปัญญาต่างๆ มาเผยแพร่ความรู้ และมีการจัดสรรงบประมาณหมวดค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายให้

กลองสะบัดชัยควรจะมีการส่งเสริมและสนับสนุน 2 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ควรให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องราวในท้องถิ่น เช่น ศิลปวัฒนธรรม ดนตรี และการประกอบอาชีพ โดยให้ปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาสอนในโรงเรียน สถานศึกษาหรือการนำผู้เรียนไปเรียนที่บ้านของปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกและความเหมาะสม และด้านการเผยแพร่ควรมีการเผยแพร่ผลงานของผู้เรียน โดยการหาเวทีให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงเมื่อเรียนจบหลักสูตรเพื่อเป็นการฝึกฝนความชำนาญให้กับผู้เรียน และเกิดความภาคภูมิใจในตัวเองและชุมชน

3.3) ข้อเสนอแนะในการพัฒนาหลักสูตร จากผู้บริหารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา โดยภาพรวมพบว่า ควรจัดการเรียนการสอนให้ตรงตามตารางสอนทุกครั้ง ควรมีการประสานงานระหว่างผู้จัดการเรียนการสอนและปราชญ์ชาวบ้าน ควรมีการปรับปรุงและยืดหยุ่นเวลาให้เหมาะสม และงบประมาณควรมีงบประมาณสำหรับปราชญ์ชาวบ้านแบบแน่นอน คือ ผู้ทำโครงการควรทำงบประมาณสำหรับปราชญ์ชาวบ้านด้วยหรือทางงบประมาณจากแหล่งอื่นๆ นอกเหนือจากค่าไหว้ครูมาสนับสนุนเพิ่มเติม

จากตัวแทนผู้ที่สมัครเรียนวิชากลองสะบัดชัย โดยภาพรวมพบว่า ควรให้ปราชญ์ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน จากผู้แทนการศึกษานอกโรงเรียน ควรมีการจัดทำหลักสูตรกลองสะบัดชัยขึ้นใช้ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือท้องถิ่น โดยภาพรวมพบว่า ควรมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการปฏิบัติ เน้นการปฏิบัติได้จริง

ผู้วิจัยควรมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ควรมีการเตรียมความพร้อมด้านภาษาให้กับผู้เรียน ในเรื่องการใช้ภาษาของครูผู้ช่วยสอนและผู้วิจัยควรได้รับการถ่ายทอดให้มีความรู้ความสามารถจากปราชญ์ชาวบ้านร่วมกับผู้เรียน

จากผู้แทนสำนักงานวัฒนธรรมเชียงใหม่ โดยภาพรวมพบว่า ควรมีการเผยแพร่ผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สาธารณชน เช่นมีการจัดตลาดนัดภูมิปัญญา ควรมีเวทีให้ผู้เรียนเมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้วได้แสดง ควรหาวิธีการให้บุคคลทุกระดับสนับสนุน และถ้ามีโรงเรียนจำนวนมากมีความสนใจในการนำหลักสูตรวิชาทดลองสละบัตย์ไปใช้จัดการเรียนการสอน ควรมีการจัดอบรมให้ครู เพื่อให้ครูนำความรู้และทักษะที่ได้จากปราชญ์ชาวบ้านไปถ่ายทอดต่อไป

การสร้างหลักสูตร

การสร้างหลักสูตรภูมิปัญญาล้านนาเน้นกระบวนการถ่ายทอด : กลองสะบัดชัย ได้นำข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 มาสังเคราะห์ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ คือ 1) พัฒนาโครงสร้างหลักสูตร 2) การตรวจสอบคุณภาพโครงสร้างหลักสูตร

1) พัฒนาโครงสร้างหลักสูตรภูมิปัญญาล้านนาเน้นกระบวนการถ่ายทอด:กลองสะบัดชัย พบว่า พัฒนาโครงสร้างหลักสูตร ประกอบด้วย หลักการ คำอธิบายรายวิชา จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง เวลาเรียน ขอบข่ายเนื้อหา แนวทางการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการประเมินผล

2) ผลการตรวจสอบคุณภาพโครงสร้างหลักสูตรภูมิปัญญาล้านนาเน้นกระบวนการถ่ายทอด : กลองสะบัดชัย พบว่า มีความสอดคล้องระหว่าง 0.67-1.00 และมีความสอดคล้องในส่วนประกอบต่างๆ ได้แก่ ความสอดคล้องของส่วนประกอบโครงสร้างหลักสูตร ความสอดคล้องของส่วนประกอบแนวการสอน ความสอดคล้องของส่วนประกอบแผนการสอน 14 แผน ความสอดคล้องของส่วนเนื้อหากับคาบเวลาเรียนในแต่ละแผนการสอน ความสอดคล้องระหว่างจุดหมายของโครงสร้างหลักสูตรและจุดประสงค์การเรียนการสอนของแนวการสอนแต่ละแผนการสอน ความสอดคล้องระหว่างแนวทางการเรียนการสอนของโครงสร้างหลักสูตรกิจกรรมการเรียนการสอนและแผนการสอน ความสอดคล้องระหว่างการประเมินผลของโครงสร้างหลักสูตรแนวการสอนและแผนการสอน

การทดลองใช้หลักสูตร

ผู้วิจัยสร้างหลักสูตรเสร็จตามขั้นตอนที่ 2 และได้ดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาวิชากลองสะบัดชัย กับผู้เรียนจำนวน 10 คน ที่โครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา จังหวัดเชียงใหม่ ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2548 โดยที่ผู้วิจัย ปราชญ์ชาวบ้าน ครูผู้ช่วยสอน ร่วมกันทดลองใช้หลักสูตร โดยดำเนินการสอนตามแผนการสอนที่กำหนดไว้ ผลการทดลองใช้หลักสูตร พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอนทั้ง 14 แผน ใช้เวลาในการสอน 66 คาบ สอบกลางภาค 4 คาบ สอบปลายภาค 4 คาบ รวมเวลาในการทดลองใช้หลักสูตรทั้งสิ้น 74 คาบ ผู้วิจัยสอนภาคทฤษฎี ประกอบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดภาคปฏิบัติ โดยภาพรวม ปราชญ์ชาวบ้านจะมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ 2 วิธี ได้แก่ 1) การอธิบาย การบอกเล่าประสบการณ์ในอดีตจนถึงปัจจุบันเกี่ยวกับการแสดงกลองสะบัดชัย และผลสำเร็จแห่งชีวิตและได้รับการยกย่องจนมีชื่อเสียงจนได้เป็นศิลปินแห่งชาติ 2) สาธิตเกี่ยวกับการเล่นเครื่องดนตรีประกอบการตีกลองสะบัดชัย ได้แก่ ช้อง ฉาบ การจับไม้ตีกลอง การตีกลางกลอง การตีขอบกลอง และท่าทางการรำ การผสมผสานท่าต่างๆ การนำสิ่งที่ตนพบเห็นในวิถีชีวิตชาวล้านนามาผสมผสานเป็นท่าทางการตีกลองสะบัดชัยให้เกิดความเข้าใจเป็นต้น

การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร

การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา: กลองสะบัดชัย ได้แบ่งเป็น 2 หัวข้อ คือ ผลการประเมินผลหลักสูตรและการปรับปรุงหลักสูตร

1) ผลการประเมินผลหลักสูตร แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ของผู้เรียน ภาพรวมพบว่า ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในวิชากลองสะบัดชัยเป็นอย่างดี สามารถทราบประวัติความเป็นมาของกลองสะบัดชัย เครื่องดนตรีประกอบการแสดงกลองสะบัดชัย ตลอดจนขั้นตอนในการแสดงกลองสะบัดชัย ในท่ารำน้ากลองและท่าอื่นๆ ตามแผนการสอน พร้อมทั้งสามารถใช้ในตวิชากลองสะบัดชัย ตั้งแต่ถ้าเริ่มต้นจนจบการแสดงได้ดี และมีความสนใจในการฝึกปฏิบัติเป็นอย่างดี ด้านทักษะของผู้เรียน ภาพรวมพบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่สามารถปฏิบัติไปตามแผนการเรียนการสอนแต่ละแผนได้อย่างถูกต้อง รำท่าทางได้ตามจังหวะ มีลีลาการตีกลองสะบัดชัยอย่างสวยงาม เป็นที่ชื่นชอบของปราชญ์ชาวบ้านและผู้วิจัย เป็นที่ยอมรับของบุคคลภายนอกที่มานั่งสังเกต

การณ์ในบางครั้ง ผู้เรียนสามารถใช้เครื่องดนตรีประกอบ คือ ข้อง ฉาบ ร่วมกับการแสดงกลองสะบัดชัยได้อย่างถูกต้อง เป็นไปตามจังหวะ ด้านทักษะความสามารถของผู้เรียน ได้วิเคราะห์ผู้เรียนออกเป็นกลุ่ม 4 กลุ่ม คือ (1) ผู้เรียนที่มีพรสวรรค์เรื่องกลองสะบัดชัย มีความสามารถในการตีกลองสะบัดชัยและเครื่องดนตรีประกอบทุกชนิด และยังสามารถตีกลองสะบัดชัยประกอบทำทางต่างๆ ได้อย่างสวยงามคล่องแคล่วว่องไว (2) ผู้เรียนที่มีพรสวรรค์ ใช้เครื่องดนตรีประกอบกลองสะบัดชัย คือ ข้อง สามารถตีฆ้องให้จังหวะได้ดี (3) ผู้เรียนที่มีพรสวรรค์ ใช้เครื่องดนตรีประกอบกลองสะบัดชัย คือ ฉาบสามารถตีฉาบให้เข้าจังหวะได้ดี (4) ผู้เรียนที่มีพรสวรรค์น้อยในด้านวิชากลองสะบัดชัย แต่มีใจรักภูมิปัญญาล้านนา คือกลองสะบัดชัย ซึ่งผู้เรียนกลุ่มนี้จะเรียนได้แต่ไปได้ช้า ครูภูมิปัญญาจะต้องช่วยทบทวนทำทางที่ใช้แสดงกลองสะบัดชัยตามแผนการสอนต่างๆ ไม่น้อยกว่า 2-3 ครั้ง ด้านเจตคติของผู้เรียน ด้านเจตคติของผู้เรียน ภาพรวมพบว่า ผู้เรียนมีความรู้สึกที่ดีต่อปราชญ์ชาวบ้านและครูผู้ช่วยสอน เพราะทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องประวัติความเป็นมาของล้านนา ประวัติกลองล้านนา ประวัติกลองสะบัดชัย การใช้กลองสะบัดชัยในเทศกาลต่างๆ และมีความรู้สึกภาคภูมิใจในภูมิปัญญาล้านนาเรื่องกลองสะบัดชัย ว่าเป็นศิลปะประจำท้องถิ่นของตนเอง รู้สึกชื่นชมคนรุ่นเก่าที่สามารถอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่นสืบทอดไว้ให้ลูกหลานในปัจจุบัน

2) ผลการปรับปรุงหลักสูตร พบว่า มีข้อบกพร่องที่ควรปรับปรุงแก้ไข คือระยะเวลาการสอน โครงร่างหลักสูตรได้กำหนดระยะเวลาในการเรียนการสอน 14 แผน 66 คาบ ใช้เวลาในการเรียนการสอน 16 สัปดาห์ ตามตารางสอน ใช้เวลาทดสอบกลางภาค 4 คาบ 1 สัปดาห์ และในสัปดาห์ที่ 16 หลังจากทำการสอนแผนที่ 14 เสร็จสิ้น ใช้เวลา 4 คาบ ทดสอบปลายภาค

รวมระยะเวลาในการเรียนการสอนตลอดหลักสูตรทั้งสิ้น 74 คาบ 16 สัปดาห์ ซึ่งระยะเวลาดังกล่าวไม่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการสอนภาคปฏิบัติ

อภิปรายผล

ผลการวิจัยมีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายตามลำดับดังนี้

1. การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เกี่ยวกับความต้องการในการพัฒนาหลักสูตร เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสร้างหลักสูตร พบว่า มีสถานศึกษาจำนวนน้อยที่จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น และจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งจากการศึกษาเกี่ยวกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มีนโยบายทางการศึกษาต้องการให้มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เพื่อให้คนไทยทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต สถานศึกษามีบทบาทในการจัดการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนและความต้องการของผู้เรียน โดยส่งเสริมให้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ที่เหมาะสมกับบริบทในชุมชน และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับ รุ่ง แก้วแดง (2540) ที่กล่าวว่าการจัดการเรียนการสอนของไทยในปัจจุบัน ควรให้ความสำคัญกับการนำเอาทรัพยากรท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนด้วย และจากการวิเคราะห์หลักสูตรขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2542 ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ได้ระบุแนวทางจัดการศึกษา คือ สถานศึกษาสามารถปรับรูปแบบการจัดหลักสูตรให้เหมาะสมยิ่งขึ้นได้ในบางกลุ่มสาระ เช่น ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยีซึ่งยังจำเป็นต้องเรียนอยู่ อาจจัดเป็นรายวิชาสั้นๆ หรือรายวิชาเดี่ยว หรือรวมกันในลักษณะบูรณาการ เมื่อสถาบันศึกษาจัดการเรียนรู้ได้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ระบุไว้แล้ว ก็อาจพัฒนาเป็นวิชาเลือกเฉพาะทางในระดับสูงขึ้นไปได้เช่นเดียวกันได้ การจัดเวลาเรียนดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวทางสำหรับการจัดการศึกษาในระบบสถานศึกษา ส่วนการจัดการการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น ให้พิจารณายืดหยุ่นเวลาเรียนตามสถานการณ์และโอกาสที่เอื้อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ ซึ่งเป็นไปตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 27 วรรคที่ 2 กำหนดไว้ว่า ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ แสดงให้เห็นว่าในอนาคตชุมชนจะต้องเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา การบริหารจัดการหลักสูตร การเรียนการสอนของแต่ละท้องถิ่น หลักสูตรเฉพาะแต่ละท้องถิ่นจะมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษามากขึ้น เพื่อสนองตอบความต้องการของแต่ละชุมชน

เป็นการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในด้านต่างๆ (กรมวิชาการ 2543)

จากการสำรวจความต้องการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย จากบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหารโครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ผู้แทนผู้ที่สนใจสมัครเรียนวิชากลองสะบัดชัย พ่อครูหรือปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนฝ่ายวิชาการของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ ตัวแทนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีความต้องการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย เนื่องจากกลองสะบัดชัยเป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้านนา ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดความรักในท้องถิ่น และเป็นการนำทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการจัดการศึกษา เป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ทำให้เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้อาชีพของท้องถิ่นและสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ ผู้เรียนจะได้มีความรักในท้องถิ่นและประเทศชาติของตนเอง เพื่อการสืบสานความเป็นไทและล้านนาให้คงอยู่ตลอดไป และมีการสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตร ทางโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาได้เชิญปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถเรื่องภูมิปัญญาต่างๆ มาเผยแพร่ความรู้ โดยให้เข้ามาสอนในโรงเรียนหรือการนำผู้เรียนไปเรียนที่บ้านของปราชญ์ชาวบ้าน มีการเผยแพร่ผลงานของผู้เรียน โดยการหาเวทีให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงในวาระต่างๆ เช่น ให้แสดงในวันสืบสานภูมิปัญญาล้านนา มีการจัดสรรงบประมาณเกี่ยวกับค่าตอบแทนให้ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติพิศ ศิริสูตร (2538) ศึกษาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรจังหวัดสุพรรณบุรี ศรีวรรณ จันทร์หงษ์ (2542) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องงานจักสานชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ศึกษากรณีโรงเรียนวัดยกรกระบับตร (ขุนราษฎร์นุสรณ์) จังหวัดสมุทรสาคร และโรบินสัน (Robinson 1992) ได้ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาและการพัฒนาชุมชน จากงานวิจัยทั้ง 3 ชิ้น พบว่า ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และมีการนำปราชญ์ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ทำให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้นและสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

2. การสร้างหลักสูตรเป็นขั้นตอนสำคัญ เพื่อให้ได้หลักสูตรที่มีคุณภาพตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยได้ผลจากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพปัญหา ความต้องการเกี่ยวกับขอบข่ายเนื้อหาและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มาสร้างหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอด

ภูมิปัญญาล้านนา:กลองชัยสะบัดชัย ประกอบด้วย หลักการ คำอธิบายรายวิชา จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง เวลาเรียน ขอบข่ายเนื้อหา แนวทางการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้เสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น คือ 1) การจัดทำระบบข้อมูลพื้นฐาน 2) การกำหนดความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น 3) การกำหนดเป้าหมายหรือจุดประสงค์การเรียนรู้ 4) การจัดทำคำอธิบายรายวิชาเนื้อหาหรือกิจกรรม 5) การจัดทำแผนการสอนคู่มือครูและสื่อ 6) การปรับปรุงและพัฒนา และสอดคล้องกับการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเซลเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander. 1959) เซลเลอร์และอเล็กซานเดอร์ได้เสนอความคิดในการพัฒนาหลักสูตร คือ 1) เป้าหมาย จุดมุ่งหมายและขอบเขต 2) การออกแบบหลักสูตร 3) การใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลหลักสูตร

การสร้างหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา:กลองสะบัดชัย เป็นลักษณะการปรับแนวคิด จากการศึกษาวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับหลักสูตรขั้นพื้นฐานช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ได้ระบุแนวทางจัดการศึกษา คือ สถานศึกษาสามารถปรับรูปแบบการจัดหลักสูตรให้เหมาะสมยิ่งขึ้นได้ ในบางกลุ่มสาระ เช่น ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยีซึ่งยังจำเป็นต้องเรียนอยู่ อาจจัดเป็นรายวิชาสั้นๆ หรือรายวิชาเดี่ยว หรือรวมกันในลักษณะบูรณาการ... การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ การจัดการศึกษาบางประเภท มีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ได้แก่ การศึกษาทางด้านศาสนา ดนตรี นาฏศิลป์ กีฬา อาชีวศึกษา การศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นเลิศด้านต่างๆ การศึกษาสำหรับผู้บกพร่องในด้านต่างๆ ผู้มีความสามารถพิเศษ การศึกษานอกระบบและการศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัวและองค์กรต่างๆ มาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดไว้เฉพาะมาตรฐานการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนมาตรฐานการเรียนรู้ที่เข้มข้นตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน ให้สถานศึกษาพัฒนาเพิ่มเติมได้ และจากการศึกษาวิเคราะห์วิชาชีพช่างสิบหมู่ของวิทยาลัยในวังชาย (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2545) มีหลักการคือ นำความรู้ไปประกอบอาชีพหารายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว และยังเป็นการอนุรักษ์งานช่างฝีมือด้านภูมิปัญญามิให้สูญหาย เป็นพื้นฐานการศึกษาต่อในขั้นที่สูงขึ้นได้และส่งผลให้ผู้เรียนเกิดทักษะและสร้างสรรค์งานช่างศิลปกรรมไทยให้คงอยู่และสืบทอดสู่คนรุ่นหลังต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติ

การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 27 วรรคที่ 2 กำหนดไว้ว่า ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ แสดงให้เห็นว่าในอนาคต ชุมชนจะต้องเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา การบริหารจัดการหลักสูตร การเรียนการสอนของแต่ละท้องถิ่น หลักสูตรเฉพาะแต่ละท้องถิ่นจะมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษามากขึ้น เพื่อสนองตอบความต้องการของแต่ละชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาให้เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในด้านต่างๆ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ กิตติพิศ ศิริสูตร (2538) พบว่า คีษานีเทศก์และผู้บริหารโรงเรียนได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร โดยการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน ได้มีการนำเรื่องวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี การประกอบอาชีพท้องถิ่นมาใช้ ครูส่วนใหญ่ศึกษาและนำภูมิปัญญาชาวบ้านโดยเจ้าของภูมิปัญญามาร่วมกิจกรรม

การตรวจสอบคุณภาพโครงสร้างหลักสูตรโดยให้ผู้เชี่ยวชาญ เป็นกระบวนการที่ทำให้หลักสูตรมีความเหมาะสมก่อนนำหลักสูตรไปทดลองใช้ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ สาลินี อุดมผล (2542) ศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน เรื่องการเจียรไนนิล งานวิจัยของ ศรีวรรณ จันทรหงษ์ (2542) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องงานจักสานชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ศึกษากรณีโรงเรียน วัดยกระบัตร์ (ชูปราษฎร์นุสรณ์) จังหวัดสมุทรสาคร ได้มีการนำโครงสร้างหลักสูตรไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพโครงสร้างหลักสูตรก่อนนำหลักสูตรไปทดลองใช้ ซึ่งการนำโครงสร้างหลักสูตรไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพโครงสร้างหลักสูตรก่อนนำหลักสูตรไปทดลองใช้นั้น จะส่งผลให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์และมีความเหมาะสมในการนำไปจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3. การทดลองใช้หลักสูตร กับผู้เรียนจำนวน 10 คน ที่โครงการโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา จังหวัดเชียงใหม่ ดำเนินการสอนตามแผนการสอน 14 แผนการสอน ประกอบด้วย ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ พบว่า ผู้เรียนเกิดความสนใจ ตั้งใจเรียน ทั้งในส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของล้านนา ประวัติกลองล้านนา ความสำคัญและการอนุรักษ์กลองสะบัดชัย และมีความเข้าใจเนื้อหาตามแผนการสอน หากไม่เข้าใจก็มีการซักถามได้ตอบ ผลการทดลองใช้หลักสูตรที่เป็นเช่นนี้ อาจเนื่องมาจากขอบข่ายเนื้อหาที่เรียนเป็นสิ่งใกล้ตัวผู้เรียนและเป็นศิลปะประจำ

ถิ่นของผู้เรียน การดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนส่วนใหญ่เป็นปราชญ์ชาวบ้านเป็นบุคคลในท้องถิ่น และมีการนำระบบคอมพิวเตอร์มาช่วยสอน ซึ่งเป็นการบูรณาการนวัตกรรมใหม่ให้เข้ากับศิลปะเดิม และเป็นสิ่งที่ผู้เรียนต้องการรู้ จึงเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และสามารถเชื่อมโยงความคิดได้ ซึ่งสอดคล้องกับ ผลงานวิจัยของ ศรีวรรณ จันทรังษ์ (2542) ที่พบว่า ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะในงานจักสานและมีความรักในชุมชน

วิธีการถ่ายทอดของปราชญ์ชาวบ้าน หลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาลำนาวินา กลองสะบัดชัย ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดภาคปฏิบัติ จะมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ 2 วิธี ได้แก่ 1) การอธิบาย การบอกเล่าประสบการณ์ในอดีตจนถึงปัจจุบันเกี่ยวกับการแสดงกลองสะบัดชัย และผลสำเร็จแห่งชีวิตและได้รับการยกย่องจนมีชื่อเสียงจนได้เป็นศิลปินแห่งชาติ 2) สาธิตเกี่ยวกับการเล่นเครื่องดนตรีประกอบการตีกลองสะบัดชัย ได้แก่ ฉ้อง ฉาบ การจับไม้ตีกลอง การตีกลางกลอง การตีขอบกลอง และท่าทางการรำ การผสมผสานท่าต่างๆ ที่ตนพบเห็นในวิถีชีวิตชาวล้านนาผสมผสานเป็นท่าทางการตีกลองสะบัดชัยให้เกิดความเข้าใจเป็นต้น สอดคล้องกับ กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) ซึ่งประกอบด้วย การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง คิดร่วมกัน และการบรรยาย ทำนองเดียวกันกับผลการวิจัยของ มณฑา พิพัฒน์เพ็ญ (2540) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในการสอนดนตรีพื้นบ้าน พบว่า ปราชญ์ชาวบ้านถ่ายทอดความรู้โดยการบอกเล่า การสาธิต การฝึกปฏิบัติจริง และการให้เข้าร่วมแสดง เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ ศิริพงษ์ นวลแก้ว (2540) ศึกษาเรื่องการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า วิธีการถ่ายทอดของปราชญ์ชาวบ้าน ประกอบด้วย การลงมือทำจริง การบอกเล่าความรู้ และผ่านพิธีกรรม นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของหม่อมหลวงสันติสุข กฤษดากร (2541) ศึกษาเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทเพลงพื้นบ้าน พบว่า ใช้การถ่ายทอดความรู้ โดยผู้รับการถ่ายทอดดูแบบอย่างการปฏิบัติ การฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง การทำให้ดู แล้วให้ผู้รับการถ่ายทอดทำตามทีละขั้นตอน การบอกเล่าและการปฏิบัติจริงไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด และผลการวิจัยของ บัวผัน สุพรรณยศ (2535) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์เพลงอีแซว พบว่า ศิลปิน เพลงอีแซวจะเผยแพร่และถ่ายทอดความรู้เรื่องเพลงอีแซวในลักษณะการสาธิต และการบรรยาย

ด้านการดำเนินการจัดการเรียนการสอนเรื่องกลองสะบัดชัย พบว่า การดำเนินการจัดการเรียนการสอนเป็นไปตามลำดับขั้นที่กำหนดไว้ โดยผู้วิจัย ปรากฏชาวบ้าน ครูผู้ช่วยสอน มีส่วนร่วมในการสอนและประเมินผลการเรียนของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของเซลเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander, 1981) โบแชมป์ (Beauchamp, 1981) ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของบุคคลที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้แก่ นักเรียน ครู ผู้ปกครองนักเรียนเป็นต้น บุคคลดังกล่าวจะทำให้การพัฒนาหลักสูตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

4. การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร จากการนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับผู้เรียน และมีการประเมินผล 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติ ซึ่งปรากฏว่าผู้เรียนสามารถทราบประวัติความเป็นมาของกลองสะบัดชัย รู้จักเครื่องดนตรีประกอบการแสดงกลองสะบัดชัย คือ ข้อง ฉาบ ได้ ผู้เรียนสามารถปฏิบัติไปตามแผนการเรียนการสอนแต่ละแผนได้อย่างถูกต้อง สามารถใช้ไม้ตกลองสะบัดชัยได้และแสดงท่าทางต่างๆ ได้ตามจังหวะ ตลอดจนขั้นตอน มีลีลาการตีกลองสะบัดชัยอย่างสวยงาม ทั้งนี้เนื่องจากผู้เรียนส่วนหนึ่งมีความรู้และเคยพบเห็นการแสดงกลองสะบัดชัยซึ่งเป็นภูมิปัญญาของล้านนามาก่อน อย่างไรก็ตาม มีผู้เรียนบางคนไม่สามารถตีกลองสะบัดชัยได้ดีเท่าที่ควร เนื่องจากขาดการฝึกฝนและมีพัฒนาการช้า โดยภาพรวม ผู้เรียนส่วนใหญ่มีความรู้สึกที่ดีต่อวิชากลองสะบัดชัย ซึ่งได้ตระหนักถึงคุณค่าและภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน ผลที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้เรียน ได้เรียนหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย โดยกระบวนการถ่ายทอดของปรากฏชาวบ้านที่มีชื่อเสียง ได้รับการบอกเล่าจากปรากฏชาวบ้านโดยตรงว่าวิชากลองสะบัดชัยสามารถเป็นอาชีพได้ ตลอดจนผู้เรียนบางคนได้รับการปลูกฝังเรื่องคุณค่า ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะเรื่องกลองสะบัดชัยจากผู้ปกครองหรือเครือญาติ ซึ่งเป็นผลให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจ และเกิดแรงจูงใจ

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเกี่ยวกับผู้เรียนที่น่าสนใจคือ ผู้วิจัยพบว่า ผู้เรียนที่มีความสามารถในการตีกลองสะบัดชัย ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองให้มาเรียนการตีกลองสะบัดชัย ทั้งนี้เพราะว่าแรงจูงใจและการอบรมสั่งสอนให้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และตระหนักถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของหม่อมหลวงสันติสุข กฤษดากร (2541) พบว่า การถ่ายทอดความรู้ด้านเพลงพื้นบ้าน มีแรงจูงใจจากสภาพแวดล้อม การได้รับการสนับสนุนจากผู้ใหญ่ในครอบครัวและความสนใจของผู้เรียนเอง ทำให้ผู้เรียนสามารถ รับการถ่ายทอดจากปรากฏชาวบ้านได้เป็นอย่างดี เป็นไปตามหลักจิตวิทยาการเรียนรู้

ของ ธอร์นไดค์ (Thorndike, อ้างใน เสาวณีย์ ลีทิศาบัณฑิต 2528) ในเรื่องกฎของความพร้อมที่
ว่า “บุคคลมีความพร้อมแล้วหากได้กระทำ จะเกิดความพอใจและกระทำต่อไป”

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเกี่ยวกับปราชญ์ชาวบ้าน คือปราชญ์มีวิธีการถ่ายทอดในรูปแบบเฉพาะ
ของตนเอง สอดแทรกความรู้และเทคนิคที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนฝึก
ปฏิบัติจริง มีการสร้างบรรยากาศความเป็นกันเอง ทำให้ผู้เรียนรู้สึกผ่อนคลายและมีกำลังใจในการ
เรียนรู้และฝึกปฏิบัติตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการแสดง

ข้อเสนอแนะ

จากการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย
ผู้วิจัยได้สรุปเป็นข้อเสนอแนะ 3 ประเด็น มีรายละเอียดดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะบางประการสำหรับหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนา
หลักสูตร เพื่อกำหนดเป็นแนวทางดังนี้

1. หน่วยงานทางการศึกษาควรให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาหลักสูตร และส่งเสริม
ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการสนับสนุนส่งเสริมด้านงบประมาณ จัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่
บุคลากรในโรงเรียน สถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้มีความสามารถในการ
จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542
เรื่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
2. หน่วยงานทางการศึกษาและโรงเรียนควรมีการพัฒนาหลักสูตร และนำภูมิปัญญา
ท้องถิ่นมามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน โดยร่วมกับโรงเรียน ชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ใน
การพัฒนาหลักสูตร เริ่มตั้งแต่การจัดทำแผนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการ
ประเมินผล
3. โรงเรียน สถานศึกษา ควรมีการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ หรือชุมชน เพื่อหา
รูปแบบและแนวทางในการนำผู้เรียนไปแสดงกลองสะบัดชัย ในโอกาสต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์ เผย
แพร่ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนาให้คงอยู่ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการนำหลักสูตรไปใช้

เพื่อให้สามารถนำหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัยไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ดังนี้

1. ควรคำนึงถึงความพร้อมและศักยภาพของโรงเรียนทางด้านบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ การเรียนการสอนความต้องการของบุคคลในท้องถิ่น และความพร้อมของปราชญ์ชาวบ้านก่อนนำหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย ไปใช้
2. ควรศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนของปราชญ์ชาวบ้านเพื่อนำกระบวนการสอนมาประยุกต์กับวิทยาการสมัยใหม่ และควรให้ผู้เรียนศึกษาภาคทฤษฎีหรือจากใบความรู้ในปริมาณที่เหมาะสม ใบความรู้ควรใช้ภาษาเข้าใจง่าย มีภาพประกอบ ควรใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เพื่อเพิ่มความสนใจให้แก่ผู้เรียน
3. ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย กระตุ้นความสนใจและสร้างความรู้สึกที่ดีต่อผู้เรียนวิชากลองสะบัดชัย จัดหาเวลาว่างในการฝึกฝนผู้เรียนนอกจากเวลาที่กำหนดไว้ในแผนการสอน อาจใช้วิธีการสอนเสริม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการตีกลองสะบัดชัยอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป สำหรับผู้ที่สนใจที่จะสานต่อการพัฒนาหลักสูตรและส่งเสริมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนดังนี้

1. ควรมีการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นต่างๆ ตามสภาพและศักยภาพของแต่ละชุมชน ควรมีการวิจัยหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย ในลักษณะการบูรณาการร่วมกับวิชาอื่นๆ ที่จัดการเรียนการสอนโดยปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อเป็นการสืบสานภูมิปัญญาล้านนา
2. ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ระหว่างผู้สอน ผู้เรียน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น จะได้ตอบสนองความต้องการอย่างแท้จริงของชุมชน และเป็นแนวทางรูปแบบในการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยชุมชน
3. ควรมีการวิจัยหลักสูตรที่เน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา วิชากลองสะบัดชัย และรายวิชาอื่นๆ ให้สามารถไปเทียบโอนหน่วยกิต เทียบโอนรายวิชา และเทียบโอนความรู้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2543) **แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การศึกษานอกระบบผู้เรียนสำคัญที่สุด**. กรุงเทพฯ:ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- _____. (2543) **พัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนการศึกษานอกระบบ**. กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- _____. (2543) **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิคจำกัด.
- _____. (2543) **เทคนิคการสอนแนวใหม่สำหรับการศึกษานอกโรงเรียน**. กรุงเทพฯ : รัชการพิมพ์.
- _____. (2541) **การปฏิรูปการศึกษาตลอดชีวิต : กรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์**. (อัดสำเนา)
- _____. (2541) **คู่มือการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษานอกโรงเรียน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- _____. **คู่มือการอบรมบุคลากรการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น** (อัดสำเนา)
- _____. **เอกสารแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. (อัดสำเนา)
- _____. (2538) **การศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาของคนไทยในยุคโลกาภิวัตน์ เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (ม.ป.ป.) **ประสบการณ์การจัดการเรียนการสอนการศึกษานอกโรงเรียน โดยใช้หลักสูตรท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : กรมการศึกษานอกโรงเรียน
- _____. (ม.ป.ป.) **คู่มือการอบรมการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : ไร่ไทรเพรส จำกัด.
- กรมวิชาการ. (2542) **การพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กรรณิการ์ แยมเกษร. (ม.ป.ป.) “การสอนที่ตอบสนองชีวิตจริง (Authentic Learning).” **เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น**. (อัดสำเนา)
- กาญจนา แก้วเทพ. (ม.ป.ป.) “การเข้าใจสังคม:คู่มือสำหรับผู้ปฏิบัติงานและนักพัฒนาสังคม.” **เอกสารประกอบคำบรรยายโครงการสืบทอดและพัฒนาบุคลากรระดับบริหาร**. (อัดสำเนา)
- กาญจนา คุณารักษ์. (2540) **หลักสูตรและการพัฒนา**. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.

กิตติพงศ์ ศิริสูตร. (2538) การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุงพุทธศักราช 2533) ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรจังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (นิเทศการศึกษาและการพัฒนาหลักสูตร) : กรุงเทพฯ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (อัดสำเนา)

ขอนแก่น, มหาวิทยาลัย. ตัวอย่างเครื่องมือการสำรวจชุมชน. (อัดสำเนา)

คมขำ แก้วน่วม. (2540) คู่มือการอบรมปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น. อุบลราชธานี : อุบลกิจออฟเซ็ทการพิมพ์.

_____. (2540) คู่มือการอบรมเทคนิคการสอนแบบมีส่วนร่วมโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. อุบลราชธานี : อุบลกิจออฟเซ็ทการพิมพ์.

โครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สำนักงาน. (2540) คู่มือการอบรมปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น. อุบลราชธานี : อุบลกิจออฟเซ็ทการพิมพ์.

_____. (2540) คู่มือการอบรมปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น:โครงการอบรมวิจัยปฏิบัติการพัฒนาบุคลากรเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม. อุบลราชธานี : อุบลกิจออฟเซ็ทการพิมพ์.

จักรพันธ์ สนั่นเพียร. (2543) ภูมิปัญญาชาวบ้านในพิธีกรรมของชุมชนกระเหรี่ยง. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การศึกษานอกระบบ) : เชียงใหม่ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (อัดสำเนา)

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. (2539) การพัฒนาหลักสูตร : หลักการและการปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ.

_____. (ม.ป.ป.) การพัฒนาหลักสูตรแบบแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ.

จวีวรรณ แฉั่วตะคุ. (2541) การพัฒนาหลักสูตรงานที่เตรียมไปสู่อาชีพชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ในหลักสูตรกลุ่มพื้นฐานอาชีพ. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (วิชาหลักสูตรและการนิเทศ) นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. (อัดสำเนา)

ชลทิพย์ เอี่ยมลำอ่างค์ และวิชนี คีลสระกุล. (2533) “ภูมิปัญญาชาวบ้านเทคโนโลยีพื้นบ้านและแหล่งวิทยาการในชุมชน”. เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน หน่วยที่ 1-8 นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- ัชชฎา พารุง. (2539) **การประเมินหลักสูตรฝึกอบรมเตรียมผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง สังกัดกรมอาชีวศึกษา ของสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา 2539**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (การอุดมศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (ถ่ายเอกสาร)
- ชนิตา รัชพลเมือง. (2531) **สังคมวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพฯ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดรุณี ศรีตระกูล. (2539) **การพัฒนาหน่วยการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตโดยเน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (ประถมศึกษา) : เชียงใหม่ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (ถ่ายเอกสาร)
- ดาร์ตัน พุสดี. (2541) **การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดนตรีพื้นเมืองล้านนาเรื่องซึ้ง**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (หลักสูตรและการสอน) : เชียงใหม่ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (ถ่ายเอกสาร)
- ธวัช ปุณโณทก. (2531) **ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสาน : ทศนะของอาจารย์ปรีชาพินทอง**. กรุงเทพฯ : เจริญวิทยการพิมพ์.
- ธำรง บัวศรี. (2532) **ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและการพัฒนา**. กรุงเทพฯ ฯ : เยาว์ฉนการพิมพ์.
- _____. (2504) **ทฤษฎีหลักสูตร (ตอนที่ 2)**. พระนคร : โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์.
- ธีระศักดิ์ วงศ์คำแน่น. (2533) **ภูมิปัญญาชาวล้านนา**. เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่และศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- นนุช กุลบุญ และปรีดา ลิทธิวัฒน์. (ม.ป.ป.) **แนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น (อัดสำเนา)**
- นนทพล จันเงิน. (2542) **พิพิธภัณฑ์โคลล้านนา**. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต (สถาปัตยกรรมการออกแบบ) นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. (อัดสำเนา)
- นิตา ชูโต. (2531) **การประเมินโครงการ**. กรุงเทพฯ ฯ : มาสเตอร์เพรส.
- บัวผัน สุพรรณยศ. (2535) **วิเคราะห์เพลงอีแซว**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต (ภาษาไทย) นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุษกร จักรสมศักดิ์. (2538, 2 พฤศจิกายน). **โคลกับความเชื่อโบราณ**. **กรุงเทพธุรกิจภาคเหนือ**
จุดประกายล้านนา. หน้า 14
- ประเวศ วะสี. (2536) **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ ฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด
- _____. (2530) **การสร้างภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพฯ ฯ : ชุมชนพัฒนา. ศูนย์เอกสารเพื่อการพัฒนาชนบท : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.

ประเสริฐ ณ นคร. (2539) เอกสารรวบรวมบทความประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง
ยี่เป็งสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี : เชียงใหม่.

ปรีชา อุยตระกูล. (2533, มีนาคม) "มองการศึกษา". วารสารการศึกษาแห่งชาติ. 24 (3) : 14-20.

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2540) วิจัยพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : บริษัท
ฟิงเกอร์ปรีนแอนมีเดียจำกัด.

พยุพ ไตรรัตน์สิงห์กุล. (2538) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักร
สานบ้านหนองป่าตอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา : การวิเคราะห์เชิง
ประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์สํารตศึกษามหาบัณฑิต (สํารตศึกษา) กรุงเทพฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พูนวดี ปทุมทิพย์. (2531) "สิ่งทีในบริเวณศาสนสถานเขตลุ่มแม่น้ำปิง จ.เชียงใหม่และลำพูน."
รายงานศึกษาเฉพาะเรื่อง สาขาศิลปะไทย. คณะวิจิตรศิลป์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร. (2539) เอกสารรวบรวมบทความประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ
"เรื่องยี่เป็งสมโภช เชียงใหม่ 700 ปี". เชียงใหม่.

มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ. (2540) การมีส่วนร่วมและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาว
บ้านในการสอนดนตรีพื้นบ้านของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถม
ศึกษาจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (หลักสูตรและการนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย) นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. (ถ่ายเอกสาร)

มณี พยอมยงค์. (2539) "ยี่เป็งสมโภช เชียงใหม่ 700 ปี" เอกสารรวบรวมบทความประกอบการ
ประชุมสัมมนาทางวิชาการ. เชียงใหม่.

มาเรียม นิลพันธุ์. (2536) การพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม. ปรินิพนธ์การศึกษาดุขฎี
บัณฑิต (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ. (ถ่ายเอกสาร)

มูลนิธิสํารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด. (2542) สํารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ภาคเหนือ, เล่ม 1 : กรุงเทพฯ ฯ บริษัทสยามเพรสแมเนจเม้นส์ จำกัด.

รัตนะ บัวสนธ์. (2535) การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา
ท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง. ปรินิพนธ์การ
ศึกษาดุขฎีบัณฑิต (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (ถ่ายเอกสาร)

รุ่ง แก้วแดง. (2540) "รัฐธรรมนูญกับการศึกษาไทย." เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษา. กระทรวงศึกษาธิการ. (อัครา)

รุ่ง แก้วแดง. (2541) ปฏิวัติการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

วรวิทย์ องค์ครุฑรักษา. (2537) กระบวนการถ่ายทอดศิลปการปักผ้าของชาวเขาเผ่าเย้า บ้านห้วยแม่ซ้าย จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ศิลปศึกษามหาบัณฑิต (จิตรศิลป์) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (อัครา)

วณิ เอี่ยมศรีทอง และคณะ. (2542) ดุ : ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเป็นอาชีพ. รายงานการวิจัย. ภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิชัย ทิพย์รัตน์. (2535, 7 พฤศจิกายน). สืบสานตำนานโคม. เชียงใหม่ : ไทนิวส์. หน้า 14

วิชัย วงษ์ใหญ่. (2525) การพัฒนาหลักสูตรและการสอนมิติใหม่. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2535) ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด

_____. (2540) การสอนแบบหน่วยเนื้อหาบูรณาการ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

_____. (2536) คู่มือการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

_____. (2536) ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

_____. (2535) หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

_____. (2534) คู่มือหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

ศรีวรรณ จันทรพงษ์. (2542) การพัฒนาหลักสูตรเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องงานจักสาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ศึกษากรณีโรงเรียนวัดยกระบัตร์ (ชุมชนราษฎร์นุสรณ์) จังหวัดสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (หลักสูตรและการนิเทศ) นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. (ถ่ายเอกสาร)

ศิริพงษ์ นวลแก้ว. (2540) การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่องนครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. (ถ่ายเอกสาร)

- ศึกษาธิการ,กระทรวง. (2538) **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สำหรับอนาคตตามแนวหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- ศึกษานิเทศก์,หน่วย. กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2543) **รายงานการวิจัยเรื่องการนิเทศวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญวิธีเรียนทางไกลที่เหมาะสมกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน:กรณีศึกษา จังหวัดขอนแก่น** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้าน,ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภาคเหนือตอนบน. (2531) **วัฒนธรรมพื้นบ้านด้านขนบธรรมเนียมประเพณีภาคเหนือตอนบน : กองส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม.** สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2539) **ยี่เป็งสมโภช เชียงใหม่ 700 ปี.** เอกสารรวบรวมบทความประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ : เชียงใหม่.
- สัจด์ อุทรานันท์. (2532) **พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร.** กรุงเทพฯ : มิตรสยาม.
- _____. (2527) **พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร.** กรุงเทพฯ : วงศ์เดือนการพิมพ์.
- _____. (2537) **พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มิตรสยาม.
- สวัสด์ ประทุมราช และคณะ. (2521) **การศึกษาความสอดคล้องระหว่างหลักสูตรการฝึกหัดครูกับหลักสูตรประถมศึกษา.** กรุงเทพฯ. ม.ป.พ.
- สมพิศ วงศ์เทียม. (2535) **สภาพและปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (ประถมศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ถ่ายเอกสาร)
- สันติสุข กฤดากร,หม่อมหลวง. (2541) **การศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร.** วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง) นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. (ถ่ายเอกสาร)
- สามารถ ศรีจำนงค์. (ภาคเรียนที่ 1/2544). **เอกสารการสอนวิชา 054740 สารัตถะวิเคราะห์ทางการศึกษา สำหรับนักศึกษาปริญญาโทคณะศึกษาศาสตร์. ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.** (ถ่ายเอกสาร)

- สามารถ จันทรสุริย์. (2536) "ภูมิปัญญาชาวบ้านคืออะไร อย่างไร." ใน **เอกสารการสัมมนาวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน**, 55. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สาธิตี อุดมผล. (2542) **การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน เรื่อง การเจียรไนนิล**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (หลักสูตรและการนิเทศ) นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. (ถ่ายเอกสาร)
- สิงห์แก้ว มโนเพชร. (2539) "ยี่เป็งสมโภช เชียงใหม่ 700 ปี". **เอกสารรวบรวมบทความประกอบ การประชุมสัมมนาทางวิชาการ : เชียงใหม่**.
- สุจารี จันทรสุข. (2531, มิถุนายน) "การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น" **วารสารการศึกษาแห่งชาติ**, 22 (6) : 1-21.
- สุธีวงศ์ พงษ์ไพบูลย์. (2530) **วัฒนธรรมพื้นบ้านแนวปฏิบัติของภาคใต้**. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานคร พิมพ์.
- _____. (2540, มีนาคม) "ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้" **วารสารทักษิณคดี**, 4(3) : 21-56.
- สุมิตร คุณานุกร,ดร. (2520) "การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น" ใน **หลักสูตรประถมศึกษา 2521 : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : บริษัทสารมวลชน จำกัด.
- _____. (2518) **หลักสูตรและการสอน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- สุวิทย์ มูลคำ. (2542) **แฟ้มสะสมงาน (Portfolio)**. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2539) **แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544)**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- _____. (2536) **ศูนย์วิชาการและภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
- _____. (2536) **รายงานผลแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534)**. กรุงเทพฯ : บริษัท ที.พี.พรินติ้งกรุ๊ป จำกัด.
- _____. (2535) **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2543) **ปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2542) **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด
- _____. (2541) **การพัฒนามาตรฐานการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ**. กรุงเทพฯ : คุรุสภาลาดพร้าว.

- _____. (2534) **ประสิทธิภาพการบริหารโรงเรียนประถมศึกษา**. กรุงเทพฯ : อรุณพิมพ์.
- _____. (2533) **ภูมิปัญญาชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. สำนักงานกฤษฎีกา. (2514) **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. **เอกสารรวบรวมบทความประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ : เชียงใหม่**.
- สำนักนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. (2542) **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- เสน่ห์ จามริก. (2529, มีนาคม) "การแสวงหาภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา". **วารสารชุมชนพัฒนา**. 2(3) : 6-7.
- เสรี พงศ์พิศ. (2529) **คืนสู่รากเหง้า : ทางเลือกและทัศนวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ.
- เสรี พงศ์พิศ. (2536) **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้าน**. กรุงเทพฯ : บริษัทนครอมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป จำกัด.
- เสาวนีย์ เลวลีย์. (2536) **การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียน**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- เสาวนีย์ ลิกขานันตติ. (2528) **เทคโนโลยีทางการศึกษา**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาครุศาสตร์ เทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- หริญญา เทพบุตร. (2542) **คอม. รายงาน. คณะวิจิตรศิลป์**. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อังกูล สมคะเนย์. (2534) **สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอุบลราชธานี**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (การศึกษานอกระบบ) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (ถ่ายเอกสาร)
- เอกวิทย์ ณ ถलग และคณะ. (2539) **ภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2536) "คำชี้แจง" ใน **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา.

- Beauchamp, George A. (1968) **Curriculum theory**. Wilmette, Illinois : The kagg Press.
- Beauchamp, George A. (1981) **Curriculum Theory**. 4th ed. Illinois : F.E. Peacock.
- Bobbitt Flankin. (1981) **The Curriculum**. Boston : Houghton Mifflin.
- Broom, Leonard and Selznick, Philip. (1963) **Sociology: A Text with Adapted Readings**. New YOrk : Academic Press.
- Cronbach, Lee J. (1963,May) "Course Improvement Through Evaluation" **Teacher College Record**. 672(5) : 64.
- Duffy, Thomas M.&Cunningham, Donald J.(1996) "Constructivism : Implication for the Design and Delivery of Instruction." In Jonassen. (ed.) David H. **Handbook of Research for Educational Communications and Technology**. Singapore : Macmillan Library Reference USA.
- Fox, Robert S. (1962,October) "The Sources of Curriculum Development," **Theory Into Practice**. 70(10) : 3
- Gagne, Ellen D.,Yekovich,Carol W. and Yekovich,Frank R. (1993) **The Cognitive Psychology of School Learning**. 2nd ed. New York : Harper Collins College Publishers.
- Gaswell, Hoillis l., and Doak S.Campell. (1935). **Curriculum Development**. New York : American Book.
- Goody, Esther N. (1989). "Learning, Apprenticeship and the Division of Labor." In Coy,Michael W. (ed.) 1989. **Apprenticeship : From Theory to Method and Back Again**. Albany : State University of New York Press.
- Herbers, J. (1987,January,26) Black porerty spreads in 50 biggest U.S. Cities. **New York Times**. 50(1) : 27
- Hiller, Harry W. (1978). "Continentalism and the Third Force in Religion" **Canadian Journal of Sociology** 3(183) : 207
- Hodges, Diane-Celia. (1998) "Participation as Dis-identification With in a Community of Practice." **In mind Culture and Activity**. Berkeley : U of California Laboratory of Comparative Human Cognition.

- Johnson, Keith. (1982) **Communicative Syllabus Design and Methodology**. Oxford : Pergamon.
- Kluckhohn, C. (1949). **Mirror for man**. New York : McGraw-Hill
- Knowles, M.S. (1980) **The Adult Education Movement in the U.S.** N.Y. : Holt, Rinehart & Winston.
- Lave, Jean & Wenger, Etienne. (1991) **Situated Learning : Legitimacy Peripheral Participation**. London : Cambridge University Press.
- Merton, R.K., (1963Octobre) Social structure and anomie. **American Sociological Review**. 3(10) : 672 - 682
- Rita, Martin. (1981) "Folk Song as a Language Experience." **Language Arts** 58(3) : 26 - 29
- Robert, J. Griffin. (1978) "Teaching Hispanic Culture Through Folk Song." **Hispania** 60(4) : 2 - 5
- Robinson, Michael. (1992) **Linking Distance Education to Sustainable Community Development**. Canada
- Saylor, Galen J. and Alexander, William M. (1959) **Curriculum Planning for Better Teaching and Learning**. New York : Holt Rinehart & Winston.
- Saylor, Galen J., William M. Alexander, and Arthur J. Lewis. (1981) **Curriculum Planning for Better Teacher and Learning**. 4th ed. New York : Holt Rinehart and Winston.
- Secord, P.F. & Backman, C.W. (1974). **Social Psychology** 2nd ed. New York McGraw Hill
- Smith, B.O., W.O. Stanley & J.H. Shores. (1957) **Fundamentals of Curriculum Development**. Rev. (ed.) New York : Horcourt Brace Jovanovich.
- Spradley, James P. & McCurdy, David W. (1972) **The Cultural Experience : Ethnography in complex Society**. Prospect Heights, Illinois: Waveland Press, Inc.

- Taba, Hilda. (1962) **Curriculum Development : Theory and Practice**. New York : Harcourt. Brace and World, Inc.
- Tanner, and Tanner,L.N. (1980) **Carriculum Development : Theory into Practice**. 2nd ed. New York : Macmillan Publishing.
- Taylor, J. (1985). **Shadows of the rising sun: A critical view of the** "Japanese miracle." New York: Morrow.
- Thorndike, E.L. (Edward Lee). (1952) **History of magic and experimental science**. Chicago : Scott Foresman.
- Trump,J. Lloyd, and Delmas F. Miller. (1968) **Secondary Curriculum Improvement : Proposals and Procedures**. Boston : Allyn and Bacon.
- Tuckman,Bruce W. (1999) **Conducting Educational Research**. 5th ed. USA : Harcourt Brace & company.
- Tyler,Ralph W. (1950) **Basic of Curriculum and Instruction**. Syllabus for Education 360, Chicago : University of Chicago Press.
- Wenger,Etienne C. (1998) **Communities of Practice:Learning,Meaning, and Identity**. London:Cambridge University Press.
- Wenger, Etienne C. & Snyder, William M. (2000,January-February) "Communities of Practice : The Organizational Frontier." **Harvard Boldiness Review**. 30(1) : 139 - 145

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

คู่มือหลักสูตรวิชาคลองสะบัดชัย

คู่มือหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัย

คู่มือหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัยนี้ ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยการรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกระบวนการถ่ายทอดของผู้ทรงภูมิปัญญาล้านนา เรื่องกลองสะบัดชัย และเสนอตามลำดับ คือ (1) อุปกรณ์ที่ใช้ตีกลองสะบัดชัย (2) วิธีการตีกลองชั้นพื้นฐาน (3) ลักษณะการตีกลองสะบัดชัย

อุปกรณ์ที่ใช้ตีกลองสะบัดชัย

อุปกรณ์ที่ใช้ตีกลองสะบัดชัยมีไม่มาก ได้แก่ ไม้ตีกลอง กลอง ช้อง ฉาบ การตีกลองสะบัดชัยนั้น จะเกิดความสนุกสนานเร้าใจที่ทำทางและวิธีการตีมากกว่า ดังจะเสนอในลำดับต่อไป

วิธีการตีชั้นพื้นฐาน

การตีกลองสะบัดชัยนั้นจะมีวิธีการตีในชั้นพื้นฐานของอุปกรณ์แต่ละชนิด ซึ่งจะต้องตีประกอบให้เกิดจังหวะและความไพเราะของทำนอง ที่พ่อครูคำ กาวไวย์ ได้ถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์นั้น พ่อครูคำ กาวไวย์ จะสอนให้ท่องทำนองด้วยคำพูดเป็นภาษาล้านนาเพื่อให้สะดวกในการจำเสียก่อน แล้วค่อยๆ ตี ตามคำที่ท่องนั้นๆ คำที่พ่อครูคำ ให้ท่องมีดังนี้คือ **“ซี้หมูเจียงใหม่ ซี้ไก่อละปุ่น ฮูซี้ทาปุ่น คื้อย้อ”**

จะเห็นได้ว่าคำท่องที่พ่อครูคำให้ท่องนั้น จะเป็นภาษาพื้นล้านนาไทย ที่สามารถตีออกมาเป็นเสียงกลอง และเข้ากับจังหวะได้ดังนี้

- ซี้หมูเจียงใหม่	เท่ากับการตี	1-2-3-4 ครั้งที่ 1
- ซี้ไก่อละปุ่น	เท่ากับการตี	1-2-3-4 ครั้งที่ 2
- ฮูซี้ทาปุ่น	เท่ากับการตี	1-2-3-4 ครั้งที่ 3
- คื้อย้อ	เท่ากับการตี	5-6

จะได้อธิบายรายละเอียดตามลำดับคือ ก่อนที่ผู้เรียนจะฝึกถึงวิธีการตีกลองสะบัดชัย ครูผู้สอนจะต้องสอนให้ผู้เรียนตีอุปกรณ์อย่างอื่นที่ประกอบการตีกลองสะบัดชัยได้เสียก่อน เพื่อให้ผู้เรียนรู้ถึงจังหวะของการตีกลองสะบัดชัย จังหวะการตีที่พ่อครูคำให้ท่องเป็นภาษาคำเมืองนั้น ทำให้ผู้เรียนจำยาก ผู้วิจัยได้ค้นหาวิธีที่จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจง่าย แต่ก็ไม่ทิ้งคำเดิมที่พ่อครูคำให้ท่อง จะสอนและบอกให้ผู้เรียนรู้ก่อน พร้อมกับให้ผู้เรียนได้ท่องจำไปด้วย และได้้นำเรียนปรึกษา

พ่อครูคำ พ่อครูก็ได้บอกว่าก็ดีเหมือนกัน วิธีนี้จะทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น ซึ่งมีวิธีการตีฆ้อง, ฉาบ และกลองดังนี้

1) **วิธีการตีฉาบ** การตีฉาบจะใช้มือซ้ายขวาจับฉาบมือละหนึ่งข้าง แล้วนำฉาบมากระทบกันให้เกิดเสียง แฉ่ แฉ่ แฉ่

2) **วิธีการตีฆ้อง** การตีฆ้องจะใช้มือซ้ายจับเชือกฆ้อง มือขวาจับไม้ตีฆ้องการตีฆ้องนั้นจะตีรับเสียงของฉาบ พ่อคนตีฉาบตีให้เสียงดัง แฉ่ คนตีฆ้องก็จะตีฆ้องรับ เสียงที่ดังออกมา ก็จะเป็นดังนี้คือ แฉ่ - โหม่ง แฉ่ - โหม่ง ตลอดไป

3) **วิธีการตีกลอง** การตีกลองสลับซ้ายที่นิยมตีกันในปัจจุบันนี้ มีวิธีการตีขั้นพื้นฐานดังนี้ การจับไม้ตีกลอง มือทั้งสองข้างจะต้องจับให้ห่างจากปลายไม้พอประมาณ ตีในจังหวะ 1-2-3-4

ตีครั้งที่ 1 ใช้มือซ้ายจับไม้ตีกลองตีขอบกลองทางด้านซ้ายแล้วตีปิดขึ้น โดยให้ก้านของไม้กระทบกับขอบกลอง หายมือ

ตีครั้งที่ 2 ใช้มือขวาจับไม้ตีกลองตีขอบกลองทางด้านขวาแล้วตีปิดลง โดยให้ก้านของไม้กระทบกับขอบกลอง คว่ำมือ

ตีครั้งที่ 3 ใช้มือซ้ายจับไม้ตีกลองตีบริเวณหน้ากลองตรงกลางปิดลง โดยให้ก้านของไม้กระทบกับขอบกลอง คว่ำมือ

ตีครั้งที่ 4 ใช้มือขวาจับไม้ตีกลองตีบริเวณหน้ากลองตรงกลางปิดขึ้น โดยให้ก้านของไม้กระทบกับขอบกลอง หายมือ

แล้วเสียงของจังหวะการตีจะออกมาเป็นดังนี้คือ

ก๊อก แก็ก ตึง ตึง หรือ 1-2-3-4 ในจังหวะที่ 4 จะตีพร้อมกับเสียงฆ้องพอดี ให้ตัวอย่างนี้จะเกิดความชำนาญ

ตีครั้งที่ 5 ใช้มือขวาจับไม้ตีกลองตรงบริเวณกลางกลองตีปิดลง (พร้อมเสียงฉาบ)

ตีครั้งที่ 6 ใช้มือขวาจับไม้ตีกลองตรงบริเวณกลางกลองตีปิดขึ้น (พร้อมเสียงฆ้อง)

วิธีการฝึกให้เกิดความชำนาญ ให้ตี 1-2-3-4 เป็นจำนวน 3 ครั้ง คือ ตี 1-2-3-4 นับเป็น 1, ตี 1-2-3-4 นับเป็น 2, ตี 1-2-3-4 นับเป็น 3

พอถึงครั้งที่ 3 แล้วให้ตี 5 - 6 หนึ่งครั้ง ตีรวมกันเช่นนี้เรียกว่า 1 ชุด แล้วฝึกปฏิบัติให้เกิดความชำนาญ และสามารถตีให้เข้ากับจังหวะฉาบ และฆ้องให้ได้

ลักษณะการตีกลองสะบัดชัย

การตีกลองสะบัดชัยที่เห็นและมีความนิยมกันในปัจจุบันนี้ พอจะสรุปได้ว่าเป็นแบบที่ได้มีการพัฒนาการมาแล้ว และผู้ที่จุดประกายให้กลองสะบัดชัยชนิดนี้เป็นที่นิยมก็คือ พ่อครูคำกาไวย์ ศิลปินแห่งชาติปี พุทธศักราช 2535 สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน

1) ทำนองจังหวะการตีกลองสะบัดชัย

การตีกลองสะบัดชัย ใช้ทำนองจังหวะการตีที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ ในแบบของพ่อครูคำกาไวย์ ทำนองในช่วงแรกจะเป็นจังหวะช้า และจะเปลี่ยนมาเป็นจังหวะเร็ว ในช่วงตอนท้ายก่อนจะจบการแสดง พอจะเขียนเป็นตัวโน้ตออกมาได้เป็นจังหวะทำนองเพลง ที่ใช้ดีเป็นทำนองในการแสดงการตีกลองสะบัดชัย ลักษณะของตัวโน้ตเป็นตัวโน้ตที่ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นและปรึกษากับ Key Informants เพื่อใช้กับการตีกลองสะบัดชัยเท่านั้น จึงขอให้สัญญาลักษณะดังต่อไปนี้

2) สัญลักษณ์

+ แทน	ฉาบ
O แทน	ฆ้อง (เสียงจะเป็นโหม่ง)
ก หมายถึง	การตีขอบกลอง (เสียงจะเป็น ก๊อก - แก๊ก)
ด หมายถึง	การตีตรงกลางกลอง (เสียงจะเป็น ตึง - ตึง)
ข หมายถึง	ข้างขวา
ช หมายถึง	ข้างซ้าย
อักษร ก หรือ ด	บนเส้น หมายถึง ตีด้วยมือซ้าย
อักษร ก หรือ ด	ใต้เส้น หมายถึง ตีด้วยมือขวา
ศดช หมายถึง	ศอกเดี่ยวซ้าย
ศดข หมายถึง	ศอกเดี่ยวขวา
ศหช หมายถึง	ศอกหลังซ้าย
ศหข หมายถึง	ศอกหลังขวา
จ หมายถึง	ท่าจะเข้าฟาดทาง

3) จังหวะการตีกลองสะบัดชัยแบบของพ่อครูคำ กาไวย์

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
- แซ่ - โหม่ง	- แซ่ - โหม่ง	- แซ่ - โหม่ง			ก	ด	ก	ด	ก	ด		
					ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด	

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด			- หัว - ไม้	- หัว - ไม้	- หัว - ไม้		
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด		(ซซ)	(ซซ)	(ซซ)	- ด - ด	

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด			ก	ด	ก	ด	
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด		ก	ด	ก	ด	- ด - ด

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด			- คดซ - ไม้	- คดซ - ไม้	- คดซ - ไม้		
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด		(ซ)	(ซ)	(ซ)	- ด - ด	

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด			ก	ด	ก	ด	
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด		ก	ด	ก	ด	- ด - ด

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
- คทซ - ไม้	- คทซ - ไม้	- คทซ - ไม้			ก	ด	ก	ด	ก	ด		
			- ด - ด		ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด	

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด			- เข้าซ - ไม้	- เข้าซ - ไม้	- เข้าซ - ไม้		
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด		(ซซ)	(ซซ)	(ซซ)	- ด - ด	

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด			ก	ด	ก	ด	
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด		ก	ด	ก	ด	- ด - ด

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
- คทซ - ไม้	- คทซ - ไม้	- คทซ - ไม้	- คทซ - ไม้	- คทซ - ไม้	- หัว - ไม้	- หัว - ไม้	- หัว - ไม้					
(ซ)	(ซ)	(ซ)	(ซ)	(ซ)	ตีชัย 2 ไม้	ตีฆ้องไม้	ตีฆวา 2 ไม้	- ด - ด				

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด			ก	ด	ก	ด	
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด		ก	ด	ก	ด	- ด - ด

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด		- เข้า - ไม้	- เข้า - ไม้	- เข้า - ไม้			
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด	(ขช)	(ขช)	(ขช)	- ด - ด		

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด		ก	ด	ก	ด	ก	ด
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
			ก	ด	ก	ด	ก	ด				
- ด - ด	- ด - ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด	- ด - ด	- ด - ด	- ด - ด	- ด - ด

ลีลาการตีกลองสะบัดชัย

ลีลาการตีแต่เดิมมีลีลาออกซันเชิงชาย เพราะการตีกลองเป็นเรื่องของผู้ชายเท่านั้น การออกกลดลายหน้ากลองของผู้ตีก็เพื่อแสดงให้เห็นความสามารถในชั้นเชิงการต่อสู้ของตนในขณะที่มีจังหวะการตีควบคุมอยู่ การออกอาวุธในขณะการตีอยู่กับที่ในทอกลอง นอกจากไม้ตีที่เรียกว่า “ค้อน” แล้วยังใช้อวัยวะส่วนบนที่เป็นอาวุธได้ เช่น หัว คอก กำปั้น ประกอบด้วย แต่อวัยวะดังกล่าวจะไม่ให้สัมผัสหน้ากลองเลย เพียงทำท่าทางเท่านั้น เพราะถือกันว่า กลองเป็นของสูงและศักดิ์สิทธิ์ เมื่อกลองสะบัดชัยเริ่มเข้าขบวนแห่อวาระเบื้องล่างที่เป็นอาวุธได้เช่น เท้า เข่า ก็เริ่มมีบทบาทแต่ยังอยู่ในลักษณะเดิมคือเพียงคำว่าท่า ไม่ได้ให้สัมผัสหน้ากลองแต่อย่างใด นอกจากไม้ที่ใช้ตีกลองเท่านั้น

เมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา มีคนเห็นทำการทำท่าเงื่อง่าจะใช้ศอก เท้า เข่า หมัด ไม้ สัมผัสหน้ากลองก็มีค่าเท่ากับให้สัมผัสเหมือนกัน จึงมีการพัฒนาใช้อวัยวะดังกล่าว สัมผัสหน้ากลองเต็มที่ ลีลาโลดโผนเข้มข้นยิ่งขึ้นจนหลายคนที่ไม่เห็นด้วยเรียกการตีกลองสะบัดชัยลักษณะนี้ว่า “กลองรุงรัง” กลองลูกตุบที่ติดอยู่ข้าง ๆ ก็ตัดออก ด้วยเห็นว่าไม่จำเป็นและเกะกะไม่สะดวกต่อการเคลื่อนย้ายและการตีแบบโลดโผน อย่างไรก็ตาม 25 ปีให้หลังนี้ การตีกลองสะบัดชัยแบบหลังนี้ก็ได้รับความนิยมขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อมีฝ่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูของหลาย ๆ หน่วยงาน ให้การสนับสนุนเพราะเห็นว่าเป็นศิลปะการแสดงที่ต้นตอ ไร่ใจ และออกลีลาท่าทางได้ชัดเจน ศิลปะในการตีกลองสะบัดชัย เป็นที่นิยมของชาวล้านนา จึงมีพ่อครูคำ กาไวย์ ศิลปินแห่งชาติเชียงใหม่ พ่อครูนพ ญารณะ ได้พยายามอนุรักษ์และสืบทอดให้ลูกหลานชาวล้านนา โดยการสอนแบบภูมิปัญญาพื้นบ้าน ไม่มีหลักสูตรที่แน่นอน เป็นการเรียนการสอนตามอัธยาศัย โดยเริ่มจากการทำ

ความเคารพผู้ชม ขอขมากลอง ไหว้ครู ฟ้อนเจิง จับไม้ตีขึ้นฟ้อนในลีลาการฟ้อนอันงดงาม เริ่มต้นตีด้วยจังหวะช้า ใช้อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเข้ามาประกอบในการตีด้วย และตีในจังหวะที่เร็วขึ้นจนจบกระบวนการทำ แล้วทำความเคารพผู้ชมอีกครั้งหนึ่ง ผู้วิจัยนำเสนอรายละเอียดดลีลาหน้ากลองและท่าตีกลอง ด้วยภาพ ดังนี้

ภาพที่ 1

เมื่อจะเริ่มตีกลองสะบัดชัย คนตีฆ้อง คนแบกกลอง และคนตีฉาบ จะเดินออกมาก่อน โดยให้กลองอยู่ตรงกลางข้างซ้ายของกลองเป็นคนตีฆ้อง ข้างขวาเป็นคนตีฉาบ แล้วเริ่มตีโดยคนตีฉาบจะเริ่มตีก่อน แล้วคนตีฆ้องตีตาม ดังจังหวะดังนี้คือ แซ่ - โหม่ง, แซ่ - โหม่ง, แซ่ - โหม่ง ตีเย็น จังหวะอย่างนี้เรื่อยไป

ภาพที่ 2

ท่าเคารพผู้ชม

คนตีกลองเดินออกมายืนหน้ากลองพร้อมกับถือไม้ตีกลองออกมาด้วยยืนทำความเคารพแล้วหันหน้าเข้าหากลอง วางไม้ตีกลองไว้กับพื้น วางไขว่กันพร้อมก้มลงกราบทำความเคารพลงบนไม้ตีกลองสามครั้ง

ภาพที่ 3

ทำไหว้ครู ไหว้กลอง

ทำไหว้ครู ไหว้กลอง

แล้วลุกขึ้นเดินไปที่กลองพร้อมกับไหว้ที่หน้ากลองอีกครั้ง เพื่อเป็นการระลึกถึงครูบาอาจารย์ผู้
ที่ได้สั่งสอนเรามาและเพื่อขอขมากลอง ต่อไปเป็นลีลาการเล่นหน้ากลองซึ่งจะนำเอาการตบมะผาบ
ฟ้อนเจิงและฟ้อนดาบมาประสมประสานโดยจะเรียงลำดับทำดังนี้

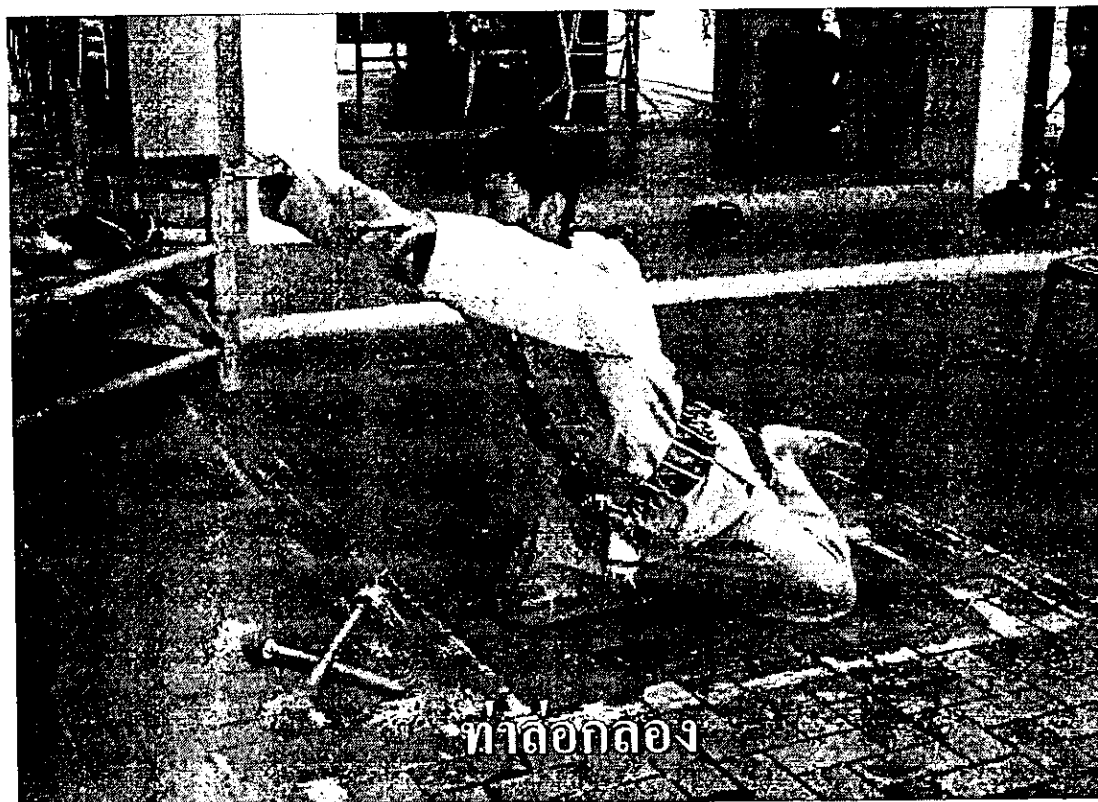
ภาพที่ 4

ท่าเกี้ยวเกล้า

ตบมือที่หน้ากลองหนึ่งครั้ง แล้วเดินในท่าเกี้ยวเกล้าวงไปครึ่งรอบ เกี้ยวเกล้าคือ เเท้าเดินไปตาม
 จังหวะร้อง มือซ้ายยกจากข้างหลังมาข้างหน้า มือขวายกจากข้างหน้าไปข้างหลัง ทำสลับกันอยู่
 เหนือศีรษะ เดินไปครึ่งรอบให้ไปยืนอยู่ตรงไม้ตีกลองวางอยู่

ภาพที่ 5

ทำด็อกกลอง

กระโดดลงนั่งคุกเข่าตั้งเข่าซ้าย เข่าขวาติดพื้น กระดกเท้าขวาขึ้น นั่งด็อกกลอง มือทั้งสองข้างล็อกลองอยู่ข้างหน้า ตะแคงมือ งอข้อศอกเล็กน้อย พร้อมกับกระดกนิ้วมือทั้ง 2 ข้างให้มือห่างกันประมาณ 1 ศอก พร้อมกับหลอกล้อศีรษะไปด้วย

ภาพที่ 6

ทำเสียเล่นลูก

โน้มตัวไปทางเข่าขวาน้ำหนักมาทางด้านหลังแล้วโยกตัวไปข้างหน้าตามเดิมในขณะที่กำลังโยกตัวมาทางด้านหลัง ให้ดึงมือทั้งสองข้างลงมาด้วย พอโยกตัวไปข้างหน้าก็ยื่นมือออกไปข้างหน้าให้มือซ้ายอยู่ล่างหางมือ ส่วนมือขวาอยู่ข้างบนคว่ำมือ ให้มือทั้งสองข้างห่างกันประมาณ 1 ศอกกระดิกปลายมือทั้งสองข้าง พร้อมกับยกคอไปมาด้วย

ภาพที่ 7

ทำสิงห์โตเล่นหาง

ดึงตัวไปข้างหลังอีก พร้อมกับชักมือทั้งสองข้างลงมาด้วยอยู่ข้างลำตัว พอโย้ตัวไปข้างหน้าก็ยื่นมือ
 ออกไปข้างหน้าทั้งสองข้างหางมือ ให้มือทั้งสองข้างอยู่ห่างจากพื้นพอประมาณ งอแขนเล็กน้อย
 พร้อมกับหลอกล้อศีรษะ และกระดกปลายนิ้วมือทั้งสองไปด้วย กระดกปลายเท้าขวาขึ้นลง ให้
 เหมือนหางสิงห์โต จึงเรียกท่านี้ว่าทำสิงห์โตเล่นหาง

ภาพที่ 8

ทำล่อกลอง

ทำล่อกลอง

ดึงตัวไปข้างหลังอีกครั้งพร้อมกับชักมือทั้งสองข้างไปด้วย พอโย้ตัวไปข้างหน้าก็ยื่นมือทั้งสองออก
 ให้มืออยู่ห่างจากพื้นประมาณ 1 ศอก ตะแคงมือทั้งสองข้างให้ฝ่ามือเข้าหากัน มือทั้งสองอยู่ห่าง
 กันประมาณ 1 ศอก กระดิกปลายนิ้วมือทั้งสองข้างพร้อมกับหลอกล่อศีรษะไปด้วย

ภาพที่ 9

ทำตบมะผาบ

การทำตบมะผาบนี้จะใช้ความสามารถและความคล่องตัวของแต่ละบุคคล แต่ในที่นี้ผู้วิจัยจะนำเสนอไว้เป็นกลาง ๆ คือ ใช้มือทั้งสองข้างตบข้างหลัง 1 ครั้ง แล้วลุกขึ้นตบมือบนศีรษะ 1 ครั้งต่อไปยกขาซ้ายตบมือใต้ขาซ้ายอีก 1 ครั้ง กลับไปตบมือบนศีรษะอีก 1 ครั้ง ต่อไปยกขาขวาตบมือใต้ขาขวา 1 ครั้ง แล้วกลับไปตบบนศีรษะอีก 1 ครั้ง ต่อไปมือขวาตีตรงซี่โครงด้านซ้าย 1 ครั้ง มือขวาตบใต้ศอกซ้าย 1 ครั้ง มือขวาตบหลังมือซ้าย 1 ครั้ง มือทั้งสองข้างตบกันอีก 1 ครั้ง แล้วพลิกเอาหลังมือขวาตบอุ้งมือซ้ายอีก 1 ครั้ง ต่อไปมือขวาตบลงตรงหัวไหล่ซ้าย 1 ครั้ง ตีศอกขวาพร้อมกับใช้ฝ่ามือซ้ายตบตรงที่ข้อศอกต้นแขนขวาอีก 1 ครั้ง ต่อไปใช้อุ้งมือขวาตบไปที่ตาตุ่มเท้าข้างขวาด้านนอกอีก 1 ครั้ง แล้วนำมือทั้งสองตบกันอีก 1 ครั้ง ให้มืออยู่เหนือหน้าผากพร้อมกับกระโดดใช้เท้าขวาลงกับพื้น ยกเท้าซ้ายขึ้น ถ้านับรวมทั้งหมดก็จะตกประมาณ 18 ครั้ง แล้วก้าวเท้าซ้ายไปข้างหน้า พร้อมทำมือบิดบ่วงวนและเกี่ยวเกล้าเดินไปในท่าเกี่ยวเกล้า 1 รอบ บริเวณหน้ากลอง

ภาพที่ 10

ท่าล่อกลอง

เมื่อหลอกล่อกับกลองแล้วก็ดึงตัวโยไปข้างหลังพร้อมกับชักมือทั้ง 2 ข้างไปด้านหลังให้มาอยู่ที่บริเวณหัวไหล่ หายมือ ในเมื่อโน้มตัวไปข้างหน้าให้กลับคว้ามือทั้ง 2 ข้างพร้อมกับก้มลงจับไม้กลอง แล้วยกไม้กลองขึ้นไหว้ ตรงบริเวณใบหน้า

ภาพที่ 11

ทำบิ๊ดบัวบาน

ไหว้เสร็จแล้วให้ก้าวเท้าซ้ายเฉียงไปทางขวาวางเต็มเท้าในลักษณะนั่งคุกเข่าขวามือทำทำบิ๊ดบัวบาน ลูกขึ้นเดิน การบิ๊ดบัวบานคือการหมุนข้อมือให้ตามกันไป โดยให้ข้อมืออยู่ชิดกันเดินไปครึ่งรอบให้เปลี่ยนจากบิ๊ดบัวบานเป็นท่าเกี่ยวเกล้า เดินไปอีกครึ่งรอบจนถึงจุดเดิม

ภาพที่ 12

ทำล้วงใต้เท้ายกเหล็ก

ทำทำล้วงใต้เท้ายกเหล็ก ก้าวเท้าซ้ายไปข้างหน้า 1 ก้าววางเต็มเท้า พร้อมกับยกเท้าขวาขึ้น มือที่ถือไม้ตีกลองข้างขวาให้ปาดลงใต้ท้องและเท้าขวา มือซ้ายถือไม้ตีกลองอยู่ทางด้านซ้ายเสมอกับไหล่ขวาเท้าขวาลงบนพื้นพร้อมกับยกเท้าซ้ายขึ้น มือขวาและมือซ้ายก็กลับไปทำท่าเกี่ยวเกล้าข้างบนอีกหนึ่งรอบ แล้วค่อย ๆ ปาดมือขวาลงใต้ท้องและเท้าซ้ายอีก 1 ครั้ง มือซ้ายอยู่ข้างบน เรียก ว่าทำล้วงใต้เท้ายกเหล็ก

ภาพที่ 13

ทำมัดแก้มก้องลงวาง

ต่อไปทำทำมัดแก้มก้องลงวาง เป็นท่าที่ทำต่อจากท่าล้างใต้เท้ายกเหล็ก วางเท้าซ้ายลงกับพื้นให้ขาทั้งสองข้างไขว้กัน มือทั้งสองก็กลับไปทำท่าเกี่ยวเกล้าข้างบนอีกครั้ง แล้วนำมือขวาที่ถือไม้ตีกลองลงไปวางบนตาตุ่มข้างขวา พร้อมกับนำมือซ้ายลงมาให้ไม้ตีกลองแตะกันเป็นรูปกากบาทตรงบริเวณตาตุ่มข้างขวา ย่อตัวลงต่ำแล้วหมุนตัวไป 1 รอบตัว โดยที่ไม่ยกเท้าทั้งสองข้าง ในขณะที่หมุนตัวให้นำมือทั้งสองทำท่าเกี่ยวเกล้าบนศีรษะอีก 2 ครั้ง แล้วย่อตัวลงเอาไม้ตีกลองไปไขว้กันตรงบริเวณตาตุ่มเท้าซ้ายด้านในอีกครั้งให้มือซ้ายอยู่บน

ภาพที่ 14

ทำเลื่อลากหาง

ต่อไปทำทำเลื่อลากหาง ทำขวาวางกับพื้นเดิมเท่า ยกเท้าซ้ายขึ้นให้ยื่นไปข้างหลัง มือที่ถือไม้ตีกลองให้พลิกมือขวาหงายข้อมือซ้ายคว่ำอยู่อย่างเดิมให้ปลายของไม้ตีกลองทั้งสองข้างหันไปทางซ้าย สูงในระดับหัวเข่ามือสองหันพอประมาณ แล้วค่อย ๆ หมุนตัวไปทางซ้ายครึ่งรอบ หน้ามองตามไม้ตีกลอง แล้วกระโดดให้เท้าซ้ายวางกับพื้นข้างหน้าเดิมเท่าแล้วยกเท้าขวาไปข้างหลังแทนพร้อมกับพลิกข้อมือทั้งสองข้างเปลี่ยนเป็นมือซ้ายหงาย มือขวาคคว่ำลงให้ปลายไม้หันไปทางขวาค่อย ๆ หมุนตัวย้อนกลับไปทางเดิมอีกครั้งรอบไปอยู่ที่เดิม

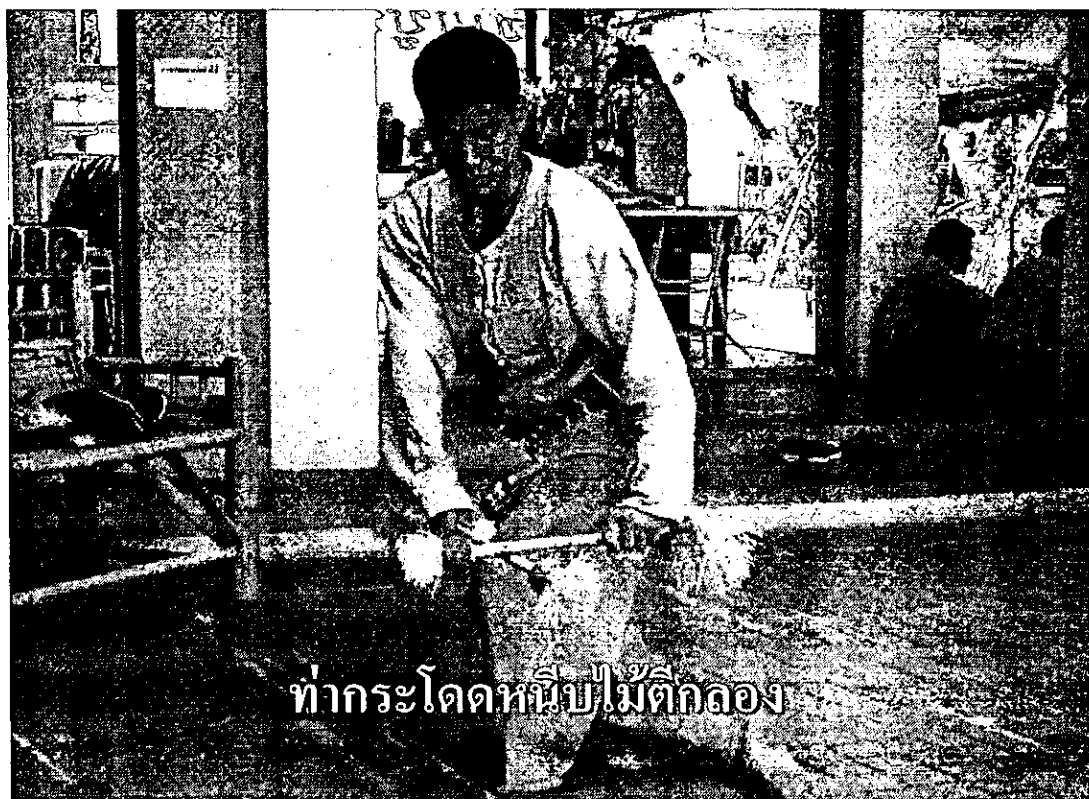
ภาพที่ 15

ทำควงไม้ตีกลอง

ต่อไปทำทำควงไม้ตีกลอง วางเท้าขวาที่ยกอยู่ลงวางข้างหลัง พร้อมกับยกเท้าซ้ายขึ้น มือทั้งสองก็ถือไม้ตีกลองอยู่ตรงหัวไหล่เตรียมทำควงไม้ตีกลอง โดยหมุนไม้ไปข้างหน้าพร้อมกับเดินไปอีกหนึ่งรอบในขณะที่เดินก็ควงไม้ไปด้วย

ภาพที่ 16

ทำกระโศดหนีบไม้ตีกลอง

พอถึงจุดเดิมก็กระโศดลงนั่งเหยียดเข้าซ้ายให้อยู่ข้างหน้า เข้าวางจุดขึ้นกระดกเท้าขวาพร้อมกับ
หมุนไม้ตีกลองให้สอดเข้าไปใต้รักแร้ทั้งสองข้าง ให้ปลายไม้ส่วนเล็กอยู่ข้างหน้า มือทั้งสองจับไม้ไว้
หันหัวแม่มือเข้าหาลำตัวก่อน โน้มตัวไปข้างหน้าเล็กน้อยใช้ใบหน้าหลอกล่อกับกลองขยับมือขึ้นลง
สลับกันเล็กน้อย

ภาพที่ 17

ท่ามนม้วนสี่ไคร

ท่ามนม้วนสี่ไคร เปลี่ยนการจับไม้เป็นหงายมือทั้งสองข้าง แล้วค่อย ๆ ชักไม้ทั้งสองข้างออกจากรักแร้ มาหมุนรอบศีรษะ โดยหมุนสลับกันให้มือขวาหมุนจากหูซ้ายซ้ายอ้อมไปข้างหลังแล้วกลับมาทางขวา มือซ้ายหมุนจากหูขวาอ้อมไปทางด้านหลังและกลับมาทางหูซ้ายทำสลับกันไปสักชั่วครู

ภาพที่ 18

ทำคาบไม้กลอง

พอหมุนได้ที่แล้วให้นำไม้ตีกลองที่มีมือซ้ายมาคาบไว้ ให้ปลายไม้อยู่ทางขวา ส่วนไม้ที่มีมือขวาให้นำลงไปวางไว้ที่พื้นข้างหน้า มือทั้งสองข้างทำท่าลอกกลองอีกครั้งหนึ่ง คือมืออยู่ข้างๆ หู ค่ำว่ามีกระดูกปลายนิ้วทั้งสองข้างเล็กน้อย

ภาพที่ 19

ทำเกี้ยวเกล้า

ทำเกี้ยวเกล้า

แล้วจับไม้กลองลูกขึ้นเดินทำทำเกี้ยวเกล้าไปจนถึงหน้ากลองต่อไปจึงเปลี่ยนเป็นทำควบไม้ตีกลอง
เดินไปอีกครึ่งรอบจนมาถึงที่เดิม

ภาพที่ 20

ทำกระโถดลงนั่ง

ทำกระโถดลงนั่ง

กระโถดนั่งตั้งเข่าซ้าย คูกเข่าขวาก้มลง ใช้มือทั้งสองจับไม้ตีกลอง โดยใช้มือขวาจับไม้ที่พื้น ส่วนมือซ้ายก็จับไม้ที่ปากโดยให้หัวแม่มือจับไปทางปลายไม้ที่จะตีทั้งสองข้างแล้วลุกขึ้น

ภาพที่ 21

ทำอย่าง 3 ชุม

เดินอย่าง 3 ชุมเข้าหากล่อง โดยมือจะเริ่มตั้งแต่ทำควงไม้ บิดบัวบาน เกี้ยวเกล้าพร้อมก้าวเท้าซ้าย ขวาสลับกันไปข้างหน้า ในลักษณะของการย่าง 3 ชุม ย่างเข้าหากล่อง พอทำทำเกี้ยวเกล้าได้ 2 -3 รอบแล้วมือก็จะเงือเฉย ๆ ย่างจนถึงหน้ากล่อง

ภาพที่ 22

ทำตีกลอง

พอย่างมาถึงหน้ากลองแล้ว มายืนหันหน้าไปทางคนตีฉาบ คือหันไปทางด้านขวาของกลอง แล้วใช้มือที่ถือไม้ตีกลองข้างขวาตีลงไปตรงกลางกลอง 1 ครั้ง โดยตีในจังหวะฉาบพร้อมกับกระโดดหมุนตัวไปทางซ้าย 1 รอบตัวแล้วลงนั่ง ตั้งเข่าซ้าย ลูกเข่าขวา กระดกปลายเท้า

ภาพที่ 23

ทำหลอกล่อกลอง

ในขณะที่หมุนตัวลงนั้นก็ไม่ได้กลองไปวางไว้บนบ่า ให้หันปลายไม้เข้าหากลอง ทำท่าหลอกล่อกับกลอง พร้อมกับขยับมือซ้ายขวาขึ้นลงสลับกัน เสร็จแล้วลุกขึ้นย่างเข้าหากลอง เตรียมที่จะตีกลองอีกครั้ง

ภาพที่ 24

ทำดีกลองแล้วหมุนตัว

ใช้มือขวาตีกลอง 3 ครั้ง ครั้งที่ 3 ให้หมุนตัวไปทางขวาหมุน 1 รอบตัว ที่ที่ 4 ใช้มือซ้ายตีกลอง
 ที่ที่ 5 ใช้มือขวาตีกลอง แล้วที่ที่ 6 ให้ใช้ 2 มือตีพร้อมกันสะบัดขึ้น ที่ที่ 7 ใช้มือขวาตีลงและที่ที่ 8
 ใช้มือขวาตีสะบัดขึ้นอีกครั้ง

ภาพที่ 25

ทำหัวโหม่ง 3 ครั้ง

ตีจังหวะ 1 - 2 - 3 - 4 , 1 - 2 - 3 - 4 , 1 - 2 - 3 - 4 แล้วลง 5 - 6 (ดังที่อธิบายไว้แล้วใน หน้า 195) ซึ่งรวมกันเรียกว่า 1 ชุด (การตีที่เรียกว่า 1 ชุด คือจะต้องตี 1-2-3-4 ถึง 3 ครั้ง แล้ว ลง 5 - 6) แล้วตีอีก 1 ชุด ต่อด้วยการใช้หัว 3 ครั้ง การที่ใช้หัวโหม่งนี้ จะใช้ส่วนตรงหน้าผาก กระแทกหน้ากลงให้เท่าขาอยู่หน้า ใช้หัวโหม่งในจังหวะฉาบ ชูมือทั้งสองข้าง พอจังหวะโหม่งให้ ใช้มือทั้งสองตีหน้ากลงพร้อม ๆ กัน ทำสลับกัน 3 ครั้ง พอหัวโหม่งครบ 3 ครั้งแล้ว จากนั้นมือ ขวาตีลง 1 ครั้ง ตีขึ้น 1 ครั้ง แล้วตีจังหวะ 1 - 2 - 3 - 4 (อีก 1 ชุด)

ภาพที่ 26

ทำศอกคู่ 3 ครั้ง

ทำศอกคู่ 3 ครั้ง

ตีจังหวะ 1 -2 -3 - 4 หนึ่งชุด ทำต่อไปใช้ศอกหน้าเป็นศอกคู่ ตีลงหน้ากลองพร้อมกันในจังหวะ
ฉาบ พอจังหวะใหม่ให้ใช้ไม้ตีลงบนหน้ากลองพร้อมๆ กันทั้งสองข้าง ใช้ศอกหน้าคู่ตีกลอง สลับ
กับการตีด้วยไม้กลองสองข้าง เป็นจำนวน 3 ครั้ง จากนั้นมือขวาตีลง 1 ครั้ง ตีขึ้น 1 ครั้งแล้วตี
จังหวะ 1 -2 -3 - 4 หนึ่งชุด

ภาพที่ 27

ทำศอกเดียว 3 ครั้ง

ทำศอกเดียว 3 ครั้ง

ตีจังหวะ 1 - 2 - 3 - 4 หนึ่งชุด ใช้ศอกข้างซ้ายด้านหน้า ตีลงน้ำหนักลงพร้อมกันในจังหวะฉาบ 1 ครั้ง พอจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกลองในมือขวาตีลงน้ำหนักลง 1 ครั้ง ต่อไปใช้ศอกข้างขวา ด้านหน้า ตีลงน้ำหนักลงพร้อมเสียงฉาบ 1 ครั้ง พอจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกลองในมือซ้ายตีลงน้ำหนักลง 1 ครั้ง และที่ 3 ใช้ศอกซ้ายด้านหน้า ตีลงน้ำหนักลงพร้อมกันในจังหวะฉาบ 1 ครั้ง พอจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกลองในมือขวาตีลงน้ำหนักลง 1 ครั้ง จากนั้นมือขวาตีลง 1 ครั้ง ตีขึ้น 1 ครั้ง แล้วตีจังหวะ 1 - 2 - 3 - 4 หนึ่งชุด

ภาพที่ 28

ทำศอกหลัง 3 ครั้ง

ตีจังหวะ 1 -2 -3 - 4 หนึ่งชุด แล้วหมุนตัวไปทางซ้าย หันหลังเข้าหากลองพร้อมกับใช้ศอกซ้ายตีลงบนกลอง ในจังหวะที่พร้อมกับฉาบ 1 ครั้ง พอจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกลองในมือขวาตีลงหน้ากลอง ตีลอดได้รักแร้ 1 ครั้ง ต่อจากนั้นใช้ศอกขวาตีลงบนกลอง ในจังหวะที่พร้อมกับฉาบ 1 ครั้ง พอจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกลองในมือซ้ายตีลงหน้ากลอง ตีลอดได้รักแร้ 1 ครั้ง ต่อจากนั้นใช้ศอกซ้ายตีลงบนกลอง ในจังหวะที่พร้อมกับฉาบ 1 ครั้ง พอจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกลองในมือขวาตีลงหน้ากลอง ตีลอดได้รักแร้ 1 ครั้ง รวมเป็นการตีศอกหลังทั้งซ้ายและขวา 3 ครั้ง จากนั้นมือขวาตีลง 1 ครั้ง ตีขึ้น 1 ครั้ง แล้วตีจังหวะ 1 -2 -3 - 4 หนึ่งชุด

ภาพที่ 29

ทำดีเข้า 3 ครั้ง

ทำดีเข้า 3 ครั้ง

ดีจังหะ 1 -2 -3 - 4 หนึ่งชุด จากนั้นกระโดดใช้เข้าซ้ายลงบนหน้ากลองพร้อมจังหะฉาบ มือทั้งสองข้างชูขึ้นเหนือศีรษะ พอจังหะโหม่งให้ใช้ไม้ตีลงบนหน้ากลองพร้อมๆ กันทั้งสองข้าง 1 ครั้ง พร้อมกับย่อตัวลง ต่อจากนั้นกระโดดใช้เข้าซ้ายลงบนหน้ากลองพร้อมจังหะฉาบมือทั้งสองข้างชูขึ้นเหนือศีรษะ พอจังหะโหม่งให้ใช้ไม้ตีลงบนหน้ากลองพร้อมๆ กันทั้งสองข้าง 1 ครั้ง พร้อมกับย่อตัวลง จากนั้นกระโดดใช้เข้าซ้ายลงบนหน้ากลองพร้อมจังหะฉาบ มือทั้งสองข้างชูขึ้นเหนือศีรษะ พอจังหะโหม่ง ให้ใช้ไม้ตีลงบนหน้ากลองพร้อมๆ กันทั้งสองข้าง 1 ครั้ง จากนั้นมือขวาตีลง 1 ครั้ง ตีขึ้น 1 ครั้ง แล้วดีจังหะ 1 -2 -3 - 4 หนึ่งชุด

ภาพที่ 30

ทำศอกหลัง 4 ครั้ง และ หัว 3 ครั้ง

ทำศอกหลัง 4 ครั้ง และ หัว 3 ครั้ง

ตีจังหวะ 1 -2 -3 - 4 หนึ่งชุด แล้วหมุนตัวไปทางซ้าย หันหลังเข้าหากลองพร้อมกับใช้ศอกซ้ายตีลงบนกลอง ในจังหวะที่พร้อมกับฉาบ 1 ครั้ง พอจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกลองในมือขวาตีลงหน้ากลอง ตีลอดได้รักแร้ 1 ครั้ง ต่อจากนั้นใช้ศอกขวาตีลงบนกลอง ในจังหวะที่พร้อมกับฉาบ 1 ครั้ง พอจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกลองในมือซ้ายลงหน้ากลอง ตีลอดได้รักแร้ 1 ครั้ง ต่อจากนั้นใช้ศอกซ้ายตีลงบนกลอง ในจังหวะที่พร้อมกับฉาบ 1 ครั้ง พอจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกลองในมือซ้ายตีลงหน้ากลอง ตีลอดได้รักแร้ 3 ครั้ง โดยใช้หัวด้านหลังตีลงบนหน้ากลอง 1 ครั้งในจังหวะฉาบ พอถึงจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกลองทั้งสองตีลงบนหน้ากลองบนไหล่ขวา 1 ครั้ง จากนั้นก็ใช้หัวด้านหลังตีบนหน้ากลอง 1 ครั้งในจังหวะฉาบ พอถึงจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกลองมือขวาตีลงบนหน้ากลองบนไหล่ขวาและมือซ้ายก็ตีลงบนหน้ากลองพร้อมกับมือขวาที่บนไหล่ซ้าย จากนั้นก็ใช้หัวด้านหลังลงบนหน้ากลอง 1 ครั้งในจังหวะฉาบ พอถึงจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกลองทั้งสองข้าง ลงบนหน้ากลองบนไหล่ซ้าย 1 ครั้ง พร้อมกับหมุนตัวไปทางขวาหันหน้าเข้าหากลอง จากนั้นมือขวาตีลง 1 ครั้ง ตีขึ้น 1 ครั้งแล้วตีจังหวะ 1 -2 -3 - 4 หนึ่งชุด

ภาพที่ 31

ทำหระเข้าฟาดทาง 2 ครั้ง

ตีจ้งหะ 1 -2 -3 - 4 หนึ่งชุด พร้อมกับเบี่ยงตัวไปทางขวา พอถึงจ้งหะฉาบให้ยกเท้าขวาใช้หลัง
เท้าตีลงหน้ากลอง 1 ครั้ง และในจ้งหะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกลองทั้งสองข้าง ตีลงหน้ากลองพร้อมกัน
1 ครั้ง พร้อมก้าวเท้าขวาวางลงไปทางขวา หมุนตัวใช้หลังเท้าซ้ายตีลงบนหน้ากลอง 1 ครั้ง และใน
จ้งหะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกลองทั้งสองข้าง ตีลงหน้ากลองพร้อมกัน 1 ครั้ง

ภาพที่ 32

ท่าอระเช้ฟาดทาง 2 ครั้ง เข้า 1 ครั้ง สอกหลัง 4 ครั้ง

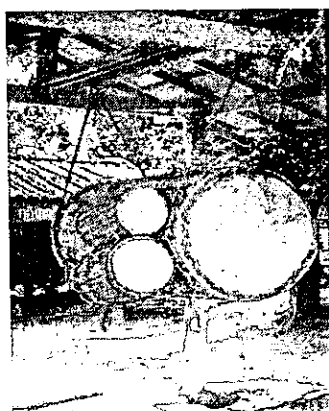
ท่าอระเช้ฟาดทาง 2 ครั้ง เข้า 1 ครั้ง สอกหลัง 4 ครั้ง

ตีจังหวะ 1 -2 -3 - 4 หนึ่งชุด พร้อมกับเบี่ยงตัวไปทางขวา พอถึงจังหวะฉาบให้ยกเท้าขวาใช้หลัง
เท้าตีสองหน้ากลอง 1 ครั้ง และในจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกองทั้งสองข้าง ตีสองหน้ากลองพร้อมกัน
1 ครั้ง พร้อมก้าวเท้าขวาวางลงไปทางขวา หมุนตัวใช้หลังเท้าซ้ายตีสองบนหน้ากลอง 1 ครั้ง และใน
จังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกองทั้งสองข้าง ตีสองหน้ากลองพร้อมกัน 1 ครั้ง ต่อจากนั้นให้หมุนตัวใช้เท้า
ขวาทีสองบนหน้ากลองอีก 1 ครั้ง ในจังหวะฉาบ พอถึงจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ทั้งสองข้างตีสองบนหน้า
กลองอีก 1 ครั้ง ต่อจากนั้น แล้วหมุนตัวไปทางซ้าย หันหลังเข้าหากองพร้อมกับใช้ศอกซ้ายตีสอง
บนกลอง ในจังหวะที่พร้อมกับฉาบ 1 ครั้ง พอจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกองในมือขวาตีสองหน้า
กลอง ตีตลอดได้รักแร้ 1 ครั้ง ต่อจากนั้นใช้ศอกขวาตีสองบนกลอง ในจังหวะที่พร้อมกับฉาบ 1 ครั้ง
พอจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกองในมือซ้ายตีสองหน้ากลอง ตีตลอดได้รักแร้ 1 ครั้ง ต่อจากนั้นใช้ศอก
ซ้ายตีสองบนกลอง ในจังหวะที่พร้อมกับฉาบ 1 ครั้ง พอจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกองในมือขวาตีสอง

หน้ากลอง ตีลอดได้รักแร้ 1 ครั้ง ต่อจากนั้นใช้ศอกขวาตีลงบนกลอง ในจังหวะที่พร้อมกับฉาบ 1 ครั้ง พอจังหวะโหม่งให้ใช้ไม้ตีกลองในมือซ้ายตีลงหน้ากลอง ตีลอดได้รักแร้ 1 ครั้งรวมเป็นการตีศอกหลังทั้งซ้ายและขวา 4 ครั้ง พอครบ 4 ก็หมุนตัวไปทางขวาหันหน้าเข้าหากลอง ใช้มือขวาตีลง 1 ครั้ง ตีขึ้น 1 ครั้ง แล้วตีจังหวะ 1 -2 -3 - 4 หนึ่งชุด

ต่อไปเป็นการตีในจังหวะเร็ว ลักษณะการตีทุกอย่างเหมือนกับการตี ที่ได้อธิบายไว้แล้ว เพียงแต่ตีในจังหวะที่เร็วกว่าเดิมเท่านั้นเอง จะเริ่มต้นด้วยการ ตีจังหวะ 1 -2 -3 - 4 หนึ่งชุด แล้วตีจังหวะเบาลง โดยการยืนหันหน้าเข้าหากลองให้เท้าขวาอยู่หน้า เท้าซ้ายอยู่หลัง ยืนหันข้างด้านขวาเข้าหากลอง มือซ้ายชูสูง ใช้มือขวาตีกลองค่อย ๆ เบาลง พอได้จังหวะก็ตีเร่งให้ไวขึ้นเรื่อยๆ จนได้จังหวะที่พอใจ ใช้มือขวาตีลง จังหวะตีลงให้พร้อมกับฉาบ และสับัดขึ้นให้พร้อมกับโหม่งเป็นจำนวน 8 ครั้ง ครั้งที่ 8 ให้ตี 2 มือสับัดขึ้นพร้อมกัน แล้วตีจังหวะ 1 -2 -3 - 4 อีกสองชุดแล้วจึงใช้หัวตี อีก 3 ครั้งการ ตีจังหวะ 1 -2 -3 - 4 อีก 2 ชุด แล้วตีศอกเดี่ยว 4 ครั้ง ตีจังหวะ 1 -2 -3 - 4 อีก 2 ชุด ศอกคู่ 3 ครั้ง ตีจังหวะ 1 -2 -3 - 4 อีก 2 ชุด ศอกหลัง 4 ครั้ง ตีจังหวะ 1 -2 -3 - 4 อีก 2 ชุด เข้า 4 ครั้ง ตีจังหวะ 1 -2 -3 - 4 อีก 2 ชุด แล้วจึงตีจังหวะลงที่จะหยุด โดยการยืนหันซ้ายข้างด้านขวาเข้าหากลองเล็กน้อย เท้าขวาอยู่หน้า มือซ้ายชูสูง มือขวาตีกลองตีลงพร้อมกับเสียงฉาบ แล้วตีปิดขึ้นพร้อมกับเสียงโหม่ง เป็นจำนวน 6 ครั้ง การตีแต่ละครั้งให้ช้าลง ช้าลง จนที่ที่ 6 ให้ตีปิดขึ้นพร้อมกันทั้งสองมือ ในจังหวะโหม่ง เป็นอันจบกระบวนการตีทั้งหมด แล้วหันหน้ากลับออกมาทำความเคารพพร้อมกัน 1 ครั้ง

ภาพกลองต่างๆ (สื่อประกอบ แผนการสอนที่ 1 และ 2)

กลองบูชาทำด้วยไม้เนื้อ

แข็งและมีกลองต๊อบ

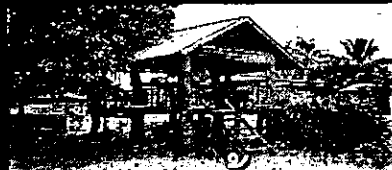
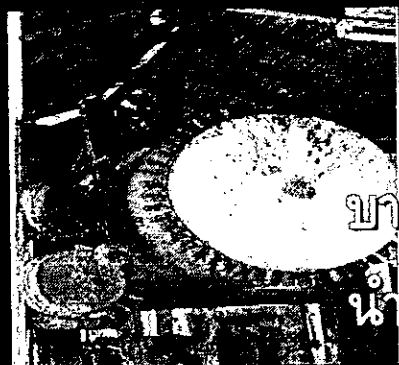
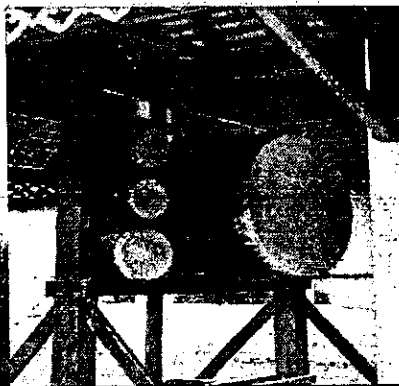
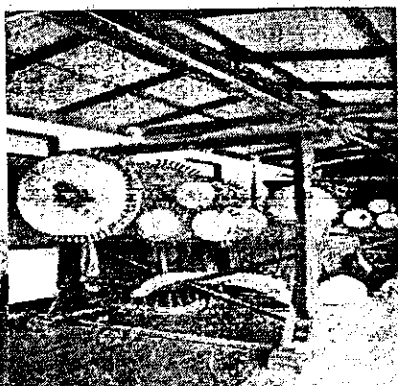
คือกลองขนาดเล็กผูกไว้

ข้าง ๆ 2 — 3 ใบ

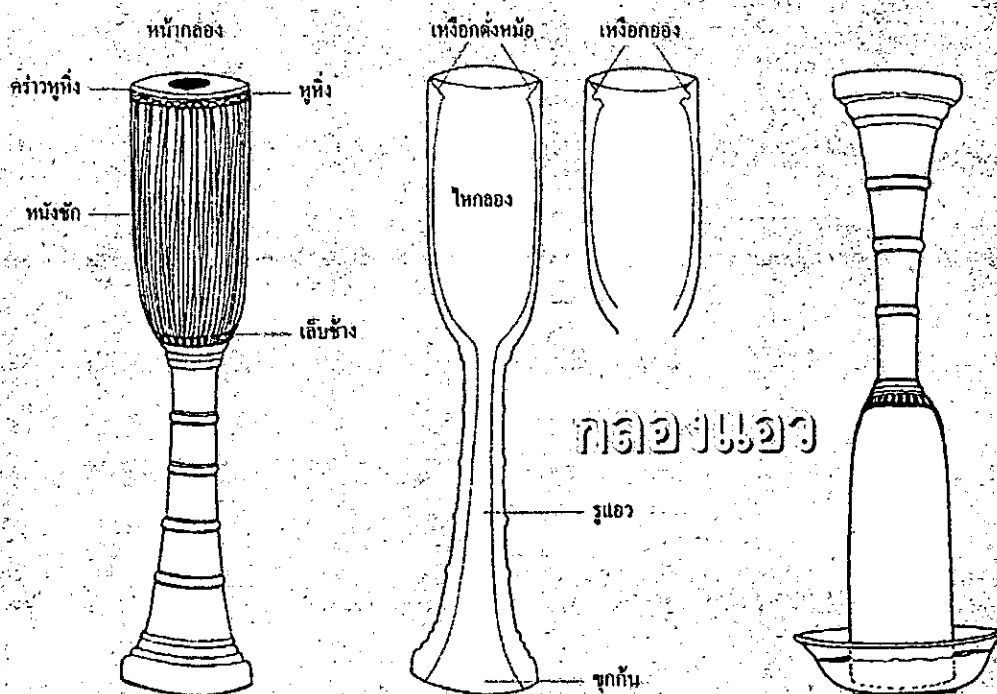
แขวนไว้ที่หอกลอง ใช้ตี

ในวันโกนและวันพระ

บางแห่งจะทำชาตังกลองบูชาแล้ว

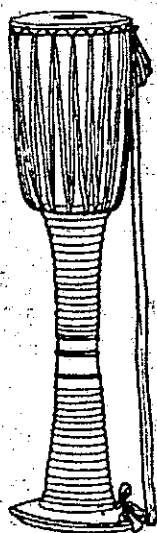
นำไปตั้งไว้บนหอกลอง

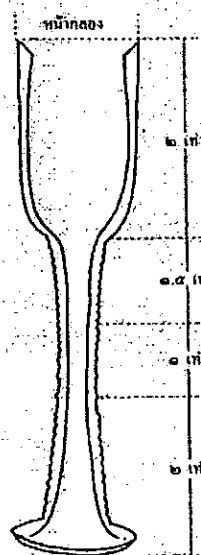
โครงสร้างและส่วนประกอบของกลองยาว การดูแลรักษา กลองยาว จะเอาหน้ากลองแขวนน้ำมันงา

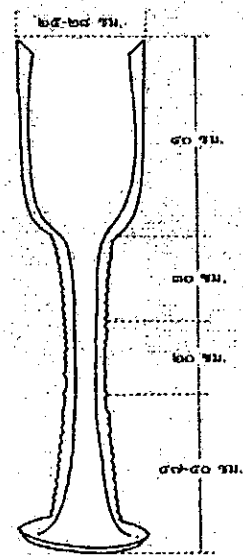

กลองปูเจ้า

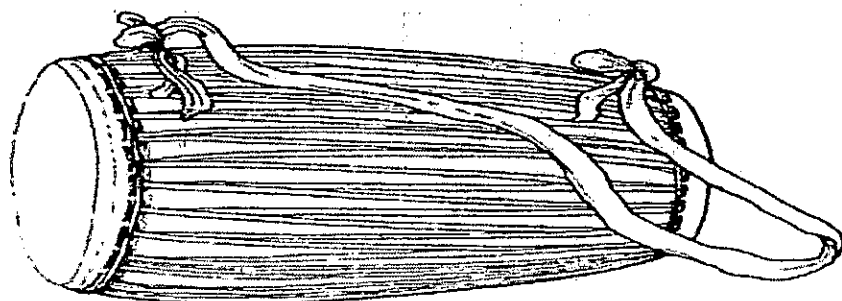
โครงสร้างกลองปูเจ้าแบบเดิม

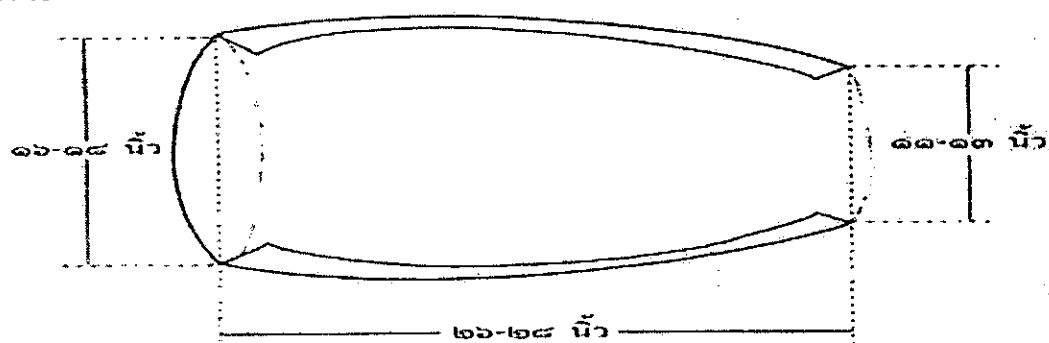
โครงสร้างกลองปูเจ้าที่นิยมในปัจจุบัน

ลักษณะกลองปูเจ้า

กลองยาวเอวเขี

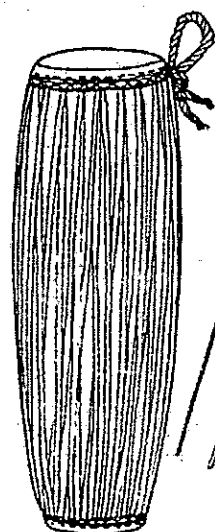
โครงสร้างกลองมอชิง

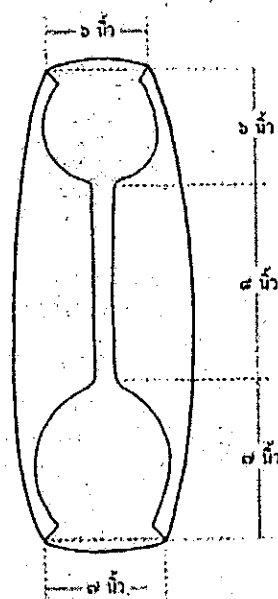
การประสมวงมโหรีกลองมอชิง 1 ลูก ฉาบใหญ่ 1 คู่ ฆ้อง 5-9 ใบ

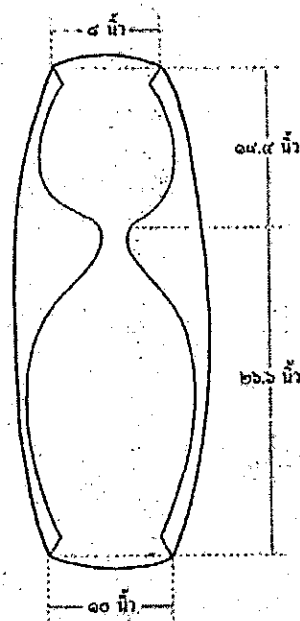
กลองตะโหลดปด

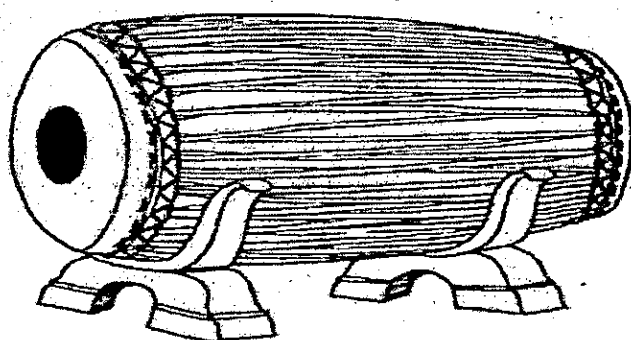
กลองตะโหลดปด

มาตราส่วนการสร้างกลองตะโหลดปดแบบเดิม

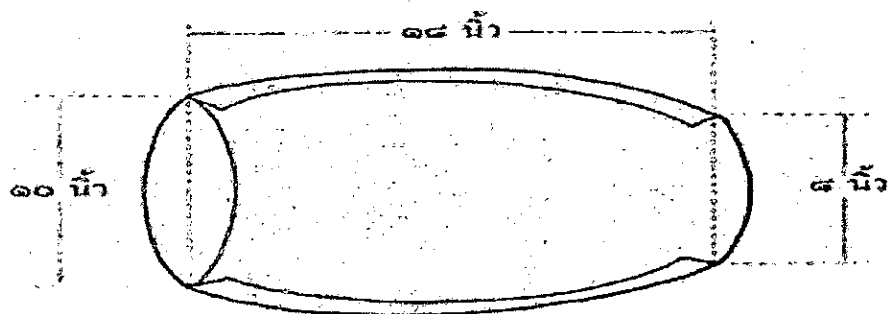
มาตราส่วนการสร้างกลองตะโหลดปดที่นิยมในปัจจุบัน

โคร่งสร้าง

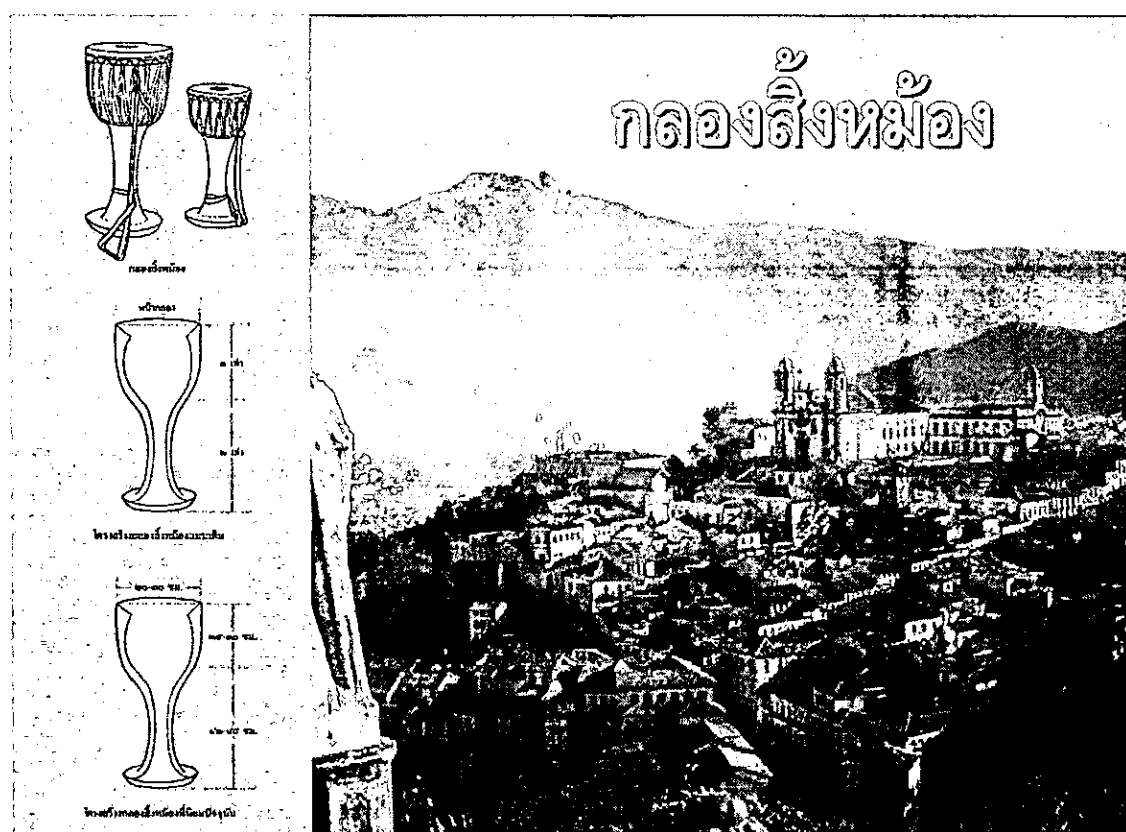
กลอง

ตั้งขึ้น

การประสมวงกลองลึงหม่อง มีฆ้องและฉาบตีประกอบ

ใช้แหในงานรื่นเริงต่าง ๆ

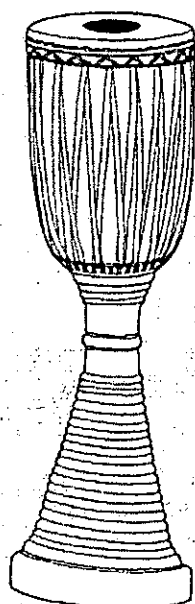

การประสมวงกลองลึงหม่อง มีฆ้องและฉาบตีประกอบ

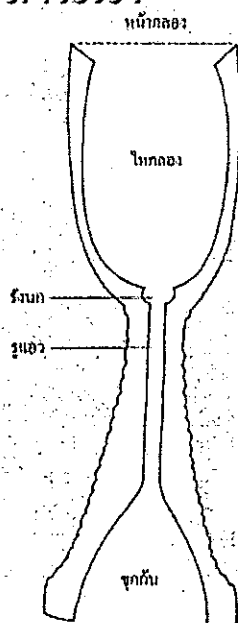
ใช้แหในงานรื่นเริงต่าง ๆ

Christmas!

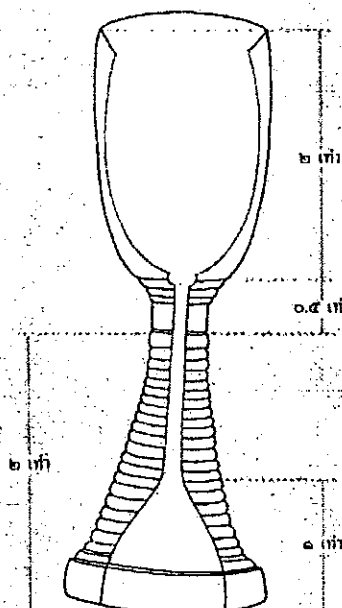
กลองหลวง

กลองหลวง

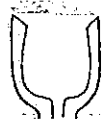
ส่วนประกอบของกลองหลวง

สัดส่วนของกลองหลวง

โถกลอง

โถกลอง

โถกลอง

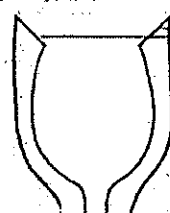

โถกลอง

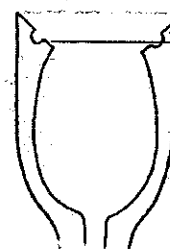

โถกลอง

แบบ
ต่าง ๆ ของ
กลองหลวง

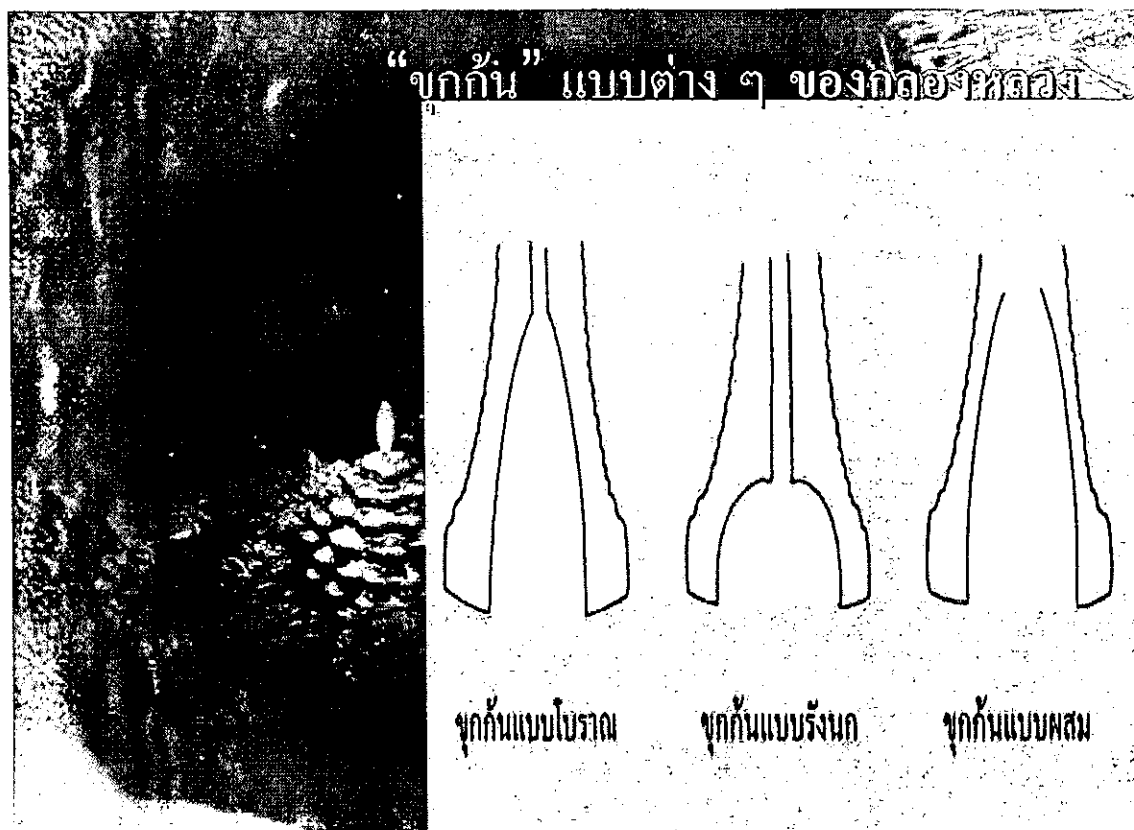

เหียงกตั้งหม้อ

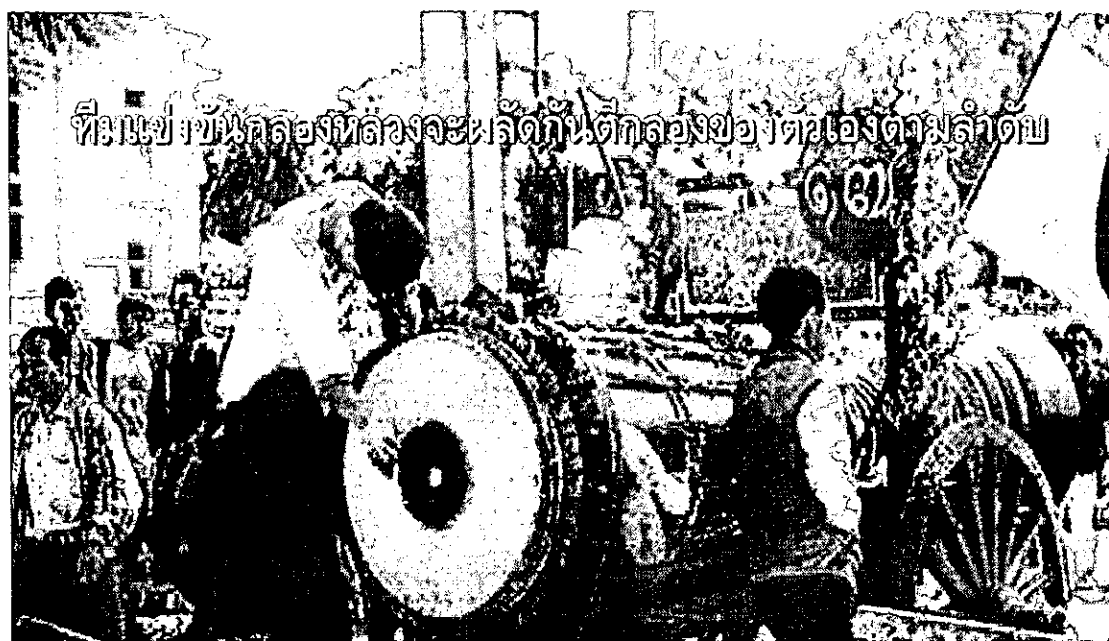
เหียงกทอง

เหียงกกลอง

กลองกบ
หรือ มโหระทึก

ที่วัดพระธาตุ
หริภุญชัย

www.bangkok.go.th

การตีกลองสะบัดชัยแสดงโดย คณะมโหรี (ม.ป.ป.) ยารักษา

ที่บริเวณอ่างแก้ว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ภาคผนวก ข.

แผนการสอนวิชากลองสะบัดชัย

แผนการสอนวิชากลองสะบัดชัย

แผนการสอนนี้ ผู้วิจัย ได้สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 คือ ผลการสร้างหลักสูตร โดย การรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกระบวนการถ่ายทอดของผู้ทรงภูมิปัญญาล้านนา เรื่อง กลองสะบัดชัย เพื่อให้ประกอบกับคู่มือหลักสูตรวิชากลองสะบัดชัยนี้ มีขอบข่ายเนื้อหา คือ (1) ประวัติกลองล้านนา (2) กลองสะบัดชัย (3) การตีจังหวะพื้นฐานของกลองสะบัดชัย (4) การ ยกเท้าในจังหวะการตีกลองสะบัดชัย (5) การตีกลองด้วยหัว คอกคู่ คอกเดี่ยว (6) การตีกลอง ด้วยคอกหลัง เข่า หัวหลัง (7) ทดสอบกลางภาค (8) การตีกลองด้วยท่าจะเข้ฟาดหาง (9) การตี กลองด้วยท่าจะเข้ฟาดหางต่อเนื่องเข่า และคอกหลัง (10) การตีกลองให้จังหวะเบาลงการตีกลอง ในจังหวะที่หนักและเร็วขึ้น (11) การตีกลองด้วยหัว คอกเดี่ยว ในจังหวะที่เร็ว (12) การตีกลอง ด้วยคอกคู่ คอกหลัง เข่า ในจังหวะที่เร็ว (13) การตีจังหวะจบกลองสะบัดชัย (14) ฝึกปฏิบัติลีลา หน้ากลองการตบมะผาบ โดยมีโครงการสอน ดังต่อไปนี้

แผนการสอนที่ 1

เรื่อง	ประวัติกลองลั่นนา	จำนวนคาบ	4 คาบ
วิชา	กลองสะบัดชัย	รหัสวิชา	ภป. XXX
จำนวน	1 สัปดาห์	ภาคเรียนที่	X ปีการศึกษา 25XX

สาระสำคัญ

ลั่นนาเป็นดินแดนที่มีศิลปวัฒนธรรมอันงดงาม มานานนับหลายร้อยปี กลองในดินแดนลั่นนาจึงนับว่าเป็นกลองอีกแขนงหนึ่ง ที่มีความแตกต่างจากกลองในดินแดนอื่น ๆ

จุดประสงค์ปลายทาง

ผู้เรียนสามารถบอกถึงอาณาจักรลั่นนา ประวัติ ความหมายและที่มาของกลองชนิดต่าง ๆ เช่น กลองปู้จา, กลองตึงโนง, กลองปู้เจ้, และกลองมองเซิง ได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์นำทาง

1. ผู้เรียนสามารถอธิบายความหมายของอาณาจักรลั่นนาได้
2. ผู้เรียนสามารถอธิบาย วิเคราะห์ ลักษณะ ประวัติของกลองปู้จาได้
3. ผู้เรียนสามารถอธิบาย วิเคราะห์ ลักษณะ ประวัติของกลองตึงโนงได้
4. ผู้เรียนสามารถอธิบาย วิเคราะห์ ลักษณะ ประวัติของกลองปู้เจ้ได้
5. ผู้เรียนสามารถอธิบาย วิเคราะห์ ลักษณะ ประวัติของกลองมองเซิงได้

เนื้อหา

1. อาณาจักรลั่นนา
2. กลองปู้จา
3. กลองตึงโนง
4. กลองปู้เจ้
5. กลองมองเซิง

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

สัปดาห์ที่ 1

คาบเรียนที่ 1 – 2

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการซักถามผู้เรียนเกี่ยวกับคำว่า “ลำนนา” หมายถึง จังหวัดใดบ้างในภาคเหนือ ให้ผู้เรียนตอบทีละคน แล้วครูเป็นผู้สรุปให้ผู้เรียนฟัง
2. ครูซักถามผู้เรียนเกี่ยวกับคลองในอาณาเขตลำนนา ว่ามีคลองอะไรบ้าง ให้ผู้เรียนตอบทีละคน แล้วครูเป็นผู้สรุปให้ผู้เรียนฟัง
3. ครูแจ้งให้ผู้เรียนทราบว่าในชั่วโมงต่อจากนี้ไป เราจะมาเรียนรู้กันถึงเรื่องคลองต่าง ๆ ในดินแดนลำนนา และโดยเฉพาะเรื่องของคลองสะบัดชัย แล้วแจ้งจุดประสงค์รายวิชาให้ผู้เรียนทราบ
4. ครูนำภาพคลองปู้จาให้ผู้เรียนดู และอธิบายประวัติความเป็นมาตลอดจนถึงวิธีการตีของคลองปู้จาให้ผู้เรียนฟัง
5. ครูซักถามผู้เรียนเกี่ยวกับประวัติของอาณาเขตลำนนา ตลอดจนถึงประวัติและความเป็นมาของคลองปู้จา

คาบเรียนที่ 3 – 4

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการนำภาพคลองตี่งโนง ให้ผู้เรียนดู
2. ครูอธิบายประวัติความเป็นมา ตลอดจนถึงวิธีการตีของคลองตี่งโนงให้ผู้เรียนฟัง
3. ครูนำกลองปู้เจ้ให้ผู้เรียนดู
4. ครูอธิบายประวัติความเป็นมา ของกลองปู้เจ้ให้ผู้เรียนฟัง ตลอดจนถึงวิธีการตีกลองปู้เจ้ ให้ผู้เรียนดู
5. ครูนำกลองมองเซิงให้ผู้เรียนดู
6. ครูอธิบายประวัติความเป็นมา ของกลองมองเซิงให้ผู้เรียนฟัง ตลอดจนถึงวิธีการตีกลองมองเซิงให้ผู้เรียนดู
7. ครูซักถามผู้เรียนเกี่ยวกับประวัติของกลองตี่งโนง, กลองปู้เจ้, กลองมองเซิง
8. ให้ผู้เรียนทดลองตีกลองปู้เจ้ กลองมองเซิงเอง

สื่อการสอน

1. ภาพกลองปฐา
2. ภาพกลองตั้งโอง
3. ภาพกลองปฐา
4. ภาพกลองมองเซิง

วัดผลประเมินผล

1. โดยการถามเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของอาณาเขตล้านนา
2. โดยการถามเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของกลองปฐา
3. โดยการถามเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของกลองตั้งโอง
4. โดยการถามเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของกลองปฐา
5. โดยการถามเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของกลองมองเซิง

กิจกรรมเสนอแนะ

1. แนะนำให้ไปหาดูกลองต่าง ๆ ที่วัดใกล้บ้าน
2. สอบถามหาความรู้จากผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องกลอง

แบบทดสอบ

1. อาณาจักรล้านนา หมายถึงจังหวัดใดบ้าง
2. จงอธิบายประวัติความเป็นมาของกลองปฐาโดยสังเขป
3. จงอธิบายประวัติความเป็นมาของกลองตั้งโองโดยสังเขป
4. จงอธิบายประวัติความเป็นมาของกลองปฐาโดยสังเขป
5. จงอธิบายประวัติความเป็นมาของกลองมองเซิงโดยสังเขป

ใบความรู้

อาณาจักรล้านนา

คำว่า “อาณาจักรล้านนา” หมายถึงดินแดนที่อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน อันได้แก่เขตจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน และจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีเมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง มาเป็นเวลานานนับร้อยปี กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในดินแดนล้านนาเป็นชนชาวไทยยวนหรือชาวไทยโยนก มีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง และชาวล้านนาก็มักจะเรียกตนเองและกลุ่มของพวกเขาว่า “คนเมือง”

กลองปู้จา

กลองปู้จา ถ้าจะออกเสียงเป็นภาษาไทยกลาง น่าจะอ่านว่า “กลองบูชา” เป็นกลองมีมานานในท้องถิ่นพื้นบ้านล้านนา จากการศึกษาค้นคว้าไม่อาจจะยืนยันได้ว่ามีมานานเท่าใด แต่เชื่อว่าเป็นกลองที่มีมาแต่โบราณ ที่มีชื่อเรียกกันว่า “กลองจ้ายะมงคล กลองนันทนารี หรือ กลองอุมเมือง” ดังกล่าวมาก็แสดงว่าแต่เดิมนั้น กลองชนิดนี้คงเกี่ยวข้องกับฝ่ายอาณาจักร กษัตริย์หรือเจ้าเมืองของล้านนา พอหมดยุคของอาณาจักรล้านนา อาณาจักรกษัตริย์ถูกลดอำนาจลงจนสูญสิ้นไปในที่สุด กลองชนิดนี้ซึ่งถือว่าเป็นของสูง จึงเปลี่ยนที่อยู่ใหม่ไปอยู่กับ “ศาสนจักร” ซึ่งมีบทบาทคู่กับ “อาณาจักร” มาโดยตลอด ศาสนสถานของพุทธศาสนาคือวัด ฉะนั้นวัดจึงน่าจะเป็นสถานที่รองรับกลองชนิดนี้มาอีกทอดหนึ่ง และเมื่อเข้าไปอยู่วัดหน้าที่ใหม่ที่เพิ่มขึ้น คือตีเป็นพุทธบูชาคือใช้ตีในวันโกนกับวันพระ คือวัน 7, 8 ค่ำ และวัน 14, 15 ค่ำจนได้ชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า “กลองบูชา” (ออกเสียงก้องปู้จา) เวลาตีก็บอกว่า “ตีกลองบูชา” เพื่อตีเป็นพุทธบูชานั่นเอง กระนั้นก็ตามหลายแห่งก็ยังเรียกกลองชนิดนี้ว่ากลองจ้ายะมงคลหรือกลองนันทนารี แต่ที่นิยมเรียกกันมากก็คือเรียกว่า “กลองปู้จา” นั่นเอง และยังมีตำนานเล่าขานของต้นกำเนิดของกลองชนิดนี้อีกนัยหนึ่งคือ

กาลครั้งหนึ่ง ยังมียักษ์ตนหนึ่งมักจะลงมาหาอาหารในเมืองมนุษย์ โดยการจับคนในเมืองมนุษย์กินเป็นอาหารในทุกๆ 7 วัน โดยจะบอกให้รับรู้ล่วงหน้าว่าผู้ใดที่จะถูกกินเป็นคนต่อไป และมีการท้าทายด้วยว่า ถ้าหากคนที่จะถูกกินนั้นสามารถหลบหนีได้ ก็จะไม่ถูกกิน และยักษ์ตนนี้ก็จะไม่มารบกวนอีกต่อไป ทำให้ชาวบ้านมีความกลัวและเดือดร้อนกันทั่วหน้า ดังนั้น ชาวบ้านจึง

ช่วยกันคิดหาวิธีที่จะเอาชนะยักษ์ตนนี้ เพื่อมิให้ยักษ์ลงมากินมนุษย์ต่อไป ชาวบ้านจึงได้บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายขอให้มาช่วยแก้ไขปัญหานี้ ความนี้ทราบถึงพระอินทร์ ว่าเมืองมนุษย์เกิดความเดือดร้อน โดยมียักษ์ตนหนึ่งได้ลงไปรังควาญยังเมืองมนุษย์ และได้จับมนุษย์กินเป็นอาหาร พระอินทร์จึงคิดหาวิธีที่จะช่วยเหลือแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น พระอินทร์จึงได้แปลงกายลงมาเป็นชาวบ้านธรรมดา และชักชวนบอกกล่าวกับชาวบ้านว่า หากจะเอาชนะยักษ์ได้ พวกเราจะต้องช่วยกันสร้างกลองขนาดใหญ่ขึ้นมา พอที่จะนำคนเข้าไปหลบอยู่ในกลองนี้ได้ แล้วนำเอาบุคคลที่จะถูกกินรายต่อไป เข้าไปหลบซ่อนไว้ในกลองใบนี้ ซึ่งข้างในกลองใบนี้ได้ลงอักขระล้านนา หรือเขียนตัวหนังสือตัวเมือง คือตัว “วะ” ไว้ที่กลอง พร้อมกับอธิษฐานว่าเวลายักษ์ลงมากินหาบุคคลที่จะถูกกิน ก็ขอให้ค้นหาไม่พบ ครั้นถึงเวลากำหนดนัดหมายดังกล่าว ยักษ์ตนนั้นก็ลงมากินบุคคลที่จะถูกกิน พวกชาวบ้านก็บอกว่า ถ้ายักษ์สามารถค้นหาพบก็จงกินมนุษย์ต่อไป แต่ถ้าหากค้นหาไม่พบก็จงล้มเลิกการกินมนุษย์นี้เสีย ซึ่งยักษ์ตนนั้นก็ตกลงตามสัญญา พอถึงเวลาชาวบ้านก็ได้นำเอาคนที่จะถูกยักษ์กินเข้าไปซ่อนไว้ในกลองดังกล่าว พอถึงเวลายักษ์ตนนั้นก็ลงมา และค้นหาบุคคลที่จะถูกกินหาเท่าไรก็ไม่พบ จนอ่อนใจเลยยอมแพ้ และได้ทำตามสัญญาที่ให้ไว้โดยการเลิกลงมากินมนุษย์ตั้งแต่นั้น เหล่าชาวบ้านต่างมีความชื่นชมยินดีในตัวกลองชนิดนี้เป็นอันมาก ถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์และนำความมีชัยต่อยักษ์มาให้ เหล่าชาวบ้านจึงได้ตั้งชื่อกลองดังกล่าวนี้ว่า “กลองจ้ายะมงคล” ซึ่งหมายถึงการมีชัยชนะและเป็นมงคล จึงทำให้กลองชนิดนี้มีบทบาทและหน้าที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์เรา เป็นอย่างมากในยุคนั้น

ลักษณะกลอง

ตัวกลองทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ซึ่งด้วยหนังวัวหรือหนังควายทั้ง 2 หน้า มีขนาดหน้ากว้างประมาณ 30 - 35 นิ้ว ยาวประมาณ 3 - 4 เมตร และมีกลองลูกเล็ก ๆ อยู่ข้างอีก 2 - 3 ลูก ซึ่งมีขนาดหน้ากว้างตั้งแต่ 10 - 16 นิ้ว ลดสั้นกันไป ที่มีชื่อเรียกว่าลูกตูบ ซึ่งด้วยหนังทั้ง 2 หน้า ยาวประมาณ 0.5 เมตร ติดอยู่ด้านซ้าย หรือขวาของกลองใบใหญ่

จังหวะการตีกลองปฐา จะมีจังหวะการตีแตกต่างกันออกไปแล้วแต่ละท้องถิ่น แต่จะมีจังหวะที่ซ้ำและเร็วบ้างสลับกันออกไป เช่นจังหวะเพลงเลื้อยขบตุ้ เพลงสาวหลับเตอะและจังหวะเพลงล่องน่าน อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการตีก็มี ฉาบใหญ่ และ ช้อง ช้องจะมีตั้งแต่เล็กไปจนถึงช้องหุ่ย

กลองแอวหรือกลองตึงโนง

กลองแอว เป็นกลองพื้นบ้านภาคเหนือที่เชื่อว่ามีมาแต่โบราณ กลองชนิดนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ประจำวัด ส่วนหนึ่งเชื่อว่าน่าจะใช้ในศาสนกิจและประกอบการแสดง

คำว่า “แอว” ในภาษาพื้นบ้านล้านนาหมายถึง “เอว” และที่เรียกว่ากลองแอว ก็น่าจะเนื่องมาจาก ลักษณะรูปร่างของกลองชนิดนี้ ที่มีสัดส่วนที่คอดตรงกลางคล้ายกับสะเอวของมนุษย์

ส่วนที่เรียกว่ากลองตึงโนง ก็น่าจะมาจากลักษณะของเสียงที่ดังปรากฏออกมา ระหว่างเสียงกลองกับเสียงฆ้องและหุ่ย กลองแอวเข้าใจว่าพัฒนาการมาจากกลองหลวง (มีลักษณะเหมือนกัน แต่ต่างกันที่ขนาด) โดยการย่อขนาดให้เล็กลงมา กลองหลวงเป็นกลองที่มีขนาดใหญ่และมีระดับเสียงที่ดังมาก ดังนั้นคำว่ากลองอ่อนเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านภาคเหนือก็น่าจะหมายถึงกลองชนิดนี้

ลักษณะกลอง

เป็นกลองหน้าเดียว ตัวกลองทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เจาะรูทะลุถึงกัน ขึ้นหน้าด้วยหนังวัวหรือหนังแพะ มีขนาดกว้างประมาณ 12 - 20 นิ้ว ยาวประมาณ 3 - 4 เมตร

โอกาสที่ใช้แสดง

แต่เดิมเชื่อว่าน่าจะใช้ในศาสนกิจและการเฉลิมฉลอง ต่อมาใช้ดีประกอบการแสดงฟ้อนเล็บ และฟ้อนเทียน หรือขบวนแห่ครัวทาน หรืองานปอยต่าง ๆ ของพื้นบ้านล้านนา

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการตีวงตึงตึงโนง

- 1. ฆ้อง 1 ใบ
- 2. หุ่ย 1 ใบ
- 3. ฉาบใหญ่ 1 ใบ
- 4. กลองตะลีดโป๊ด 1 ใบ
- 5. กลองแอว 1 ใบ
- 6. แนน้อย 1 เล้า
- 7. แนนหลวง 1 เล้า

กลองปู้เจ้

กลองปู้เจ้เป็นกลองซิ่งหน้าเดียว มีลักษณะคล้ายกลองยาวของภาคกลาง แต่มีความยาวมากกว่า หน้ากว้างประมาณ 10 - 12 นิ้ว ตัวกลองมีความยาวประมาณ 2 เมตร ปกติจะไม่บรรเลงเดี่ยวแต่จะใช้ร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่น เช่น ฉาบ ฉิ่ง วงกลองปู้เจ้ ซึ่งมีจังหวะในการตีที่เร็วและเร้าใจ จะใช้ประกอบการแสดงฟ้อนเจิง ฟ้อนดาบ ตลอดจนจนถึงการเต้นนกกิ้งกะหล่ำ นัยหนึ่งก็เล่าสืบต่อกันมาว่ากลองชนิดนี้เป็นเครื่องดนตรีที่ชาวล้านนาได้มาจากชาวไทยใหญ่ แต่อีกนัยหนึ่งก็ว่าเป็นของชาวล้านนาเอง ดังมีตำนานดังนี้

ยังมีเมืองอยู่เมืองหนึ่งในอาณาจักรล้านนา เจ้าเมืองมีลูกสาวชื่อว่าเล้ง เป็นลูกสาวคนเดียว เจ้าเมืองเมืองนี้ได้รับเอาทหารต่างเมืองมาเป็นครูฝึกวิชาการต่อสู้ ทหารผู้นี้มีความชำนาญเป็นอย่างมากและเป็นที่รักใคร่ของเจ้าเมืองได้เกิดการชอบพอรักใคร่กับลูกสาวเจ้าเมืองเข้า จนในที่สุดจึงพากันหนีออกจากเมืองไป และเจ้าเมือง ๆ นี้ยังมีที่ปรึกษาอยู่อีกคนหนึ่งชื่อว่าป้อเจ้ ในเมื่อลูกสาวได้หนีไปกับครูฝึกทหาร เจ้าเมืองจึงได้มาปรึกษากับป้อเจ้ว่าจะทำอย่างไรดี ป้อเจ้มีความเสียดาบในฝีมือของครูฝึกทหาร และลูกสาวเจ้าเมือง จึงคิดหาวิธีที่จะให้ครูฝึกทหารและลูกสาวเจ้าเมืองกลับมาแต่โดยดี จึงคิดหาอุบายโดยการให้ครูฝึกทหารบวชเป็นลูกแก้วเข้าเมืองมา พร้อมกับลูกสาวเจ้าเมืองก็ถือขันดอกไม้มาส่ง พร้อมกับชาวบ้านด้วย เมื่อคิดได้ดังนี้แล้วจึงได้ส่งข่าวไปหาลูกสาวและครูฝึกทหาร ให้ทำตามที่ได้คิดไว้ โดยการบวชลูกแก้วและมีพิธีแห่เข้าเมืองมาด้วย แต่ในการแห่ลูกแก้วในครั้งนั้นยังไม่มีกลองที่จะใช้ตีร่วมแห่ขบวน ป้อเจ้จึงได้คิดทำกลองขึ้นมาแห่ร่วมขบวนชนิดหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะเป็นกลองก้นยาวคล้ายกลองแฉะ แต่มีขนาดเล็กกว่าซึ่งสามารถใช้สะพายบ่าได้ ใช้ตีร่วมกับฉาบและฉิ่ง ต่อมาภายหลังจึงให้ชื่อกองชนิดนี้ว่า “กลองปู้เจ้” ตามชื่อของคนต้นคิด

กลองมองเซิง

มองเซิงเป็นกลองสองหน้าประเภทหนึ่งที่มีขนาดหน้ากว้างประมาณ 10 - 20 นิ้ว ยาวประมาณ 60 นิ้ว ซึ่งหนังทั้งสองหน้า มีน้ำหนักเบาเพราะเหตุที่ว่าเวลาตีจะต้องใช้คล้อยคอตีกลองมองเซิงเป็นศิลปะการบรรเลงดนตรีของชาวจี๋หรือชาวไทยใหญ่ เป็นที่นิยมกันในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง คำว่า “มอง” หมายถึง “ฉิ่ง” ส่วนคำว่า “เซิง” หมายถึง ชูด คือ ฉิ่งชูด ซึ่งมักใช้ ฉิ่งตั้งแต่ 5 - 9 ใบ ซึ่งแปลตามภาษาของชาวไทยใหญ่ หรือชาวจี๋ส่วน

อีกในหนึ่งคำว่า “มองเชิง” แปลงตามพจนานุกรมฉบับล้านนาว่า “ฮ่องชุดจำนวน 5 – 9 ใบ ประกา
 อดด้วยแกน ถ้าโยกแกนจะตีฮ่องพร้อมกันทุกใบ” การละเล่นกลองมองเชิงนี้แพร่สู่ล้านนาไทย
 เป็นเวลาช้านานแล้ว ทั้งนี้เพราะว่าไทยใหญ่และอาณาจักรล้านนามีอาณาเขตต่อกัน ดังปรากฏในคำ
 คมล้านนาว่า “ชอบใจหมี่ บ่ดีใจเผิง จับใจมองเชิง บ่เบิงใจเงี้ยว”

การบรรเลงจะใช้กลองดำเนินสัญญาณตลอดตั้งแต่เริ่มต้นจนจบ โดยมีฮ่องและฉาบเป็น
 เครื่องประกอบจังหวะ นิยมใช้บรรเลงในงานรื่นเริงต่างๆ และใช้ร่วมขบวนแห่งานบุญต่างๆ อาทิ
 งานบวชสามเณร ที่พื้นบ้านเรียกว่า บวชลูกแก้ว ภาษาไทยใหญ่จะเรียกว่า “ปอยสา่งลอง” และงาน
 ขบวนแห่ครัวทาน ต่าง ๆ

แผนการสอนที่ 2

เรื่อง	ประวัติกลองสะบัดชัย	จำนวนคาบ	4 คาบ
วิชา	กลองสะบัดชัย	รหัสวิชา	ภป. XXX
จำนวน	1 สัปดาห์	ภาคเรียนที่	X ปีการศึกษา 25XX

สาระสำคัญ

กลองสะบัดชัย เป็นกลองอีกชนิดหนึ่งที่มีมานานในดินแดนล้านนา มีลักษณะการตีที่สนุกสนาน เร้าใจยิ่งนัก

จุดประสงค์ปลายทาง

ผู้เรียนสามารถบอกถึงความหมาย และที่มาของกลองสะบัดชัย การแต่งกาย อุปกรณ์ ที่ใช้ประกอบในการตีกลองสะบัดชัย และสามารถปฏิบัติกาตีฆ้อง ตีฉาบ ได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์นำทาง

1. ผู้เรียนสามารถอธิบาย วิเคราะห์ ลักษณะ ประวัติของกลองสะบัดชัยได้
2. ผู้เรียนสามารถอธิบาย วิเคราะห์ ลักษณะ การแต่งกายที่ใช้ประกอบการตีกลองสะบัดชัย
3. ผู้เรียนสามารถอธิบาย วิเคราะห์ ลักษณะ อุปกรณ์ของการตีกลองสะบัดชัยได้
4. สามารถตีฆ้อง ประกอบการตีกลองสะบัดชัยได้
5. สามารถตีฉาบ ประกอบการตีกลองสะบัดชัยได้

เนื้อหา

1. ความหมายและที่มาของกลองสะบัดชัย
2. การแต่งกายการตีกลองสะบัดชัย
3. อุปกรณ์การแสดงการตีกลองสะบัดชัย

4. การตีฆ้อง
5. การตีฉาบ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

สัปดาห์ที่ 2

คาบเรียนที่ 1 - 2

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการนำกลองสะบัดชัยให้ผู้เรียนดู แล้วถามผู้เรียนว่าผู้เรียนรู้จักกลองประเภทนี้ไหม จนกระทั่งผู้เรียนจะสรุปได้ว่าเป็นกลองสะบัดชัย
2. ครูอธิบายประวัติที่มาของกลองสะบัดชัย ให้ผู้เรียนฟัง
3. ครูอธิบายถึงการแต่งกายของการตีกลองสะบัดชัย
4. ครูอธิบายถึงอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการตีกลองสะบัดชัย
5. ครูซักถามผู้เรียนเกี่ยวกับประวัติ อุปกรณ์และการแต่งกายของกลองสะบัดชัย

คาบเรียนที่ 3 - 4

6. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการนำฆ้อง และฉาบ ให้ผู้เรียนดู
7. ครูอธิบายและสาธิตถึงวิธีการตีฆ้อง ตีฉาบ ให้ผู้เรียนดู
8. ครูปฏิบัติการตีฆ้อง ตีฉาบ แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
9. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีฆ้อง ตีฉาบเอง โดยครูคอยปรับปรุงแก้ไข

อุปกรณ์การสอน

1. กลองสะบัดชัย
2. ฆ้อง
3. ฉาบ

วัดผลประเมินผล

1. โดยการซักถามเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของกลองสะบัดชัย
2. โดยการซักถามเกี่ยวกับอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบในการตีกลองสะบัดชัย

3. โดยการซักถามเกี่ยวกับการแต่งกายของกลองสะบัดชัย
4. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีฆ้อง ทีละคน
5. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีฉาบ ทีละคน

กิจกรรมเสนอแนะ

1. แนะนำให้ไปหาดูกลองต่าง ๆ ที่วัดใกล้บ้าน
2. สอบถามหาความรู้จากผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องกลองสะบัดชัย

แบบทดสอบ

1. จงอธิบายความหมายและที่มาของกลองสะบัดชัย
2. จงบอกถึงอุปกรณ์ที่ประกอบในการตีกลองสะบัดชัย
3. จงอธิบายการแต่งกายในการตีกลองสะบัดชัย

ใบความรู้

กลองสะบัดชัย

เป็นกลองซึ่งเจ้านายฝ่ายเหนือใช้มาตั้งแต่โบราณ เจ้าผู้ครองนครจะเป็นผู้รักษาไว้และใช้เป็นกลองประจำกองทัพ เมื่อมีการออกศึก โดยจะตีกลองสะบัดชัยเพื่อเป็นการรวมพล เนื่องจากในสมัยก่อนการสื่อสารยังไม่เหมือนปัจจุบัน เมื่อมีศึกจึงใช้การตีกลองสื่อสาร เพื่อบอกให้รู้ทั่วกัน และเมื่อรวมพลแล้วก่อนจะออกศึก แม่ทัพก็สั่งให้ตีกลองสะบัดชัยนี้อีกครั้ง เพื่อเป็นการปลุกใจทหารให้มีจิตใจอีกทีหนึ่ง ไม่ครั่นคร้ามต่อศัตรู และเมื่อได้รับชัยชนะจากการต่อสู้กลับมา ก็จะตีกลองสะบัดชัยอีกครั้งหนึ่งเพื่อแสดงความดีใจปลุกใจทหารให้รื้อนเริงหรือแม้แต่การเฉลิมฉลองชัยชนะก็จะใช้กลองสะบัดชัยตีเช่นกัน เพื่อเป็นการประกาศถึงชัยชนะให้ทราบโดยทั่วกัน ต่อมาบทบาทของกลองสะบัดชัยได้ถูกนำมาใช้ในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากหมดสมัยการทำศึกสงครามดังแต่ก่อน เจ้าผู้ครองนครจึงได้นำกลองสะบัดชัยไปถวายวัด เพื่อเป็นพุทธานุชา ดังนั้นกลองสะบัดชัยที่ใช้ตีในยามศึกสงคราม จึงถูกนำมาตีในงานบุญต่าง ๆ แทน เช่น งานปอยหลวง งานแห่ครัวทาน พิธีรดน้ำดำหัว และงานพิธีต่าง ๆ ที่เป็นมงคล ดังจะเห็นได้จากงานปอยหลวง กลองสะบัดชัยจะอยู่ตรงกลางของขบวน เพราะงานปอยหลวงจะมีการละเล่นอื่น ๆ เช่น ฟ้อนเมือง ฟ้อนดาบ และอื่น ๆ ในงานประเพณีรดน้ำดำหัวจะให้กลองสะบัดชัยนำหน้าขบวน เพื่อตีให้เกิดสิริมงคล และเกิดความสนุกสนานแก่ผู้ที่เข้าร่วมงาน

ปัจจุบันการตีกลองสะบัดชัย มีการพัฒนาให้เป็นรูปแบบของการแสดง ด้วยการมุงแสดงให้เห็นถึงลีลาในการตีกลอง และลีลาในการรำว่า ที่มีลักษณะโดดเด่นเร้าใจ อีกทั้งผู้แสดงยังสามารถประยุกต์การใช้อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้เข้ากับจังหวะของฉาบและฆ้องอย่างสนุกสนาน จนเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางอยู่ในปัจจุบันนี้

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการตีกลองสะบัดชัย

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบในการแสดงการตีกลองสะบัดชัยแบบปัจจุบัน ประกอบด้วย

1. กลองสะบัดชัย 1 ใบ
2. ไม้ตีกลอง 1 คู่
3. ฉาบใหญ่ 1 คู่

4. ฆ้อง จะมีตั้งแต่ 2 ใบจนถึง 7 ใบ ซึ่งจะมีตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่

วิธีการตีฉาบ การตีฉาบจะใช้มือซ้ายขวาจับฉาบมือละหนึ่งข้าง แล้วนำฉาบมากระทบกัน ให้เกิดเสียง แฉ่ แฉ่ แฉ่

วิธีการตีฆ้อง การตีฆ้องจะใช้มือซ้ายจับเชือกฆ้อง มือขวาจับไม้ตีฆ้อง การตีฆ้องนั้น จะตีรับเสียงของฉาบ พอคนตีฉาบตีให้เสียงดัง แฉ่ คนตีฆ้องก็จะตีฆ้องรับ เสียงที่ดังออกมาก็จะเป็นดังนี้คือ แฉ่ - ฆ้อง แฉ่ - ฆ้อง ตลอดไป

แผนการสอนที่ 3

เรื่อง	การตีจังหวะพื้นฐานของกลองสะบัดชัย	จำนวนคาบ	8 คาบ
วิชา	กลองสะบัดชัย	รหัสวิชา	ภป. XXX
จำนวน	1 สัปดาห์	ภาคเรียนที่	X ปีการศึกษา 25XX

สาระสำคัญ

จังหวะการตีพื้นฐานนับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการตีกลองสะบัดชัย

จุดประสงค์ปลายทาง

ผู้เรียนสามารถปฏิบัติการตีกลองขั้นพื้นฐาน ของการตีกลองสะบัดชัยได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์นำทาง

สามารถปฏิบัติการตีกลองขั้นพื้นฐาน ของกลองสะบัดชัยได้อย่างถูกต้อง

เนื้อหา

วิธีการตีกลองสะบัดชัยขั้นพื้นฐาน

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

สัปดาห์ที่ 3

คาบเรียนที่ 1 - 2

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการนำกลองสะบัดชัย มาให้ผู้เรียนดู
2. ครูให้ผู้เรียนตีกลองสะบัดชัยเอง เท่าที่ผู้เรียนตีได้
3. ครูสาธิตการตีกลองจังหวะ 1 - 2 ด้วยมือซ้าย ขวา ให้ผู้เรียนดู
4. ครูปฏิบัติการตีกลองจังหวะ 1 - 2 ด้วยมือซ้าย ขวา แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

5. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีกลองจังหวะ 1 - 2 ด้วยมือซ้าย ขวาเอง โดยครูกอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้องตามจังหวะ

คาบเรียนที่ 3 - 4

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีกลองจังหวะ 3 - 4 ด้วยมือซ้าย ขวา และ 5 - 6 ด้วยมือขวา ให้ผู้เรียนดู
3. ครูปฏิบัติการตีกลองจังหวะ 3 - 4 ด้วยมือซ้าย ขวา และ 5 - 6 ด้วยมือขวา แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีกลองจังหวะ 3 - 4 ด้วยมือซ้าย ขวา และ 5 - 6 ด้วยมือขวาเอง โดยครูกอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้องตามจังหวะ

สัปดาห์ที่ 4

คาบเรียนที่ 1 - 2

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีกลองจังหวะ 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 ด้วยมือซ้าย ขวา ให้ผู้เรียนดู
3. ครูปฏิบัติการตีกลองจังหวะ 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 ด้วยมือซ้าย ขวา ให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีกลองจังหวะ 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 ด้วยมือซ้าย ขวาเอง โดยครูกอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้องตามจังหวะ

คาบเรียนที่ 3 - 4

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีกลองจังหวะ 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 ด้วยมือซ้าย ขวา ให้เข้ากับจังหวะฆ้องและฉาบ ให้ผู้เรียนดู
3. ครูปฏิบัติการตีกลองจังหวะ 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 ด้วยมือซ้าย ขวา ให้เข้ากับจังหวะฆ้องและฉาบ แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีกลองจังหวะ 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 ด้วยมือซ้ายขวาให้เข้ากับจังหวะฆ้องและฉาบเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้องตามจังหวะ

อุปกรณ์การสอน

1. ไม้ตีกลอง
2. กลองสะบัดชัย
3. ฆ้อง
4. ฉาบ

วัดผลประเมินผล

โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีกลองทีละคน โดยให้เข้ากับจังหวะฉาบและฆ้อง

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้กลับไปฝึกปฏิบัติเองบ่อย ๆ จนเกิดความชำนาญ
2. ไปฝึกปฏิบัติกับผู้ที่มีความชำนาญ

แบบทดสอบ

ให้ปฏิบัติการตีกลองทีละคน โดยให้เข้ากับจังหวะฉาบและฆ้อง

ใบความรู้

การตีกลองสะบัดชัยนั้น นอกจากจะมีลีลาการตีที่มีการพัฒนากันมาอย่างต่อเนื่องแล้ว จะต้องมียุบกรณ์ที่ใช้ตีประกอบด้วยดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น วิธีการตีกลองในชั้นพื้นฐาน ให้ถูกต้องตามจังหวะและให้เกิดความไพเราะซึ่งแต่เดิมนั้น ครูคำ กาไวย์ จะสอนให้ท่องคำเสียก่อน แล้วค่อยตีตามคำที่ท่องนั้น คำที่ครูคำ ให้ท่องนั้นมีดังนี้คือ

“ซี้หมูเจียงใหม่ ซี้ไก่อะปุ่น ฮูซี้ทานุ่น กิ่งค้อย้อ”

จะเห็นได้ว่าข้อความที่ครูคำให้ท่องนั้น จะสามารถตีออกมาเป็นเสียงกลอง และสามารถเข้ากับจังหวะได้ แต่ผู้วิจัย คณะผู้ช่วยสอนการตีกลองสะบัดชัยในปัจจุบันนี้ ได้ค้นหารีที่ที่จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจง่าย แต่ก็ไม่ได้ทิ้งข้อความของครูคำ ให้ผู้เรียนท่อง จะสอนและบอกให้ผู้เรียนทราบก่อน แต่เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจง่ายก็จะสอนวิธีการตีที่เข้าใจง่ายดังนี้

การตีกลองสะบัดชัยที่นิยมตีกันในปัจจุบันนี้ มีวิธีการตีชั้นพื้นฐานดังนี้ การจับไม้ตีกลองมือทั้งสองข้างจะต้องจับให้ห่างจากปลายไม้พอประมาณ ตีในจังหวะ 1-2-3-4

ตีในจังหวะที่ 1 ใช้มือซ้ายจับไม้ตีกลอง ตีขอบกลองทางด้านซ้ายแล้วตีปัดขึ้น โดยให้ก้านของไม้กระทบกับขอบกลอง หายมือ

ตีในจังหวะที่ 2 ใช้มือขวาจับไม้ตีกลอง ตีขอบกลองทางด้านขวาแล้วตีปัดลง โดยให้ก้านของไม้กระทบกับขอบกลอง คว่ำมือ

ตีในจังหวะที่ 3 ใช้มือซ้ายจับไม้ตีกลอง ตีบริเวณหน้ากลองตรงกลางปัดลง โดยให้ก้านของไม้กระทบกับขอบกลอง คว่ำมือ

ตีในจังหวะที่ 4 ใช้มือขวาจับไม้ตีกลอง ตีบริเวณหน้ากลองตรงกลางปัดขึ้น โดยให้ก้านของไม้กระทบกับขอบกลอง หายมือ

แล้วเสียงของจังหวะการตี จะออกมาเป็นดังนี้คือ

ก๊อก แก็ก ตึง ตึง หรือ 1-2-3-4 ในจังหวะที่ 4 จะตีพร้อมกับเสียงฆ้องพอดิ ให้ตีอย่างนี้จนเกิดความชำนาญ

ตีในจังหวะที่ 5 ใช้มือขวาจับไม้ตีกลอง ตีบริเวณหน้ากลองตรงกลาง ตีลง

ตีในจังหวะที่ 6 ใช้มือขวาจับไม้ตีกลอง ตีบริเวณหน้ากลองตรงกลาง ตีขึ้น

แผนการสอนที่ 4

เรื่อง	การยกเท้าในจังหวะการตีกลองสะบัดชัย	จำนวนคาบ	4 คาบ
วิชา	กลองสะบัดชัย	รหัสวิชา	ภป. XXX
จำนวน	1 สัปดาห์	ภาคเรียนที่	X ปีการศึกษา 25XX

สาระสำคัญ

การยกเท้าในจังหวะการตี นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการตีกลองสะบัดชัย

จุดประสงค์ปลายทาง

ผู้เรียนสามารถปฏิบัติการยกเท้าในจังหวะการตี ของการตีกลองสะบัดชัย ได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์นำทาง

สามารถปฏิบัติการยกเท้าในจังหวะการตี ของกลองสะบัดชัยได้

เนื้อหา

การยกเท้าขวา - ซ้าย

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

สัปดาห์ที่ 5

คาบเรียนที่ 1 - 2

1. ครูนำเขาสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการยกเท้าขวา เท้าซ้าย และการตีจังหวะ 5 - 6 แล้วยกเท้าขวา ต่อไป
จึงตีจังหวะ 1-2-3-4 ครั้งแรกให้วางเท้าขวา ตีจังหวะ 1-2-3-4 ครั้งที่ 2 ให้ยกเท้าซ้าย ตีจังหวะ 1-
2-3-4 ครั้งที่ 3 ให้วางเท้าซ้าย แล้วตีจังหวะ 5-6 ให้ยกเท้าขวาเหมือนเดิมให้ผู้เรียนดู

3. ครูปฏิบัติการยกเท้าขวา เท้าซ้าย และการตีจังหวะ 5 - 6 แล้วยกเท้าขวา ต่อไป จังหวะ 1-2-3-4 ครั้งแรกให้วางเท้าขวา ตีจังหวะ 1-2-3-4 ครั้งที่ 2 ให้ยกเท้าซ้าย ตีจังหวะ 1-2-3-4 ครั้งที่ 3 ให้วางเท้าซ้าย แล้วตีจังหวะ 5 - 6 ให้ยกเท้าขวาเหมือนเดิม ให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการยกเท้าขวา เท้าซ้าย และการตีจังหวะ 5 - 6 แล้วยกเท้าขวาต่อไปตีจังหวะ 1-2-3-4 ครั้งแรกให้วางเท้าขวา ตีจังหวะ 1-2-3-4 ครั้งที่ 2 ให้ยกเท้าซ้าย ตีจังหวะ 1-2-3-4 ครั้งที่ 3 ให้วางเท้าซ้าย แล้วตีจังหวะ 5-6 ให้ยกเท้าขวาเหมือนเดิมเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

คาบเรียนที่ 3 - 4

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม

2. ครูสาธิตการตีจังหวะ 5-6 แล้วยกเท้าขวา ต่อไปตีจังหวะ 1-2-3-4 ครั้งแรกให้วางเท้าขวา ตีจังหวะ 1-2-3-4 ครั้งที่ 2 ให้ยกเท้าซ้าย ตีจังหวะ 1-2-3-4 ครั้งที่ 3 ให้วางเท้าซ้าย แล้วตีจังหวะ 5-6 ให้ยกเท้าขวาเหมือนเดิมเข้ากับจังหวะฉาบและฆ้อง ให้ผู้เรียนดู

3. ครูปฏิบัติการตีจังหวะ 5-6 แล้วยกเท้าขวา ต่อไปตีจังหวะ 1-2-3-4 ครั้งแรกให้วางเท้าขวา ตีจังหวะ 1-2-3-4 ครั้งที่ 2 ให้ยกเท้าซ้าย ตีจังหวะ 1-2-3-4 ครั้งที่ 3 ให้วางเท้าซ้าย แล้วตีจังหวะ 5-6 ให้ยกเท้าขวาเหมือนเดิมเข้ากับจังหวะฉาบและฆ้อง แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีจังหวะ 5-6 แล้วยกเท้าขวา ต่อไปตีจังหวะ 1-2-3-4 ครั้งแรกให้วางเท้าขวา ตีจังหวะ 1-2-3-4 ครั้งที่ 2 ให้ยกเท้าซ้าย ตีจังหวะ 1-2-3-4 ครั้งที่ 3 ให้วางเท้าซ้าย และตีจังหวะ 5-6 ให้ยกเท้าขวาเหมือนเดิมเข้ากับจังหวะฉาบและฆ้องเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

อุปกรณ์การสอน

1. ไม้ตีกลอง
2. กลองสะบัดชัย
3. ฆ้อง
4. ฉาบ

วัดผลประเมินผล

โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีกลอง พร้อมกับการยกเท้า ทีละคน ให้เข้ากับจังหวะฉาบและฉิ่ง

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้กลับไปฝึกปฏิบัติเองบ่อย ๆ จนเกิดความชำนาญ
2. ไปฝึกปฏิบัติกับผู้ที่มีความชำนาญ

แบบทดสอบ

ให้ปฏิบัติการตีกลองพร้อมกับการยกเท้าทีละคน ให้เข้ากับจังหวะฉาบและฉิ่ง

ใบความรู้

ลีลาการยกเท้า นับว่าเป็นส่วนหนึ่ง ที่ช่วยให้การตีกลองสะบัดชัยเกิดความสวยงาม การยกเท้านอกจากจะทำให้เกิดความสวยงามแล้ว จะต้องให้เข้ากับจังหวะการตีด้วยซึ่งผู้ฝึกในระยะแรก ๆ จะตีในจังหวะ 1-2-3-4 ได้ แต่เป็นการยืนตีเฉย ๆ พอให้ยกเท้า มักจะทำกันไม่ได้ จะต้องอาศัยการฝึกซ้อมอย่างต่อเนื่อง และใช้เวลาพอสมควร

แผนการสอนที่ 5

เรื่อง	การตีด้วยหัว, ศอกคู่, ศอกเดี่ยว	จำนวนคาบ	4 คาบ
วิชา	กลองสะบัดชัย	รหัสวิชา	ภป. XXX
จำนวน	1 สัปดาห์	ภาคเรียนที่	X ปีการศึกษา 25XX

สาระสำคัญ

การตีด้วยหัว, ศอกคู่, ศอกเดี่ยว นับว่าเป็นท่าทางการตีส่วนหนึ่ง ที่ใช้ประกอบการตีกลองสะบัดชัย

จุดประสงค์ปลายทาง

ผู้เรียนสามารถตีด้วยหัว, ศอกคู่, ศอกเดี่ยว ได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์นำทาง

1. สามารถตีด้วยหัวได้
2. สามารถตีด้วยศอกคู่ได้
3. สามารถตีด้วยศอกเดี่ยวได้

เนื้อหา

1. การตีด้วยหัว
2. การตีด้วยศอกคู่
3. การตีด้วยศอกเดี่ยว

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

สัปดาห์ที่ 6

คาบเรียนที่ 1-2

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีด้วยหัว ให้ผู้เรียนดู
4. ครูปฏิบัติการตีด้วยหัว แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
5. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยหัวเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

คาบเรียนที่ 3-4

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีด้วยศอกคู่ และ ศอกเดี่ยว ให้ผู้เรียนดู
3. ครูปฏิบัติการตีด้วยศอกคู่ และ ศอกเดี่ยว แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยศอกคู่และศอกเดี่ยวเอง โดยครูคอยควบคุมดูแล

และแก้ไขให้ถูกต้อง

อุปกรณ์การสอน

1. ไม้ตีกลอง
2. กลองสะบัดชัย
3. ช้อง
4. ฉาบ
5. โน้ตกลองสะบัดชัยประกอบการตีกลองสะบัดชัย ตั้งแต่เริ่มแสดงจนจบการแสดง

วัดผลประเมินผล

1. โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยหัว ทีละคน ให้เข้ากับจังหวะฉาบ
2. โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยศอกคู่ ทีละคน ให้เข้ากับจังหวะฆ้อง
3. โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยศอกเดี่ยว ทีละคน ให้เข้ากับจังหวะฆ้อง

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้กลับไปฝึกปฏิบัติการตีด้วยตนเองบ่อย ๆ จนเกิดความชำนาญ
2. ไปฝึกปฏิบัติกับผู้ที่มีความชำนาญ

แบบทดสอบ

1. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการดีด้วยตัวเอง ที่ละคน
2. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการดีด้วยศอกคู่เอง ที่ละคน
3. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการดีด้วยศอกเดี่ยวเอง ที่ละคน

ใบความรู้

แผนการสอนที่ 5-14 ใช้ศึกษาร่วมกับสื่อ วี ซี ดี (VCD)

สัญลักษณ์

+	แทน	ฉาบ
○	แทน	ฉ้อง (เสียงจะเป็น โมง)
ก	หมายถึง	การตีขอบกลอง (เสียงจะเป็น ก๊อก - แก๊ก)
ด	หมายถึง	การตีตรงกลางกลอง (เสียงจะเป็น ตึง - ตึง)
ข	หมายถึง	ข้างขวา
ช	หมายถึง	ข้างซ้าย
อักษร ก หรือ ด	บนเส้น	หมายถึง ตีด้วยมือซ้าย
อักษร ก หรือ ด	ใต้เส้น	หมายถึง ตีด้วยมือขวา
ศดช	หมายถึง	ศอกเดี่ยวซ้าย
ศดข	หมายถึง	ศอกเดี่ยวขวา
ศหช	หมายถึง	ศอกหลังซ้าย
ศหข	หมายถึง	ศอกหลังขวา
จ	หมายถึง	ท่าจะเข้าฟาดหาง

จังหวะการตีกลองสะบัดชัยแบบของครูภูมิปัญญา คำ กาไวย์

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
- แชะ - โมง	- แชะ - โมง	- แชะ - โมง			ก ด	ก ด	ก ด				- ด - ด	
					ก ด	ก ด	ก ด					
+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก ด	ก ด	ก ด			- หัว - ไม้	- หัว - ไม้	- หัว - ไม้				- ด - ด	
ก ด	ก ด	ก ด	- ด - ด		(ชช)	(ชช)	(ชช)					
+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก ด	ก ด	ก ด			ก ด	ก ด	ก ด				- ด - ด	
ก ด	ก ด	ก ด	- ด - ด		ก ด	ก ด	ก ด					

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด	- ด	- ด	- ด	- ด	- ด	- ด
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด	- ด	(ข)	(ข)	(ข)	- ด	- ด

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด	- ด	ก	ด	ก	ด	- ด

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด
- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ค	- ค	(ข)	(ข)	(ข)	- ค	- ค

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ค	- ค	ก	ด	ก	ด	- ค

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค
(ข)	(ข)	(ข)	(ข)	(ข)	ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ค	- ค	ก	ด	ก	ด	- ค

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค
- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค	- ค

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด	ก
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ค	- ค	ก	ด	ก	ด	- ค

ในจังหวะที่ตีซ้ำนี้ บางครั้งอาจตี 2 เที้ยว คือตั้งแต่ต้นจนจบแล้วก็กลับไปตีเริ่มต้นใหม่อีก เที้ยวหนึ่ง เสร็จแล้วจึงจะตีในจังหวะที่ไว ซึ่งจังหวะที่ตีไวนั้น ก็จะตีโดยการใช้ท่าทางต่างๆ เหมือนกับ จังหวะที่ตีซ้ำ คือพอมือการตีในจังหวะที่ซ้ำจบแล้ว ก็จะตีเบาตดเสียงลง ทั้งเสียงของกลอง เสียง

ของฉาบ และเสียงของฆ้อง แต่เสียงทั้งหมดจะไม่ขาดหายคือยังมีเสียงเบา ๆ อยู่ พอได้จังหวะ ก็ตีแรงให้ไวขึ้นจนเป็นจังหวะที่พอใจแล้ว ก็จะตีดังนี้

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด		ก	ด	ก	ด	ก	ด
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
- ห้ว	- ไม้	- ห้ว	- ไม้	- ห้ว	- ไม้		ก	ด	ก	ด	ก	ด
(ขซ)		(ขซ)		(ขซ)		- ด - ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
- ห้ว	- ไม้	- ห้ว	- ไม้	- ห้ว	- ไม้		ก	ด	ก	ด	ก	ด
(ขซ)		(ขซ)		(ขซ)		- ด - ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด		- ฟ(จุ)	- ไม้	- ฟ(จุ)	- ไม้	- ฟ(จุ)	- ไม้
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด		(ขซ)		(ขซ)		(ขซ)

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด		ก	ด	ก	ด	ก	ด
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
- ฟดซ	- ไม้	- ฟดซ	- ไม้	- ฟดซ	- ไม้		ก	ด	ก	ด	ก	ด
(ข)		(ข)		(ข)		- ด - ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด		- เขาช	- ไม้	- เขาช	- ไม้	- เขาช	- ไม้
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด		(ขซ)		(ขซ)		(ขซ)

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
ก	ด	ก	ด	ก	ด		ก	ด	ก	ด	ก	ด
ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด

+	○	+	+	○	+	+	○	+	+	○	+	○
					ก	ด	ก	ด	ก	ด		
- ด - ด	- ด - ด	- ด - ด	ก	ด	ก	ด	ก	ด	- ด - ด	- ด - ด	- ด - ด	- ด - ด

การตีกลองสะบัดชัยแต่เดิมมีลีลาการตีก่อนขึ้นเชิงชาย เพราะการตีกลองเป็นเรื่องของผู้ชายเท่านั้น การออกกลดลายหน้ากลองของผู้ตีก็เพื่อแสดงให้เห็นความสามารถในชั้นเชิงการต่อสู้

ของตนในขณะที่มีจังหวะการตีควบคุมอยู่ การออกอาวุธในขณะการตีอยู่กับที่ในทอกลอง นอกจากไม้ตีที่เรียกว่า “ค้อน” แล้วยังใช้อวัยวะส่วนบนที่เป็นอาวุธได้ เช่น หัว คอก กำปั้น ประคบด้วย แต่อวัยวะดังกล่าวจะไม่ให้สัมผัสหน้ากลองเลย เพียงทำท่าทางเท่านั้น เพราะถือกันว่า กลองเป็นของสูงและศักดิ์สิทธิ์ เมื่อกลองสะบัดชัยเริ่มเข้าขบวนแห่อวัยวะเบื้องล่างที่เป็นอาวุธได้เช่น เท้า เข่า ก็เริ่มมีบทบาทแต่ยังอยู่ในลักษณะเดิมคือเพียงคำว่าท่า ไม่ได้ให้สัมผัสหน้ากลองแต่อย่างใด นอกจากไม้ที่ใช้ตีกลองเท่านั้น

เมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา มีคนเห็นว่าการทำท่าทางอย่างจะใช้คอก เท้า เข่า หมัด ไม่สัมผัสหน้ากลองก็มีค่าเท่ากับให้สัมผัสเหมือนกัน จึงมีการพัฒนาใช้อวัยวะดังกล่าว สัมผัสหน้ากลองเต็มที่ สีลาโลดโผนเข้มข้นยิ่งขึ้นจนหลายคนที่ไม่เห็นด้วยเรียกการตีกลองสะบัดชัยลักษณะนี้ว่า “กลองรุงรัง” กลองลูกตุบที่ติดอยู่ข้างๆ ก็ตัดออก

ลักษณะการตีเช่นนี้ได้รับความนิยมขึ้นเรื่อยๆ เมื่อมีฝ่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูของหลายๆ หน่วยงาน ให้การสนับสนุนเพราะเห็นว่าเป็นศิลปะการแสดงที่ตื่นเต้น เร้าใจ และออกลีลาท่าทางได้ชัดเจน ศิลปะในการตีกลองสะบัดชัย จึงเป็นที่นิยมของชาวล้านนา จึงมีพ่อครูคำ กาไวย์ ศิลปินแห่งชาติเชียงใหม่ พ่อครูนพ ยารณะ ได้พยายามอนุรักษ์และสืบทอดให้ลูกหลานชาวล้านนา โดยการสอนแบบภูมิปัญญาพื้นบ้าน ไม่มีหลักสูตรที่แน่นอน เป็นการเรียนการสอนตามอัธยาศัยโดยเริ่มจากการทำความเคารพผู้ชม ขอขมากลอง ไหว้ครู ฟ้อนเจิง จับไม้ตีขึ้น ฟ้อนในลีลาการฟ้อนอันงดงาม เริ่มต้นตีด้วยจังหวะช้า ใช้อวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายเข้ามาประกอบในการตีด้วย และตีในจังหวะที่เร็วขึ้นจนจบกระบวนการ แล้วทำความเคารพผู้ชมอีกครั้งหนึ่ง เป็นการจบการแสดงที่สมบูรณ์

ฉะนั้นการเรียนในแผนต่อไปจึงไม่มีใบความรู้ ผู้เรียนจะต้องฝึกฝนภาคปฏิบัติด้วยตนเองจนเกิดความชำนาญและคิดพลิกแพลงท่าทางต่างๆ ให้เข้ากับจังหวะโน้ตพื้นฐานก็จะได้ลักษณะการตีกลองสะบัดชัยแบบใหม่ขึ้นมาแต่ก็ยังคงเนื้อหาเดิมซึ่งเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาล้านนาต่อไป

แผนการสอนที่ 6

เรื่อง	การตีด้วยศอกหลัง, เข่า	จำนวนคาบ	4 คาบ
วิชา	กลองสะบัดชัย	รหัสวิชา	ภป. XXX
จำนวน	1 สัปดาห์	ภาคเรียนที่	X ปีการศึกษา 25XX

สาระสำคัญ

การตีด้วยศอกหลัง, เข่า นับว่าเป็นท่าทางการตีส่วนหนึ่ง ที่ใช้ประกอบการตีกลองสะบัดชัย

จุดประสงค์ปลายทาง

ผู้เรียนสามารถตีด้วยศอกหลัง, เข่า ได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์นำทาง

1. สามารถตีด้วยศอกหลังได้
2. สามารถตีด้วยเข่าได้

เนื้อหา

1. การตีด้วยศอกหลัง
2. การตีด้วยเข่า

กิจกรรมการเรียนการสอน

สัปดาห์ที่ 7

คาบเรียนที่ 1-2

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีด้วยศอกหลัง ให้ผู้เรียนดู

3. ครูปฏิบัติการที่ดีด้วยศอกหลัง แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการที่ดีด้วยศอกหลังเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

คาบเรียนที่ 3-4

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีด้วยเข่า ให้ผู้เรียนดู
3. ครูปฏิบัติการตีด้วยเข่า แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยเข่าเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

อุปกรณ์การสอน

1. ไม้ตีกลอง
2. กลองสะบัดชัย
3. ช้อน
4. ฉาบ

วัดผลประเมินผล

1. โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีศอกหลัง ทีละคน ให้เข้ากับจังหวะฉาบ
2. โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยเข่าทีละคน ให้เข้ากับจังหวะช้อน

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้กับไปฝึกปฏิบัติเองบ่อย ๆ จนเกินความชำนาญ
2. ไปฝึกปฏิบัติกับผู้ที่มีความชำนาญ

แบบทดสอบ

1. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยศอกหลังเอง ทีละคน
2. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยเข่าเอง ทีละคน

แผนการสอนที่ 7

เรื่อง	การตีด้วย คอกหลัง, หัวหลัง	จำนวนคาบ	4 คาบ
วิชา	กลองสะบัดชัย	รหัสวิชา	ภป. XXX
จำนวน	1 สัปดาห์	ภาคเรียนที่	X ปีการศึกษา 25XX

สาระสำคัญ

การตีด้วยคอกหลัง, หัวหลัง นับว่าเป็นท่าทางการตีส่วนหนึ่ง ที่ใช้ประกอบการตีกลองสะบัดชัย

จุดประสงค์ปลายทาง

ผู้เรียนสามารถตีด้วยคอกหลัง, หัวหลัง ได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์นำทาง

ผู้เรียนสามารถตีด้วยคอกหลัง, หัวหลัง ได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์นำทาง

1. สามารถตีด้วยคอกหลังได้
2. สามารถตีด้วยหัวหลังได้

เนื้อหา

1. การตีด้วยคอกหลัง
2. การตีด้วยหัวหลัง

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

สัปดาห์ที่ 8

คาบเรียนที่ 1 – 2

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีด้วยศอกหลัง ให้ผู้เรียนดู
3. ครูปฏิบัติการตีด้วยศอกหลัง แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยศอกหลังเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไข

ให้ถูกต้อง

คาบเรียนที่ 3 – 4

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีด้วยหัวหลัง ให้ผู้เรียนดู
3. ครูปฏิบัติการตีด้วยหัวหลัง แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยหัวหลังเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้

ถูกต้อง

อุปกรณ์การสอน

1. ไม้ตีกลอง
2. กลองสะบัดชัย
3. ช้อง
4. ฉาบ

วัดผลประเมินผล

1. โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีศอกหลัง ทีละคน ให้เข้ากับจังหวะฉาบ
2. โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยหัวหลัง ทีละคน ให้เข้ากับจังหวะฆ้อง

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้กลับไปฝึกปฏิบัติเองบ่อย ๆ จนเกิดความชำนาญ
2. ไปฝึกปฏิบัติกับผู้ที่มีความชำนาญ

แบบทดสอบ

1. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการที่ดีด้วยศอกตัวเอง ที่ละคน
2. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการที่ดีด้วยหัวตัวเอง ที่ละคน

แผนการสอนที่ 8

เรื่อง	การตีด้วยท่าจะเข้ฟาตหาง	จำนวนคาบ	4 คาบ
วิชา	กลองสะบัดชัย	รหัสวิชา	ภป. XXX
จำนวน	1 สัปดาห์	ภาคเรียนที่	X ปีการศึกษา 25XX

สาระสำคัญ

การตีด้วยท่าจะเข้ฟาตหาง นับว่าเป็นท่าทางการตีส่วนหนึ่ง ที่ใช้ประกอบการตีกลองสะบัดชัย

จุดประสงค์ปลายทาง

ผู้เรียนสามารถตีด้วยท่าจะเข้ฟาตหางได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์นำทาง

สามารถตีด้วยท่าจะเข้ฟาตหางได้

เนื้อหา

การตีด้วยท่าจะเข้ฟาตหาง

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

สัปดาห์ที่ 9

คาบเรียนที่ 1 - 2

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีด้วยท่าจะเข้ฟาตหาง โดยการยกเท้าขวาตีหน้ากลอง ให้ผู้เรียนดู

3. ครูปฏิบัติการที่ดีด้วยท่าจะเข้าพาดทาง โดยการยกเท้าขวาดีหน้ากลอง แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการที่ดีด้วยท่าจะเข้าพาดทาง โดยการยกเท้าขวาดีหน้ากลองเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

คาบเรียนที่ 3 - 4

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม

2. ครูสาธิตการตีด้วยท่าจะเข้าพาดทาง โดยการวางเท้าขวาแล้วยกเท้าซ้ายดีหน้ากลองให้ผู้เรียนดู

3. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการที่ดีด้วยท่าจะเข้าพาดทาง โดยการวางเท้าขวาแล้วยกเท้าซ้ายดีหน้ากลองเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

อุปกรณ์การสอน

1. ไม้ตีกลอง
2. กลองสะบัดชัย
3. ชี้อ่ง
4. ฉาบ

วัดผลประเมินผล

โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการที่ดีด้วยท่าจะเข้าพาดทาง ทีละคน ให้เข้ากับจังหวะฉาบ

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้ฝึกปฏิบัติเองบ่อย ๆ จนเกิดความชำนาญ
2. ไปฝึกปฏิบัติกับผู้ที่มีความชำนาญ

แบบทดสอบ

ให้ผู้เรียนปฏิบัติการที่ดีด้วยท่าจะเข้าพาดทางเอง ทีละคน

แผนการสอนที่ 9

เรื่อง	การตีด้วยท่าจะเข้ฟาดหาง,เข่า,ศอกหลัง	จำนวนคาบ	4 คาบ
วิชา	กลองสะบัดชัย	รหัสวิชา	ภป. XXX
จำนวน	1 สัปดาห์	ภาคเรียนที่	X ปีการศึกษา 25XX

สาระสำคัญ

การตีด้วยท่าจะเข้ฟาดหาง, เข่า, ศอกหลัง นับว่าเป็นท่าทางการตีส่วนหนึ่ง ที่ใช้ประกอบการตีกลองสะบัดชัย

จุดประสงค์ปลายทาง

ผู้เรียนสามารถตีด้วยท่าจะเข้ฟาดหาง, เข่า, ศอกหลังได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์นำทาง

- 1. สามารถตีด้วยท่าจะเข้ฟาดหางได้
- 2. สามารถตีด้วยท่าเข่าได้
- 3. สามารถตีด้วยท่าศอกหลังได้

เนื้อหา

- 1. การตีด้วยท่าจะเข้ฟาดหาง
- 2. การตีด้วยท่าเข่า
- 3. การตีด้วยท่าศอกหลัง

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

สัปดาห์ที่ 10

คาบเรียนที่ 1 - 2

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีด้วยท่าจะเข้ฟาตหาง โดยการยกเท้าขวาตีหน้ากลอง ให้ผู้เรียนดู
3. ครูปฏิบัติการตีด้วยท่าจะเข้ฟาตหาง โดยการยกเท้าขวาตีหน้ากลอง แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยท่าจะเข้ฟาตหาง โดยการยกเท้าขวาตีหน้ากลองเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

คาบเรียนที่ 3 - 4

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีด้วยท่าจะเข้ฟาตหาง โดยการวางเท้าขวาแล้วยกเท้าซ้ายตีหน้ากลองให้ผู้เรียนดู

3. ครูปฏิบัติการตีด้วยท่าจะเข้ฟาตหาง โดยการวางเท้าขวาแล้วยกเท้าซ้ายตีหน้ากลองแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยท่าจะเข้ฟาตหาง โดยการวางเท้าขวาแล้วยกเท้าซ้ายตีหน้ากลองเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

อุปกรณ์การสอน

1. ไม้ตีกลอง
2. กลองสะบัดชัย
3. ช้อง
4. ฉาบ

วัดผลประเมินผล

โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติภารกิจด้วยท่าจะเข้าพาดทาง ที่ละคน ให้เข้ากับจังหวะฉาบ

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้ฝึกปฏิบัติเองบ่อย ๆ จนเกิดความชำนาญ
2. ไปฝึกปฏิบัติกับผู้ที่มีความชำนาญ

แบบทดสอบ

ให้ผู้เรียนปฏิบัติภารกิจด้วยท่าจะเข้าพาดทางเอง ที่ละคน

แผนการสอนที่ 10

เรื่อง การตีให้จังหวะเบาลงการตีจังหวะที่หนักและเร็วขึ้น จำนวนคาบ 4 คาบ

วิชา กลองสะบัดชัย

รหัสวิชา

ภป. XXX

จำนวน 1 สัปดาห์

ภาคเรียนที่

X ปีการศึกษา 25XX

สาระสำคัญ

การตีจังหวะให้เบาลง เพื่อที่จะตีเร่งจังหวะให้เร็ว นับว่าเป็นลีลาส่วนหนึ่ง ที่ใช้ประกอบ การตีกลองสะบัดชัย

จุดประสงค์ปลายทาง

ผู้เรียนสามารถตีให้จังหวะเบาลง เพื่อที่จะตีเร่งจังหวะให้เร็ว ได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์นำทาง

1. สามารถตีจังหวะเบาลง ได้
2. สามารถตีจังหวะให้เร็วขึ้น ได้

เนื้อหา

1. การตีจังหวะให้เบาลง
2. การตีเร่งจังหวะให้เร็วขึ้น

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

สัปดาห์ที่ 11

คาบเรียนที่ 1 - 2

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีจังหวะให้เบาลง ให้ผู้เรียนดู
3. ครูปฏิบัติการตีจังหวะให้เบาลง แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีจังหวะให้เบาลงเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

คาบเรียนที่ 3 - 4

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีจังหวะให้เบาลง ให้ผู้เรียนดู
3. ครูปฏิบัติการตีจังหวะให้เบาลง แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีจังหวะให้เบาลงเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

อุปกรณ์การสอน

1. ไม้ตีกลอง
2. กลองสะบัดชัย
3. ฆ้อง
4. ฉาบ

วัดผลประเมินผล

1. โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยศอกหลัง ทีละคน ให้เข้ากับจังหวะฉาบ
2. โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยหัวหลัง ทีละคน ให้เข้ากับจังหวะฆ้อง

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้ฝึกปฏิบัติเองบ่อย ๆ จนเกิดความชำนาญ
2. ไปฝึกปฏิบัติกับผู้ที่มีความชำนาญ

แบบทดสอบ

1. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยศอกหลังเอง ทีละคน
2. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยหัวหลังเอง ทีละคน

แผนการสอนที่ 11

เรื่อง	การตีด้วยหัว คอกเดี่ยว ในจังหวะที่เร็ว	จำนวนคาบ	4 คาบ
วิชา	กลองสะบัดชัย	รหัสวิชา	ภป. XXX
จำนวน	1 สัปดาห์	ภาคเรียนที่	X ปีการศึกษา 25XX

สาระสำคัญ

การตีด้วยหัว คอกเดี่ยว ในจังหวะที่เร็ว นับว่าเป็นลีลาส่วนหนึ่ง ที่ใช้ประกอบการตีกลอง สะบัดชัย

จุดประสงค์ปลายทาง

ผู้เรียนสามารถตีด้วยหัว คอกเดี่ยว ในจังหวะที่เร็ว ได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์นำทาง

1. สามารถตีด้วยหัว ในจังหวะที่เร็วได้
2. สามารถตีด้วยคอกเดี่ยว ในจังหวะที่เร็วได้

เนื้อหา

1. การตีด้วยหัว ในจังหวะที่เร็ว
2. การตีด้วยคอกเดี่ยว ในจังหวะที่เร็ว

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

สัปดาห์ที่ 12

คาบเรียนที่ 1 – 2

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีด้วยหัว ในจังหวะที่เร็วให้ผู้เรียนดู
3. ครูปฏิบัติการตีด้วยหัว ในจังหวะที่เร็ว แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยหัว ในจังหวะที่เร็วเอง โดยครูคอยควบคุมดูแล และแก้ไขให้ถูกต้อง

คาบเรียนที่ 3 - 4

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีคอกเดี่ยว ในจังหวะที่เร็ว ให้ผู้เรียนดู
3. ครูปฏิบัติการตีคอกเดี่ยว ในจังหวะที่เร็ว แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีคอกเดี่ยวในจังหวะที่เร็วเองโดยครูคอยควบคุมดูแล และแก้ไขให้ถูกต้อง

อุปกรณ์การสอน

1. ไม้ตีกลอง
2. กลองสะบัดชัย
3. ฆ้อง
4. ฉาบ

วัดผลประเมินผล

1. โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยหัว ในจังหวะที่เร็ว ให้เข้ากับจังหวะฉาบ
2. โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยคอกเดี่ยว ในจังหวะที่เร็ว ให้เข้ากับจังหวะฆ้อง

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้ฝึกปฏิบัติเองบ่อย ๆ จนเกิดความชำนาญ
2. ไปฝึกปฏิบัติกับผู้ที่มีความชำนาญ

แบบทดสอบ

1. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยหัว ในจังหวะที่เร็วเอง ทีละคน
2. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยคอกเดี่ยว ในจังหวะที่เร็วเอง ทีละคน

แผนการสอนที่ 12

เรื่อง การตีด้วยศอกคู่, ศอกหลัง, เข่า ในจังหวะที่เร็วจำนวนคาบ 4 คาบ
 วิชา กลองสะบัดชัย รหัสวิชา ภป. XXX
 จำนวน 1 สัปดาห์ ภาคเรียนที่ X ปีการศึกษา 25XX

สาระสำคัญ

การตีด้วยศอกคู่, ศอกหลัง, เข่า ในจังหวะที่เร็ว นับว่าเป็นลีลาส่วนหนึ่ง ที่ใช้ประกอบ
 การตีกลองสะบัดชัย

จุดประสงค์ปลายทาง

ผู้เรียนสามารถตีด้วยศอกคู่, ศอกหลัง, เข่า ในจังหวะที่เร็ว ได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์นำทาง

1. สามารถตีด้วยศอกคู่ ในจังหวะที่เร็วได้
2. สามารถตีด้วยศอกหลัง ในจังหวะที่เร็วได้
3. สามารถตีด้วยเข่า ในจังหวะที่เร็วได้

เนื้อหา

1. การตีด้วยศอกคู่ ในจังหวะที่เร็ว
2. การตีด้วยศอกหลัง ในจังหวะที่เร็ว
3. การตีด้วยเข่า ในจังหวะที่เร็ว

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

สัปดาห์ที่ 13

คาบเรียนที่ 1 - 2

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีด้วยศอกคู่ ศอกหลัง ในจังหวะที่เร็วให้ผู้เรียนดู
3. ครูปฏิบัติการตีด้วยศอกคู่ ศอกหลัง ในจังหวะที่เร็ว แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยศอกคู่ ศอกหลัง ในจังหวะที่เร็วเอง โดยครูคอย

ควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

คาบเรียนที่ 3 - 4

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีด้วยเข่า ในจังหวะที่เร็ว ให้ผู้เรียนดู
3. ครูปฏิบัติการตีด้วยเข่า ในจังหวะที่เร็ว แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยเข่า ในจังหวะที่เร็วเอง โดยครูคอยควบคุมดูแล

และแก้ไขให้ถูกต้อง

อุปกรณ์การสอน

1. ไม้ตีกลอง
2. กลองสะบัดชัย
3. ฆ้อง
4. ฉาบ

วัดผลประเมินผล

1. โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยเท้า ในจังหวะที่เร็ว ให้เข้ากับจังหวะฉาบ
2. โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยศอกเดียว ในจังหวะที่เร็ว ให้เข้ากับจังหวะฆ้อง

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้ฝึกปฏิบัติเองบ่อย ๆ จนเกิดความชำนาญ
2. ไปฝึกปฏิบัติกับผู้ที่มีความชำนาญ

แบบทดสอบ

1. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยหัว ในจังหวะที่เร็ว เอง ทีละคน
2. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยศอกเดียว ในจังหวะที่เร็วเอง ทีละคน

แผนการสอนที่ 13

เรื่อง	ฝึกปฏิบัติการตีจังหวะจบ	จำนวนคาบ	4 คาบ
วิชา	กลองสะบัดชัย	รหัสวิชา	ภป. XXX
จำนวน	1 สัปดาห์	ภาคเรียนที่	X ปีการศึกษา 25XX

สาระสำคัญ

การตีจังหวะจบ นับว่าเป็นลีลาส่วนหนึ่ง ที่ทำให้รู้ว่าการแสดงการตีกลอง

จุดประสงค์ปลายทาง

ผู้เรียนสามารถตีจังหวะจบ ได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์นำทาง

สามารถตีจังหวะจบได้

เนื้อหา

การตีจังหวะจบ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

สัปดาห์ที่ 14

คาบเรียนที่ 1 - 2

1. ครูนำเขาสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีจังหวะจบ การตีย่าไม้กลอง ให้ผู้เรียนดู
3. ครูปฏิบัติการตีจังหวะจบ การตีย่าไม้กลอง แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการจังหวะจบ การตีไม้กลองเอง โดยครูคอยควบคุมดูแล และแก้ไขให้ถูกต้อง

คาบเรียนที่ 3 - 4

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการตีด้วยจังหวะครั้งที่ 1-2-3-4 ให้นักเรียนดู
3. ครูปฏิบัติการตีด้วยจังหวะครั้งที่ 1-2-3-4 แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีจังหวะครั้งที่ 1-2-3-4 เอง โดยครูคอยควบคุมดูแล และแก้ไขให้ถูกต้อง

อุปกรณ์การสอน

1. ไม้ตีกลอง
2. กลองสะบัดชัย
3. ช้อง
4. ฉาบ

วัดผลประเมินผล

1. โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยหัว ในจังหวะที่เร็ว ให้เข้ากับจังหวะฉาบ
2. โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยศอกเดียว ในจังหวะที่เร็ว ให้เข้ากับจังหวะฆ้อง

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้ฝึกปฏิบัติเองบ่อย ๆ จนเกิดความชำนาญ
2. ไปฝึกปฏิบัติกับผู้ที่มีความชำนาญ

แบบทดสอบ

1. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยหัว ในจังหวะที่เร็วเอง ที่ละคน
2. ให้ผู้เรียนปฏิบัติการตีด้วยศอกเดียว ในจังหวะที่เร็วเอง ที่ละคน

แผนการสอนที่ 14

เรื่อง	ฝึกปฏิบัติลีลาหน้ากลอง การตบมะผาบ	จำนวนคาบ	10 คาบ
วิชา	กลองสะบัดชัย	รหัสวิชา	ภป. XXX
จำนวน	1 สัปดาห์	ภาคเรียนที่	X ปีการศึกษา 25XX

สาระสำคัญ

การรำลีลาหน้ากลอง การตบมะผาบ นับว่าเป็นลีลาส่วนหนึ่งที่ทำให้เห็นชั้นเชิงของคนตีกลองสะบัดชัย

จุดประสงค์ปลายทาง

ผู้เรียนสามารถปฏิบัติการรำลีลาหน้ากลอง การตบมะผาบได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์นำทาง

- 1. สามารถรำลีลาหน้ากลองได้
- 2. สามารถตบมะผาบได้

เนื้อหา

- 1. การรำลีลาหน้ากลอง
- 2. การตบมะผาบ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

สัปดาห์ที่ 15

คาบเรียนที่ 1 - 2

- 1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม

2. ครูสาธิตการรำลีลาหน้ากลองตั้งแต่ท่าเดินออก จนถึงท่าล่อกลอง ครั้งที่ 1 ให้ผู้เรียนดู

3. ครูปฏิบัติการรำลีลาหน้ากลองตั้งแต่ท่าเดินออก จนถึงท่าล่อกลอง ครั้งที่ 1 แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการรำลีลาหน้ากลองตั้งแต่ท่าเดินออก จนถึงท่าล่อกลอง ครั้งที่ 1 เอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

คาบเรียนที่ 3 - 4

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม

2. ครูสาธิตการรำลีลาหน้ากลองตั้งแต่ท่าเลื้อยเล่นลูก จนถึงท่าล่อกลองครั้งที่ 2 ให้ผู้เรียนดู

3. ครูปฏิบัติการรำลีลาหน้ากลองตั้งแต่ท่าเลื้อยเล่นลูก จนถึงท่าล่อกลองครั้งที่ 2 แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการรำลีลาหน้ากลองตั้งแต่ท่าเลื้อยเล่นลูก จนถึงท่าล่อกลอง ครั้งที่ 2 เอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

สัปดาห์ที่ 16

คาบเรียนที่ 1 - 2

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม

2. ครูสาธิตการตบมะผาบ ให้ผู้เรียนดู

3. ครูปฏิบัติการตบมะผาบ แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการตบมะผาบเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

คาบเรียนที่ 3 - 4

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม

2. ครูสาธิตการรำลีลาหน้ากลองตั้งแต่ท่าเกี้ยวเกล้า จนถึงท่ากระโดดหนีบไม้ตีกลองนั่งลงให้ผู้เรียนดู

3. ครูปฏิบัติการรำลีลาหน้ากลองตั้งแต่ท่าเกี้ยวเกล้า จนถึงท่ากระโดดหนีบไม้ตีกลองนั่งลงแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการรำลีลาหน้ากลองตั้งแต่ท่าเกี่ยวเกล้า จนถึงท่ากระโดดหนีบไม้ตีกลองนั่งลงเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

คาบเรียนที่ 5 - 6

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการทบทวนความรู้เดิม
2. ครูสาธิตการรำลีลาหน้ากลองตั้งแต่ท่ามนม้วนสี่ใคร จนถึงท่าย่าง 3 ขุม เขาหา กลองให้ผู้เรียนดู
3. ครูปฏิบัติการรำลีลาหน้ากลองตั้งแต่ท่ามนม้วนสี่ใคร จนถึงท่าย่าง 3 ขุม เข้าหา กลองแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
4. ครูให้ผู้เรียนปฏิบัติการรำลีลาหน้ากลองตั้งแต่ท่ามนม้วนสี่ใคร จนถึงท่าย่าง 3 ขุม เข้าหา กลองเอง โดยครูคอยควบคุมดูแลและแก้ไขให้ถูกต้อง

อุปกรณ์การสอน

1. ไม้ตีกลอง
2. กลองสะบัดชัย
3. ช้อง
4. ฉาบ

วัดผลประเมินผล

โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติการรำลีลาหน้ากลอง ทีละคน

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้ฝึกปฏิบัติเองบ่อย ๆ จนเกิดความชำนาญ
2. ไปฝึกปฏิบัติกับผู้ที่มีความชำนาญ

แบบทดสอบ

ให้ผู้เรียนปฏิบัติการรำลีลาหน้ากลองเอง ทีละคน

ภาคผนวก ค.
เครื่องมือในการวิจัย

แบบการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

1. พฤติกรรมการเรียนการสอนวิชากลองสะบัดชัย.....
.....
.....
.....
.....
.....
2. รูปลักษณะกลองสะบัดชัย.....
.....
.....
.....
.....
.....
3. ลีลาท่าทางการตีกลองสะบัดชัย.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
4. กระบวนการถ่ายทอดความรู้.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

แบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview)

กลองสะบัดชัย ของล้านนา มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และมีกระบวนการถ่ายทอดกันอย่างไร ?

This image shows a single page of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, leaving small gaps between them. There are no margins, text, or other markings on the page.

แบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview)

(สำหรับปราชญ์ชาวบ้าน และครูผู้ช่วยสอน วิชากลองสะบัดชัย)

ชื่อ.....นามสกุล.....วันเดือนปีที่สัมภาษณ์.....ครั้งที่.....

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นแบบสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ในการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการประเมินและปรับปรุงหลักสูตรต่อไป

1. ความคิดเห็นและความรู้สึกที่มีต่อหลักสูตร วิชากลองสะบัดชัย.....

.....
.....
.....
.....
.....

2. ปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาที่พบในการจัดการเรียนการสอน วิชากลองสะบัดชัย.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม.....

.....
.....
.....
.....
.....

แบบตรวจสอบคุณภาพโครงร่างการพัฒนาหลักสูตร

โดยการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง

คำชี้แจง

แบบตรวจสอบคุณภาพโครงร่างการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา
ปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย ฉบับนี้ เป็นการให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินค่าความสอดคล้องของ
คุณภาพโครงร่างหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้

เอกสารหมายเลข 1 ได้แก่โครงร่างหลักสูตร ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1) การกำหนดองค์ประกอบของโครงร่างการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ หลักการ คำอธิบายราย
วิชา จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง เวลาเรียน ขอบข่ายเนื้อหา แนวทางการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการ
สอน การประเมินผล

2) รายละเอียดในแต่ละองค์ประกอบของโครงร่างหลักสูตร

เอกสารหมายเลข 2 ได้แก่ แผนการสอน ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1) การกำหนดองค์ประกอบของแผนการสอน สาระสำคัญ จุดประสงค์ปลายทาง
จุดประสงค์นำทาง เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดผลการประเมินผล

2) รายละเอียดในแต่ละองค์ประกอบของแผนการสอน

วิธีตรวจสอบ

แบบตรวจสอบคุณภาพโครงร่างการพัฒนาหลักสูตรเน้นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา
ปัญญาล้านนา : กลองสะบัดชัย ฉบับนี้ ผู้วิจัยสร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพโครงร่างการพัฒนาหลักสูตร
โดยพิจารณาตรวจสอบความสอดคล้องดังนี้ คือ (1) ส่วนประกอบโครงร่างหลักสูตร (2) ส่วน
ประกอบแผนการสอน (3) ส่วนประกอบแผนการสอน 14 แผน (4) ส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับคาบเวลาเรียน
ในแต่ละแผนการสอน (5) ระหว่างจุดหมายของโครงร่างหลักสูตรและจุดประสงค์การเรียนการ
สอนของแผนการสอนแต่ละแผนการสอน (6) ระหว่างแนวทางการเรียนการสอน ของโครงร่างหลัก
สูตร กิจกรรมการเรียนการสอนและแผนการสอน (7) ระหว่างการประเมินผลของโครงร่างหลัก
สูตร แผนการสอนและแผนการสอน ตามรายละเอียดดังนี้

เมื่อแน่ใจในความสอดคล้อง ให้คะแนน + 1

เมื่อไม่แน่ใจในความสอดคล้อง ให้คะแนน 0

เมื่อแน่ใจในความไม่สอดคล้อง ให้คะแนน - 1

ขอให้ท่านพิจารณาเอกสารตามรายการที่กำหนดไว้ และลงความเห็น พร้อมทั้งให้คะแนนในแต่ละข้อดังกล่าวข้างต้น โดยการทำเครื่องหมาย (✓) ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน และได้โปรดให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมลงในช่องว่างท้ายรายการแต่ละหัวข้อ (ถ้ามี) ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อผู้วิจัยในการปรับปรุงเอกสารประกอบหลักสูตร ให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

แบบตรวจสอบคุณภาพการพัฒนาหลักสูตร โดยการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง

ประเด็น	ระดับความคิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
	+1	0	-1	
1. ความสอดคล้องของส่วนประกอบ โครงสร้างหลักสูตร				
2. ความสอดคล้องของส่วนประกอบ แนวการสอน				
3. ความสอดคล้องของส่วนประกอบ แผนการสอน 14 แผน				
4. ความสอดคล้องของส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับ เวลาเรียนในแต่ละแผนการสอน				
5. ความสอดคล้องระหว่างจุดหมายของ โครงสร้างหลักสูตรและจุดประสงค์การ เรียนการสอนของแนวการสอนแต่ละ แผนการสอน				
6. ความสอดคล้องระหว่างแนวทางการ เรียนการสอน ของโครงสร้างหลักสูตร กิจ กรรมการเรียนการสอนและแผนการสอน				
7. ความสอดคล้องระหว่างการผลิต ของโครงสร้างหลักสูตร แนวการสอนและ แผนการสอน				

ขอขอบคุณผู้มอบหมาย
พระยสร สมบุญโอบ (สมบุญมาก)

แบบประเมินผลการเรียน

คำอธิบาย

กรุณาใส่เครื่องหมาย (✓) ตามช่องในแบบประเมินตามความเป็นจริง

ระดับคะแนนเฉลี่ยและเกณฑ์การประเมิน

คะแนนเฉลี่ย	0.00 - 1.00	อยู่ในเกณฑ์	ไม่ผ่าน
คะแนนเฉลี่ย	1.01 - 2.00	อยู่ในเกณฑ์	พอใช้
คะแนนเฉลี่ย	2.01 - 3.00	อยู่ในเกณฑ์	ดี
คะแนนเฉลี่ย	3.01 - 4.00	อยู่ในเกณฑ์	ดีมาก

อักษรย่อสำหรับผู้ประเมิน

- ว. หมายถึง ผู้วิจัย
- ป. หมายถึง ปราชญ์ชาวบ้าน
- ผ. หมายถึง ครูผู้ช่วยสอน

อักษรย่อสำหรับผู้เรียน

1. ธ.	หมายถึง	นายธัชพล	สุวรรณหงษ์
2. ว.	หมายถึง	นายวสันต์	ดีบจา
3. อ.	หมายถึง	นายอรรถวุฒิ	อินคำป็น
4. วี.	หมายถึง	นายวีรพงษ์	พรหมมา
5. สม.	หมายถึง	นายสมภพ	จำปาทอง
6. จ.	หมายถึง	นายใจเด็ด	บุญรอด
7. อา.	หมายถึง	นายอาทิตย์	ชัยวงศ์
8. ส.	หมายถึง	นายสิทธิพันธ์	กำกาศ
9. นุ.	หมายถึง	นายอนุวัตร	ท่ากระเชียง
10. ร.	หมายถึง	นายรณทรรค์	เงินคำตา

ผู้เรียน	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	ผู้ประเมิน			
	ธ	ว	อ	วี	สม	จ	อา	ส	นุ	ร	ว	ป	ผ	
เครื่องหมาย											ผลการประเมิน			
เนื้อหาในการประเมิน											4	3	2	1
ด้านความรู้														
* การตอบคำถามและการซักถามช่วงเวลาสอน														
- ความเป็นมาของลัทธิ ประวัตติกลองลัทธิ ประวัตติกลองสะบัดชัย การใช้กลองสะบัดชัยในเทศกาลต่างๆ รู้จักเครื่องดนตรีประกอบการแสดงกลองสะบัดชัย (จากข้อคำถามในแผนการสอนที่ 1,2,3,														
* สังเกตจากพฤติกรรมในการเรียนรู้และการฝึกปฏิบัติ														
- สามารถใช้โน้ตวิชาวาลองสะบัดชัย														
- ทำรำน้ากลองและอื่นๆ														
* ข้อสอบภาคทฤษฎีกลางภาค (จากข้อคำถามในแผนการสอนที่ 1,2,3,4 ให้เขียนบรรยายลงในกระดาษคำตอบที่คณะผู้สอนจัดให้														
ด้านทักษะ														
* สามารถปฏิบัติไปตามแผนการเรียนการสอนแต่ละแผนได้อย่างถูกต้อง														
- รำท่าทางได้ตามจังหวะ														
- มีลีลาการตีกลองสะบัดชัยอย่างสวยงาม														
- ใช้เครื่องดนตรีประกอบกลองสะบัดชัยได้อย่างถูกต้อง														
- เป็นไปตามจังหวะ														
ด้านเจตคติ														
* สัมภาษณ์ความรู้สึกและความคิดเห็นของผู้เรียน (ระหว่างเรียนและสอน)														
- รู้สึกอย่างไรต่อหลักสูตร														
- มีความพึงพอใจในการจัดการเรียนการสอนหรือไม่อย่างไร														
- จัดกิจกรรมเป็นขั้นตอน หรือไม่														
- สื่อ วัสดุทัศน ภาพประกอบ เป็นอย่างไร														
- ไปดูภาพกลองของจริงในวัดต่างๆมาแล้วมีความคิดเห็นอย่างไร														
* ความรู้สึกที่ผู้เรียนมีต่อปราชญ์ชาวบ้านครูผู้ช่วยสอนและผู้วิจัย														
- มีอนุรักษศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่นไว้หรือไม่														
- มีการสืบทอดให้ลูกหลานในปัจจุบัน														

ภาคผนวก ง.

ผู้ให้สัมภาษณ์ (Key Informants)

ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

รายชื่อประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้สัมภาษณ์/ผู้เชี่ยวชาญ	ชื่อ - นามสกุล	ตำแหน่งหน้าที่
ผู้บริหารโครงการโรงเรียนสืบสาน ภูมิปัญญาล้านนา	นาย ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ	กรรมการดำเนินงาน
บุคคลทั่วไปผู้สนใจสมัครเรียน วิชากลองสะบัดชัย	นาย รัชพล สุวรรณหงษ์	ผู้เรียนวิชากลองสะบัดชัย
พ่อครูหรือปราชญ์ชาวบ้าน	นาย มาณพ ยารณะ นาย คำ กาไวย์ นาย จันท์ แก้วจิโน	ปราชญ์ชาวบ้าน วิชากลอง สะบัดชัย
ตัวแทนฝ่ายวิชาการของสถาน ศึกษาศูนย์บริการการศึกษานอก โรงเรียนอำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่	นาย ศุภฤกษ์ คูอาริยะกุล	ผู้อำนวยการสถานศึกษา ศูนย์บริการการศึกษานอก โรงเรียนอำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่
ตัวแทนฝ่ายวิชาการสำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่	นาย บพิตร วิทยวิโรจน์	ผู้อำนวยการสำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่
ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ (คนที่ 1)	อาจารย์ สามารถ ศรีจำนงค์	อาจารย์ระดับ 9 ภาควิชาจิตวิทยา การศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ (คนที่ 2)	นาย จันท์ แก้วจิโน	อาจารย์ 3 ระดับ 8 วิทยาลัย นาฏศิลป์เชียงใหม่
ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ (คนที่ 3)	นาย คำ กาไวย์	ปราชญ์ชาวบ้าน ศิลปินแห่งชาติปี พ.ศ. 2535 สาขา ศิลปะการแสดง (การแสดง พื้นบ้าน - ช่างฟ้อน) และ อาจารย์อัตราจ้างประจำ วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

รายชื่อประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (ผู้เรียนนิชากรลงสภัดชัย)

ที่	ชื่อ - นามสกุล	ที่อยู่
1.	นาย รัชพล สุวรรณหงษ์	รุ่งรัตน์อพาร์เมนท์ ถ.สุริวงค์ ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50100
2.	นาย วสันต์ ดีบัจา	46 หมู่ 12 ต.ยุหว่า อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ 50120
3.	นาย อรรถวุฒิ อินคำป็น	39/4 หมู่ 7 ต.อินทนิล อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ 50150
4.	นาย วีรพงษ์ พรหมมา	40 หมู่ 7 ต.อินทนิล อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ 50150
5.	นาย สมภาพ จำปาทอง	30 ถ.ทิพย์เนตร ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50100
6.	นาย ใจเด็ด บุญรอด	33/7 ถ.บำรุงบุรี ต.พระสิงห์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50230
7.	นาย อาทิตย์ ชัยวงศ์	9 หมู่ 6 ต.สันผักหวาน อ. หางดง จ. เชียงใหม่ 50230
8.	นาย สิทธิพันธ์ กำกาศ	90/2 หมู่ 7 ต.ทาบุเงิน อ.แม่ทา จ.ลำพูน 51170
9.	นาย อนุวัตร ท่ากระเชียง	รุ่งรัตน์อพาร์เมนท์ ถ.สุริวงค์ ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50100
10.	นาย รัตนรงค์ เงินคำตา	รุ่งรัตน์อพาร์เมนท์ ถ.สุริวงค์ ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50100

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ สกุล/ฉายา	พระชยสร สมบุญมาก (สมบุญโอบ)
วันเดือนปีเกิด	4 เมษายน 2506
สถานที่เกิด	จังหวัดสมุทรปราการ
ภูมิลำเนา	45/3 หมู่ 9 ตำบลบางไผ่ อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ 10540
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขต, อาจารย์ประจำ ระดับ 5
สถานที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา 103 ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2520	ป. 7 จากโรงเรียนวัดบางไผ่นอก สมุทรปราการ
พ.ศ. 2523	ม.ศ. 3 จากโรงเรียนพุลเจริญวิทยาคม สมุทรปราการ
พ.ศ. 2525	ม.ศ. 5 (โปรแกรม วิทย-คณิต) จากโรงเรียนสันติราษฎร์วิทยาลัย กรุงเทพฯ ฯ
พ.ศ. 2528	นักธรรมชั้นตรี จากสำนักเรียนจังหวัดปทุมธานี
พ.ศ. 2529	นักธรรมชั้นโท จากสำนักเรียนจังหวัดปทุมธานี
พ.ศ. 2530	นักธรรมชั้นเอก จากสำนักเรียนจังหวัดยโสธร
พ.ศ. 2539	ค.บ. (วิชาเอกการศึกษาระบบ/วิชาโทจิตวิทยาแนะแนว) จากสถาบันราชภัฏเชียงใหม่
พ.ศ. 2543	กศ.ม. (สาขาการศึกษาผู้ใหญ่) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2549	กศ.ด. (สาขาการศึกษาผู้ใหญ่) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ